

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΣΕΡΡΩΝ - ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ
ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ
(ΜΝΗΜΗ Π. Θ. ΠΕΝΝΑ)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ
ΑΝΑΣΤ. Ι. ΜΠΕΓΚΟΣ - ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1996

9

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΣΕΡΡΩΝ - ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ
ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ
(ΜΝΗΜΗ Π. Θ. ΠΕΝΝΑ)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ
ΑΝΑΣΤ. Ι. ΜΠΕΓΚΟΣ - ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΑΘΗΝΑΙ 1996

3

5

Έκδοση:
Ίστορικής καί Λαογραφικής Έταιρίας
Σερρών - Μελενίκου

ISSN 0488-3691

5
ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ δρ Φιλ.
Έρευνητής Κέντρου Λαογραφίας
Άκαδημίας Άθηνών

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Είναι, βέβαια, γνωστά τά κυριότερα γεγονότα τής ζωής του Μεγάλου Άλεξάνδρου: σέ ήλικία είκοσι ετών, τό 336 π.Χ., ανεβαίνει στό θρόνο τής Μακεδονίας, είκοσι δύο ετών έπιχειρεϊ τή μεγάλη έκστρατεία στήν Άσία έναντίον τής Περσίας, είκοσι πέντε δίδει τό τελικό χτύπημα στήν περσική αυτοκρατορία μέ τή μάχη στά Γαυγάμηλα τό 331, είκοσι έπτά ετών εισβάλλει στή Σογδιανή, τριάντα ετών εκστρατεύει στίς Ίνδιες και τρία χρόνια αργότερα, τό 323 π.Χ., πεθαίνει στή Βαβυλώνα, σέ ήλικία μόλις τριάντα τριών ετών.

Ή εκπληκτική αυτή σταδιοδρομία του Μεγάλου Μακεδόνα, πού κατόρθωσε σέ ένδεκα μόλις χρόνια νά γίνει κύριος όλου κλήρου σχεδόν του γνωστού αρχαίου κόσμου, νά καταλύσει τήν κραταιά περσική αυτοκρατορία και νά φτάσει στήν καρδιά τής Άσίας, ήταν φυσικό νά αφήσει βαθιά ίχνη στή ζωή και τή μνήμη των λαών, απ' όπου πέρασε.

Μιά ματιά στήν ιστορία τής πιο μακρινής από τίς χώρες του αρχαίου κόσμου όπου έφθασε ο Άλέξανδρος, των Ίνδιων, είναι διαφωτιστική. Ή παραμονή του εκεί, αν και σύντομη, προκάλεσε βαθύτατες μεταβολές, ιδιαίτερα στή θρησκεία και τήν τέχνη. Έτσι, ενώ ανέκαθεν ήταν ή αντίληψη των ινδικών θεών και του Βούδα ανεικονική και απαγορευόταν ή παράστασή τους σέ οποιαδήποτε μορφή, μετά τήν έπαφή και γνωριμία των Ίνδων μέ τον έλληνικό κόσμο οί θεοί εικονίζονται ολόσωμοι. Τά αγάλματα του Βούδα πού στήνονται για πρώτη φορά τώρα, τον εικονίζουν στή μορφή του Άπόλλωνα, ορθιο και ντυμένο μέ έλληνικό χιτώνα και ιμάτιο. Από τότε ή ινδική γλυπτική γνωρίζει ξαφνική άνθηση και θά διατηρήσει για πολλούς αιώνες απαραγνώριστη τή σφραγίδα τής έλληνικής τέχνης πού τήν ενέπνευσε και τήν τροφοδότησε.

Άνάλογες επιρροές σημειώνονται και στον τομέα τής ποίησης. Ίδιαίτερα τό άπτικό δράμα και ή κωμωδία συνέβαλαν, όπως φαίνεται, στή διαμόρφωση αντίστοιχων ειδών τής ινδικής ποίησης. Στίς έπιστήμες

υπήρξε ή ελληνική επίδραση τό ίδιο ευεργετική, π.χ. στην άστρονομία, πού έγκωμιάσθηκε και υίοθετήθηκε από τούς Ίνδους σοφούς. Άλλά και αντίστροφα, από τόν ίνδικό χώρο σημειώνεται άθρόα εισροή στην Έλλάδα νέων γνώσεων και ιδεών στους τομείς τής επιστήμης — ιδιαίτερα στην ιατρική —, τής φιλοσοφίας και τής θρησκείας¹.

Η ιστορική μνήμη συντηρείται μέχρι σήμερα. Είναι χαρακτηριστικό δημοσίευμα σέ αθηναϊκή έφημερίδα όπου, υπό τόν τίτλο «Στά ίχνη του Μεγαλέξανδρου», φιλόλογος καθηγήτρια εκθέτει τίς έντυπώσεις της από επίσκεψή της στό Πακιστάν. Μέ τήν επιστημονική έγκυρότητά της, βεβαιώνει πόσο ακόμη είναι ζωντανός ό θρύλος του Μεγάλου Στρατηλάτη:

«Γιά πρώτη φορά βρεθήκαμε τόσο κοντά του, συγκλονιστήκαμε από τήν επίδρασή του ακόμη και στά βιώματα των άπλων ανθρώπων. Συχνά μās πλησίαζαν Πακιστανοί, σάν άκουγαν πώς είμαστε Έλληνες, Γιουνάνι, δηλαδή Ίωνες, και δήλωναν περιήφανα πώς είναι και αυτοί Έλληνες, απόγονοι των Έλλήνων του Άλέξανδρου, του περίφημου Σικαντέρ ή Ίσκαντέρ ή Σκαντέρ-μπέη, όπως τόν αποκαλούν. Και μαρτυρία τής δήλωσης αυτής ήταν πώς προέρχονταν από περιοχές πού κυρίεψε ό Άλέξανδρος και έποίκισε μέ Έλληνες, ή πώς ή γνώση αυτή τρέχει στίς οικογένειές τους από γενιά σέ γενιά, ή ακόμη μās έδειχναν τά γαλάζια μάτια ή τό άνοιχτό δέρμα τους»².

Πολύ νωρίς μετά τό θάνατό του ό Άλέξανδρος είχε ήδη γίνει θρύλος. Σιγά-σιγά, μέ τό πέρασμα των αιώνων, τά ιστορικά γεγονότα τής ζωής του αρχίζουν νά ξεθωριάζουν, μεταβάλλονται ή και λησιμονοΰνται. Παράλληλα, δημιουργείται γύρω από τό όνομά του όλόκληρος μυθικός κόσμος, όπου κυριαρχεί ή λαϊκή φαντασία.

Ό Άλέξανδρος του Μύθου δέν μοιάζει παρά άμυδρά μέ τόν Άλέξανδρο τής Ίστορίας. Τά πραγματικά περιστατικά τής ζωής του χάνονται μέσα σέ πυκνό πέπλο φανταστικών άθλων και περιπετειών. Ό στρατηλάτης Άλέξανδρος μεταβάλλεται σέ ήρωα, πού συνενώνει τά χαρακτηριστικά πολλών μυθικών προσώπων, παλαιότερων και νεωτέρων εποχών. Όρισμένες έξιστορήσεις μās θυμίζουν τούς άθλους του Ήρακλη, τά τα-

1. Βλ. στό συλλογικό έργο: Μέγας Άλέξανδρος. Ίστορία και Θρύλος στην Τέχνη. Έκδοση Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, 1980, σελ. 22-23 (συγγραφείς : Κατερίνα Ρωμοπούλου, Μ. Ανδρόνικος, Ν. Διαλούρας).

2. «Έλευθεροτυπία», 28 Δεκ. 1990, σ. 18 (κείμενο: Σοφία Κλεισοΰρα).

ξίδια τοῦ Ὀδυσσεά, τή δρακοντοκτονία τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Γίνεται ἀκόμη ἓνα εἶδος μάγου, μέ ὑπερφυσικές γνώσεις, πού συνδυάζει τή σοφία τοῦ Σολομώντα μέ τή θεόπνευστη ἀπόστολή ἑνός προφήτη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης³.

Ὁ μῦθος γιά τόν Μέγα Ἀλέξανδρο, σκορπισμένος σέ διάφορες πηγές καί ἀπλωμένος σέ πολλές χώρες, παρουσιάζεται μέ τόν καιρό συγκροτημένος σέ δημῶδες ἀφήγημα μέ ἔμμετρη μορφή, ἢ μέ μορφή μυθιστοριογραφίας. Πιστεύεται ὅτι αὐτό ἔγινε τρεῖς ἢ τέσσερις αἰῶνες μετά τό θάνατό του, στήν Αἴγυπτο, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος λατρεύτηκε ὡς θεός⁴.

Ἡ μυθιστοριογραφία στά σωζόμενα χειρόγραφα φέρεται ὡς ἔργο τοῦ Καλλισθένη, ἀνιψιοῦ τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὅπως ἀναφέρουν ὁ Πλούταρχος καί ἄλλοι ἱστορικοί, ὁ Καλλισθένης συνόδευσε τόν Ἀλέξανδρο στήν ἀσιατική ἐκστρατεία, μέ τήν ιδιότητα τοῦ ἱστοριογράφου. Καταδικάστηκε ὁμως σέ θάνατο τό 328 π.Χ. μέ τήν κατηγορία τῆς συνωμοσίας κατά τοῦ Ἀλεξάνδρου. Γι' αὐτό, ἐφόσον ἡ μυθιστοριογραφία αὐτή γράφηκε αἰῶνες μετά τόν Καλλισθένη, οἱ λόγιοι ἔδωσαν στόν ἄγνωστο συγγραφέα τό ὄνομα «Ψευδο-Καλλισθένης».

Ἀπό τήν Αἴγυπτο δέν ἄργησε νά ἐξαπλωθεῖ ὁ γραπτός θρύλος στίς γειτονικές χώρες — Παλαιστίνη, Συρία, Ἀραβία κλπ. — καί μέ τόν καιρό νά διαδοθεῖ σέ ὁλόκληρη τήν οἰκουμένη.

3. Ἡ μυθοποίησή του φαίνεται ὅτι εἶχε ἀρχίσει ἤδη πρῖν ἀπό τό θάνατό του: πβ. Στράβων, Γεωγραφικά ΙΕ', 1-28: «Πάντες μὲν γάρ οἱ περὶ Ἀλέξανδρον τό θαυμαστόν ἀντί τ' ἀληθοῦς ἀπεδέχοντο μᾶλλον».

4. Προϋπήρχε ἡ δοξασία ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλή, ἀπό τόν πατέρα του Φίλιππο, καί τοῦ Αἰακοῦ, ἀπό τή μητέρα του Ὀλυμπιάδα (Πλούταρχος, Ἀλέξανδρος, 2, 1-2). Ἡ ἔνωση, ἐξάλλου, τοῦ Φιλίππου μέ τήν Ὀλυμπιάδα σηματοδότηκε ἀπό θαυμαστά σημεῖα (Πλούταρχος, 2, 3-5: «ἢ μὲν οὖν νύμφη πρό τῆς νυκτός, ἢ συνείρχθησαν εἰς τόν θάλαμον, ἔδοξε βροντῆς γενομένης ἐμπροσθεῖν αὐτῆς τῇ γαστρὶ κεραυνόν, ἐκ δέ τῆς πληγῆς πολύ πῦρ ἀναφθέν, εἶτα ῥηγνύμενον εἰς φλόγας πάντη φερομένας διαλυθῆναι: ὁ δέ Φίλιππος ὑπέρῳ χρόνῳ μετά τόν γάμον εἶδεν ὄναρ αὐτόν ἐπιβάλλοντα σφραγίδα τῇ γαστρὶ τῆς γυναικός· ἢ δέ γλυφὴ τῆς σφραγίδος ὡς ᾤετο λέοντος εἶχεν εἰκόνα...»). Ὁ Φίλιππος εἶχε πάρει χρησμό ἀπό τοὺς Δελφοὺς νά Ουσιάζει στόν Ἄμμωνα καί νά τόν σέβεται περισσότερο ἀπό τοὺς ἄλλους θεοὺς. Ὅπως λέγεται, ὁ Ἄμμων εἶχε συννευρεθεῖ μέ τήν Ὀλυμπιάδα μέ μορφή ὄφειος (Πλούταρχος, 3, 1-4). Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ ἀναφορὰ ἀρχαίων συγγραφέων πῶς ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπισκέφθηκε τό Μαντεῖο τοῦ Ἄμμωνα τό 332 π.Χ., ὁ μάντης τόν χαρέτησε ἐκ μέρους τοῦ θεοῦ σάν ἀπό πατέρα (Πλούταρχος, 27, 5-7). Ὁ ἴδιος, ἄλλωστε, ὁ Ἀλέξανδρος φαίνεται νά πίστευε στή θεϊκή γέννηση καί καταγωγή του (Πλούταρχος, 28, 1-2).

“Όπως είναι φυσικό, σέ καθεμιά χώρα ό μύθος γιά τόν Μεγαλέξανδρο παρουσιάζει παραλλαγές και διαμορφώνεται ανάλογα μέ τίς έθνικές παραδόσεις και τίς θρησκευτικές αντιλήψεις, γενικότερα μέ τήν κρατούσα τοπική πραγματικότητα.

Οί διηγήσεις παρουσιάζουν τόν ‘Αλέξανδρο άλλοτε σάν ήρωα Πέρση άπεσταλμένο του θεου γιά νά τιμωρήσει τούς «ανάθαρτους λαούς», άλλοτε σάν σάχη τής δυναστείας τών Σεφιβήδων, πού βασίλεψαν στήν Περσία τόν 16^ο αί., άλλοτε ήρωα-βασιλιά τών Σέρβων και άλλοτε προσκυνητή στή Μέκκα.

Παρασταίνεται επίσης σάν ‘Ινδός και ‘Αφγανός, παρακαθήμενος του Βούδα· άλλοτε επισκέπτεται τόν προφήτη Χίντρ και τά Ινδικά ‘Ιερά και συζητεί μέ τούς ‘Ινδούς φακίρηδες και τούς γυμνοσοφιστές Βραχμάνες. Γίνεται ακόμα Αιθίοπας ή Αιγύπτιος, υίός του ‘Αμμωνος Διός, συμπολεμιστής τών Κινέζων ήρώων έναντίον τερατόμορφων θηρίων και συνομιλητής τών σοφών τής Κίνας κάτω από τό δέντρο τής γνώσης.

Είsworth ακόμα ό ‘Αλέξανδρος στήν Παλαιά Διαθήκη, όπου προφητεύεται ή κυριαρχία του στον κόσμο και πλάθεται ή διήγηση γιά τήν επίσκεψή του στά ‘Ιεροσόλυμα, όπου τόν υποδέχεται ό αρχιερέας Jaddus ή και αυτός ό ‘Ιερεμίας. Μακριά σειρά από άφελείς αλλά και χαριτωμένους αναχρονισμούς αναφέρεται πρώτα άπ’ όλα στον εκχριστιανισμό του ‘Αλεξάνδρου, μέ τήν όμολογία πίστης του στον Σαβαώθ και μέ τή διαβεβαίωση του ‘Ιερεμίας ότι ό “Υψιστος θά είναι στο πλευρό του. ‘Ο ‘Ιερεμίας του υπόσχεται επίσης ότι μέ τή βοήθειά του θά καταβάλει τόν Δαρείο και τό βασιλιά τών ‘Ινδιών και θά κατακτήσει τήν Αίγυπτο, ό ίδιος όμως θά του προαναγγείλει και τό θάνατό του. Μυημένος πιά ό ‘Αλέξανδρος στή χριστιανική πίστη και ήθική, έλπίζει νά νικήσει μέ τό θέλημα του Ουρανού και του Κυρίου Σαβαώθ και χαρίζει τή ζωή στους άπεσταλμένους του Δαρείου, «διά τό όνομα του μεγάλου θεου». Γίνεται εύσεβής, έλεήμων, μεγαλόψυχος, ταπεινός.

Στή Δύση μεταμορφώνεται σέ Φράγκο, Γότθο, Ρώσο, Σάξονα και στή Ρώμη, όπου φθάνει μέ πολυάριθμο στρατό, τόν υποδέχονται οί βασιλείς τής ‘Ιταλίας και Σικελίας μέ τιμές και δώρα και τόν προσκυνούν. Καταξιώνεται έτσι νά πάρει θέση ανάμεσα στους ήρωες του μεσαιωνικού κόσμου και νά αναγνωρισθαι ως ένας από τούς τέσσερις μεγάλους βασι-

λείς (Ἀλέξανδρος, Ναβουχοδονόσορ ἢ Δαρεῖος, Καῖσαρ, Καρλομάγνος ἢ Μ. Κωνσταντῖνος)⁵.

Ἡ μυθιστοριογραφία εἶχε, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Μὲ ἔμμετρες ἢ πεζές διασκευές, ἡ «Διήγησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα», γνωστὴ περισσότερο ὡς «Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξανδρου», συνέτεινε ὥστε νὰ διαδοθοῦν εὐρύτερα διηγήσεις γιὰ τὸν μεγάλο στρατηλάτη⁶. Οἱ διηγήσεις αὐτές, μὲ τὴν ἀφομοιωτικὴ καὶ μεταπλαστικὴ ἱκανότητα καὶ μὲ τὴ δημιουργικὴ φαντασία τοῦ λαοῦ, ἔγιναν σιγά-σιγά δημῳδοὺς παραδόσεις, ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς χρόνους πού ὁ Ἀλέξανδρος ἀρχίζει νὰ τιμᾶται ὡς ὑπέρμαχος τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ προστάτης τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας⁷.

Παράλληλα, βέβαια, μὲ τὴ «Φυλλάδα», στίς παραδόσεις αὐτές λειτουργεῖ καὶ ἡ αὐτόνομη, πέρα ἀπὸ κάθε γραπτὴ ἐπίδραση, δημιουργία. Φυσικὸ, ἄλλωστε, σ' ἕναν τόπο, ὅπου ἡ φαντασία ἐνισχύεται ἀπὸ τὰ ζῶντα μνημεῖα τοῦ παρελθόντος.

*

Στὴν Ἀλιστράτη τῶν Σερρών ὑπάρχει ἡ παράδοση (στό τοπικὸ ἰδίωμα) ὅτι: «Ἀπὲ τίς Φίλιπποι ἴσαμε τό Τσαϊλίκι ἦταν ἡ Φίλιππας. Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα ἦταν ἡ Δάρης ἡ βασιλιάς. Γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη κεῖνοι πού κάθονται κατὰ σέ κεῖνα τὰ μέργια λέγονται Δαρνάκιδες κι ὅλο μὲ τό δάρι μιλᾶνε· (λ.χ.) δάρι θά πᾶμε; (=ἄραγε θά πᾶμε;). Τοῦ Δάρη ἡ θυγατέρα πῆρε τὸν Ἀλέξανδρο. Ὄντας γεννήθηκε ἡ Ἀλέξανδρος, γεννήθηκε καὶ τό Βουδοκέφαλο. Τό ἔδωκεν ἡ Δάρης στὸν Ἀλέξανδρο. Ἦταν σουμιαδικὸ ἄλογο. Ξεκινούσε ἀπ' τό παλάτι τοῦ Φίλιππα καὶ στὴν Καβάλα ταιργιαζότανε, γιὰ τοῦτο καὶ τὴν εἶπανε Καβάλα (...).

Ὅταν πέθνησκεν ἡ Ἀλέξανδρος, ἡ γυναίκα του ἔβγαλε τὸν κόσμον ἔξω γιὰ νὰ τοῦ πῆ, λέγει, κάτι. Τότες ἔβγαλε τό σπαθὶ τοῦ Ἀλέξανδρου

5. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ.π., σελ. 25-27.

6. Ἀ. Α. Πάλλης, Ἱστορία Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα. Βίος, πόλεμος καὶ θάνατος αὐτοῦ, ἢ ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξανδρου. Προλεγόμενα καὶ Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή —. Ἐκδόσεις Γαλαξία, (Ἀθήνα 1968), (τὸ κείμενο σύμφωνα μὲ ἔκδοση τοῦ 17ου αἰ.). Γ. Βελουδῆς, Ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξανδρου - Διήγησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα. Ἐπιμέλεια —. «Ἐρμῆς», Ἀθήνα 1977 (τὸ κείμενο σύμφωνα μὲ ἔκδοση τοῦ 1750). Ὁ ὄρος «Φυλλάδα», γενικότερα, χαρακτηρίζεται ἐντυπολαϊκοῦ περιεχομένου.

7. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ.π., σ. 27.

Δ Ι Η Γ Η Σ Ι Σ
 Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Υ
 Τ Ο Υ
 Μ Α Κ Ε Δ Ο Ν Ο Σ .

Περιέχεται τὸν βίον αὐτῆ, τὰς πολέμους, τὰς ἀνδραγαθίας τὰ κατορθώματα, τὰς τύπας ὑπὸ περιώδασε ἑμῆ δὲ καὶ τὸν θάνατον αὐτῆ, καὶ ἄλλα πλείστα πάνυ περιέργα, καὶ ὡραία.

Νυνὶ πρῶτον τυπωθεῖσα, καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθεῖσα.

Ε Ν Ε Τ Ι Η Σ Ι,

α ψ ι 1750.

Παρά Γασσάρω τῷ Γεράρδῳ.

CON LICENZA DE' SUPERIORI

καί σκοτώθηκε ὀκτώ μηνῶ (ἔγκυος). Ἐάν γεννοῦσε τό παιδί, τόσο ὁμορφο ἦταν, ἀπ' ὁ κόσμος στό μάτι δέν θά γλεπόταν (...)»⁸.

Σέ πολλά μέρη δείχνονται ἀρχαῖα κτήρια σάν ἀνάκτορα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐτσι τά ἐρεῖπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος στό Σούνιο πιστεύεται ὅτι ἦταν «τό παλάτι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»⁹. ὅμοια καί στούς Φιλίππους τῆς Καβάλας, τεράστια ὑπολείμματα ἀρχαίας πύλης εἶναι ἐπίσης γνωστά μέ τήν ὀνομασία «τό παλάτι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»¹⁰.

Δύο ἀπομονωμένοι βράχοι στήν πεδιάδα τῶν Σερρῶν ὀνομάζονται ἀπό τούς κατοίκους τῆς Νιγρίτας «πέτρες τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»¹¹ καί μιά παλαιά βρύση στό Ροδολεῖβος τῶν Σερρῶν ἐπίσης, στή θέση «Γουρνίγια», θεωρεῖται, κατά τήν τοπική παράδοση, τό σημεῖο ὅπου ξεκουραζόταν ὁ Ἀλέξανδρος πηγαίνοντας στό δάσκαλό του τόν Ἀριστοτέλη σά Στάγειρα¹².

Στό χωριό Σταυρός τῆς Χαλκιδικῆς, κοντά σά Στάγειρα, δείχνεται «τό βουνό τοῦ Ἀλεξάνδρου»¹³, τό ἴδιο καί στήν Καστοριά¹⁴, ἐνῶ στό Κάστρο τῆς Χαλκιδικῆς βρίσκονται κίονες, οἱ ὁποῖοι, κατά τή

8. Γ. Μπακαλάκης, Ἀπό τή ζωντανή Φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον Ν. Σφενδόνη 15 (1939), σ. 98. Εἶναι ἐμφανῆς στή διήγησι αὐτή ὁ συμφορμὸς στοιχείων ἀπὸ ἐπὶ μέρους παραδόσεις περὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μέ ἐτυμολογικὰς ἐρμηνείας.

9. Γ.Κ. Σπυριδάκης, Συμβολὴ εἰς τήν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου», Ἀθήνα 1953, σ. 387.

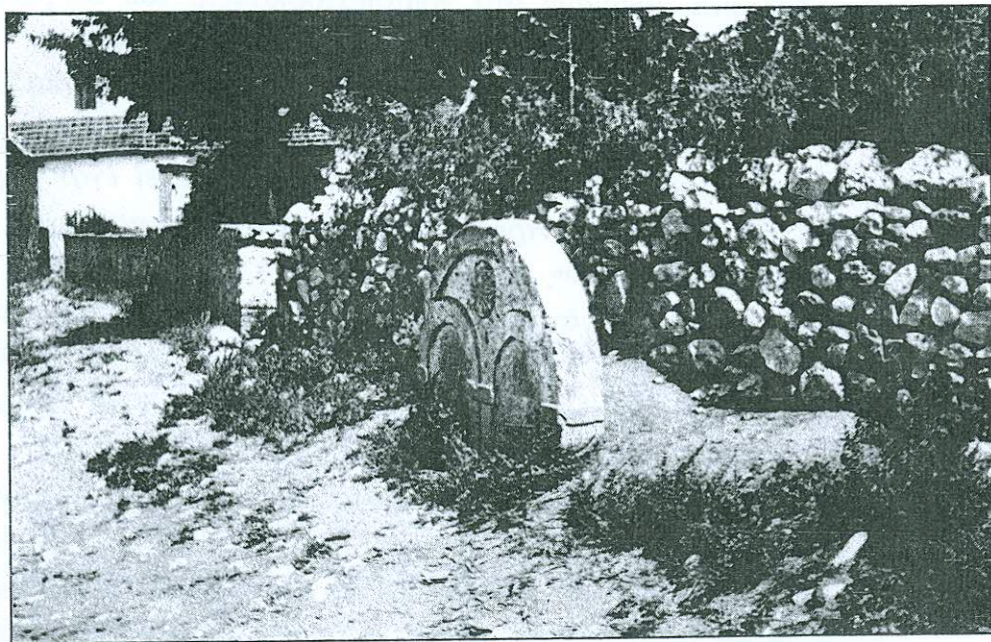
10. G. F. Abbot, *Macedonian Folklore*. Cambridge 1903 (φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση: Chicago, IMXA, 1969), σ. 279.

11. Abbot, ὁ.π., σ. 280.

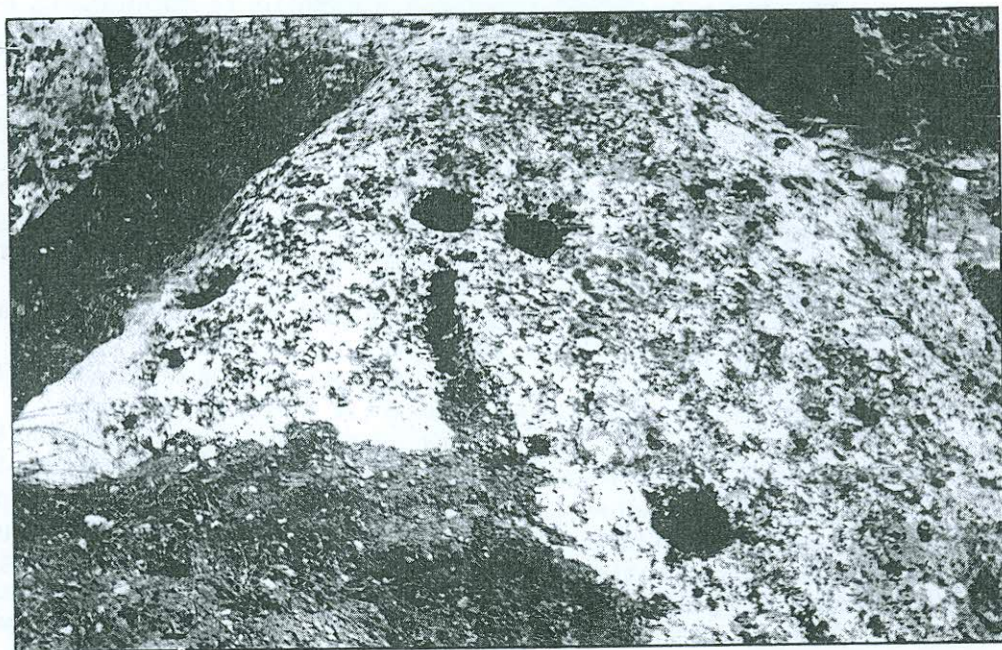
12. Κ.Α. (=Κέντρο Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) χρο. ἀρ. 2761, σ. 409, φωτογρ. ἀρ. 25 (συλλογέας Γ.Ν. Αἰκατερινίδης, Ροδολεῖβος Σερρῶν, 1963). Ὅπως ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος (7, 2-4), ὁ Φίλιππος «μετεπέμψατο τῶν φιλοσόφων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον Ἀριστοτέλην», γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἀκόμη ἡ πληροφορία τοῦ Πλούταρχου (ὁ.π.) ὅτι στήν ἐποχὴν του ἔδειχναν τὰ πέτρινα καθίσματα τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τούς σκιερούς χώρους γιὰ τό περπάτημα.

13. Abbott, ὁ.π., σ. 280.

14. Ν.Κ. Μουτσόπουλος, Ἐκκλησίες τῆς Καστοριάς, 9ος-11ος αἰ. «Παρατηρητής», Θεσσαλονίκη 1992, Πίν. 1 («Ἀεροφωτογραφία τῆς Καστοριάς καὶ στό βάθος τό βουνό πού οἱ Καστοριανοὶ ὀνομάζουν "Μέγα Ἀλέξανδρο", ἐξαιτίας τῆς μορφολογίας τῶν ἀσβεστολιθικῶν βράχων, τῆς κορυφῆς, πού μοιάζουν, ἀπὸ μακριά, μέ πρόσωπο "μαρμαρωμένου" γίγαντα»).

«Γουρνίγια», τό μέρος πού ξεκουραζόταν ό Μ. Άλέξανδρος πηγαίνοντας στά Στάγεια (Ροδολεΐβος Σερωών 1964· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

Ίχνη σέ βράχο, πού ή τοπική παράδοση συνδέει μέ τόν Βουκεφάλα (Μανδΐλι Σερωών, 1963· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

λαϊκή δοξασία, ἀνήκουν στό νομισματοσκοπεῖο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου¹⁵.

Γιά ἐρειπωμένο σήμερα πύργο στόν Ἅγιο Βασίλειο Λαγκαδᾶ λέγεται ὅτι «ὁ βασιλεύς Ἀλέξανδρος εἶχε δύο θυγατέρες καί τίς πάντρεψε. Τή μιά τήν ἔδωσε στή Χαλκιδική καί τῆς ἔχτισε ἐκεῖ ἕναν πύργο νά κατοικῆ, τήν ἄλλη τήν πάντρεψε ἐδῶ στόν Ἀϊ-Βασίλη καί ἔχτισε καί γι' αὐτήν τόν πύργο τοῦτο»¹⁶.

Ἀρκετές διηγήσεις ἀναφέρονται στόν Βουκεφάλα, τό ἀγαπημένο ἄλογό του. Μαρμάρinos π.χ. τάφος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων στούς Φιλίππους πιστεύεται ὅτι ὑπῆρξε «τό παχνί τῆς φοράδας τοῦ βασιλιᾶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου»¹⁷.

Ἰδιαίτερα συχνές εἶναι οἱ παραδόσεις πού συνδέουν ἴχνη πάνω σέ βράχους μέ τό πάτημα τοῦ ἀλόγου αὐτοῦ, ὅπως στήν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Βενέτικου, μεταξύ Γρεβενῶν καί Κοζάνης, ὅπου δείχνονται πάνω σέ βράχο, κοντά στή γέφυρα, τά ἴχνη τῶν πετάλων του Βουκεφάλα, πού, ὅπως λέγεται, ἀποτυπώθηκαν ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἔφιππος πέρασε μέ ἄλμα τοῦ ἀλόγου του στήν ἀντιπέρα ὄχθη¹⁸.

Παρόμοια ἴχνη, πού συνδέονται μέ ἀνάλογες παραδόσεις, ἐντοπίζονται ἐπίσης στό Δραγοβίσι τῆς Καλαμπάκας¹⁹, στό Μανδήλι²⁰, στόν Σφε-

15. Abbott, ὁ.π., σ. 280. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι παραδόσεις τῆς μορφῆς αὐτῆς γιά τόν Ἀλέξανδρο εἶναι γνωστές ἀπό πολύ ἔνωρις. Στή Θήβα π.χ. ἔδειχναν μία βελανιδιά, ἡ ὁποία ὀνομαζόταν «τοῦ Ἀλεξάνδρου», ἐπειδή, ὅπως λέγεται, εἶχε κατασηνώσει ἐκεῖ κοντά (Πλούταρχος, 9, 3-4) καί στήν Τύρο τῆς Κύπρου ἔδειχναν κάποια βρύση, κοντά στήν ὁποία, ἔλεγαν, εἶχε δεῖ κάποιο σημαδιακό ὄνειρο ὁ Ἀλέξανδρος (Πλούταρχος, 24, 9).

16. Δ. Πετρόπουλος, Ὁ πύργος τοῦ Ἀϊ-Βασίλη. Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον Ν. Σφενδόνη, ἔτ. 15 (1939), σ. 184.

17. Ν.Γ. Πολίτης, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σελ. 80-81, ἀρ. 157. Τοῦ ἰδίου, Λαογραφικά Σύμμεικτα Α' (1920), σ. 50.

18. Κ. Ρωμαῖος, Ἀχνάρια πάνω σέ βράχους. Ἀρχεῖο Θερακικοῦ Θεσσαροῦ 13 (1946-47), σ. 225. Τό μοτίβο ἀρχαιότατο, μέ παλαιότερο γνωστό παράδειγμα τή μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου (Δ 82) ὅτι ὑπῆρχε στούς Ἑλληνας τῆς Σκυθίας ἡ παραδοση γιά σημάδι ἀπό τό ἀχνάρι τοῦ Ἡρακλῆ («ἴχνος Ἡρακλέος») πάνω σέ βράχο.

19. Ἀλέξ. Χατζηγιάκης, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου. Παραδόσεις. Τρίκλινα 1948, σ. 31, ἀρ. 54 («... βλέπουν τίς νύχτες νά περνάει στό μέρος αὐτό ἕνας ὁμορφος καβαλάρης. Λένε πῶς εἶναι ὁ Ἀϊ-Γιώργης, μά οἱ πῶς πολλοί ἐπιμένουν νά λένε πῶς εἶναι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος»).

20. Κ.Α. χφο ἀρ. 2761, ὁ.π., σ. 375 («ἡ μιά πέτρα ἔχει τά πόδια τοῦ ἀλόγου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἐτεῖ τό βρήκαμε ἀπό τούς παπποῦδες καί τίς γαργιάδες μας»).

λινό²¹ καί στήν Κορμίστα²² τῶν Σερρών, στήν Καλλιθέα τῆς Δράμας²³, στά Κιμμέρια τῆς Ξάνθης²⁴, στήν περιοχή τοῦ Ὀλύμπου κ.ά.²⁵

Ἡ συχνή ἀναφορά στόν Βουκεφάλα πρέπει νά ἀναζητηθεῖ στή «Φυλλάδα». Ἐκεῖ λέγεται ὅτι ἐπί βασιλείας Φιλίππου «ἐγεννήθη ἓνα ἄλογον πολλά θαυμαστόν, μέ ἓνα σημάδι εἰς τό ἓνα τό δεξιόν του ποδάρι, ἔχοντας τό κεφάλι εἰς εἶδος βοϊδίου, μέ κέρατα μεγάλα ἕως μίαν πήχυν»²⁶.

Εἶναι γνωστή ἡ ἀγάπη τοῦ Ἀλεξάνδρου στό ἄλογο αὐτό. Ὁ δαμιασμός του, ἄλλωστε, ἀπό τό νεαρό βασιλόπουλο στά δεκατέσσερά του χρόνια, ἀπετέλεσε τό πρῶτο κατόρθωμα τοῦ μετέπειτα κοσμοκράτορα. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, «οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀηγάλαξαν, ὁ δέ πατήρ καί δακρυῶσαι τι λέγεται πρός τήν χαράν, καί καταβάντος αὐτοῦ τήν κεφαλὴν φιλήσας, "ὦ παῖ", φάναι, "ζῆτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην· Μακεδονία γάρ σ' οὐ χωρεῖ"»²⁷.

Στόν «βασιλιά Μεγαλέξαντρο», σύμφωνα μέ παράδοση ἀπό τή Ζάκυνθο, ἐχάρισαν οἱ δύο ἀπό τίς Μοῖρες εὐφυΐα, γενναιότητα καί ἄλλες ἀρετές. Ἡ τρίτη ὅμως Μοῖρα τόν ἐπροίκισε μέ τήν ἀχαριστία. Ἔτσι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀποφάσισε κάποτε, ἐπειδή δέν τοῦ ἀρκοῦσε ἡ δύναμη πού εἶχε στή γῆ, νά πηδήσει ἀπό τήν κορυφή τοῦ ὄρους Σκοποῦ, γιά νά

21. Κ.Α. χρο ἀρ. 2761, ὀ.π., σελ. 375-76 («ἦταν τόσο μεγάλο τό ἄλογο καί τόσο γρήγορο, πού μόνο τήν πρώτη πατημασιά ἄφησε»).

22. Κ.Α. χρο 2762, σ. 119 (συλλ. Γ.Ν.Αϊκατερινίδης, Κορμίστα Σερρών, 1963: «πάτημα ἑνός ἀλόγου καί μιᾶ ἀνθρώπινη πατημασιά· λέγανε πώς ἐκεῖ πάνω πάτησε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος γιά νά βγεῖ σ' ἄλογό του»).

23. Κ.Α. χρο ἀρ. 3895, σ. 96 (συλλ. Γ.Ν. Αϊκατερινίδης, Καλλιθέα Δράμας, 1964: «ἀποτυπώματα καί πέταλο καί φαίνονται καί τά κερφιά του»).

24. Στ.Δ. Ἡμελλος, Λαογραφική ἀποστολή εἰς τήν περιοχὴν Ξάνθης. Ἐπετηρίς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), σελ. 408 καί 410 (εἰκόνα). Στή σ. 409 παράδοση ἐπίσης γιά τόν Μ. Ἀλέξανδρο, ἡ ὁποία ἀπηχεῖ τό μοτίβο τῆς γεροντοκτονίας (Ν.Γ. Πολίτης, Παραδόσεις Β', σ. 1204).

25. Κ.Α. χρο ἀρ. 4432, σ. 3-4 (συλλ. Αϊκατερινὴ Πολυμέρου-Καμηλάκη, Καλλιπεῦκη Ὀλύμπου, 1986: «ὑπάρχει μιᾶ πατ'σιά σί μιᾶ πέτρα· λένε ὅτι εἶναι ἡ πατ'σιά τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου...»· σχετική ἀνακοίνωση ἐγινε ἀπό τή συλλογέα στό Συνέδριο «Ὁ Ὀλύμπος στή ζωὴ τῶν Ἑλλήνων», 26-28 Αὐγούστου 1994, στήν Ἐλασσόνα).

26. Πάλλης, Ἡ φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου, σ. 60.

27. Πλούταρχος, 6, 8. Ὁ Βουκεφάλας βρῆκε τό θάνατο στήν ἡλικία τῶν τριάντα ἐτῶν (ἀπό τραύματα, ἢ, ὅπως λέγουν ἄλλοι, ἀπό γηραιότητα), πρός τιμὴν του δέ ὁ Ἀλέξανδρος ἴδρυνε πόλη κοντά στόν Ὑδάσπη, τήν ὁποία ὀνόμασε Βουκεφαλία (Πλούταρχος, 61). Κατά τή «Φυλλάδα», πέθανε ἀπό τή λύπη του γιά τό θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀφοῦ πρῶτα κατασπάρραξε τόν ὑπαίτιο τοῦ θανάτου του (Βελουδῆς, ὀ.π., σ. 115).

συλλάβει τόν ἥλιο καί, ἀφοῦ ἀναμετρηθεῖ μαζί του στήν πάλι, νά γίνει ὁ ἴδιος βασιλιάς τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Θεός ὁμως τόν τιμώρησε γιά τήν ἀλαζονεία του αὐτή καί τόν κατακεραύνωσε²⁸.

Ἡ παραπάνω παράδοση ἀκολουθεῖ, στήν κεντρική ἰδέα, τή διήγηση τοῦ Ψευδο-Καλλισθένη, ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ὑπέταξε ὅλον τόν κόσμον, ἐπεχείρησε νά ἀνεβεῖ στόν οὐρανό.

Γιά νά πραγματοποιήσει τήν ἀνάβαση αὐτή, ἔξεψε σέ ἄρμα δύο γιγάντια ὄρνεα σαρκοβόρα (μερικά χειρόγραφα τά περιγράφουν ὡς γρύπες), ἀφοῦ τά ἄφησε γιά τρεῖς ἡμέρες νησιτικά. Ὁρθίος στό ἄρμα, κρατοῦσε συνεχῶς πάνω ἀπό τά κεφάλια τῶν ὄρνέων στερεωμένο σέ κοντάρι «ἦπαρ ἵππων», ἔτσι ὥστε τά πεινασμένα φτερωτά ζῶα, στήν προσπάθειά τους νά φθάσουν τήν τροφή (σέ ἄλλες παραλλαγές τή θέση τοῦ δολώματος ἔχουν πάρει ἓνα ἢ δύο ὀλόκληρα ζῶα), πετοῦσαν ὀλοένα ψηλότερα στούς αἰθέρες, ὥσπου ἔφεραν τόν Ἀλέξανδρο στόν οὐρανό. Ὅμως δέν ἔμεινε ἐκεῖ γιά πολύ, γιατί ἓνα ἀνθρωπόμορφο ὄρνεο (σέ μερικές παραλλαγές ὀνομάζεται ἄγγελος) τοῦ παρουσιάζεται καί τοῦ ἐπισημαίνει τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς ἔπαρσης: «Ἀλέξανδρε, τά ἐπίγεια μὴ γινώσκων, πῶς τά οὐράνια καταλαβεῖν ἐπιζητεῖς; Ὑπόστρεψον οὖν διά τάχους ἐπὶ τήν γῆν, μήπως ὄρνέοις τούτοις κατάρωμα γενήσῃ»²⁹.

Σάν καλός Χριστιανός, πείθεται καί ἐπιστρέφει σῶος στή γῆ. Ἡ προσογείωσή του ὁμως ἔγινε πολύ μακριά ἀπό τόν τόπο τῆς ἀπογείωσης καί χρειάσθηκε πολύμηνη πορεία γιά νά βρεῖ τό στρατόπεδό του, ὅπου ἔφθασε, ὅπως τόν δείχνουν οἱ εἰκονογραφήσεις στά χειρόγραφα, ρακένδυτος καί καταπονημένος. Τό ἐπεισόδιο αὐτό, ἓνα ἀπό τά πιό προσφιλή στή φανταστική βιογραφία του, παραστάθηκε σέ πολυάριθμα ἔργα βυζαντινά, ἀνατολικά καί δυτικοευρωπαϊκά, σέ γλυπτά, ψηφιδωτά, χαρκακικά, τοιχογραφίες, μικρογραφίες καί κεντήματα³⁰.

Ἄλλες παραδόσεις κάνουν λόγο γιά πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου στά ἔγκατα τῆς γῆς. Στήν περιοχὴ τοῦ Παρνασσοῦ λέγεται ὅτι κατέβηκε μέσα ἀπό ἓνα σπήλαιο στόν τόπο ὅπου διέμεναν οἱ ἀμαρτωλοὶ³¹ καί ἄλλη πα-

28. Διον.-Ἄγγ. Μινῶτος, Ζακυνθινὰ μυθικὰ διηγήσεις περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ παρατηρήσεων ὑπὸ Στ. Π. Κυριακίδου. Μακεδονικά Β' (1952), σ. 690, ἀρ. 4.

29. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅ.π., σ. 28, Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σ. 391.

30. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅ.π., σ. 28.

31. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σελ. 399-400.

Μαρμάρινη πλάκα του 14ου αϊ., με ανάγλυφη παράσταση τῆς αναβάσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στους οὐρανούς (Μουσεῖο Μυστρᾶ, ἀρ. 1081).

Περισκό πιάτο του 18ου αιώνα, όπου παριστάνεται ὁ Ἀλέξανδρος νά ἀναζητεῖ τὸ «ὔδωρ τῆς ζωῆς» (Ἐγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς -Μπριτάννικα»).

ράδοση ἀπό τήν Ἡπειρο ἀναφέρει ὅτι κατόρθωσε νά βγεῖ καί πάλι στόν ἐπάνω κόσμο, χάρις «στην ἀράπικη φοράδα του πού ἔχε ἀφήσει ἐκεῖ τό πουλαράκι της καί τήν ἔκανεν ὁ μητρικός πόθος νά βρῆ στά σκοτεινά τό δρόμο ν' ἀνεβῆ»³². Ὅμοιες παραδόσεις ἐπιχωριάζουν ἐπίσης στήν Κρήτη³³ καί στήν Πελοπόννησο³⁴.

Καί οἱ παραδόσεις αὐτές βρῖσκονται σέ ἄμεση συνάφεια μέ τή μυθιστοριογραφία τοῦ Ψευδο-Καλλισθένη. Σύμφωνα μ' αὐτή, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, πορευόμενος μέ χίλιους στρατιῶτες σέ τόπους σκοτεινοῦς καί κρημνώδεις, γιά νά ἐξερευνήσει τίς ἄκρες τοῦ κόσμου, ἐπειδή φοβήθηκε μήπως δέν μπορέσουν νά γυρίσουν πίσω τά ἄλογα, ζήτησε τή γνώμη ἐνός γέροντα, ὁ ὁποῖος τόν συμβούλευσε νά πάρει «ἵππους θηλείας ἐχούσας πάλους», ν' ἀφήσει ὅμως τά πουλαράκια στό σημεῖο τῆς ἐκκινήσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαμε ὅπως τόν συμβούλευσε ὁ γέροντας καί ἄρχισε νά προχωρεῖ στά ἔγκατα τῆς γῆς, ξαφνικά ὅμως παρουσιάσθηκαν τρία ἀνθρωπόμορφα ὄρνεα, πού τοῦ κραύγασαν νά γυρίσει πίσω, διότι ὁ χώρος αὐτός ἀνήκε στόν θεό καί μόνο.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποφάσισε καί στήν περίπτωση αὐτή νά ὑπακούσει, προτρέποντας συγχρόνως στούς στρατιῶτες του «ἐκαστος ὁ βούλεται τῶν ᾧδε ἀράτω, εἴτε λίθον, εἴτε πηλόν ἢ καί ξύλον». Πράγματι, «πολλοί τῶν στρατιωτῶν ἐκ τῆς παρακειμένης ὕλης ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἔλαβον ἐκαστος ὁ εὔρεν(...)». Ὅτε οὖν ἐξῆλθον εἰς τό φῶς ἔνθα ἦσαν οἱ ἕτεροι στρατιῶται καί ἀλλήλους θεασάμενοι, εὔρον μαργαρίτας καί λίθους τιμῆς ἀξίους. Τούτους ἰδόντες πάντες μετεμελήθησαν οἷτινες οὐκ ἔλαβον, ὅσοι δέ ἔλαβον ὑπερηύχοντο πάντες τῷ γέροντι καί τῷ Ἀλεξάνδρῳ διά τήν ἀγαθήν αὐτῶν βουλήν»³⁵.

Ἐνα ἄλλο σπουδαῖο ἐπίσης ἐγχείρημα, ἡ ἐξερεύνηση τῶν βυθῶν τοῦ Ὠκεανοῦ, εἰκονίζεται σέ πολυάριθμα χειρόγραφα. Ἡ «βυθοσκόπηση» αὐτή τῆς θάλασσας ἀπό τόν Ἀλέξανδρο, σύμφωνα μέ μιὰ λαϊκή παράδοση, δέν ἔγινε στόν Ὠκεανό ἀλλά στά νερά τῆς Σαντορίνης. Γιά τήν πραγματοποίησή της ὁ Ἀλέξανδρος προστάζει νά τοῦ φτιάξουν ἕνα σκάφος, σέ μορφή καμπάνας ἢ βαρελιοῦ ἀπό γυαλί. Μαζί του στό ταξίδι

32. Ἡπειρωτικά Γράμματα Α' (1943-44), τεῦχ. 1, σ. 18, ἀρ. 12.

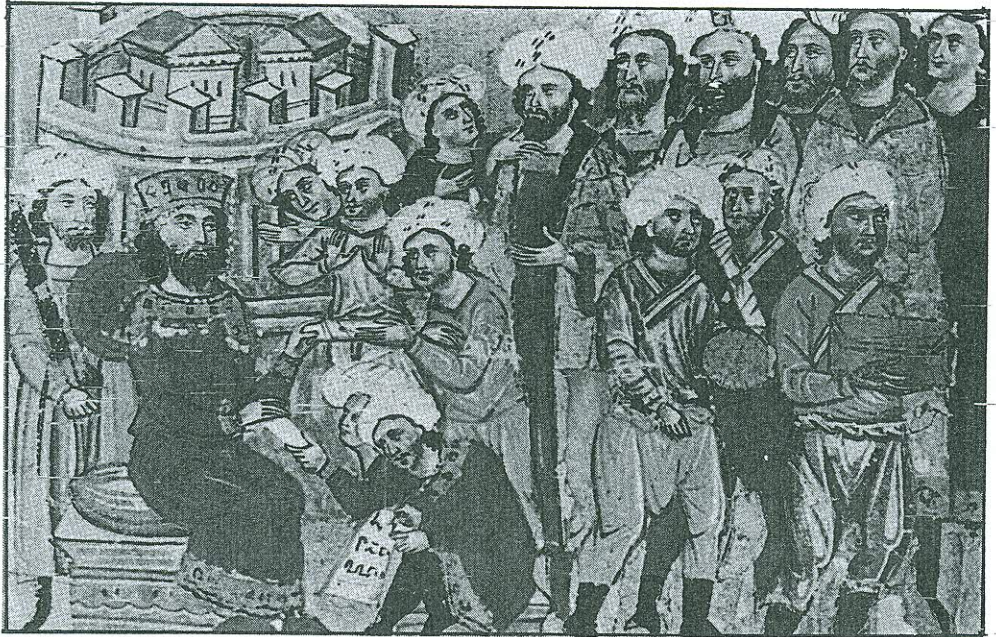
33. Γ. Κ. Σπυριδάκης, Κρητικά παραδόσεις, Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν 13 (1939), σ. 136, ἀρ. 2.

34. Κ.Λ. χφο ἀρ. 11593Ε, σ. 44 (συλλ. Γεωργία Ταρσοῦλη, Πυλία, 1938).

35. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σελ. 400 - 401.

Ἄργυρό τετράδραχμο Λυσιμάχου (305-281 π.Χ.). Κυρία ὄψη: κεφαλή Μ. Ἀλεξάνδρου θεοποιημένου, μέ κέρατα Ἄμμωνος Διός (Ἀθήνα, Νομισματικό Μουσεῖο).

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὡς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, σέ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰῶνα (φωτογρ. ἀρχεῖο Θ. Προβατάκη).

παίρνει τρία ζῶα: ἓναν πετεινό, μιὰ γάτα καί ἓνα σκύλο· τοῦ πετεινοῦ τό λάλημα θά τόν πληροφοροῦσε, ὅσο θά ἦταν στά σκοτεινά βάθη τῆς θάλασσας, ἂν εἶναι μέρα ἢ νύχτα, τῆς γάτας ἢ ἀναπνοή, ὅπως πίστευαν, θά καθάριζε τόν ἀέρα στό σκάφος, ἐνῶ τό σκύλο, ἂν γιά κάποιον λόγο δέν θά μποροῦσε νά ἀναδυθεῖ, θά τόν σκότωνε καί ἡ θάλασσα, πού δέν κρατᾶ πτώματα στό βυθό της, θά τόν ξέβραζε στήν ἀκτὴ καί μαζί μ' αὐτόν καί τοὺς ἄλλους ἐπιβάτες τοῦ βαθυσκάφους. Ἡ πρόνοια αὐτῆ τοῦ Ἀλεξάνδρου δικαιώθηκε, γιατί τό ἀτύχημα συνέβη, ἀπό ἀδεξιότητα τοῦ ἀνθρώπου πού εἶχε τὴ φροντίδα νά ξετυλίγει τὴν ἄλυσίδα γιά τὴν κατάδυση τοῦ σκάφους³⁶.

*

Μιὰ ομάδα ιδιότυπων παραδόσεων κάνει λόγο γιά φυσικό ἐλάττωμα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι εἶχε ἀφτιά τράγου ἢ κάποιου ἄλλου ζώου. Στὶς παραδόσεις αὐτές ἀπηχεῖται, προφανῶς, ἀνάμνηση τοῦ ἀρχαίου μύθου γιά τόν Μίδα, τό βασιλιά τῆς Φρυγίας. Ὁ Ἀπόλλων, τιμωρώντας τον, ἐπειδὴ σέ μουσικό ἀγῶνα προέκρινε ἄλλον ὡς νικητὴ, μετέβαλε τὰ ἀφτιά του ὅμοια μέ ὄνου³⁷.

Σέ παραλλαγές τῆς διηγήσεως ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται μέ κέρατα. Στὴ δημιουργία τῶν παραδόσεων τούτων συνέβαλε ἡ λατρεία του στήν Αἴγυπτο ὡς θεοῦ Ἄμμωνος, ὁ ὁποῖος παριστάνεται πάντοτε μέ κέρατα κριαριοῦ στό κεφάλι. Κατά ὅμοιον τρόπο, ὑπάρχουν ἀγαλματίδια τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς, πού εἰκονίζουν τόν Ἀλέξανδρο μέ κέρατα κριαριοῦ. Ἀργότερα ἓνας ἀπό τοὺς διαδόχους, ὁ βασιλιάς τῆς Θράκης Λυσίμαχος, ἔκοψε νομίσματα πού εἶχαν ἀπό τὴ μία ὄψη τό κεφάλι τοῦ Ἀλεξάνδρου μέ τὰ κέρατα.

Τὰ νομίσματα αὐτά ἦταν πολὺ γνωστά σέ ὅλες τίς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, γιατί ἀποτελοῦσαν διεθνές νόμισμα τῆς ἐποχῆς. Ἐξαιτίας τῶν νομισμάτων τούτων, οἱ ἀραβόφωνοι πληθυσμοὶ ἔδωσαν στόν Ἀλέξανδρο τό παρωνύμιο «Δικέρατος». Στὴ δημιουργία τοῦ προσωνυμίου αὐτοῦ συνέτελεσε καί ἄλλο νόμισμα, πού ἔκοψε ὁ Πτολεμαῖος Σωτήρ, στό ὁποῖο τό

36. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅ.π., σελ. 28-29. Κατά τὴ «Φυλλάδα», ὁ Ἀλέξανδρος καταδύθηκε μέσα σέ «μιὰ κασέλλαν ἀπὸ κρύσταλλο», οἱ δὲ σύντροφοί του τόν ἀνέσπραν ὅταν ἓνα τεράστιο ψάρι («ὡσπερ ἓνα μέγαλον βουβάλι») χτύπησε τὴν κασέλα καί αὐτοὶ τό θεώρησαν ὡς τό προσσηφηνημένο σπίνθημα («ὁπόταν ταράξω τὰ σχοινία, νά μέ τραβήσετε ἔξω» (Βελουδῆς, ὅ.π., σ. 103).

37. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σελ. 391-397.

κεφάλι του Ἀλεξάνδρου εἶναι σκεπασμένο μέ προβιά ἑλέφαντα, σύμβολο ἀναμνηστικό τῆς ἐκστρατείας στήν Ἰνδία. Οἱ χαυλιόδοντες τοῦ ζώου προεξέχουν ὅπως δύο κέρατα πάνω ἀπό τό κεφάλι³⁸.

Μέ τό ἐπίθετο «Δικέρατος» (Δίκερως, Djul Karcin) περιλαμβάνει τόν Ἀλέξανδρο ὁ Μωάμεθ στό Κοράνιο, ὅπου τόν συγκαταλέγει μεταξύ τῶν προφητῶν τῆς προϊσλαμικῆς ἐποχῆς. Οἱ μεταγενέστεροι ὅμως Μουσουλμάνοι χρονογράφοι, διαστρέφοντας τήν Ἱστορία, παριστάνουν τόν Ἀλέξανδρο φανατικό μουσουλμάνο. Ἀντίστοιχα, οἱ Βυζαντινοί τόν παριστάνουν ὡς θεοσεβούμενο χριστιανό βασιλιά, ἤ ὡς ἅγιο καί ὄσιο, πού ιδρύει μοναστήρια καί ἐκκλησίες, κατά τό πρότυπο τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων³⁹.

Μιά ἄλλη, διαφορετική, παράδοση σχετίζεται μέ τό ἰδιότυπο παραδοσιακό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς πού μοιάζει μέ μακεδονικό κράνος, τό ὁποῖο φοροῦν οἱ Καραγκούνισσες:

«Τούν παλαιό κινό, εἶχε μία φουρά ἢ βασιλιάς Ἀλέξαντρους πόλεμου ἰκεῖ κατ' τά Φέρσαλα. Οἱ Θισσαλοί πού ἦντασαν μαζί του ἤρθι στιγμή κ' ἰδεΐλιασαν κί τόν ἀφ'καν κ' ἔφ'γαν. Τότις οἱ γυναῖκες τουν πού φέρναν νιρό'ς τού στρατό, καθώς εἶδαν τούς ἄντρεις νά φεύγουν, ἄρπαξαν τᾶρματά τουν, σιάθ'καν, πουλέμ'σαν κ' ἰνίκησαν. Ἡ Ἀλέξαντρους λοιπό γιά νά τιμήση τήν παλληκαριά τουν κί γιά νά ντρουσιάσ' τούς ἄντρες ἔβγαλε διαταή νά φουρέσουν τά μαντήλια τοῦν γυνικῶν οἱ ἄντρεις καί τοῦν ἀντρῶν τοῖς πικικιφαλαίς οἱ γ'ναῖκεις. Κί' ἀπού τούν κινό ἰκεῖνου φουροῦν οἱ Καραγκούνηδες μαῦρα μαντήλια 'ς τού κινάλι, κί' οἱ γ'ναῖκεις τουν φουροῦν πικικιφαλαίς»⁴⁰.

Παραλλαγή τῆς παραδόσεως ἐπιχωριάζει στή Μακεδονία, στήν περιοχή τῆ γνωστή μέ τό ὄνομα «Ρουμούλκι», ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει γύρω στά πενήντα χωριά, σκορπισμένα στόν κάμπο τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ ὄρος σημαίνει «χώρα τῶν Ρωμῶν», ἐπειδή ὁ τόπος ἐκατοικεῖτο πάντοτε ἀπό ἀμιγῆ ἑλληνικό πληθυσμό καί κατά τήν τουρκοκρατία. Καί εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι καί στήν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα, παρᾶ

38. Πάλλης, ὅ.π., σελ. 19-20. Βλ. καί Peter R. Franke, Ἡ Μακεδονία καί τά νομίσματά της. Νομισματικά Χρονικά 1 (1972), σελ. 29-30, εἰκ. 15 καί 16.

39. Πάλλης, ὅ.π., σελ. 15-16, Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σ. 397.

40. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὅ.π., ἀρ. 8, σ. 6.

τίς πιέσεις τῶν κοιμητατζήδων, οἱ γυναῖκες τῆς περιοχῆς δέν ἀπαρνήθηκαν τό «κατσούλι», τόν πολύτιμο παραδοσιακό κεφαλόδεσμό τους⁴¹.

Σχετικές ὁμως μέ τούς πολέμους τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι κυρίως διηγήσεις πού ἀναφέρονται στήν ἐκστρατεία του στή χώρα τῶν Ἰνδιῶν. Παράδοση ἀπό τήν Ἀργυρούπολη τοῦ Πόντου λέγει ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὅταν ἔφθασε βαθιά στή μυθική γιά τούς χρόνους ἐκείνους χώρα, βρῆκε μιά μεγάλη πέτρα, ἀπό χρόνια ἐγκαταλειμμένη ἐκεῖ, μέ τήν προτροπή: «Στάσου, μὴν προχωρεῖς παραπέρα». Ὁ Ἀλέξανδρος σεβάστηκε μέν τήν προτροπή, ἤθελε ὁμως καί νά προχωρήσει. Γι' αὐτό διέταξε καί τοποθέτησαν τήν πέτρα σ' ἓνα ἄρμα, πού πήγαινε πάντα μπροστά ἀπό τό στρατό. Ἔτσι προχώρησε, χωρίς νά προσπεράσει τήν πέτρα⁴².

Στήν παράδοση αὐτή εἶναι προφανῆς λογία ἐπίδραση, μέ συμφυρμό τῆς «Φυλλάδας». Ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀρριανός, ὁ στρατός τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀρνήθηκε νά προχωρήσει πέραν τῶν Ἰνδιῶν, ἐνῶ ἡ μυθιστοριογραφία περιγράφει ὅτι πορευόμενος ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τά πέρατα τοῦ κόσμου, βλέπει ξαφνικά στύλο πού ἔγραφε ὅτι μέχρι ἐκεῖ μπορούσε νά προχωρήσει κανεῖς, διαφορετικά κινδύνευε μέ ἀφανισμό. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁμως, «ἀνέγνωσε τά γράμματα, καί ἔβγαλε τό ἐπανωφόρι του, καί τά ἐσκέπασε, καί ἔβαλε καί τό στέμμια του ἐπάνω, διά νά μὴν ἰδῆ ἄλλος τά γράμματα καί φοβηθῆ τό φουσαῖτον»⁴³.

Στήν ἐκστρατεία τῶν Ἰνδιῶν κάνει ἀναφορά γνωστό ἔθιμο τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου, κατά λογία προφανῶς καί πάλι ἐπίδραση. Μία ἐρμηνεία, δηλαδή, πού δίδεται στή Νικήσιανη τῆς Καβάλας γιά τούς το-

41. Ἀγγελική Χατζημιχάλη, Ἑλληνική λαϊκή τέχνη (Ρουμιοῦλα). «Πυρός», Ἀθήνα 1931, σελ. 36-37 (=τῆς ἰδίας, Ἡ ἑλληνική λαϊκή φορεσιά. «Μέλισσα», τόμ. Β', 1983, σ. 210). Πβ. Κ. Ρωμαῖος, Μακεδονία. Μνήμη καί Συνείδηση. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 64 (1989), σελ. 215-229. Παρεμφερῆς μέ τήν παράδοση αὐτή εἶναι ἡ διήγηση τῆς «Φυλλάδας» πῶς ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος βεβαιώθηκε ὅτι ἡ ἄρνηση τοῦ στρατεύματός του νά εἰσβάλει στίς Ἰνδίες ὀφειλόταν στούς Πέρσες πού τόν ἀκολουθοῦσαν, «ἐθιμώθη καί ὀργίσθηκέ τους καί ἐπρόσταξε καί ἐνδυσάν τους γυναῖκια ροῦχα καί ἐτύλιξε τά κεφάλια τους μέ κόκκινα μαντήλια, τά ὅποια φοροῦσιν ἕως τήν σήμερον οἱ Πέρσαι καί οἱ Ἀγαρηνοί» (Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. 82-83).

42. Κ.Λ. χρο ἄρ. 1152, σ. 1 (συλλ. Δ. Σ. Λουκάτος, 1938).

43. Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. 70-71 («Περί τοῦ στύλου τοῦ Σοσόγχου»). Ἐδῶ θά μπορούσε νά ἀναφερθεῖ καί τό τέχνασμα τοῦ Ἀλεξάνδρου μέ τόν «Γόρδιο δεσμό», τό λύσιμα τοῦ ὁποίου θά χάριζε σ' ὅποιον τό κατόρθωνε τήν κυριαρχία τοῦ κόσμου, κατά τήν τοπική παράδοση (Πλούταρχος, 18, 2-3: «τὴν θρυλουμένην ἄμαξαν εἶδε φλοιῶ κρανεῖας ἐνδεδυμένην, καί λόγον ἐπ' αὐτῇ πιστευόμενον ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἵκουσεν, ὡς τῷ λύσαντι τὸν δεσμόν εἴμαρται βασιλεῖ γενέσθαι τῆς οἰκουμένης...»).

«Άράπηδες»: μεταμφιεσμένοι του Δωδεκαημέρου, οί όποίοι, σύμφωνα μέ τή λαϊκή παράδοση, άπηχούν μνήμες από τήν έκστρατεία του Μ. Άλεξάνδρου στις Ίνδίες (Νικήσιανη Παγγαίου 1965· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

πικούς «Ἀράπηδες», κωδωνοφόρους μεταμφιεσμένους τήν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (7 Ἰανουαρίου), εἶναι ὅτι αὐτοί θυμίζουσαν νίκη τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στίς Ἰνδίες. Τή νίκη αὐτή πέτυχε ὁ συμπατριώτης τους στρατηλάτης κρεμώντας μεγάλα κουδούνια, ὅπως αὐτά πού φοροῦν οἱ Ἀράπηδες σήμερα, στούς στρατιώτες του, φοβίζοντας ἔτσι τούς ἐχθρικούς ἐλέφαντες, πού πανικόβλητοι στό παράξενο ἄκουσμα, ἔριχναν κάτω τούς ἀναβάτες τους⁴⁴. Ἀλλά καί γιά τά «Καρναβάλια» τοῦ Σοχοῦ Θεσσαλονίκης ἔχει δημοσιευθεῖ ἀνάλογη παράδοση, λογίας ἐπίσης προέλευσης: οἱ ὑψηλόσωμοι μεταμφιεσμένοι τῆς Ἀποκριᾶς συμβολίζουν ἀπογόνους τῶν ἀνδρῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέ τίς Ἀμαζόνες⁴⁵.

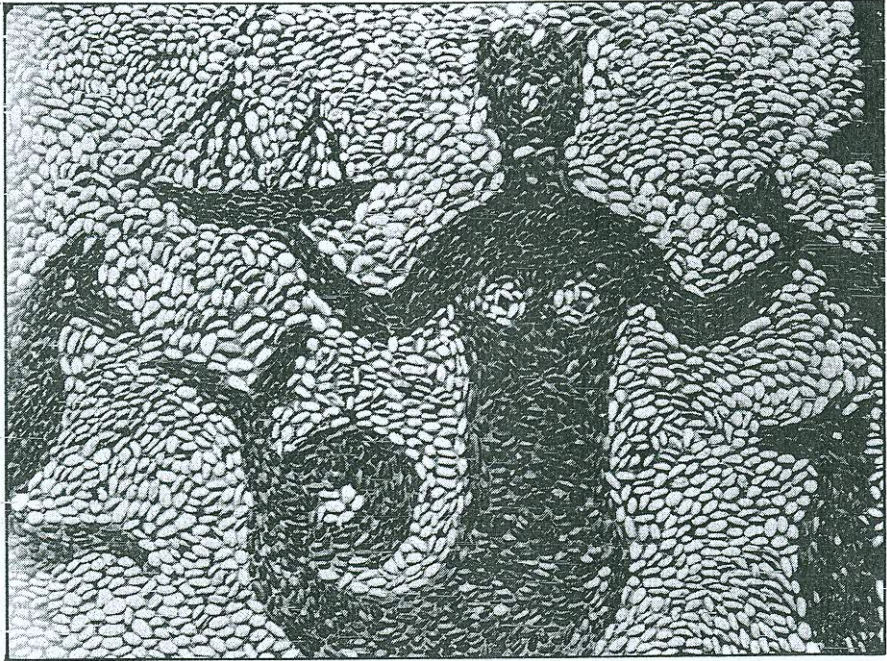
*

Ἐνα ἀπό τά πιό συναρπαστικά κεφάλαια τῆς μυθικῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου συνδέεται μέ τό ἀθάνατο νερό καί τήν ἀδελφή του τή Γοργόνα, τήν ἰχθυόμορφη δαίμονα τῆς θάλασσας. Ἡ ἱστορία τῆς τραγικῆς ἀδελφῆς, ἡ ὁποία διωγμένη ἀπό τίς Ἑρινύες τῶν τύψεων ἢ τῆς ἀδελφικῆς κατάρας τριγυρνᾷ ἀπελπισμένη στά πελάγη καί ζητᾷ ἀπεγνωσμένα νά μάθει ἄν ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος, ἔχει ἀπήχηση πανελληνία:

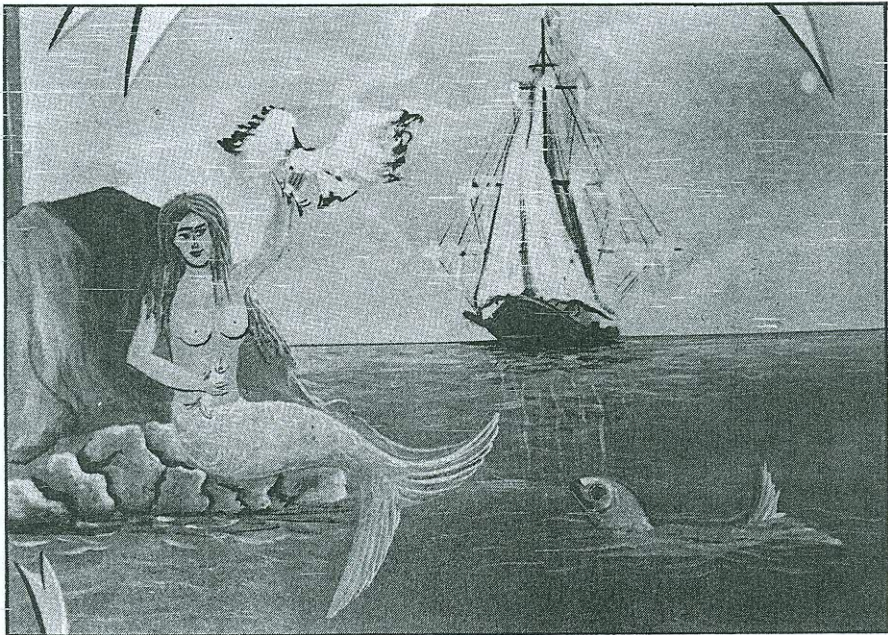
«Οἱ Γοργόνες εἶναι ὠραῖες γυναῖκες, μά ἀπό τή μέση καί κάτω ἔχουσαν ὄρα ψαριοῦ (...). Μερικοί λένε πώς τίς περισσότερες φορές φαίνονται τό Σάββατο κατά τά μεσάνυχτα.

44. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Οἱ Ἀράπηδες τῆς Νικησιανῆς Παγγαίου. Λαογραφία 32 (1982), σελ. 215-226. Εἶναι ἐδῶ φανερή ἡ ἐπίδραση τῆς «Φυλλάδας». Ὅπως ἀναφέρει σχετικά μέ τήν κατάκτηση τῶν Ἰνδιῶν, τό 326 π.Χ., ὁ Πῶρος, ὁ βασιλιάς τῆς χώρας, «ἀπόλυσε ἑκατόν χιλιάδες ἐλέφαντας καί ἔκαμεν ὡσάν πύργον ἐπάνω τους καί ἔσπεκαν ἐπάνω εἰς κάθε ἐλέφαντα ἀπό εἴκοσι ἀρματωμένοι. Καί ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχετο κατά πρόσωπον τῶν ἐλεφάντων καί ἐπρόσταξε κάθε καβαλάρη νά βάλῃ κουδούνια εἰς τό ἄλογόν του... Καί ὡσάν ἤκουσαν καί τά κουδούνια οἱ ἐλέφαντες, ὅπου ἦτον εἰς τά ἄλογα, ἐσπιάχθησαν καί ἔδωκαν νά φύγουν ὀπίσω...» (Βελουδῆς, ὅ.π., σ. 84).

45. Γ. Βιβυλάκης, Τά καρναβάλια στή Βόρειο Ἑλλάδα. Μακεδονική Ζωή, τεύχ. 129 (1977), σ. 39. Πβ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Τά Καρναβάλια τοῦ Σοχοῦ Θεσσαλονίκης. Πρακτικά Γ' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικοῦ χώρου. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 29-30. Ἐμφανῆς καί ἐδῶ ἡ ἐπίδραση τῆς «Φυλλάδας». Σ' αὐτήν ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται νά ἀλληλογραφεῖ καί νά ἔρχεται σέ συμφωνία μέ τίς Ἀμαζόνες, «γυναῖκες ἀνδρειωμένες εἰς τ' ἄρματα», πού ζοῦσαν μέ ἰδιότυπη κοινωνική ὀργάνωση. Ὁ Ἀλέξανδρος τίς πληροφορεῖ ὅτι δέν σκοπεύει νά πολεμήσῃ μαζί τους, ζητᾷ ὅμως νά τοῦ στείλουν «χαράτζιον καί χίλιες πεντακόσιες Ἀμαζόνες, τέσ πλέον ἐμορφότερες, μέ ἄλλα τόσα ἄλογα διαλεγμένα καί κάθε χρόνον νά ἀλλάσσονται, ὅρους πού πρόθυμα δέχθησαν οἱ Ἀμαζόνες (Βελουδῆς, ὅ.π., σ. 90).

Γοργόνα σέ βοτσαλωτή αὐλή τῶν Σπετσῶν (Ἑλληνική Ἐμπορική Ναυτιλία. Ἐκδοση Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1972. σ. 405, ἀρ. 261).

Παράσταση Γοργόνας σέ ἐξωτερικό τοῖχο ταβέρνας (Ἐρέτρια Χαλκίδας, 1995· φωτογρ.: Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

Ἄμα τύχη κανένα καράβι ἀπό τό δρόμο τῆς Γοργόνας, τό ἀδράχνει ἀπό τήν πλώρη καί ρωτάει: "Ζῆ ὁ βασιλιάς ὁ Ἀλέξανδρος;" Οἱ ναῦτες πρέπει νά εἰποῦν: "Ζῆ καί βασιλεύει", ἢ "Ζῆ καί βασιλεύει καί τόν κόσμον εἰρηνεύει", ἢ "Ζῆ καί βασιλεύει καί ζωή νά ἔχετε καί σεῖς". Τότε ἡ Γοργόνα ἀπό τή χαρά της γίνεται ὠραία κόρη, παύει τούς ἀνέμους καί τά κύματα, καί παίζει τή λύρα της καί τραγουδεῖ γλυκά τραγούδια· καί ἀπ' αὐτή μαθαίνουν οἱ ναῦτες τούς καινούργιους σκοπούς (...).

Ἄν ὅμως δέν ἤξεύρουν οἱ ναῦτες καί κάμουν τό λάθος νά εἰποῦν πώς ὁ βασιλιάς ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέθανε, ἀγριεύει ἡ Γοργόνα καί δίνει μία καί πετᾶ ψηλά τό καράβι καί πέφτει, καί πνίγονται ὅλοι στή θάλασσα. Ἡ φεύγει μέ θρήνους καί μοιρολόγια κι ἀπό τά κλάματά της σηκώνεται φοβερή φουρτοῦνα καί πνίγει τό καράβι καί δέ γλυτώνει κανείς»⁴⁶.

Αἴτιο τῆς μεταμόρφωσῆς τους στάθηκε ἡ ἀπερισκεψία τους νά χύσουν τό ἀθάνατο νερό, πού μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς του κατόρθωσε ν' ἀποκτήσει ὁ ἀδελφός τους, θέλοντας νά χαρεῖ τόν κόσμο πού εἶχε κατακτήσει:

«(...) Ἄλλ' ἔλα δά ὁ εὐλογημένος πού ἅμα γύρισε στό παλάτι των δέν τό φύλαξε καλά! Τό θωρεῖ ἡ ἀδελφή του καί χωρίς νά συλλογιστῆ εἶντά 'ναι, τό χύνει. Κατά τύχη ἐχύθηκε πάνω σέ μιά ἀγριοκρομμύδα, καί γι' αὐτό αὐτές οἱ κρομμύδες δέν ξεραίνονται ποτέ. Ὁ Ἀλέξανδρος μετά κάμποση ὥρα πάει νά πιῇ τ' ἀθάνατο νερό, ἀλλά πού 'ν' το; Ρωτᾷ τήν ἀδερφή του, κι αὐτή τοῦ λέει, πώς δέν ἐκάτεχε εἶντά τονε καί τό ἔχυσε. Ὁ βασιλιάς ἐπῆε νά κουζουλαθῆ ἀπό τή μάνιτα καί τή στενοχώρια του καί τῇ καταράστηκε νά γενῆ ἀπό τή μέση καί κάτω ψάρι καί νά βασανίζεται ὥστε νά στέκη ὁ κόσμος στή μέση τοῦ πελάγου.

Ὁ Θεός τ' ἄκουσε, καί ἀπό τότε ὅσοι γυρίζουνε μέ τά καράβια τήν βλέπουνε καί παραδέρνεται μέσα στά κύματα. Ὡστόσο τόν Ἀλέξανδρο δέν τότε μισᾷ κι ὡς δῆ κανένα καράβι ρωτᾷ: "Ζῆ ὁ Ἀλέξανδρος;" Κι ἄν ὁ καραβοκύρης εἶναι ἀκάτεχος κι ἀπιλοθηῖ "Ἀπέθανε", ἡ κόρη ἀπό τή μεγάλη της λύπησῃ ταράσσει μέ τά χέρια καί μέ τά ξέπλεκα ξανθὰ μαλλιά τῇ τή θάλασσα, καί πνίγει τό καράβι. Ὅσοι ὅμως κατέχουνε ἀπιλογῶνται "Ζῆ καί βασιλεύει" καί τότε ἡ πολύπαθη κόρη κάνει καλή καρδιά καί τραγουδεῖ χαρούμενη γλυκά τραγούδια. Ἐκεῖ μαθαίνουν οἱ ναῦτες τσοῖ καινούργιους σκοπούς καί τσοῖ φέρνουνε»⁴⁷.

46. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὅ.π., σελ. 307-308, ἄρ. 551.

47. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὅ.π., σελ. 308-310, ἄρ. 552.

Ἡ αἰνιγματική μορφή τῆς Γοργόνας, τοῦ ἀλλόκοτου αὐτοῦ πλάσματος τῆς μυθολογικῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ ἀπό τά πιό ἀγαπημένα θέματα τῆς παραδοσιακῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ὁ λαϊκός τεχνίτης τήν παριστᾷ μέ ὄλων τῶν εἰδῶν τά ὑλικά στό περιβάλλον του καί στά ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς του: σέ κεντημένα φορέματα γυναικῶν, ξύλινα τέμπλα ἐκκλησιῶν, πρῶρες καραβιῶν, τοίχους καφενεύων καί σπιτιῶν, βοτσαλωτές αὐλές, στό στήθος τῶν ναυτικῶν⁴⁸.

Σέ ἄλλες παραδόσεις γιά τό ἀθάνατο νερό, ὁ Ἀλέξανδρος καί οἱ ἀδελφές του συνδέονται μέ τίς Νεράιδες:

«Ὦντας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐκυρίευσεν οὐλον τόν κόσμον, ἐπῆγε καί ἐκεῖ πού βγαίνει τό ἀθάνατο νερό, καί ἐγιόμισε δύο λαῖνες γιά νά λουστῆ καί νά γίνῃ ἀθάνατος. Ὦντα τίς ἤφερε στό σπίτι, ἓνας ἀξιωματικός πού τοῦ εἶχε γινάτι, λέει στίς ἀδερφάδες του τό μυστικό καί τοῖς ὀρμηγεύει νά λουστοῦν καί νά πιοῦν ἐκεῖνες, καί νά βάλουν νερό στίς λαῖνες. Ἐκεῖνες ἀμέσως ἐπῆραν τό νερό καί ἤπιαν καί ἐλουστήκανε καί ἐχύσανε τά ἀπολούσματα στό δρόμο. Ἐκεῖ ἔτυχε μία κόττα καί ἓνας μπότσικας καί ἐβραχῆκανε μέ τό ἀθάνατο νερό· καί γιά τοῦτο ἡ κόττα ξαναμιουτεῦει κάθε χρόνο καί γίνεται πάλι νέα καί ὁ μπότσικας δέν ξεραίνεται, καί ἄν ξεριζωθῆ καί κρεμαστῆ στόν ἀγέρα.

Οἱ ἀδερφάδες τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἅμα ἤπιανε ἀθάνατο νερό κ' ἐλουστήκανε μέ δαῦτο, ἐσηκωθήκανε στόν ἀγέρα, ἤγουν ἔγιναν ἀερικές, καί ἀπό τότες εἶναι οἱ Νεράιδες»⁴⁹.

Ὅμοια πιστεύονται στήν Κέρκυρα γιά τίς Στρίγγλες. Καί αὐτές ἦταν τρεῖς ἀδελφές τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, πού ἔγιναν ἀθάνατες, γιατί ἤπιαν τό ἀθάνατο νερό. Ζοῦν ἡ μία στόν ἀέρα, ἡ ἄλλη στή θάλασσα, ἡ τρίτη μέσα στή γῆ. Παρουσιάζονται στούς ἀνθρώπους μέ ἄσπρα ροῦχα καί ὅποιος τίς δεῖ πρέπει νά πεῖ ἐξορκιστικά: «Κυρά διαβαίνει, στήν ψυχή τοῦ Ἀλεξάντρου, κακό νά μή μᾶς κάνει»⁵⁰.

Σέ ἄλλες παραδόσεις ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἀδελφές τοῦ Ἀλεξάνδρου προκαλοῦν τόν ἀνεμοστρόβιλο, ὁ ὁποῖος καί καταπαύει, ἄν πεῖ κανεῖς

48. Πόπη Ζώρα, Ἡ Γοργόνα εἰς τήν ἑλληνικήν λαϊκήν τέχνην. Ἀθήναι 1960. Ἡ παλαιότερα γνωστή παρουσία τῆς ὡς εἰκονογραφικοῦ τύπου τοποθετεῖται στά τέλη τοῦ 10ου αἰ. (Ζώρα, ὁ.π., σ. 10).

49. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὁ.π., σελ. 387-388, ἀρ. 651.

50. Γ. Γ. Σαλβάνος, Λαογραφικά σύλλεκτα ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας. Λαογραφία 10 (1929/30), σ. 151, ἀρ. 8.

ἐξορκιστικά καί πάλι: «Χαιράμενες, καλόκαρδες. Στήν ψυχή τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἀλεξάντρου, κακό μὴ μοῦ κάνει»⁵¹.

Σέ ἄλλη παράδοση ἀπό τή Μακεδονία, λέγεται ὅτι «εἶχε ἀγαπητικιά μιὰ Νεράιδα». Γι' αὐτό εἶχε τή συμπάθεια ὄλων τῶν Νεραίδων, οἱ ὁποῖες καί τόν βοήθησαν στά μεγάλα κατορθώματά του. Κατά τήν ἴδια παράδοση, ὁ ἀνεμοστρόβιλος καταπαύει, ἂν κανεῖς πεῖ τρεῖς φορές: «Μέλι κί γάλα. Κάπ' ἀπ' ἰδῶ πέρασι ἢ βασιλιάς ἢ Ἀλέξαντρου. Ζῆ καί βασιλεύγει»⁵².

Ἀδελφές του, σύμφωνα μέ παράδοση ἀπό τήν Καστοριά, εἶναι καί οἱ Μελιτένιες, εἶδος φαντασμάτων, πού τά συναντάει κανεῖς τή νύχτα σέ σταυροδρόμια καί σέ λαγκάδια, ὅπου τριγυρίζουν προσπαθώντας νά βροῦν τόν ἀδελφό τους. Ὁ διαβάτης πρέπει νά τίς ἐξορκίσει, λέγοντας ἐπωδικά: «Ὁ βασιλιάς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ζεῖ καί βασιλεύει μαζί μέ τό ἄλογό του»⁵³.

Ἀρχική πηγὴ ἀπό τήν ὁποία πλάσθηκαν οἱ παραδόσεις αὐτές γιά ἀθάνατο νερό καί ἐνυαλίους δαίμονες, ὅπως εἶναι οἱ Γοργόνες, θεωρεῖται ὁ ἀρχαῖος μῦθος περί Γλαύκου. Ὁ Γλαῦκος ἦταν ἕνας γερο-ψαράς ἀπό τήν Ἀνθηδόνα τῆς Βοιωτίας, ὁ ὁποῖος κάποτε ἔφαγε μαγικό βοτάνι, πού εἶχε τήν ιδιότητα νά ἐπαναφέρει στή ζωὴ νεκρά ψάρια. Ἔτσι ἔγινε μέν ἀθάνατος, δέν ἐπανέκτησε ὁμως καί τή νεότητά του. Γι' αὐτό ἀπελπισμένος ρίχτηκε στή θάλασσα, ὅπου συνέχισε τή ζωὴ του ὡς δαίμων, προξενώντας φόβο στούς ναυτιλλομένους.

Ὁ ἀρχαῖος αὐτός μῦθος ἐπηρέασε καί τή «Φυλλάδα», ὅπου γίνεται ἀρκετός λόγος γιά μαγικό νερό, πού ἐξασφαλίζει τήν ἀθανασία. Στόν ἀρχικό μῦθο περί Γλαύκου συγχωνεύθηκαν στή συνέχεια στοιχεῖα καί ἀπό ἄλλους ἀρχαίους ἐπίσης μῦθους, τῆς Μέδουσας, τῶν Σειρήνων, τῆς Σκύλλης⁵⁴.

*

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὡς ὑπεράνθρωπος καί θεϊκῆς καταγωγῆς, συνδέθηκε ἤδη ἀπό τούς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες καί μέ τή μαγεία. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὅτι χρησιμο-

51. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σ. 408.

52. Πολίτης, Παραδόσεις Α', ὁ.π., σελ. 388-89, ἀρ. 652.

53. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σ. 409.

54. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὁ.π., σελ. 412-414.

Μέγας Ἀλέξανδρος. Ἔργο Ἡλία Πρά-
σατζη, σύγχρονου λαϊκοῦ καλλιτέχνη
(Καλή Βρύση Δράμας 1994· συλλογή:
Γ.Ν. Αϊκατερινίδης).

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος σέ σταμπωτό ὕφασμα.
Ἔργο Θ. Ἰωαννίδη, Τύρναβος 1963 (φωτ. ἀρχεῖο Θ. Προβατάκη).

ποιοῦνταν στήν Ἀντιόχεια, στά τέλη τοῦ 4ου αἰ., σάν φυλαχτήρια χάλκινα νομίσματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, πού τά ἔδεναν στό κεφάλι καί στά πόδια⁵⁵.

Τό ὄνομά του ἀναφέρεται ἐπίσης σέ δημοτικά τραγούδια⁵⁶ καί σέ ἐπωδές. Σέ κυπριακό κατάδεσμο, γιά τό διώξιμο τῆς ἀλεποῦς, παρουσιάζεται ὁ Μακεδόνας στρατηλάτης σάν χριστιανός βασιλιάς, πού πηγαίνει γιά προσκύνημα στά Ἱεροσόλυμα⁵⁷. Στή Θράκη, ὅταν κανεῖς τρομάξει, λέγουν ἐπωδικά: «Μέσα στή μέση στή θάλασσα, τ' Ἀλεξάντρου τό ἄλογο χλιμίντρισε...»⁵⁸, ἐνώ γιά θεραπεία τῶν γλυκιῶν (λειχηγιῶν) λέγεται ἐπίσης στήν ἴδια περιοχή ἐπωδή, στήν ὁποία διατυπώνεται ἡ ἀπειλή ὅτι θά ἔλθει «ὁ Ἀλέξαντρος ὁ βασιλῆς νά σέ χτυπήσει» σέ ἀνάλογη ἐπωδή στό Μεσολόγγι γιά τό δάγκωμα ἰοβόλας ἀράχνης («σφέλαγκας»), γίνεται ἐπίσης ἐπίκληση στό ὄνομα «τοῦ Ἀλεξάντρου τοῦ βασιλιᾶ»⁵⁹.

Ἀπαντᾷ ἐπίσης ὁ Ἀλέξανδρος καί ὡς ἥρωας σέ παραμυθιακές διηγήσεις, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν μετάπλαση τοῦ περιεχομένου τῆς «Φυλλάδας»· ἡ ἕνα ἀνώνυμο παραμῦθι συνδέεται μέ τ' ὄνομά του, ἐνώ ταυτόχρονα περιλαμβάνονται στοιχεῖα τῆς παράδοσης πού ἐνσωματώνονται μέ ὀργανικό τρόπο⁶⁰.

55. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καί πολιτισμός, ΑΠ (1948), σ. 257 (βλ. καί Λαογραφία 8, 1921-25, σ. 12). Ὁ Ἀλέξανδρος συνδέθηκε μέ τή μαγεία καί τήν ἀλχημεία καί σ' ἄλλους λαούς (Μ. Στεφανίδης, Μέγας Ἀλέξανδρος καί Χρυσία. Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1923, σελ. 290-295).

56. Ἰδίως σέ ἀκριτικά καί σέ παραλόγες. Βλ. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σελ. 416-418. Βλ. ἐπίσης τοῦ ἰδίου, Δημιῶδης παράδοσις περί τῆς τομῆς τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου ἀπό τόν Μ. Ἀλέξανδρο. Τόμος «Εἰς Μνήμην Κ. Ἀμάντου», Ἀθήνα 1960, σελ. 375-380 («Τραγοῦδι τ' Ἀλεξάνδρου καί τῆς Ἑλένης»). Βλ. καί Μ. Μανούσακας, Τό ἐλληνικό δημοτικό τραγούδι γιά τό βασιλιά Ἐρρίκο τῆς Φλάντρας. Λαογραφία 14 (1952), σελ. 8, 24-25. Τραγούδια γιά τόν Ἀλέξανδρο συνδυάστηκαν, ὅπως φαίνεται, μέ χορούς καί ἄλλες λαϊκές ψυχαγωγικές ἐκδηλώσεις (Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. π'-πα').

57. Στίλπ. Π. Κυριακίδης, Δεισιδαιμονίες καί δεισιδαίμονες συνήθειες (ἐκ Γκιουμουλτζίνας [Κομοτηνῆς] τῆς Θράκης). Λαογραφία 2 (1910), σ. 423, ἀρ. 48.

58. Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, Δεισιδαιμονίες Σαραντα Ἐκκλησιῶν. Θρακικά 1 (1928), σ. 451, ἀρ. 32.

59. Σπυριδάκης, Συμβολή, ὅ.π., σ. 416.

60. Βελουδῆς, ὅ.π., σελ. ξη'-ογ'. Σέ πρωτοελληνικό ποίημα ὁ Ἀλέξανδρος παρουσιάζεται νά δίδει σωστές ἀπαντήσεις σέ ἐρωτήματα τῆς βασίλισσας τῆς Συρίας καί νά γίνεται σύζυγός της. Τό βασιλικό ζεῦγος ἐξῆσε πολλά χρόνια εὐτυχισμένο στή Μακεδονία, ὁ θάνατος ὅμως τῆς βασίλισσας σιντόμευσε καί τή ζωή τοῦ Ἀλεξάνδρου· βλ. Χρ.Τ. Δημητρουλόπουλος, Ἐνα ἀνέκδοτο πρωτοελληνικό ποίημα γιά τόν Μέγα Ἀλέξανδρο. Παρνασσός ΛΑ' (1989), σελ. 130-139 («Διήγησις Ἀλεξάνδρου μετά Σεμίραμις βασίλισσας Συρίας περί τῶν ἑνδεκα ἐρωτημάτων», κώδικας 197 Μονῆς Βαρλαάμ Μετεώρων, ΙΖ' αἰ.).

Κέντημα γύρω στο 1902 (Αθήνα, οικογενειακό κειμήλιο Βάντας Χατζάκου).

«Δύο ἔφερε μοχθοῦσα γίγαντες τῆς γῆς ἢ σφαῖρα,
καὶ τῶν δύο οἱ αἰῶνες σέ κηρύττουσι μητέρα.
Στρατηλάτης τῶν Ἑλλήνων, ἐκδικῶν τὸν Μαραθῶνα,
ὁ Ἀλέξανδρος εἰσηλθε νικητὴς εἰς Βαβυλῶνα.
Διετῆρει αἱματὸς του εἰς τὰς φλέβας του ρανίδα
καὶ τοῦ Ταῦγέτου εἶχε τὴν ἀκρώρειαν πατρίδα,
ὁ εἰς μίαν μόνον ὥραν
τὴν γῆν παίξας, τὴν γῆν χάσας εἰς τοῦ Βατερλώ τὴν χώραν».
(Α. Σούτσος)

Ἡ ἀναφορά τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι συχνή στή νεοελληνική λογοτεχνία. Ὁ Γ. Τερτσέτης δημοσιεύει τό 1856 ποίημά του μέ θέμα τούς γάμους τοῦ Ἀλεξάνδρου στά Σοῦσα· ὁ Λ. Μελάς στό πολυδιαβασμένο βιβλίο του «ὁ Γεροστάθης» (1858) περιλαμβάνει καί ἀνεκδοτολογικά στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὁ Γ. Δροσίνης τό 1884 μεταπλάθει ποιητικά τό μῦθο τῆς Γοργόνας· ὁ Ἀ. Καρκαβίτσας παρουσιάζει τό 1899 λογοτεχνικά τόν ἴδιο μῦθο, τό ἴδιο καί ὁ Σ. Σκίπης· ὁ Ἀ. Σοῦτσος, στόν «Περιπλανώμενο», ἀναφερόμενος στή δοξασία γιά καταγωγή τοῦ Μ. Ναπολέοντα ἀπό τή Μάνη, τονίζει τήν προσφορά τοῦ Ἀλεξάνδρου στόν Ἑλληνισμό, ἀντίθετα μέ τήν ἀδιαφορία τοῦ Ναπολέοντα· ὁ Ν. Καζαντζάκης συνθέτει τήν ᾠδή «Μέγας Ἀλέξανδρος» (1937) καί τήν ἴδια ἐποχή δημοσιεύει μέ ψευδώνυμο καί βιογραφία του· ὁ Σπ. Μελάς μεταπλάθει σέ θεατρικό ἔργο τήν ἀνεκδοτολογική συνάντηση τοῦ Ἀλεξάνδρου μέ τόν κυνικό Διογένη στήν Κόρινθο, ὁ Σεφέρης δίδει μυθιστορηματική βιογραφία του καί ὁ Ρίτσος φαντάζεται μέ πίκρα «τό κέρινο ὁμοίωμα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»⁶¹. Ἰδιαίτερα συχνή εἶναι ἡ ἀναφορά τοῦ Παλαμᾶ στόν Μακεδόνα Στρατηλάτη καί τό μῦθο πού τόν περιβάλλει, δίδοντας ξεχωριστή διάσταση πατριωτισμοῦ:

.....
 Ἀθάνατος ἀνάμεσα στούς κύκλους τῶν αἰώνων,
 Ἀλέξανδρε, ὦ βασιλιᾶ τρανέ τῶν Μακεδόνων,
 πού ἡ ψυχὴ της εἶσ' ἐσύ! Παντοῦ εἶσαι σκορπισμένος

 Κι ὅσα ζωὴ δέν ἔχουν, κι ὅσα ζωὴ βαστοῦνε,
 σ' ἔχουν σπό νοῦ, σέ προσκυνοῦν, θαρρεῖς σέ καρτεροῦνε,
 κι ὅταν φουρτούνα ρυάζεται, στή χώρα νά ξεσπάση,
 ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος, κρᾶζουν, περνᾶ καί πάει!⁶²

Ἀπροσδόκητη εἶναι ἡ σύνδεσή του μέ τή θρησκευτική εἰκονογραφία, σέ παραστάσεις ὅπου ὁ ἅγιος Σισώης παριστάνεται ὄρθιος μπροστά σπό σκελετό τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέ τό βλέμμα στραμμένο πάνω σ' αὐτόν,

61. Βελουδῆς, ὁ.π., σελ. ξγ'-ξη', ρε'-ρι'. Γιά τή γνώμη περί ἑλληνικῆς καταγωγῆς τοῦ Ναπολέοντα βλ. Δ. Β. Βαγιακάκος, Οἱ Μανιάται τῆς Κορινθίας, τόμ. Α', Ἀθήνα 1970, σ. 163.

62. «Τά τραγοῦδια τῆς πατρίδος μου», Β', 15 κέξ. (Κ. Παλαμᾶς, Ἄπαντα, «Μπίρης», τόμ. Α', σελ. 164-165· βλ. καί τόμ. 17, Εὔρετήρια, σ. 33).

«Ὁ ὅσιος Σισώης φιλοσοφεῖ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου»
Μετέωρα, Μονὴ Βαρλαάμ (16ος αἰ.).

«Μαρμάρινος τάφος ἀνεωγμένος καὶ μέσα εἰς αὐτόν τό σκέλεθρον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ὁ ἄββās Σισώης, γέρων φαλακρός πλατυγένειος, ἴσταται ἐξεσθηκώς καὶ δακρύων. Καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν τῆς εἰκόνης αὐτῆ ἡ ἐπιγραφή:

Σισώης, ὁ μέγας ἐν ἀσκηταῖς, ἔμπροσθεν τοῦ τάφου τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Ἀλεξάνδρου, τοῦ πάλαι λάμπαντος ἐν δόξῃ, φρίττει, καὶ τό ἄσφατον τοῦ καιροῦ καὶ τῆς δόξης τῆς προσκαίρου λυπηθεῖς, ἰδοὺ κλαίει:

Ὅρῶν σε, τάφε, δειλιῶ σου τὴν θεάν,
καὶ καρδιοστάλακτον δακρῦον χέω,
χρέος τό κοινόφλητον εἰς νοὺν λαμβάνων.
Πῶς οὖν μέλλω διελθεῖν πέρας τοιοῦτον;
Αἶ, αἶ, τίς δύναται φυγεῖν σε;»

(Φ. Κόντογλου, Ἐκφρασις τῆς Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας, Α', σ. 398).

βυθισμένοι στίς σκέψεις του γιά τή ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων καί τό ἀναπόφευκτο τοῦ θανάτου⁶³. Ἀντιπροσωπευτικές τοιχογραφίες τοῦ εἰκονογραφικοῦ αὐτοῦ τύπου ὑπάρχουν στό νάρθηκα τῆς Μονῆς Βαυλαάμ στά Μετέωρα (16ου αἰ.)⁶⁴ καί στό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στή Μονή τῆς Παναγίας τῆς Μαυριώτισσας στήν Καστοριά (17ου αἰ.)⁶⁵. Τό ἴδιο θέμα ἀπαντᾷ καί σέ φορητές εἰκόνες⁶⁶. Ἀναφορά τοῦ Ἀλεξάνδρου γίνεται ἐπίσης στήν «Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης»⁶⁷ σχετικά μέ τήν παράσταση «Ὁρασις τοῦ προφήτου Δανιήλ μέ τά τέσσερα θηρία» (Δανιήλ ζ' 1-27): «...Τό τρίτον πάρδαλις πλουμιστή μέ τέσσερα περᾶ καί τέσσαρας κεφαλᾶς καί ἐπάνω αὐτῆς ὁ βασιλεὺς Μακεδόνων Ἀλέξανδρος βαστῶν κοντάρι...»⁶⁸.

Ἡ παράδοση τοῦ εἰκονογραφικοῦ θέματος μέ τόν ἅγιο Σισώη συ-

63. Κατά τόν Συναξαριστή, «οὗτος ὁ ὅσιος ἐλθὼν ποτε εἰς τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ πάλαι ποτέ διαλάμπαντος ἐν δόξῃ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἔστη πρὸ αὐτοῦ καί βλέπων αὐτὸν ἔφριπτεν, ἀναλογιζόμενος τό ἄσπατον τοῦ καιροῦ καί τῆς δόξης τό πρόσκαιρον· κλαίων δέ καί θρηγῶν ἔλεγε τοὺς ἐξῆς ἐπιγραμματικούς λόγους, τοὺς ὁποίους ὕστερον οἱ μαθηταὶ του, ζωγραφοῦντες τὴν εἰκόνα του παρὰ τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔγραφον ἐπ' αὐτῆς: «Ὁρῶν σε, τάφε, δειλιῶ σου τὴν θεάν καί καρδιοστάλακτον δάκρυον χέω, χρέος τό κοινόφλητον εἰς νοῦν λαμβάνων· πῶς οὖν μέλλω διελθεῖν πέρας τοιοῦτον; Αἱ αἶ θάνατε, τίς δύναται φυγεῖν σε;» (Ὁ Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόμ. Ζ', 1979⁵, Μῆν Ἰούλιος, σ. 104). Μετὰ τό θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου δόθηκε χρησιμὸς ἀπὸ τό Μυστήριον τοῦ Διὸς περὶ ταφῆς του στή Μέμφιν τῆς Αἰγύπτου: «ἐκεῖσε πέμψας ἄγαγε καί κατάπαισον τὸν τῶν ἀθανάτων υἱὸν καί τίμησον αὐτὸν βασιλέα κερασφόρον» (Σπυριδᾶκης, Συμβολή, ὁ.π., σ. 396, σημ. 3. Ἡ παραπομπή ἀπὸ: Ψευδο-Καλλισθένης, κεφ. 34, 3, ἐκδ. G. Kroh I, σελ. 14-15). Περὶ ταφῆς του στήν Ἀλεξάνδρεια βλ. Ἀθηνᾶ 42 (1930), σελ. 259-260.

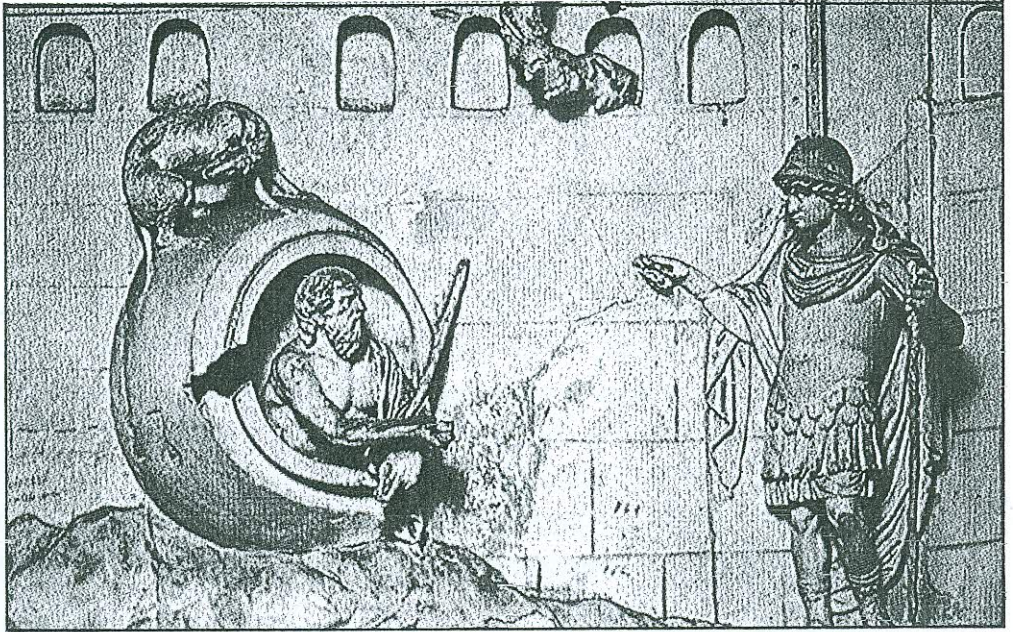
64. Δ. Ζ. Σοφιανός, Μετέωρα. Ὀδοιπορικὸ. Ἐκδόσεις Ἱ. Μονῆς Μεταμορφώσεως (Μεγάλου Μετεώρου), σελ. 27-28 καί 30 (εἰκόνα).

65. Ν. Κ. Μουτσόπουλος, Καστοριά. Παναγία ἡ Μαυριώτισσα. Ἀθήνα 1967, σ. 29, εἰκ. ἀρ. 10.

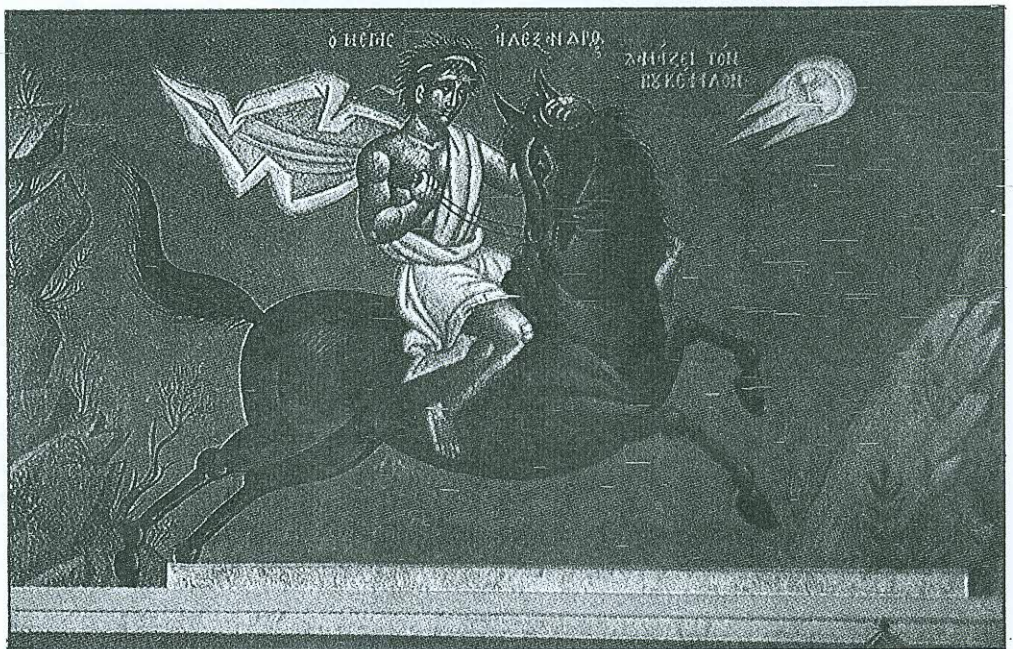
66. Μ. Chatzidakis, Icônes de Saint- Georges des Grecs et de la collection de l' Institut (Bibliothèque de l' Institut Hellénique d' Études Byzantines et Post-Byzantines de Venise, N. 1). Βενετία 1962, σελ. 72-73 (Πίν. 36, ἀρ. 49).

67. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Λαογραφικά Σύμμεικτα Α', 1920, σ. 84) ἡ Ἐρμηνεία «κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰ. ἴσως γραφεῖσα ὑπὸ τινος Διονυσίου ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἀγρῶν, εἶναι τό μόνον ἐγχειρίδιον περὶ τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς ἐπὶ τῇ βάσει παραδόσεων καί τύπων παραδεδομένων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας συνταχθέν» (βλ. καί Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Λαογραφία 2, 1910, σελ. 210-240).

68. Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης (...) ἐκδιδομένη (...) ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμειῶς (...). Ἐν Πετροῦπόλει 1909, σελ. 69-70.

Ἡ συνάντηση Ἀλεξάνδρου - Διογένη σέ ἑλληνορωμαϊκό ἀνάγλυφο
(Ἐγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα»).

«Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος δαμάζει τόν Βουκέφαλον» (Τοιχογραφία
Φ. Κόντογλου, Δημαρχεῖον Ἀθηνῶν (Ν. Ζίας, Φώτης Κόντογλου, εἰκ. ἀρ. 262).

νεχίστηκε μέχρι τίς ἡμέρες μας μέ τόν Φώτη Κόντογλου⁶⁹, ὡς μακρινός ἀπόηχος τῆς βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς⁷⁰.

*

Γενικότερα, ἡ ζωή καί τό ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου γίνονται θέματα πού ἐμπνέουν γλύπτες, ζωγράφους, χαράκτες, καλλιτέχνες τῆς μικροτεχνίας. Στά ἔργα τους παρελαύνουν σκηνές ἀπό τή θαυμαστή γέννησή του καί τήν παιδική του ἡλικία μέχρι τό δαμασμό τοῦ Βουκεφάλα, καί ἀπό τήν ὠριμότητα ὡς τό θάνατό του: ἡ φιλονικία του μέ τόν πατέρα του Φίλιππο ἐξαιτίας τοῦ δεύτερου γάμου του μέ τήν Κλεοπάτρα, ἡ συνάντησή του μέ τόν Διογένη, ἡ φιλία μέ τόν Ἡφαιστίωνα καί ὁ θρήνος του γιά τόν πρόωρο θάνατό του, τό ἐπεισόδιο τοῦ Γόρδιου Δεσμοῦ, οἱ πάμπολλες μάχες του μέ ὑπέρμετρος ἐχθρικούς στρατούς, ἡ θριαμβευτική του εἴσοδος στή Βαβυλώνα, ἡ μεγαλοψυχία πρὸς τούς

69. Φ. Κόντογλου, Ἐκφρασις τῆς Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας, συγγραφεῖσα ὑπό —, ἀγιογράφου. Μετά πολλῶν σχεδίων καί εἰκόνων. Τόμος πρῶτος, Τεχνολογικόν καί Εἰκονογραφικόν. Ἐκδοτικός οἶκος «Ἀστήρ», Ἀθήναι 1960, σ. 398: «*Μαριμάρινος τάφος ἀνεωγμένος καί μέσα εἰς αὐτόν τό σκέλεθρον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καί ἄνωθεν αὐτοῦ ὁ ἀββάς Σισώης, γέρον φαλακρός πλατυγένειος, ἴσταται ἐξεστηκῶς καί δακρύων. Καί εἰς τόν οὐρανόν τῆς εἰκόνος αὕτη ἡ ἐπιγραφή...*».

Σύγχρονη ἀπόδοση τῆς παράστασης τοῦ ἀγιογραφικοῦ αὐτοῦ τύπου μέ τόν ἅγιον Σισώην ἐντόπισα τό 1993 στή Μονή Ἀρτοκουστά Κινουρίας, σέ κόγχη τοῦ προαυλίου, πίσω ἀπό τήν ὁποία, κατά ἀφήγησιν τῆς ἡγουμένης, ὑπῆρχε παλαιό ὀστεοφυλάκιο μοναχῶν. Ἡ παράσταση ἀποδόθηκε ἀπό ἀγιογράφο μοναχή, ἡ ὁποία εἶχε ὡς πρότυπο ἔργο τοῦ Ράλλη Κοψίδη, δημοσιευμένο στό βιβλίο: «Γέροντος Ἰωσήφ», Ἐκφρασις Μοναχικῆς Ἐμπειρίας. Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Φιλοθέου, Ἁγίου Ὄρους 1979, σ. 279. Στό βιβλίο αὐτό ἡ ἐν λόγω παράσταση εἰκονογραφεῖ τό κεφάλαιο ΝΑ' μέ τίτλο «Μακάριος, ὅστις νυχθημερόν ἐνθυμεῖται τόν θάνατον καί ἐτοιμάζεται νά τόν συναντήσῃ». Περί τῆς Μονῆς Ἀρτοκουστά βλ. Ντιάνα Ἀντωνιάκου - Τάκης Μαῦρος, Ἑλληνικά Μοναστήρια, Πελοπόννησος Β', Μονές Ἀρκαδίας. Ἀθήνα 1979, σελ. 259-268.

70. Παρεμφερῆς παράσταση, περισσότερο λαϊκότερο, ὅπως δείχνει τό ἔμμετρο ἐπίγραμμα τῆς, μαρτυρεῖται ἀπό τή Νάξο: «*Στ' Ἀπάνω Κάστρο στό ξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη ἀλλά καί τήν Παναγία τήν Καστριανή ὑπῆρχε εἰκόνα τῆς Παναγίας ἢ τοῦ Ἀρχαγγέλου μέ τόν τάφο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀπό κάτω, ὅπου ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἰκονίζεται σάν ἓνας ἀπλός σκελετός. Ἐπιγραφή:*

*Δέν δύνονται ὅλα τ' ἄρματα/ τοῦ κόσμου καί τά πλοῦτη,
να ξελυτρώσει ὅποιον μπεῖ/ στήν κατοικίαν ἐτούτη»*

(Ν. Κεφαλληνιάδης, Τά Βυζαντινά μας. Ἐφημ. «Ναξιακό Μέλλον», ἀρ. φ. 621, Σεπτ. 1995, σ. 1).

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος σέ τοιχογραφία τοῦ Θεόφιλου (Ἀθήνα, Μουσεῖο Ἑλληνικῆς Λαϊκῆς Τέχνης, ἀρ. 3095).

«Ἀπό τούς ἥρωες καί τά ἱστορικά γεγονότα τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητας, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καί οἱ θρυλικές του ἐκστρατείες γοήτευσαν ἰδιαίτερα τόν Θεόφιλο καί πήραν ξεχωριστή θέση στή ζωγραφική του. Τόν Ἀλέξανδρο ὁ Θεόφιλος τόν εἰκονίζει σάν ἔφιππο ἀρχάγγελο, πού μέ μάτι ἀστραφερό καί μέ ρομφαία στό χέρι ὀρμᾶ ἀκάθεκτος στή μάχη ... Θαυμαστή εἶναι καί ἡ ὀρμητική κίνηση τοῦ ἀλόγου» (Πόπη Ζώρα, Λαϊκή Τέχνη, σ. 212, ἀρ. 24).

ἀντιπάλους του καί ιδιαίτερα πρὸς τὸν Δαρεῖο καί τὴν οἰκογένειά του, οἱ γάμοι του μέ τὴ Ρωξάνη καί πολλά ἄλλα θέματα.

Ἀπαρτίζεται ἔτσι μιὰ σημαντική σειρά ἀπὸ ἔργα καλλιτεχνῶν, ιδιαίτερα τῆς Ἀναγέννησης καί τῶν ἐπόμενων ἐποχῶν, ἀνάμεσα στά ὁποῖα καί ἔργα μεγάλων δημιουργῶν, ὅπως τοῦ Ραφαήλ καί τοῦ Delacroix.

Οἱ ἰσχυροί τοῦ κόσμου δανερίζονται τὴν αἴγλη τοῦ Ἀλεξάνδρου, παραλληλίζοντας σκηνές τῆς ζωῆς του μέ δικές τους. Ἔτσι, σέ πίνακα τοῦ Ch. Leclun παραβάλλονται οἱ ἐπιτυχίες τοῦ Λουδοβίκου XIV μέ τὴ θριαμβευτική εἴσοδο τοῦ Ἀλεξάνδρου στή Βαβυλώνα καί σέ προτομή πού κάνει ὁ G. Bernini τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ, δίδει τὰ χαρακτηριστικά τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ πάπας Παῦλος Γ', κατὰ κόσμον Ἀλέξανδρος, γνωστός γιὰ τὴν κλασική του παιδεία, διακόσμησε τὴ Sala Paolina τοῦ Castel Sant' Angelo στή Ρώμη μέ πλουσιότατη σειρά ἀπὸ τοιχογραφίες, ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καί μάλιστα βασισιμένες σέ ἀρχαῖες περιγραφές καί ἔργα τῆς ἀρχαιότητος.

Οἱ Ρωμαῖοι, ἔξ ἄλλου, αὐτοκράτορες, μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος, ἐμφανίζονται ὡς διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. Υἱοθετοῦν τοὺς τίτλους του καί τὸν προβάλλουν ὡς ἴνδαλμα καί ὑπόδειγμά τους· τὸν παραδέχονται καί τὸν τιμοῦν ὡς πραγματικό ἀπόγονο τοῦ Ἡρακλῆ καί τὸν λατρεύουν ὡς γνήσιο υἱό τοῦ Ἄμμωνος Διός. Ἀσολουθώντας τό παράδειγμά του, ἡδη ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Αὐγούστου ἐπιβάλλουν καί αὐτοὶ τὴ θεοποίησή τους στοὺς ὑπηκόους τους καί δέχονται τὴ λατρεία τους ὡς υἱοὶ θεοῦ⁷¹.

Στὴ σύγχρονη ἑλληνική τέχνη, εἰδικότερα, ἡ σημασία τῆς παράστασης τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως καί ἄλλων ἀρχαίων μορφῶν, συγκεντρώνεται κυρίως γύρω ἀπὸ τό θέμα τῆς ἐνότητος τοῦ ἀρχαίου καί τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, θέμα πού, κατὰ κάποιον τρόπο, χαρακτηρίζει τὴν πνευματική ζωὴ τῆς νεώτερης Ἑλλάδος.

Ὁ Χαλεπᾶς πλάθει στήν πίσω ὄψη μιᾶς ἐρμαϊκῆς στήλης μέ τὴν προτομή τοῦ Ἀλεξάνδρου μιὰ ὀλόσωμη ἀγία Βαρβάρα, συμβολίζοντας ἔτσι τὸν Ἑλληνισμό καί τὴν Ὁρθοδοξία, ὁ Ἐγγονόπουλος ζω-

71. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅ.π., σελ. 29-30. Βλ. καί Ἀ. Ξυγγόπουλος, Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐν τῇ βυζαντινῇ ἀγγειογραφίᾳ. Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ΙΔ' (1938), σελ. 267-276.

‘Ο Μ. ‘Αλέξανδρος, πρωταγωνιστής στο θέατρο σκιών (άφισα Εὐγενίου Σπαθάρη).

«...Δέν ἀργοῦσε, ὥστόσο, νά βροντοκοπήσει στή σκηνή ἢ σιδερένια ἀρματωσιά τοῦ Μακεδόνα. Πάνω ἀπό τήν περικεφαλαία του ἀνέμιξε περήφανη ἡ φούντα του· καταμεσίς στοῦ σιδεροπουκάμισό του εἶταν ζωγραφισμένη ἡ Ἱερουσαλήμ μέ τό ναό τοῦ Σολομῶντος... κ’ εἶχε στά γόνατά του δυό ψαρόκορμες γοργόνες, πού ρωτοῦσαν τούς διαβάτες ἂν ὁ βασιλιάς ‘Αλέξαδρος ζεῖ ἀκόμα... Τό θεριό βγαίνει μουγκρίζοντας καί τυλίγει τόν Μεγαλέξαντρο κουβάρι... Κάποια στιγμή ἀνοίγει τό κατακόκκινο στόμα του νά καταπιεῖ τόν ‘Αλέξαντρο καί πολλά παιδιά βάζουν τά ξεφωνητά καί τό κλάμα... ‘Ο Μεγαλέξαντρος δέν καθότανε μέ σταυρωμένα χέρια... Σήκωνε τό κοντάρι του καί καθώς τό φίδι ἐτοιμαζόταν νά ξαναχυθεῖ, τοῦ ‘φερνε τή φονική κονταριά μέσα στοῦ στόμα του, βροντοφωνάζοντας: "Διά τήν Πίσιν καί τήν Πατρίδα..."» (Εὐας Βλάμη, Ἡ Σερήνα, ὁ Πατέρας μου κ’ Ἐγώ. Θέατρο, τεῦχ 10, Ἰούλ. - Αὐγ. 1963, σελ. 47-48).

γραφίζει ἀγκαλιασμένους τόν Μέγα Ἀλέξανδρο καί τόν Παῦλο Μελά, ταυτίζοντας τόν ἀρχαῖο Μακεδόνα στρατηλάτη καί τόν Μακεδονομάχο τοῦ αἰώνα μας, καί ὁ Κόντογλου εἰκονίζει τόν Ἀλέξανδρο στίς τοιχογραφίες τοῦ Δημαρχείου τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖες περιλαμβάνουν θέματα καί ἡρωϊκά πρόσωπα ἀπό τήν Ἑλληνική μυθολογία ἕως τό 1821⁷². Ἰδιαίτερα ἀγαπημένο θέμα εἶναι γιά τόν Θεόφιλο, τόν λαϊκό μας ζωγράφο, ὁ ὁποῖος μάλιστα συνήθιζε νά ντύνεται σάν Μεγαλέξαντρος⁷³, μοτίβο πού ἀπεικόνισε σέ ὕδατογραφία του ὁ Γιάννης Τσαρούχης⁷⁴.

Ἐνδεικτικό στοιχεῖο τῆς δημοτικότητάς του εἶναι καί ἡ καθιέρωσή του στό λαϊκό θέατρο σκιῶν, στόν Καραγκιόζη. Ὁ Ἀλέξανδρος πρωταγωνιστεῖ σέ διάφορα ἔργα, σ' ἓνα ὁμως ἀπό αὐτά, τό πῖο δημοφιλές, ὁ μυθοποιημένος ἥρωας ἐξουδετερώνει τόν «κατηραμένον ὄφι», φέροντας στό νοῦ μας εἰκόνες παγανιστικές καί παραστάσεις χριστιανικές, τόν Ἡρακλῆ νά σκοτώνει τή Λερναία Ὑδρα καί τόν ἅγιο Γεώργιο πού ἐξουδετερώνει τό δράκοντα.

Ὅπως ὁ ἅγιος Γεώργιος, ὁ Διγενής καί ὁ Ἐρωτόκριτος, ἔτσι καί ὁ Ἀλέξανδρος παριστάνεται ὡς ἀρχαῖος πολεμιστής, μέ ἀσπίδα, θώρακα καί περικεφαλαία. Ὁ σταυρός, ὁ ὁποῖος στολίζει τό πάνω ἄκρο τοῦ κονταριοῦ πού κρατάει στό δεξιό χέρι, γιά νά σκοτώσει μ' αὐτό τό θηρίο, εἰσάγει τόν εἰδωλολάτρη σά ἄδυστα τῆς χριστιανικῆς ἱεροσύνης. Στοιχεῖο πού τονίζεται καί ἀπό τήν ἐπίκληση τοῦ Ἀλεξάνδρου πάνω στή σκηνή, πρὶν σκοτώσει τό θηρίο: «Βοήθα, Χριστέ καί Παναγιά...»⁷⁵.

72. Ν. Ζίας, Φώτης Κόντογλου. Ζωγράφος. Ἐμπορική Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1991, σελ. 97-98 κ.α., εἰκ. ἀρ. 246 καί 262.

73. «...ὅπως εἶχε ἀδύναμο τό κορμί του καί ἦταν ἀνήμπορος ν' ἀνθέξει σ' αὐτόν τόν ἔντονο ρυθμό, φόρεσε τή φουστανέλα γιά νά 'ναι ἀνδρειωμένος καί τήν περιφεφαλαία τοῦ Μέγα Ἀλεξάνδρου γιά νά γίνει κι αὐτός ἥρωας...» (Ἄγγ. Κατακουζηνός, Ἡ δόξα τοῦ Θεόφιλου. Αἰολικά Γράμματα 80-81, Μάρτ.-Ἰούν. 1984, σ. 69). Σχετικά ἔργα του βλ. κυρίως στό ὁμότιτλο μέ τόν ζωγράφο Λεύκωμα, ἔκδοση τοῦ Δήμου Μυτιλήνης καί τοῦ οἰκείου Μουσείου, καθώς καί στήν ἔκδοση τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς (1966). Ἀπό πολύ ἔνωρίς εἶχε παρουσιάσει ἔργα τοῦ Θεόφιλου μέ θέμα τόν Μ. Ἀλέξανδρο ὁ Κίτσος Α. Μακρῆς (Ὁ Ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο. Βόλος 1939). Βλ. καί Πόπη Ζώρα, Λαϊκή Τέχνη. Στή σειρά: Ἑλληνική Τέχνη, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, 1994, σελ. 212-213, ἀρ. 22-26.

74. Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ.π., σ. 81.

75. Ἀφετηρία τῆς ὑπόθεσης τοῦ ἔργου φαίνεται νά εἶναι τό δημοτικό τραγοῦδι τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου (Βελουδηῆς, ὁ.π., σ. πζ'), τῆς ὁποίας μάλιστα σινηθίζεται ἀναπαράσταση στόν Βορειοελλαδικό χώρο (Γ.Ν. Αἰκατερινίδης, Ἡ ἑορτή τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι Σερρών. Σερραϊκά Χρονικά 5, 1969, σελ. 129-148). Σέ ἄλλο ἔργο, ὡς ἐρωμένη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμφανίζεται ἡ Σειρήνη,

Είναι πράγματι έντυπωσιακό τό γεγονός ός οι αιώνες, αντί νά έξασθενούν τή μυθολογική φαντασία τήν ένισχύουν και τήν άνανεώνουν, παράλληλα μέ τή γνώση και τήν ιστορική μνήμη⁷⁶.

Ό Άλέξανδρος παραμένει πάντοτε ό πραγματικά Μέγας τής Ίστορίας και του Θρύλου, έξακολουθώντας νά βρίσεται διαχρονικά στό προσκήνιο του έλληνικοϋ και του διεθνούς ενδιαφέροντος⁷⁷.

παραφθορά, όπως φαίνεται, του ονόματος Σεμίραμις, ομώνυμης ηρωίδας έμμετρης διηγήσεως (βλ. παραπάνω σημ. άρ. 60). Τό μοτίβο του δρακοντοκτόνου Μ. Άλεξάνδρου, και μάλιστα έφίππου, άπαντά και σέ παραστάσεις έξω του έλληνικοϋ χώρου (βλ. Πάλλης, ό.π., εικ. 8: «Ό Σικάνταρ σκοπώνει τό δράκο», περσική παράσταση του 16ου αί.).

76. «Γοητευμένοι από τό μεγαλείο του Άλεξάνδρου και νιώθοντας περήφανοι, γιατί τόν αισθάνονται δικό τους, οι απόδημοι Μακεδόνες τής Άμερικής αποφάσισαν όχι μόνο νά στήσουν τό άγαλμά του αλλά νά ιδρύσουν ένα διεθνές κέντρο, όπου νά πραγματοποιείται ή μελέτη του έργου του Άλεξάνδρου στό σύνολό του και νά προβάλλεται ή ζωή του και ή ιστορική του πορεία στην Άνατολή...». Χώρος, όπου θά δημιουργηθεί τό διεθνές αυτό κέντρο, έπελέγη «τό όμηρικό σκηνικό του Όλύμπου», που εκτός άλλων θά τονίζει και τή θεϊκή, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, καταγωγή του Άλεξάνδρου (Δ. Παντερμαλής, «Ό Άλέξανδρος στον Όλυμπο. «Η Καθημερινή», 6. Αύγ. 1995, σ. 17).

77. Χαρακτηριστικό π.χ. είναι τό γεγονός ός στην εκθεση του Άμερικανού ζωγράφου, τής pop(ular) art, Andy Warhol, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα τό 1993 (14 Ίουνίου - 31 Ίουλίου, Έθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Ά. Σούτσου), μέ έργα που εκφράζουν τή σύγχρονη ζωή, περιλαμβανόταν και πορτραίτο του Μεγάλου Άλεξάνδρου σέ διάφορες χρωματικές άποδόσεις, κατά τήν τεχνοτροπία του Warhol (ή μύθ άπόχρωση, Συλλογή του Μακεδονικοϋ Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης, χρησιμοποιήθηκε γιά μία από τίς άφίσεις τής Έκθέσεως).

SUMMARY

Popular traditions concerning Alexander the Great

by George Aikaterinidis Ph.D.

Considering the amazing actions of Alexander the Great, who, in barely eleven year's time, managed to be sovereign of the whole known ancient world, to abolish the powerful Persian empire and to arrive at the heart of Asia, it was only natural that he would leave deep impressions in the memory of the races through which he passed; memories which are maintained and renewed until today.

Very soon after his death Alexander the Great is already deified and becoming a legend. With the passing of the centuries the knowledge of historical fact concerning his life is dulled, altered and forgotten. At the same time, however, an entire mythical world is being created about his appearance and name wherever popular fantasy reigns. The Alexander of mythology no longer even faintly resembles the Alexander of history. The Greek commander is changed to a hero of fantastic feats and elusive adventures with the combined characteristics of many mythical personages of both old and new eras. Some of these non-historical tales remind us of the facts of Hercules, the voyages of Odysseus and St. George's dragon slaying.

These narrations about Alexander the Great from various races and mythical sources were codified resulting in an exciting fiction which appeared about the 3rd century A.D. known within the Greek territory under the title «Book of Alexander the Great» («Διήγησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα», or: «Ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου»). The authorship is attributed to Kallisthenis, a student of Aristotle and an escort of Alexander's during his campaigns. However, because the «Book» was written much later, the learned ones gave the unknown author the name of «Pseudokallisthenis».

This work, which was translated into many languages, had a great favorable impression on the historical Greek world. It contributed to the creation of many local traditions about the Macedonian commander as did the separate mythical creations of the Greek people at that time.

Thus many ancient edifices, for example, are identified with Alexander the Great, while traces on rocks are attributed to the footprints of Bucephalus, his mythical horse. In addition, abundant traditions refer to his

campaigns in India while others echo the narrative of the «Book» for Amazons and other mythical races.

Especially rich is the cycle of traditions concerning the Gorgona (mermaid), the sister of Alexander who unintentionally spilled the immortal water, which after much searching and dangerous attempts had been found by her brother to ensure his immortality.

The name of Alexander the Great is still mentioned in various magical texts as well as songs, proverbs and tales. It is entire life and works inspire sculptors, painters, engravers and other artists.

Indicative of the popularity of the living legend of Alexander the Great is his consecration in the shadow puppetfolk theater where he is simultaneously depicted as an ancient hero, a soldier for Christ and a fighter for his race.

43
Ν. Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
Καθηγητής Α.Π.Θ.

ΤΑ «ΑΚΙΔΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ» ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ*

Είναι αλήθεια ότι τό Παγγαῖον κρύβει πολλά μυστικά. Τό ἄγονο καί ἀπροσπέλαστο βουνό κράτησε μακριά ἀπό κάθε «βάσκανον βλέμμα» τόν δικό του ἄγνωστο κόσμο. Τό ἄξενο τοπίο ἐμπόδισε ἀνεπιθύμητες ἐγκαταστάσεις καί προφύλαξε γιά αἰῶνες τίς σκῆτες τῶν ἀναχωρητῶν. Τό πλῆθος τῶν ἐρειπωμένων μοναστηριακῶν συγκροτημάτων καί τά τοπωνύμια πού διαφύλαξαν μέσα στούς χαλεπούς αἰῶνες ὀνόματα ἱερά, μαρτυροῦν τήν ἀνίδρυση σέ χρόνια παλιά κέντρων μοναστικῶν πού ἄγνωστο παραμένει πότε ἐγκαταλείφθηκαν ἢ καταστράφηκαν.

Τό ἀπόκοσμο τοπίο τῶν παράξενων σχιστολιθικῶν ἀσβεστόλιθων πλαισιώνεται ἀπό ἀδιαπέραστους λόγγους πρίνων πού φράζουν ἀποφασιστικά τόν δρόμο στόν ἀπροετοίμαστο στρατοκόπο. Τά ἀδιαμόρφωτα γιδόστρατα χάνονται στίς ἀπότομες πλαγιές ἀπό φυσικές κατολισθήσεις καί στίς ἀνηφοριές ἀπό τούς φράχτες τῶν πουρναριῶν καί ὁ βράχος φαινομενικά σταθερός, εἶναι κακός σύμβουλος γιά περαιτέρω ἀναρριχήσεις. Σ' αὐτό τό κακοτράχαλο τοπίο λίγοι κατορθώνουν νά ἐπιζήσουν, ὅσοι γνωρίζουν τά περάσματα καί τίς πηγές. Καί ἡ λιγοστή ἀγριὰδα προσφέρει περιορισμένη τροφή στά πεινασμένα κοπάδια τῶν ζῶων.

Οἱ ἐπιφανειακές συστηματικές ἐπεμβάσεις στούς βράχους γεννοῦν ὑποψίες γιά ἓνα λαό πού ἀπό ἔνωρίς γνώρισε μυστικούς τρόπους ἀνορύξεως μεταλλευμάτων. Οἱ σκοτεινοί αἰῶνες ἐξαφάνισαν κάθε μαρτυρία καί στά χρόνια τοῦ Βυζαντίου ἀκόμα εἶναι ἄγνωστο ἄν ἐπέζησε ὁ θρύλος τοῦ χρυσοφόρου Παγγαίου, πού ἔδωσε τίς προϋποθέσεις στούς Μακεδόνες γιά τό μεγάλο ἄλμα στήν Ἀνατολή.

Πολύ πρὶν ἀπό τούς ἐλληνιστικούς χρόνους οἱ χαμηλές πλαγιές τοῦ

* Τά «Σερραϊκά Χρονικά» ἀναδημοσιεύουν, λόγω τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος πού παρουσιάζει ὄχι μόνο γιά τήν περιοχή τῶν Σερρῶν ἀλλά καί γιά τόν ἐλληνικό χώρο γενικότερα, τήν ἀπό μακροῦ ἐξαντλημένη πρωτοποριακή αὐτή μελέτη τοῦ καθηγητοῦ Ν.Κ. Μουτσοπούλου, ἡ ὁποία ἐκδόθηκε αὐτοτελῶς στή Θεσσαλονίκη τό 1969. Στόν Συγγραφέα ἐκφράζονται θερμές εὐχαριστίες γιά τήν προθυμία, μέ τήν ὁποία ἐπέτρεψε τήν ἀναδημοσίευση.

Παγγαίου κατοικήθηκαν από λαούς που δεν άφησαν ίχνη στην ιστορία, γνώριζαν όμως καλά τις τέχνες των μετάλλων και είχαν μάθει να διαβάσουν τη μυστική γλώσσα των πετρωμάτων, ώστε να επιλέγουν χωρίς μάταιες ανορυξεις τις πλούσιες φλέβες. Η επίσημη Αρχαιολογία, δυστυχώς, δεν έχει ασχοληθεί με τις περιοχές αυτές, που μένουν ακόμα άγνωστες στην επιστήμη. Υπολείμματα όμως λιμναίων οικισμών και εργαλεία ενός λαού με παραλίμνιες ένασχολήσεις βρίσκουν τά αλέτρια των γεωργών σε όλες τις υπώρειες του βουνού, που αποδεικνύουν έκτεταμένες λίμνες, που τά όριά τους μόνον υποθετικά μπορούν να καθορισθούν από τά εύρηματα των πασσάλων και τις ισοϋψείς των χαρτών. Αν τμήματα των λιμνών αυτών και των λιμναίων, παρά τόν Όρβηλον, οικισμών που μνημονεύει ο Ηρόδοτος, υπήρξαν οι βάλτοι που αποξηράνθηκαν προπολεμικά, είναι ζήτημα που θά πρέπει να έρευνηθεί. Θά πρέπει, επίσης, να θεωρηθεί βέβαιο ότι οι λιμναίες αυτές εγκαταστάσεις διαδέχθηκαν αργότερα γνωστές πόλεις: Δάτον, Γαλιψός, Φυλλίς, Δοβεραί. Ποιοί ήταν οι πρώτοι αυτόχθονες κάτοικοι της περιοχής ίσως να μὴν τό μάθουμε ποτέ. Ο πολιτισμός τους όμως διαφέρει από τόν πολιτισμό των άθιναϊκών κτίσεων, όπως της Αμφιπόλεως, που περισσότερο άσχιζε να έκμεταλλευθεί τόν τοπικό πλούτο. Οι Σιρροπαίωνες, οι Σάτρες και οι Όδοιάντεις ένωρίς ήρθαν να εγκατασταθούν στο Παγγαϊον όρος και στην περιοχή του.

Τήν αρχαιότητα αυτών των εγκαταστάσεων μπορούμε να υποθέσουμε ίσως από τη μορφολογία των τάφων που αποκαλύφθηκαν από τήν έντονη δραστηριότητα των αρχαιοκαπήλων που λυμαίνονται τήν περιοχή, στη θέση «Χασάν Πασά» της Νέας Φυλής. Οι τάφοι αυτοί είναι θαλαμοειδείς, λαξευμένοι στον μονολιθικό σκληρό άσβεστολιθικό βράχο. Η κάλυψή τους μιμείται κυλινδρικό χαμηλωμένο θόλο, ή είσοδος τους χαμηλή δίνει σε έναν προθάλαμο με κυβικό σχήμα που ή όροφή του άποτελεί τή μοναδική δίοδο για τόν νεκρικό θάλαμο. Κάποιες άγριοσυκιές που φύτρωναν στο χώμα που γέμιζε τόν προθάλαμο έπρόδωσαν τήν ύπαρξη του τάφου. Όσα από τά άγγεία ήταν σπασμένα δεν ένδιέφεραν τους καπήλους και τά όστρακά τους βρίσκονται σπαρμένα γύρω στους τάφους. Από τά κατάσπαρτα αυτά όστρακα και από όσα κατά καιρούς κατορθώνουν να κατάσχουν οι τοπικές άστυνομικές άρχές και που περιγραφές τους και σπανιότερα εικόνες τους έτυχε να δοῦμε, μπορούμε να θεωρήσουμε ως σοβαρές ένδείξεις για τήν αρχαιότητα και πιθανώτατα για τόν πλούτο των ταφών και σε συνέχεια τόν πολιτισμό των γειτονικών πολισμάτων,

ὅπως ἡ ἀρχαία Φυλλίς, πού μπορούμε μέ ἀρκετή ἀσφάλεια νά τήν τοποθετήσουμε στήν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ὁμώνυμου νεώτερου οἰκισμοῦ. Τά κατάσπαρτα ὄστρακα στήν γύρω περιοχὴ, πού ἀπὸ τό ψήσιμό τους καί τίς προσμίξεις τους μπορούμε νά τὰ χρονολογήσουμε, πρόχειρα, στά χρόνια τῆς ὕστερης ἀρχαιότητος, δείχνουν τήν ἐμμονή στοὺς ἄξενους αὐτοὺς τόπους ἀνθρώπων πού ἐπιβίωσαν ὄχι ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς γεωργίας.

Ἀξιόλογα ἴχνη ὁδοποιίας στίς ἀπροσπέλαστες πλαγιές τοῦ Παγγαίου, πού μέ τὰ σημερινὰ δεδομένα δείχνουν νά μὴν ὀδηγοῦν πουθενά, ἀποτελοῦν ἐνδείξεις γιὰ σοβαρές ἐκμεταλλεύσεις πλουσίων θέσεων, πού μοναδική παρουσία τους παραμένουν τὰ κατάλοιπα τῆς ἀνορύξεως πού διακρίνονται ὡς λιθοσωροὶ στίς πλαγιές τοῦ βουνοῦ, πού οἱ ντόπιοι ὀνομάζουν συνήθως «χῦματα». Ἐνα πλῆθος σηράγγων πού οἱ μυστικές εἰσοδοὶ τους ὀδηγοῦν στίς «γαλαρίες τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου», εἶναι γνωστές, ἀλλὰ ἡ προσπέλασή τους ἀδύνατη.

Τὰ ἐρείπια μεσαιωνικῶν κάστρων μαρτυροῦν τὴ βούληση τῶν βυζαντινῶν νά διαφεντεύουν τὰ ἐπικίνδυνα περάσματα καί νά ἐλέγχουν τὸν τόπο. Πληροφορίες γιὰ βυζαντινά νομίσματα πού βρέθηκαν κατὰ καιροὺς στὰ ἐρείπια τῶν κάστρων εὐκόλα συγκεντρώνει κανεὶς τὰ βράδουα στὰ καφενεῖα τῶν γειτονικῶν οἰκισμῶν. Οἱ πόλεμοι, οἱ μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν, οἱ νέες ἐγκαταστάσεις, βοήθησαν στήν καταστροφὴ τῆς συνέχειας. Μοναδικές μαρτυρίες παραμένουν οἱ ἀρχαῖες ἐλληνικὲς ἐπιγραφές, οἱ λαξευμένες στήν ἐπιφάνεια τῶν φαιῶν βράχων.

Τὰ σπήλαια τοῦ Παγγαίου διατηροῦν ἀκόμα σπουδαῖες ἀποδείξεις καταφυγῆς σ' αὐτὰ ἀνθρώπων κατὰ τὴ νεολιθικὴ ἐποχὴ. Τὴν σπουδαιότερη ὅμως μαρτυρία ἐνός χαμένου πολιτισμοῦ μᾶς τὴν διέσωσε ἡ σκληρὴ ἐπιδερμίδα τῶν βράχων ἀνάμεσα στὰ ξέφωτα τοῦ λόγγου, ὅπου ἕνας ἐξασκημένος παρατηρητὴς μπορεῖ νά διαβάσῃ μηνύματα πού ἔρχονται ἀπὸ τό σκοτεινὸ παρελθόν.

Ἐνα πλῆθος ἀξιόλογων ἀκιδιογραφημάτων ἐμφανίζει μιὰ τεχνικὴ πού τὴν χαρακτηρίζει ἕνα ἐνιαῖο ὕφος, πού βασιζέται σέ μιὰ μεθοδικὴ χάραξη ὁπῶν πού στό τέλος ἐνοποιοῦνται. Μέ ἄλλο τρόπο εἶναι ἀδύνατη ἡ χάραξη στήν ἐπιφάνεια τοῦ σκληροῦ ἀσβεστόλιθου. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ πληροφορία πού μᾶς ἔδωσε ἕνας ντόπιος τσοπάνης, ὅτι καί αὐτοὶ ἔτσι γράφουν στήν πέτρα γιὰ νά μὴν γλυστράῃ καί φεύγῃ ἡ γραμμὴ καί δέν διορθώνεται. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ σειρὰ τῶν στιγμῶν ἀποτελεῖ ἕναν

όδηγό. Μετά οι τελείες πυκνώνουν και γίνονται μία γραμμή. Ή τεχνική αυτή δεν εμποδίζει τα σχέδια, ιδίως τα πιο παλιά, να έχουν μία λιτότητα και μία έντονη γραμμικότητα, ώστε να αποτελούν αληθινές ιδεογραμματικές απεικονίσεις στο είδος τους.

Δέν γνωρίζουμε αν η χλωρίδα του Παγγαίου διέφερε την εποχή που κατέφυγε στο άγριο βουνό ο λαός που γρήγορα έτιμησε τις τέχνες του Ήφαιστου. Έχουμε την πεποίθηση ότι ήταν ή ίδια, γιατί τό έδαφος, επιπόλαια γή επάνω στον άγονο βράχο, δέν μπορούσε εύκολα να θρέψη ύψικορμη βλάστηση, εκτός από τά χαμηλά πουρνάρια.

Ή πανίδα όμως ασφαλώς διέφερε, αν κρίνουμε από τό πλήθος των ζωγραφισμένων ζώων, που σήμερα δέν υπάρχουν όρισμένα είδη τους. Οί γεροντότεροι όμως τής Παλαικόμης θυμούνται τά τελευταία ζευγάρια των ελαφιών, που ξένοι κυνηγοί σκότωσαν, άμέσως μετά τόν τελευταίο πόλεμο.

Έναν αριθμό από τά σκόρπια αυτά χαράγματα που βρήκαμε στίς δυσκολοπροσπέλαστες πλαγιές του Ν-ΝΔ Παγγαίου δημοσιεύουμε εδώ, μία συλλογή σαν μία πρώτη γνωριμία μέ τό λίγο γνωστό αυτό είδος τέχνης, που δέν έχουμε ακόμη συνειδητοποιήσει την παρουσία του στον τόπο μας. Χαράγματα όμως υπάρχουν και στίς ανατολικές πλαγιές του Παγγαίου αλλά και στίς γειτονικές περιοχές. Υπάρχουν ακόμα χαράγματα και στή ΝΔ Εύβοια στην περιοχή των Στύρων (Ρό σπηλιά και Μάριζα), σε όρισμένα νησιά του Αιγαίου και άλλου. Γι' αυτά θά μιλήσουμε σε προσεχή μελέτη μας.

Άνοίγεται όμως τώρα μία άγνωστη σελίδα στην επιστήμη· γι' αυτό θά πρέπει να έντοπίσουμε και να συγκεντρώσουμε τό ύλικό, να αποφασίσουμε πώς θά πρέπει να παρουσιασθή, την κλίμακα σχεδιάσεώς του και τή μεθοδολογία τής συγκρίσεως. Χαράγματα είναι γνωστά πρωτόγονων λαών όλων των ήπειρων ή λαών που διατρέχουν αντίστοιχα στάδια πολιτισμού. Γι' αυτούς ακριβώς τούς λόγους είναι δύσκολη ή συγκριτική χρονολόγηση των χαραγμάτων. Όρισμένα μορφολογικά δεδομένα οδηγούν σε συγκρίσεις και διαπιστώσεις όμοιοτήτων, που όμως δέν αποτελούν πάντα χρονολογικό τεκμήριο. Στο ίδιο τό Παγγαίο συνεχίζουν τά χαράγματα να συντροφεύονται από αντίστοιχα άλλων εποχών που απέχουν μεταξύ τους ίσως και χιλιετηρίδες και είναι πραγματικά δύσκολη ή διαφοροποίησή τους, γιατί στους πρωτόγονους ή τέχνη ακολουθεί αναλλοίωτους κανόνες, και πρωτόγονοι έξακολούθησαν για πολλούς αιώνες

νά κατοικοῦν τό Παγγαῖο. Ἴσως τήν λύση μᾶς τήν δώσουν ομάδες χαραγμάτων πού ἐντοπίσαμε σέ σπήλαια καί πού μ' αὐτά θά ἀσχοληθοῦμε σέ προσεχῆ δημοσίευσή μας.

Στούς πίνακες πού ἀκολουθοῦν (Α'-Η') δημοσιεύονται οἱ φωτογραφικές ἀπεικονίσεις ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν χαραγμάτων. Εἶναι ὅμως πολὺ δύσκολη ἡ φωτογράφησή τους καί γιατί οἱ καιρικές συνθήκες στό Παγγαῖο δέν εἶναι πάντοτε οἱ ἐπιθυμητές καί γιατί ὅταν φθάση κανεῖς, μετά ἀπό κοπιαστική πορεία, στήν ἀπομακρυσμένη θέση, ὁ ἥλιος γέρνει ἢ δέν σκιαῖζει σωστά. Τό πρόβλημα τοῦ φωτισμοῦ εἶναι ἀποφασιστικό γιά τά χαραγμάτα, ἐπειδή εἶναι πολὺ ἐλαφρά σκαλισμένα στήν πέτρα. Ἡ φωτογράφιση γενικά τῶν ἀκιδιογραφημάτων πού ἔχουν, ὅπως ἀναφέραμε, χαραχθῆ στόν γκρίζο βράχο, μέ διάχυτο φωτισμό εἶναι πολὺ δύσκολη καί δίνει μετριώτατα ἀποτελέσματα. Σέ μιά προσεχῆ δημοσίευση θά δώσουμε φωτογραφίες ἀπό ἐκμαγεῖα πού βγάλαμε πρόσφατα μέ μεταλλικές μῆτρες καί φωτογραφήσαμε μέ τεχνητό φωτισμό στό Ἐργαστήριο, μέ ὅπωςδήποτε καλύτερα ἀποτελέσματα. Παράλληλα, παραθέτουμε καί ἕναν ἀριθμό σχεδίων πού ἔγιναν ἐπιτόπου σέ εἰδικό διαφανές ὑλικό καί εἶναι ἀκριβῆ ἀντίγραφα τῶν ἀκιδιογραφημάτων. Οἱ ἀκριβεῖς διαστάσεις πλάτους τῶν χαραγμάτων δίδονται, στίς εἰκόνες, πάντα σέ ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου (εἰκ. 1-44).

Ἡ μελέτη τῶν χαραγμάτων μᾶς ἀπασχόλησε ἀρκετά καί ἐλπίζουμε ὅτι γρήγορα θά εἴμαστε σέ θέση νά προσφέρουμε ἕνα σημαντικό ὑλικό στοὺς εἰδικούς ἐπιστήμονες, χρήσιμο γιά συγκρίσεις. Στήν ἔρευνα αὐτή πολύτιμη βοήθεια προσέφεραν τρεῖς μαθηταί μου, οἱ φοιτηταί τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης κ. Βαγγέλης Παπασωτηρίου, πού κατάγεται ἀπό τήν περιοχή καί ὑπῆρξε πάντοτε πρόθυμος καί πολύτιμος ὁδηγός καί ἀνιχνευτής τῆς περιοχῆς, ὁ κ. Πάρις Μητρόπουλος καί ἡ δεσποινίς Σοφία Δελῆ, πού ἀποτέλεσαν τήν ἐξερευνητική ομάδα. Ἀξίζει νά σημειωθῆ ὅτι, πρὶν ἀπό δύο χρόνια, σέ ἀνύποπτο χρόνο, ἔμαθα τυχαῖα ἕνα βράδυ στήν Καλαμπάκα, κατά τή διάρκειά μιᾶς φοιτητικῆς ἐκδρομῆς, τόν τόπο τῆς καταγωγῆς τοῦ κ. Παπασωτηρίου καί τοῦ ὑπέδειξα τί νά φροντίση νά ἐρευνήσῃ στήν ἄμεση περιοχή του. Μετά ἀπό τίς παρατηρήσεις μου ἔσπευσε ὁ ἴδιος νά ἐρευνήσῃ τήν περιοχή. Οἱ πρῶτες ἐνδείξεις ἦρθαν γρήγορα νά δικαιώσουν τίς ὑποψίες ἡ ὀρθότερα τίς ἐλπίδες μου. Ἡ ἐρευνητική ἐργασία ἄρχισε νά συστηματοποιεῖται μέ τή δημιουργία τῆς τριμελοῦς ὁμάδος πού ἀναφέραμε καί πού ἡ συνερ-

γασία της απέδωσε πολύτιμα αποτελέσματα. Ἡ διερεύνηση τοῦ Παγγαίου ἄρχισε ἀπό τή Ν-ΝΔ περιοχή μέ βάση τήν Παλαικώμη. Ἦδη τώρα πού συμπληρώνουμε τίς γραμμές αὐτές καί ἔχουν ἤδη τυπωθῆ οἱ πίνακες, ἔχουμε στά χέρια μας ἕνα πολλαπλάσιο ὕλικό χαραγμάτων, πού οἱ ἐπιειλημμένοι ἐπιτόπιοι πειραματισμοί μας μᾶς ὀδήγησαν νά μεθοδεύσουμε, τελικά, διαφορετικά τήν ἀπεικόνισή τους.

Τόν ἀριθμό τῶν χαραγμάτων πού παραθέτουμε φροντίσαμε νά τόν κατατάξουμε ἐνδεικτικά κατά θέματα. Ἀνάμεσα στίς κατηγορίες ἔχουν εἰσχωρήσει θέματα μέ διαφορετικές τεχνικές καί ὕφος χαράξεως. Ὅρισμένα ὅμως σχήματα, ἄσχετα μέ τό θέμα τους, μοιάζουν πολύ μεταξύ τους, ἀκολουθοῦν τήν ἴδια τεχνική, ἀνήκουν στήν ἴδια ἐποχή, ἔχουν γίνει σχεδόν ἀπό τό ἴδιο χέρι. Οἱ βασικές κατηγορίες στίς ὁποῖες μποροῦν νά καταταγοῦν σχεδόν ὅλα τά χαράγματα τοῦ Παγγαίου εἶναι οἱ ἑξῆς: ζῶα, πολλά ζῶα, ἰδίως ἄγρια, ἄνθρωποι, συνήθως ὀπλισμένοι μέ τόξα καί ἀργότερα μέ δόρατα, κυνηγοί καί ἰδίως ὀπλισμένοι καβαλάρηδες μέ δόρατα, μέ ἀσπίδες καί δόρατα καί τέλος μέ δόρατα καί σπαθιά.

Κάποια ἐποχή τό ἄλογο καί ἰδίως ὁ ἔφιππος πολεμιστής τούς συγκινοῦσε ιδιαίτερα. Οἱ ἱππεῖς μέ τά μακριά δόρατα εἶναι ἄλλοτε ἔτοιμοι νά καβαλικέψουν (εἰκ. 43), ἄλλοτε σέ κίνηση ἐπιτίθενται ἐπάνω στό ἄτι τους (εἰκ. 39, 40, 42, 44). Σέ μιά μοναδική περίπτωση ἕνας ἱππέας κυνηγáει μέ δόρυ ἕνα ζῶο (εἰκ. 37). Οἱ ἄνθρωποι σχεδιάζονται μέ ὑποτυπώδη τρόπο (εἰκ. 27, 28), ἔχουν ὅμως κίνηση καί εἶναι ἐκφραστικώτατοι. Ὁ καλλιτέχνης ἔχει ἐμπιστοσύνη στό σχέδιό του, ὅπως συμβαίνει πάντοτε στήν αὐθεντική πρωτόγονη τέχνη. Ὁ ἄγνωστος δημιουργός τῶν χαραγμάτων, ὅπως ὅλοι οἱ πρωτόγονοι, δέν λησιμονεῖ νά χαρακτηρίσει τό φύλο τῶν εἰκονιζομένων, ιδιαίτερα τῶν ζώων. Μεγάλη ἐντύπωση καί θαυμασμό φαίνεται ὅτι τούς προξενοῦν τά ζῶα πού πρέπει καί «δυνάμει» νά κατακτήσουν καί ἀπ' αὐτά ιδιαίτερα τό ἐλάφι (εἰκ. 1-7). Ὅρισμένα μάλιστα ἀπό τά χαράγματα πού ἀπεικονίζουν ἐλάφια θά πρέπει νά χαρακτηριστοῦν ὡς ἀριστουργήματα αὐτῆς τῆς περιόδου.

Μιά ὀρισμένη ἐποχή μποροῦμε νά διακρίνουμε ἀπό τήν ἔντονη σηματοποίηση τῶν μορφῶν. Τήν ἐποχή αὐτή τήν χαρακτηρίζει μιά παραλληλία τῶν γραμμῶν πού προσδιορίζουν τόν κορμό τῶν ζώων, μιά τυποποίηση τῶν σχημάτων πού ἀποδεικνύει ἀπό τή μιά μεριά γνώση τοῦ ἀντικειμένου τους καί ἀπό τήν ἄλλη τή συχνή ἐπανάληψη τοῦ ἀπεικονιζομένου. Χαρακτηριστικά ἀναφέρουμε ὀρισμένα παραδείγματα αὐτῆς

τῆς κατηγορίας: τὰ ἐλάφια (εἰκ. 1, 2, 4, 6, 7, πίν. Γ'), τὸ ζῶο (εἰκ. 13), τὴν ἀλεπού (εἰκ. 18), τὰ ζῶα (εἰκ. 19 καὶ 22). Τὰ ζῶα αὐτά, ἔχω τὴ γνῶμη ὅτι ἀποτελοῦν τὶς ἀρχαιότερες παραστάσεις στὸν κύκλο τῶν χαραγμάτων τοῦ Παγγαίου πού μελετήσαμε ἐπάνω σέ ἐπίπεδες (ὀριζόντιες) ἐπιφάνειες. Μιά βασική ἰδιομορφία τῶν ἀκτιδογραφημάτων τοῦ Παγγαίου εἶναι ὅτι βρίσκονται συνήθως σέ βράχους μέ ὀριζόντια περίπου, πολύ χαμηλὴ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια (πίν. Α'). Δέν θά πρέπει νά παραλείψουμε νά ἀναφέρουμε ὅτι τὰ ζῶα συνήθως πού εἰκονίζονται ἔχουν γύρω τοὺς ἀνθρώπους πού τὰ κνηγοῦν καὶ πού κατορθώνουν νά τὰ πλιγώσουν ἢ νά τὰ σκοτώσουν. Πλάι καὶ ἐπάνω στὰ ζῶα εἰκονίζονται βέλη, πολλά βέλη καὶ ἀκόντια, μέ ἔντονα τὰ χαρακτηριστικά τῆς δράσεώς τους (πίν. Β', Η', εἰκ. 2, 19). Τὸ τελείωμα τῶν γραμμῶν πού διαγράφουν τὸ σῶμα δηλώνεται ἔντονα μέ βούλες, δηλαδή σημεῖα πῶς βαθιὰ σκαλισμένα (πίν. Β', εἰκ. 2). Ἴσως στὰ πῶς παλιὰ χαράγματα τὸ γέμισμα τοῦ σώματος (τοῦ κορμοῦ) νά γίνεται μέ παράλληλες γραμμές, ὅπως ὑποθέσαμε καὶ προηγουμένως (εἰκ. 4, 6, 7, πίν. Β'). Ἡ κίνηση τῶν πλιγωμένων ζώων καὶ ἡ μεγαλοπρέπειά τους διακρίνεται ἔντονα στὰ πρωτόγονα χαράγματα τοῦ Παγγαίου (εἰκ. 4, 7). Ἡ οἰκονομία πού διακρίνει τὰ σχέδια αὐτά εἶναι ὑποβλητική.

Σκυμμένοι στοὺς βράχους θαυμάζουμε πολλὴ ὥρα τὸ μεγαλεῖο τοῦ σχεδίου τῶν χαραγμάτων καὶ τὴ δύναμη νά μεταδίδη τὸ δέος, μεγεθυμένο ἴσως ἀπὸ τὸν ἔντονο σκιοφωτισμὸ τοῦ ἡλίου πού πῆγαινε νά δύση. Ἐχουν τόσο ἔντονη τὴν προσωπικότητα τῶν εἰκονιζομένων ζώων τὰ σχεδιάσματα αὐτά τῶν ἐλαφίων, ὥστε τὰ σχήματά τους λαβαίνουν διαστάσεις προσωπογραφίας. Ὑποψιάζομαι ὅτι τὸ ἐλάφι τῆς εἰκόνας 7 εἶχε κάποια ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά στὸ τρίχωμα ἢ στὰ κέρατά του καὶ ὁ ἄγνωστος καλλιτέχνης τοῦ προϊστορικοῦ Παγγαίου τὸ συναντοῦσε συχνά καὶ τὸ ἀναγνώριζε καὶ τὸ καμάρωνε καὶ εἶχε μεταξύ τους ἀναπτυχθῆ μία φίλια πρωτόγονη καὶ στὸν καλλιτέχνη ἓνα δέος.

Τὰ ἄλλα ὅμως ζῶα πού ὑπάρχουν ζωγραφισμένα εἶναι δύσκολο νά τὰ ταυτίσουμε ὅλα χωρὶς κίνδυνο πλάνης. Εὐκόλα ἀναγνωρίζουμε τὴν ἀλεπού (εἰκ. 18), τὸν σκύλο πού γνωρίζουν νά σχεδιάζουν καλά (εἰκ. 12). Στὸ ζῶο ὅμως τῆς εἰκόνας 10 μόνο ἓνα φανταστικὸ δεινόσαυρο ἢ καγκουρῶ μπορούμε νά ἀναγνωρίσουμε. Ζῶο μέ μικρότερα τὰ μπροστινά πόδια καὶ μεγάλη δυνατὴ οὐρά, παριστάνει καὶ τὸ σχέδιο τῆς εἰκόνας 15. Ἐνα ἄλλο παράξενο ζῶο μέ ἓνα εἶδος προβοσκίδας εἶναι καὶ τὸ ζῶο τῆς εἰκόνας 21. Θά πρέπει ὅμως νά γίνῃ καὶ μιὰ παλαιοντολογικὴ ἔρευνα

στήν περιοχή για να διαπιστωθῆ ποιὰ ζῶα εἶναι δυνατό νά ἔχουν ἐπιζήση στήν ὕστερη νεολιθική τουλάχιστον ἐποχή στήν περιοχή τοῦ Παγγαίου.

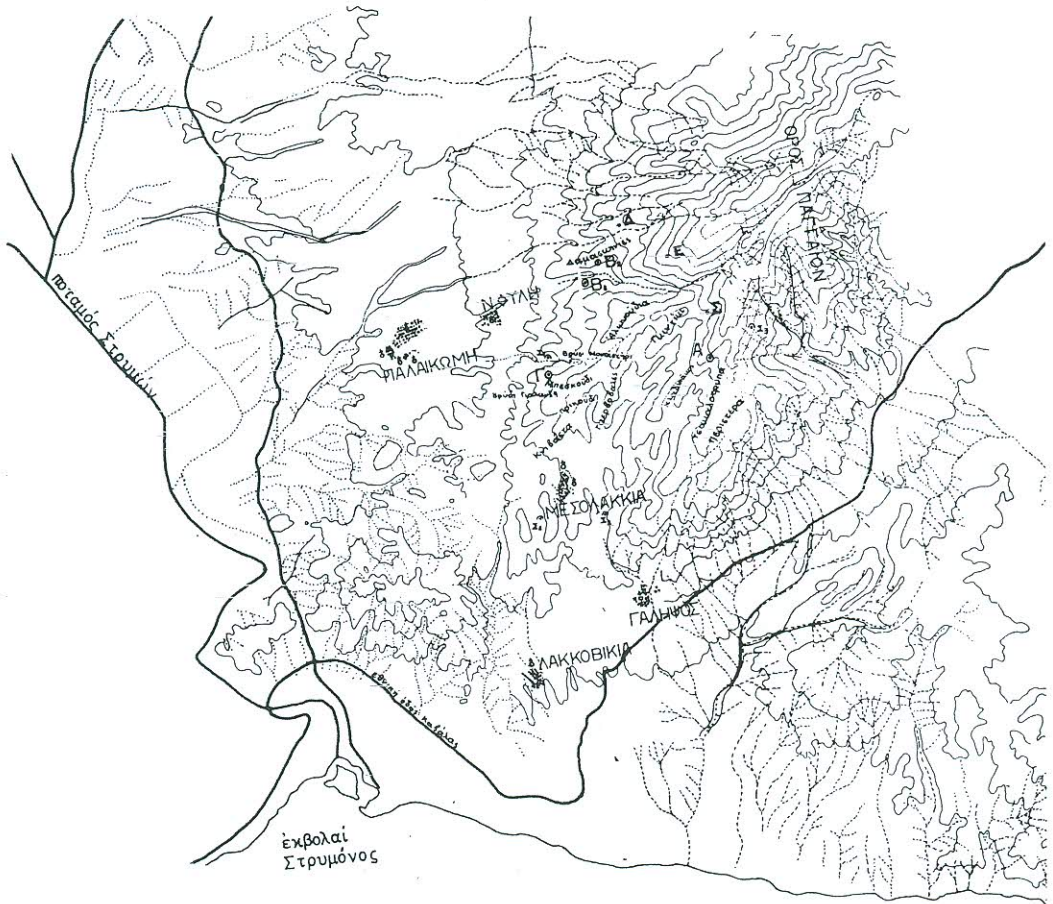
Τά ζῶα συνήθως τά ἀπεικονίζουν σέ πλάγια ὄψη, ὄχι σπάνια ὄμως καί σέ ἀνοψη, ὅπως τό ζῶο τῆς εἰκόνας 25. Ἐνα ἄλλο ἀξιόλογο σχεδίασμα ζῶου σέ κάτοψη εἶδε ὁ φοιτητής μου κ. Παπασωτηρίου στήν ὄροφή μιᾶς λιγόβαθης σπηλιᾶς, μιᾶς «περιστερεᾶς», ὅπως τίς ὀνομάζουν στό Παγγαῖο.

Στήν περιοχή τῆς Μακεδονίας τό ἄλογο ἀπό πολύ ἔνωρίς χρησιμοποιήθηκε γιά πολεμικούς σκοπούς. Οἱ ὀπλίτες ὄμως καί ιδιαίτερα οἱ καβαλάρηδες μέ τά μακριά δόρατα εἶναι πολύ δύσκολο νά ταυτισθοῦν στήν ἐποχή, ὅπου οἱ μακεδονικές φάλαγγες ἦταν ὀπλισμένες μέ σάρισες. Εἶναι περισσότερο πιθανόν ὅτι οἱ καβαλάρηδες, ἰδίως ἐκεῖνος μέ τό ψηλό καπέλλο (εἰκ. 40), ἀλλά καί οἱ ἄλλοι τῶν εἰκόνων 41, 44 πρέπει νά εἶναι μεταγενέστεροι. Ὁ ἰππέας πάντως τῆς εἰκόνας 44, μέ τό μακρὺ δόρου καί τό σπαθί, πρέπει πλέον νά ἀνήκει στό μεσαίωνα. Δυστυχῶς καί γιά τό βυζαντινὸ ἰππικὸ γνωρίζουμε πολύ λίγα πράγματα, γιά νά μπορέσουμε νά διακρίνουμε ὁμοιότητες. Ἐξᾴλλου, στή βυζαντινὴ ζωγραφικὴ καί μικροτεχνία ὑπάρχουν τόσες ἀφαιρέσεις καί ἐπικρατεῖ τόση σχηματοποίηση, ὥστε εἶναι ἀδύνατη ἡ ἐξαγωγή θετικῶν συμπερασμάτων ἀπό τὴ σύγκριση. Θά μπορούσαμε ὄμως νά ὑποστηρίξουμε ὅτι καί στή λαϊκὴ μεσαιωνικὴ τέχνη ἐπικρατοῦσαν τά κυρίαρχα χαρακτηριστικὰ τῆς πρωτόγονης τέχνης. Τό σπαθί πάντως τοῦ ἰππέα εἶναι πλέον μεσαιωνικὸ (εἰκ. 39 καί ἰδίως πίν. Ζ'). Ὁ ἄλλος ὀπλίτης πού βαδίζει πλάι στό ἄλογό του (εἰκ. 43) μέ τό πανύψηλο δόρου, κάτι πού ἔκανε ἰδιαίτερη ἐντύπωση στό ζωγράφο, ἔχει καί ἀσπίδα μικρὴ καί σαλβάρια. Πρέπει νά εἶναι ἕνας ξένος, ἕνας ἀνατολίτης, ἕνας Σελτζοῦκος, ἴσως ἕνας μισθοφόρος, πάντως ἕνας βάρβαρος. Ἀπὸ τοὺς καβαλάρηδες ἐπίσης, ἐκεῖνοι μέ τά παράξενα καλύμματα στό κεφάλι, πρέπει νά ἀνήκουν ὅπωςδήποτε στό μεσαίωνα (εἰκ. 40, 41). Ἐνα ἄλλο γεγονός πού ἀποδεικνύει ὅτι ἕνας ἀριθμὸς ἀπὸ τά χαράγματα ἀνήκει ὅπωςδήποτε στὸν μεσαίωνα εἶναι ἡ διαπίστωση τῶν σταυρῶν πού γειτονεύουν μ' αὐτὰ καί πού ἀπὸ τὴ μορφολογία τους θά μπορούσαμε νά τοὺς τοποθετήσουμε στὸν 9ο-11ο αἰῶνα.

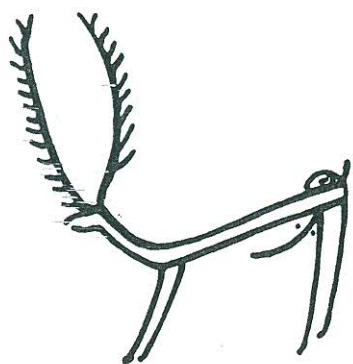
Ἀπὸ τά πιὸ ἀξιόλογα χαράγματα εἶναι καί ἡ παράσταση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό φορτίο στό ζυγὸ (εἰκ. 31). Εἰκονίζεται ἕνας ἐργάτης πού μεταφέρει μέ δυσκολία ζυγισμένο στίς ἄκρες ἑνὸς ξύλου βαρὺ φορτίο. Θά μπορούσαμε ἄραγε νά διαβλέψουμε στό βαρὺ φορτίο μετάλλευμα ἀπὸ

τό ἀνορυσσόμενο στήν περιοχή; Ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καί ἡ σφραγίδα (;) τῆς εἰκόνας 32, ἀλλά μέ αὐτή θά ἀσχοληθοῦμε σέ προσεχῆ δημοσίευση.

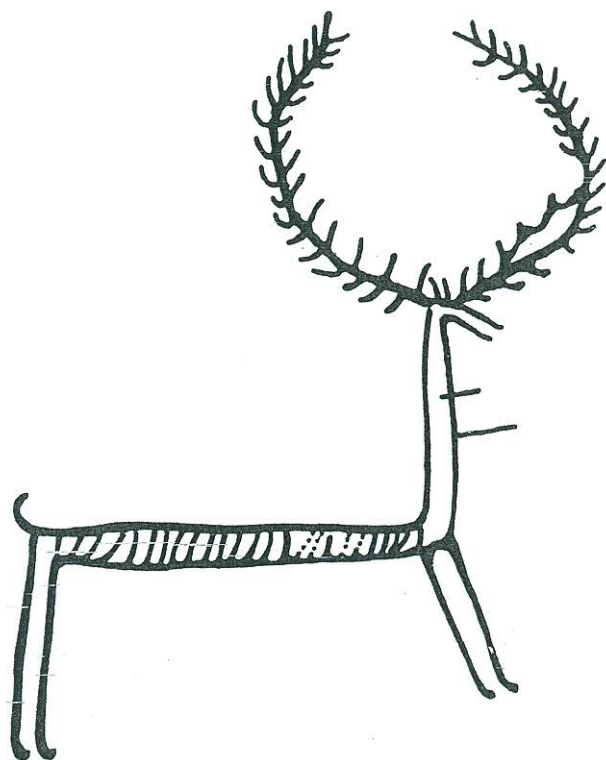
Ἡ ἐντόπιση ἀρχαίων ἢ μεσαιωνικῶν χαραγμάτων δεν εἶναι τόσο συνηθισμένη, χωρίς νά εἶναι καί σπάνια. Συγκεντρωμένο ὅμως ἓνα τόσο μεγάλο ὑλικό ἀκιδογραφημάτων, ὅπως αὐτό πού ἀνακαλύψαμε στό Παγγαῖο, δέν πρέπει νά ὑπάρχει ἀλλοῦ στόν τόπο μας. Θά πρέπει ὅμως νά καταβληθοῦν συστηματικές προσπάθειες γιά τήν ἀνάδειξη καί τή διατήρησή τους, γιατί μεγάλοι κίνδυνοι τά ἀπειλοῦν. Ἀπό ἄγνοια οἱ τοσπάνηδες τά καταστρέφουν, γιατί στό Παγγαῖο ὑπάρχει ἡ φήμη ὅτι τά χαραγμάτων ἐπισημαίνουν κρυμμένους θησαυρούς καί τά καταστρέφουν ἀνατινάζοντάς τα. "Ὅταν τά βρῖσκουν στίς σπηλιές, ἀνατινάζουν ὅλο τό ἔδαφος τοῦ σπηλαίου καί καταστρέφουν κάθε τι πού θά μπορούσε νά ἀνοίξει μιὰ σχισμή γιά νά μπῆ λίγο φῶς στή σκοτεινή αὐτή ἐποχή καί στήν ἱστορία τῆς σκοτεινότερης ἀκόμα περιοχῆς. "Αν διατηρηθοῦν ὅμως, θά μπορούσαν νά ἀποτελέσουν τό ἐπίκεντρο ἑνός καλλιεργημένου ἐνδιαφέροντος γιά τήν εἰδική αὐτή τέχνη τῆς μακρονῆς αὐτῆς ἐποχῆς.

Χάρτης τής περιοχής τών άκιδογραφημάτων (ΝΔ Παγγαίων).

1

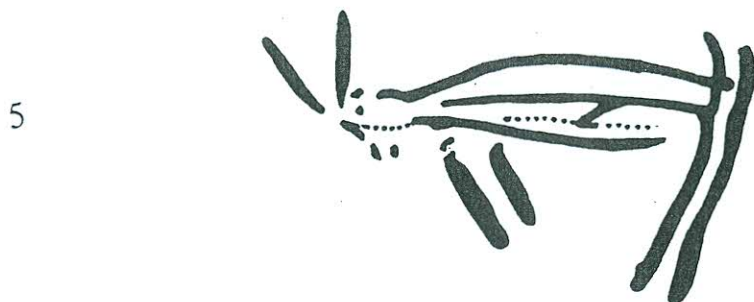
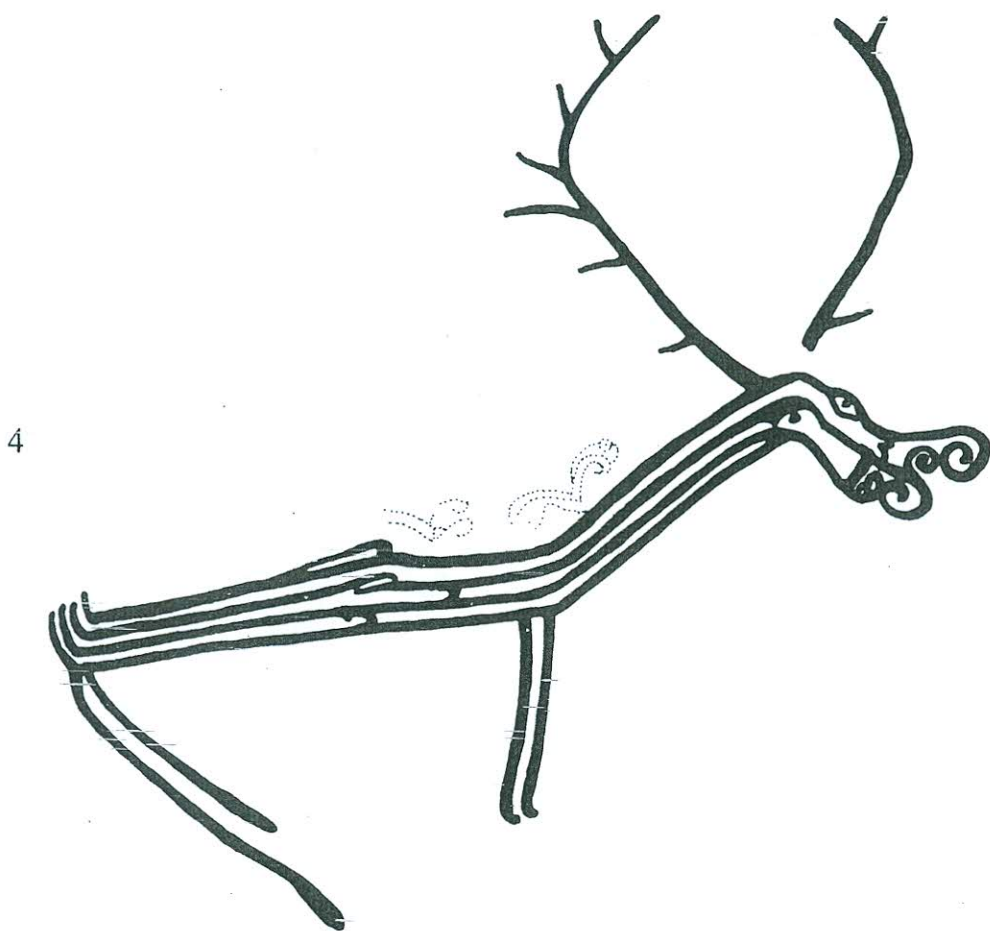

2

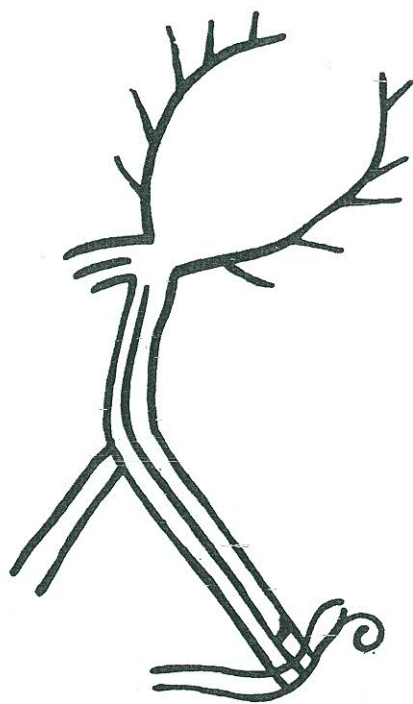

3

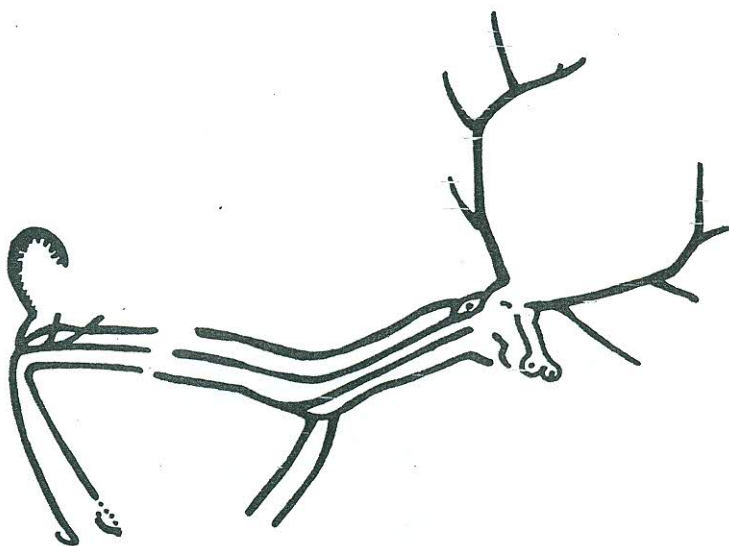
Εἰκῶν 1, περιοχή Β 2. 2, περιοχή Γ (πρὸβλ. πίν. Η΄) 3, περιοχή Γ (1=0,062 μ., 2=0,105 μ., 3=0,048 μ.).

Εικόν 4, 5, περιοχή Α (πρβλ. πίν. Γ'). (4=0,049 μ., 5=0,077 μ.).

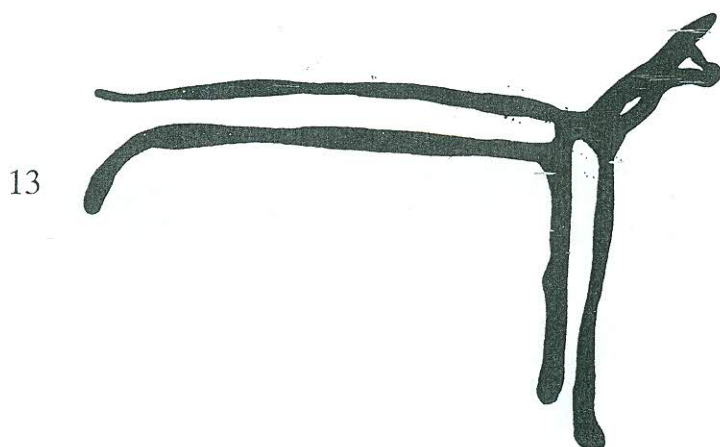
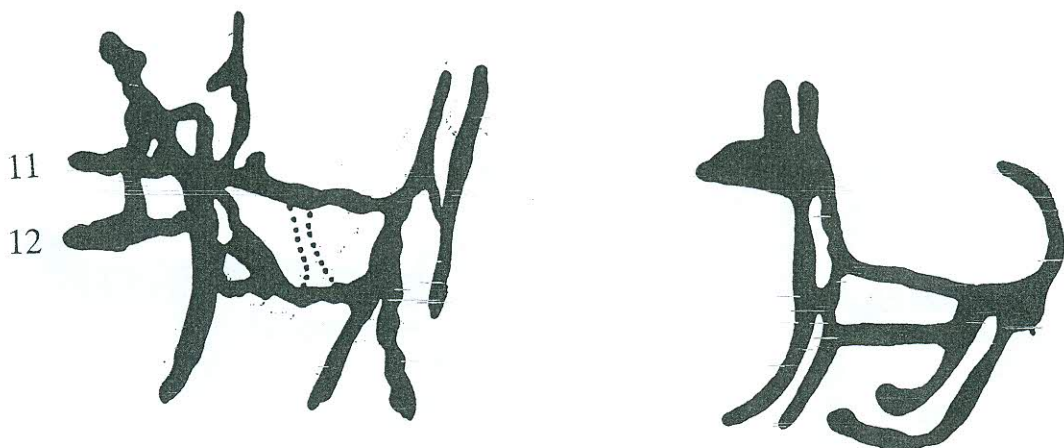
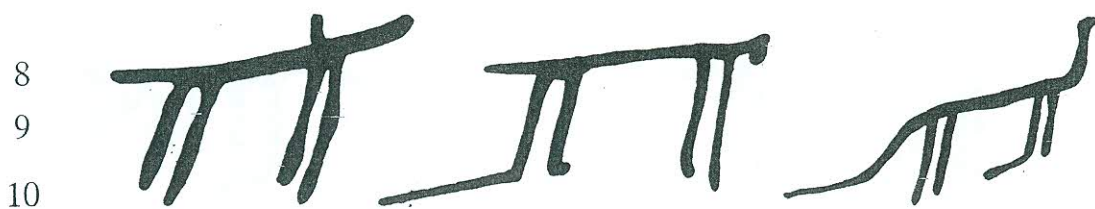

6

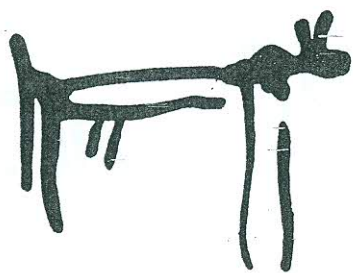

7

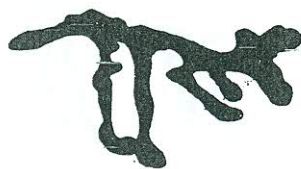
Εἰκόν 6, 7, περιοχή Α (πρὸβλ. πίν. Β). (6=0,072 μ., 7=0,10 μ.).

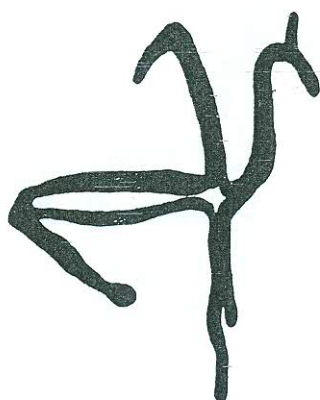
Εικόν 8, 9, 10, περιοχή Α. 11, 12, περιοχή Β 1. 13, περιοχή Γ. (8=0,047 μ., 9=0,06 μ., 10=0,047 μ., 11=0,065 μ., 12=0,058 μ., 13=0,098 μ.).

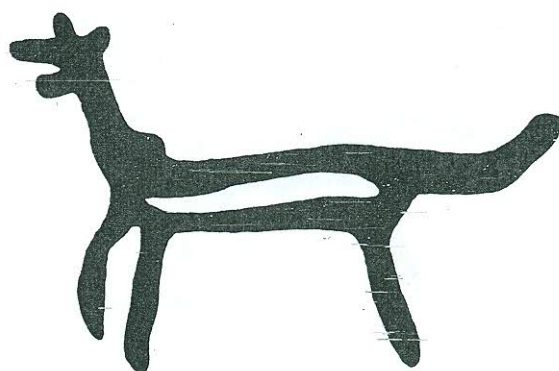
14

15

16

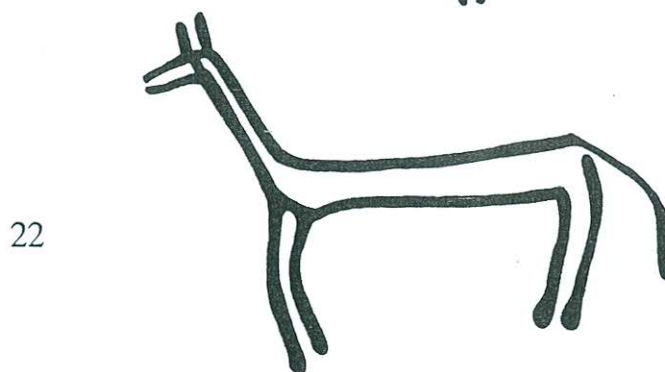
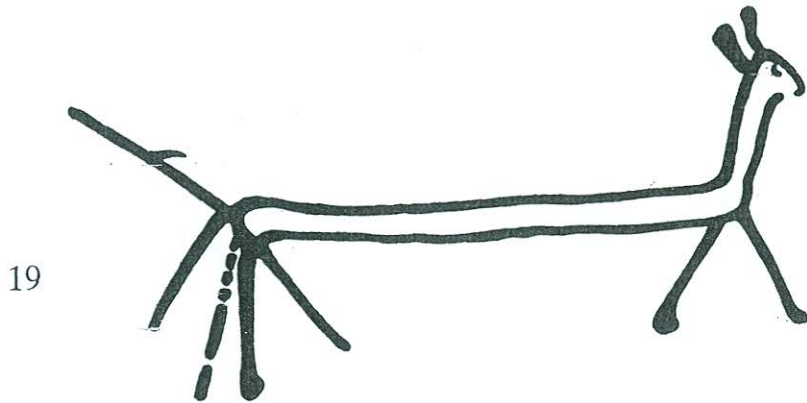

17

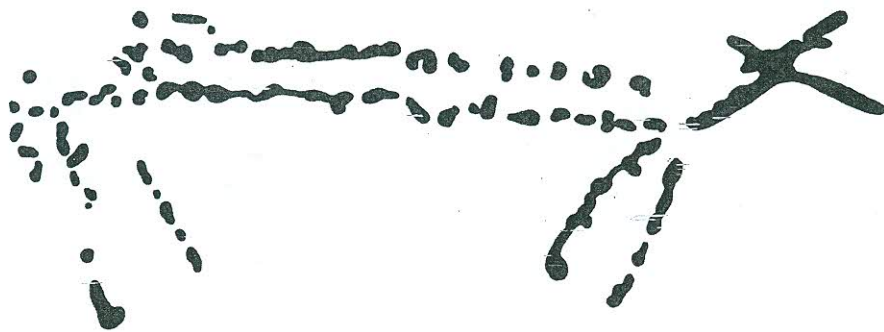

18

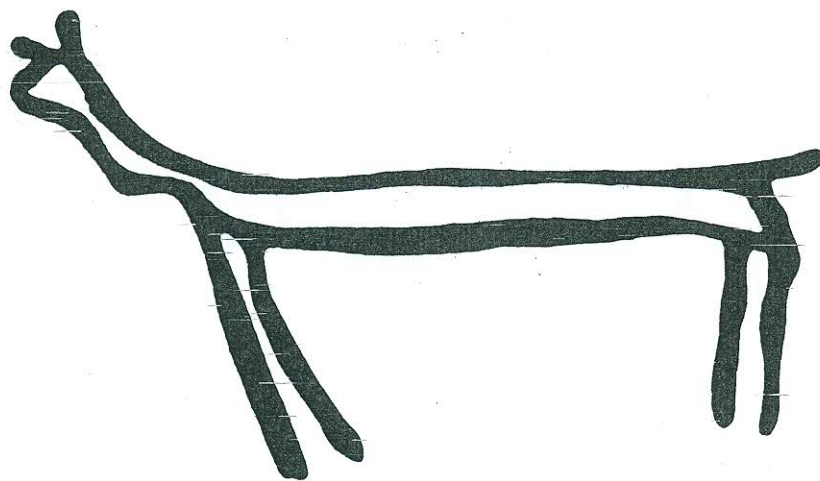
Εἰκόν 14-18 περιοχῆ Γ. (14=0,046 μ., 15=0,04 μ., 16=0,042 μ., 17=0,075 μ., 18=0,13 μ.).

Εικόν 19-22, περιοχή Β 1 (πρβλ. πίν. Ε', 2). (19=0,127 μ., 20=0,10 μ., 21=0,067 μ., 22=0,09 μ.).

23

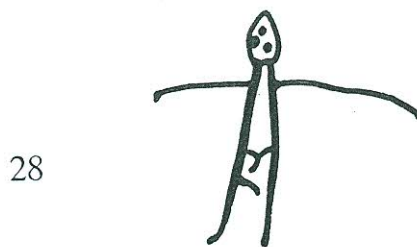
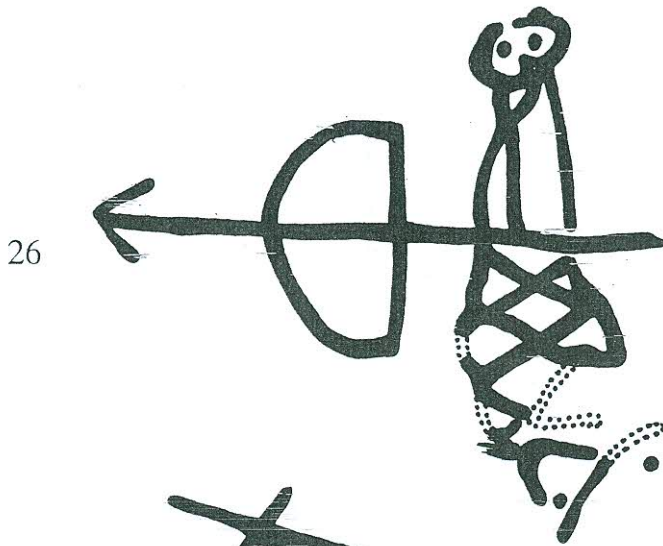

24

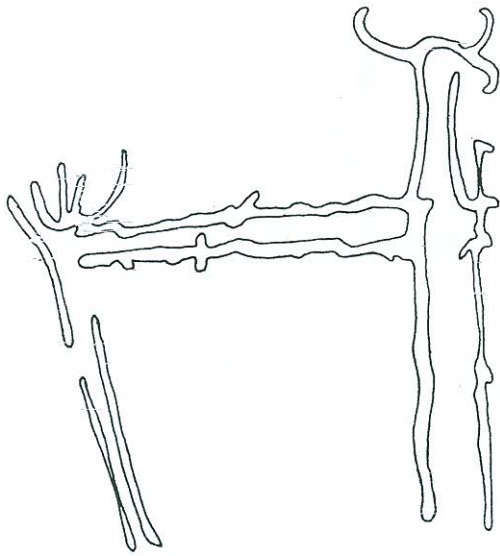

25

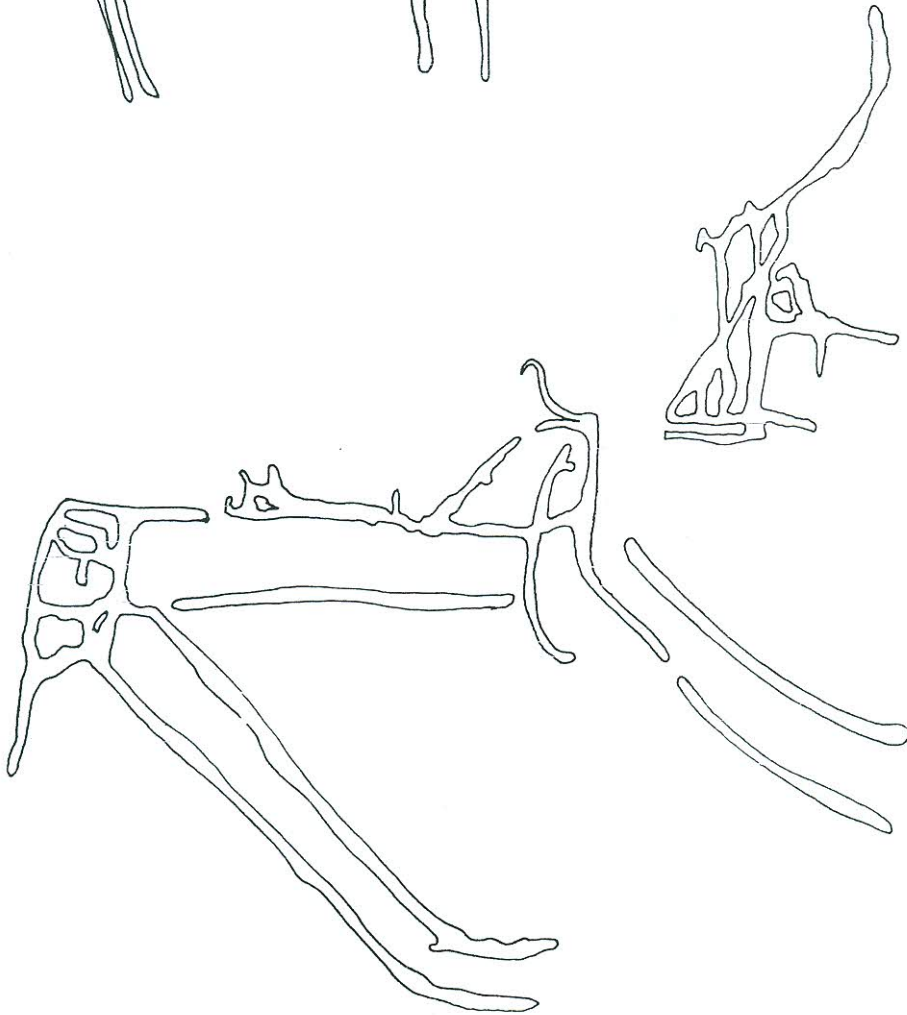
Εἰκόν 23-25 περιοχή Γ. (23=0,125 μ., 24=0,115 μ., 25=0,103 μ.).

Εικόν 26, περιοχή Α. 27, περιοχή Β. 2. 28 περιοχή Β 1. (26=0,10 μ.,
27=0,053 μ., 28=0,045 μ.).

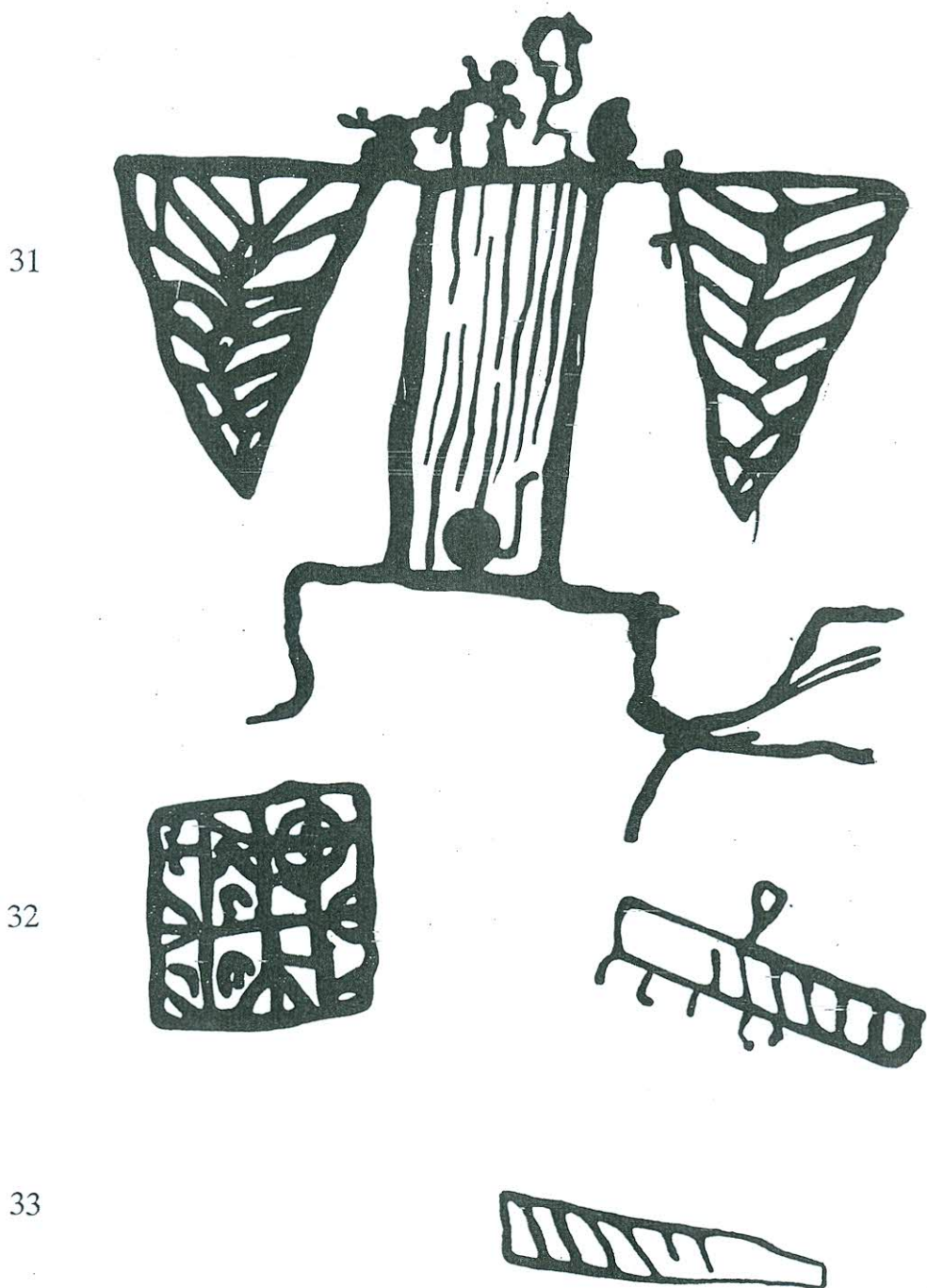

29

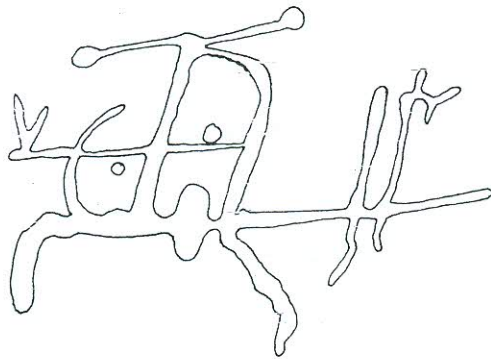

30

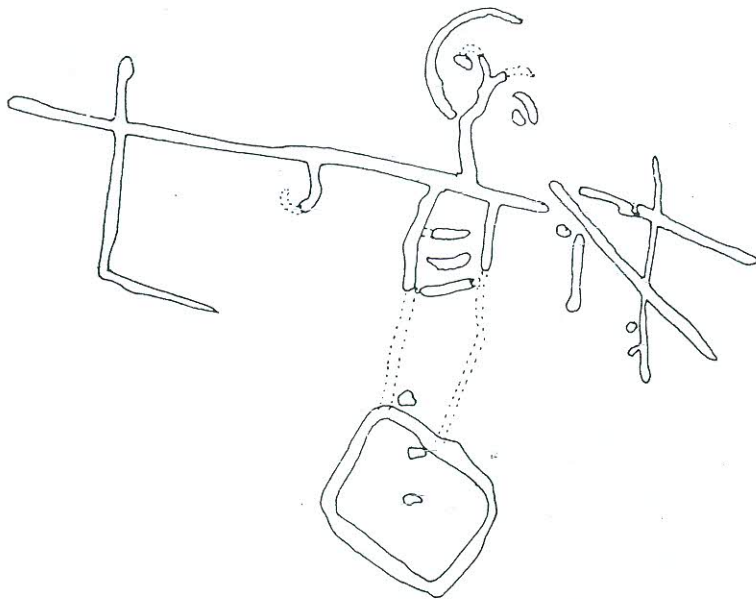
Εἰκῶν 29, 30, περιοχή Γ. (29=0,073 μ., 30=0,0135 μ.).

Εικόν 31, 32, 33, περιοχή Γ. (31=0,15 μ., 32=0,045 μ., 33=0,63 μ.).

34

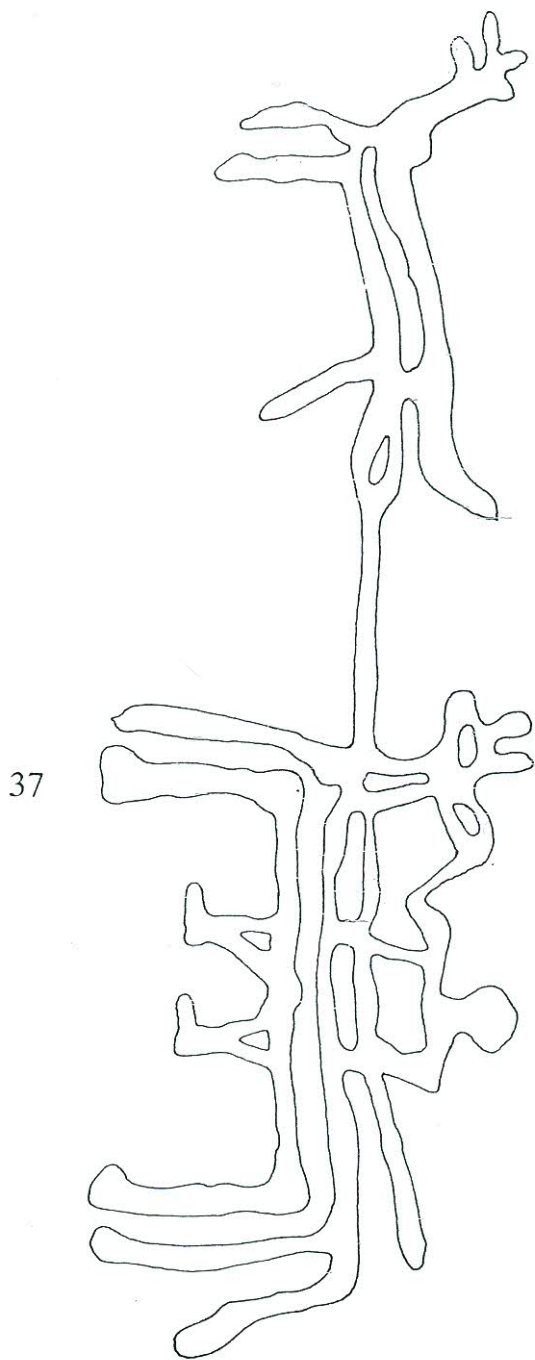

35

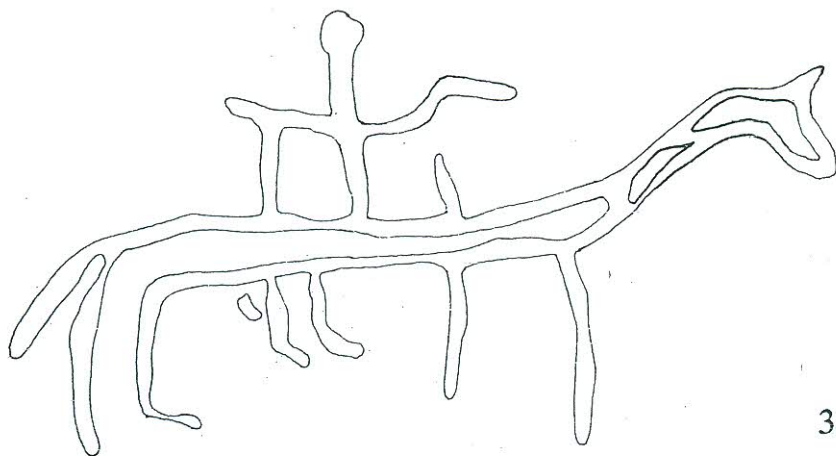

36

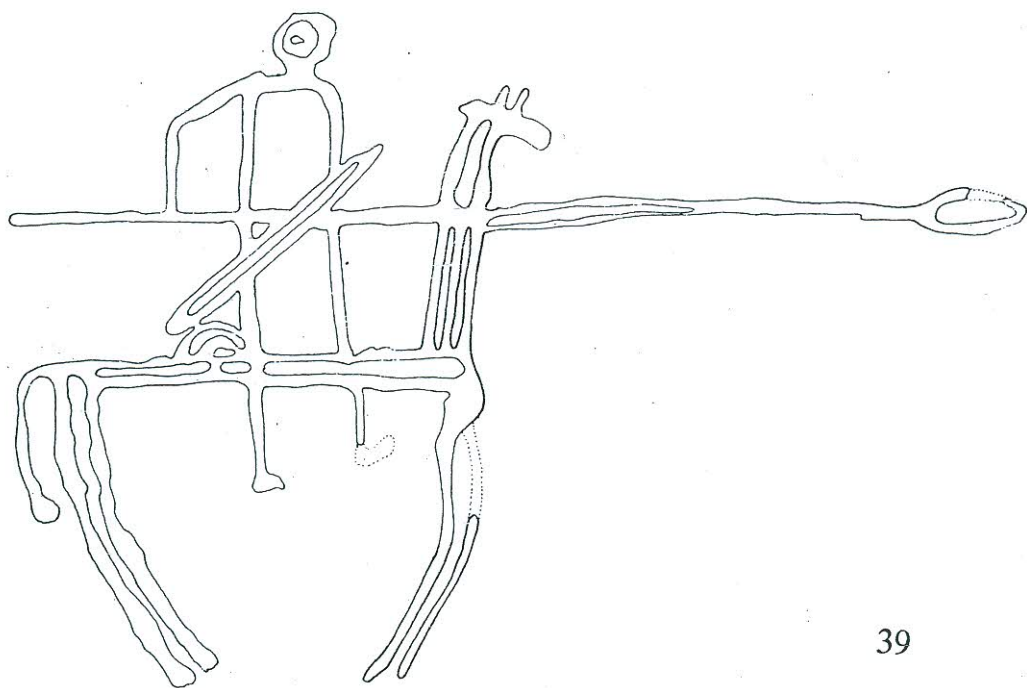
Εἰκόν 34, περιοχή Γ. 35, 36, περιοχή Α. (34=0,08 μ., 35=0,13 μ.,
36=0,025 καὶ 0,027 μ.).

Εικών 37, περιοχή Γ. (0,21 μ.).

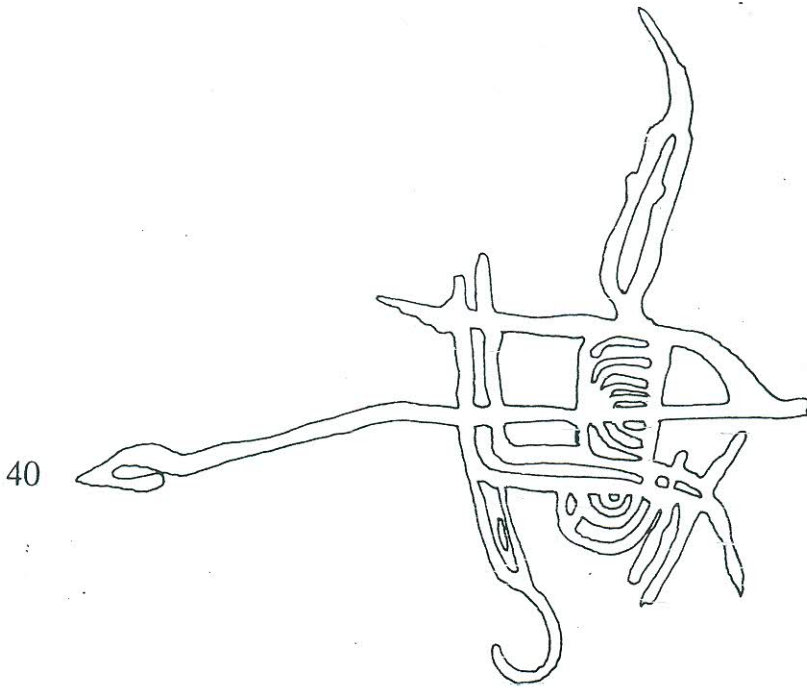

38

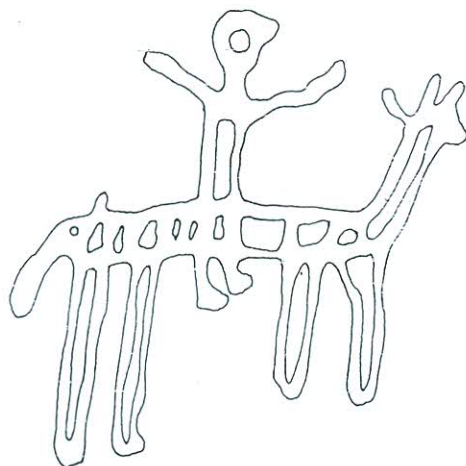

39

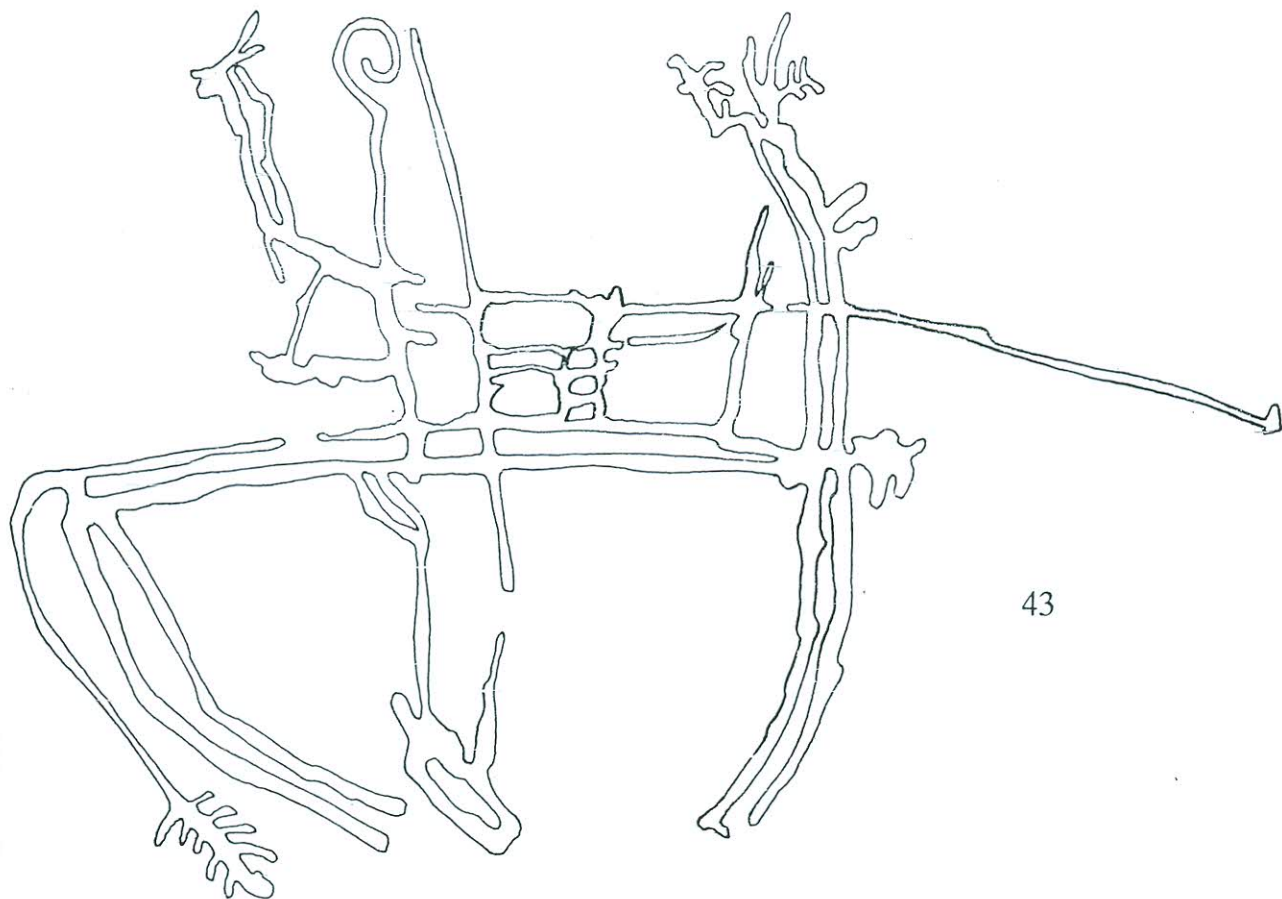
Εἰκόν 38, 39, περιοχή Γ. (38=0,125 μ., 39=0,23 μ., πρβλ. πίν. Ζ').

Εικών 40, περιοχή Γ. 41, περιοχή Β 2. (40=0,123 μ., 41=0,145 μ.).

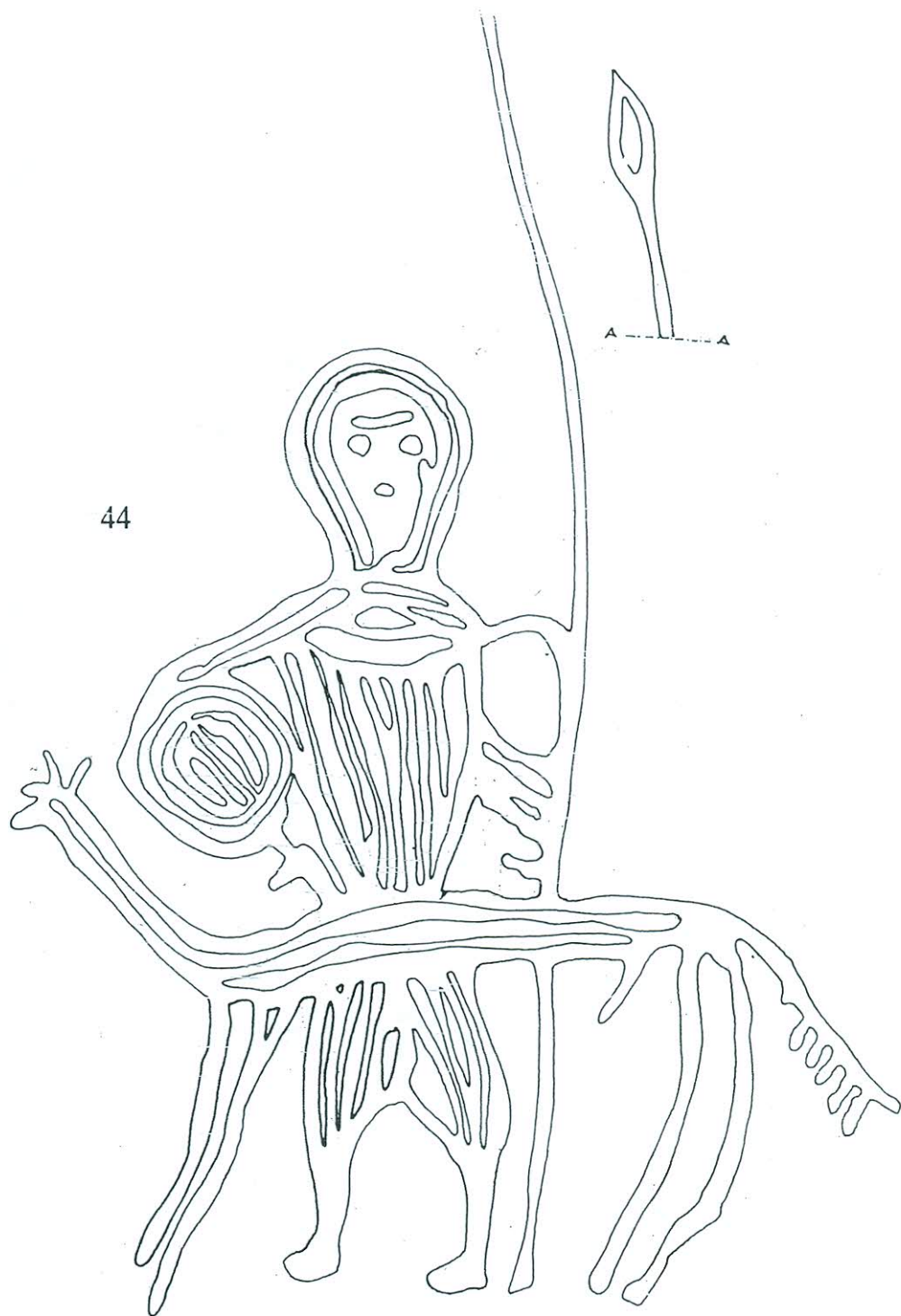

42

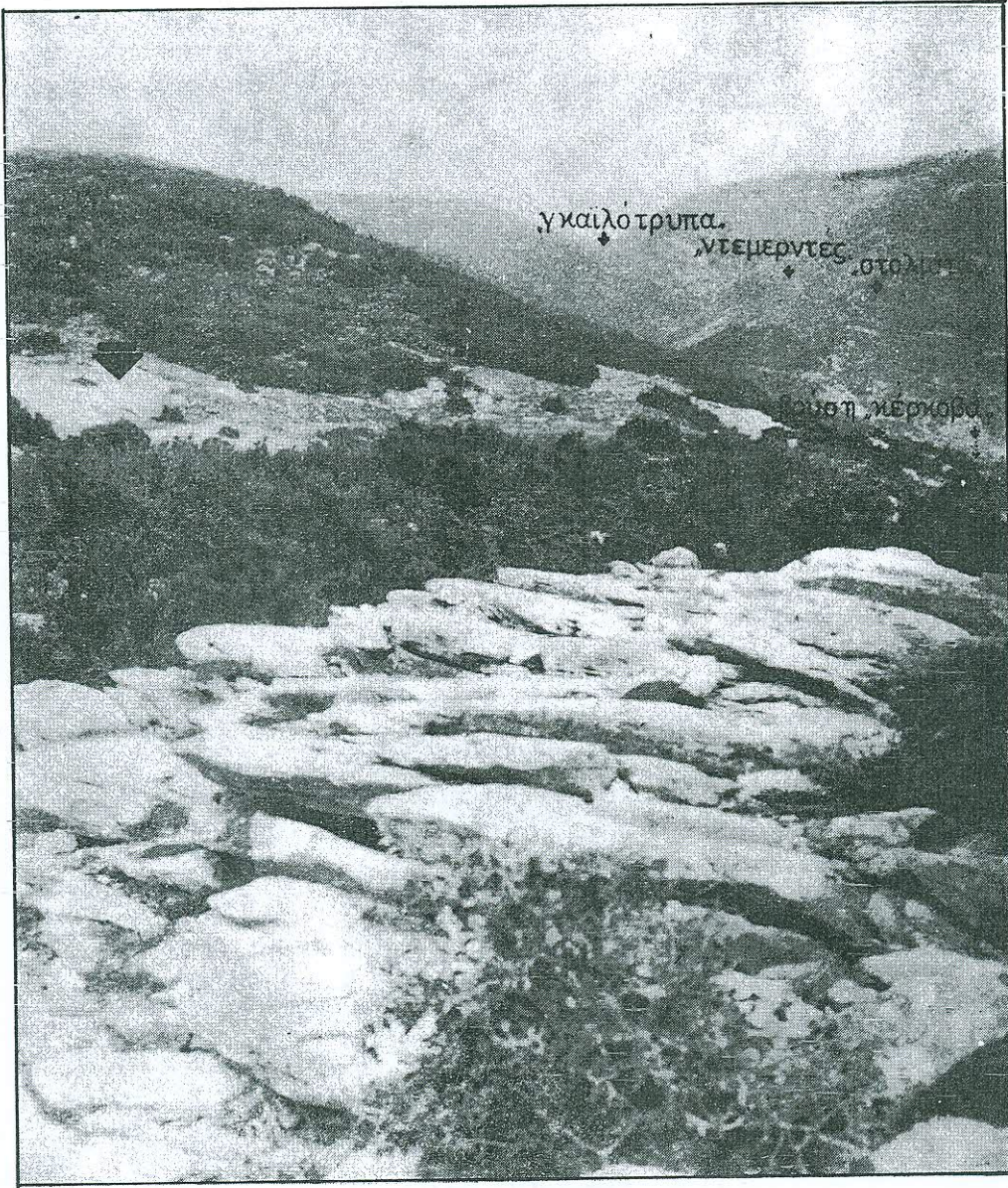
43

Εἰκόν 42, 43, περιοχή Γ. (42=0,07 μ., 43=0,205 μ.).

44

Εικών 44, περιοχή Β 1. (44=0,20 μ.).

ΠΙΝΑΞ Α'

ΠΕΡΙΟΧΗ Α: Ν-ΝΔ Παγγαίον. Περιοχή κοινότητας Μεσολακκιάς Σερρών. Στο πρώτο επίπεδο οι «πλάκες» στον αύχένα που ενώνει τα δύο ύψωματα ανατολικά της περιοχής «Κλαδινάκος», Μεσολακκιάς Σερρών, ακριβώς νότια από τα «μαντριά του Κατσιρμά». Σε 500 μέτρα απόσταση, ΝΑ συναντούμε τη βρύση «Κέρκοβα». Το βέλος δείχνει τη θέση των χαραγμάτων.

ΠΙΝΑΞ Β'

ΠΕΡΙΟΧΗ Α: Περιοχή κοινότητας Μεσολακκιάς Σερρών. Άκτιδογραφήματα στις «πλάκες» που βρίσκονται στον ανήνεμα που ένώνει τά δύο ύψώματα άνατολικά τής περιοχής «Κλαδινάκος» και άκριβώς νότια από τά «μαντριά του Κατσιρμά».

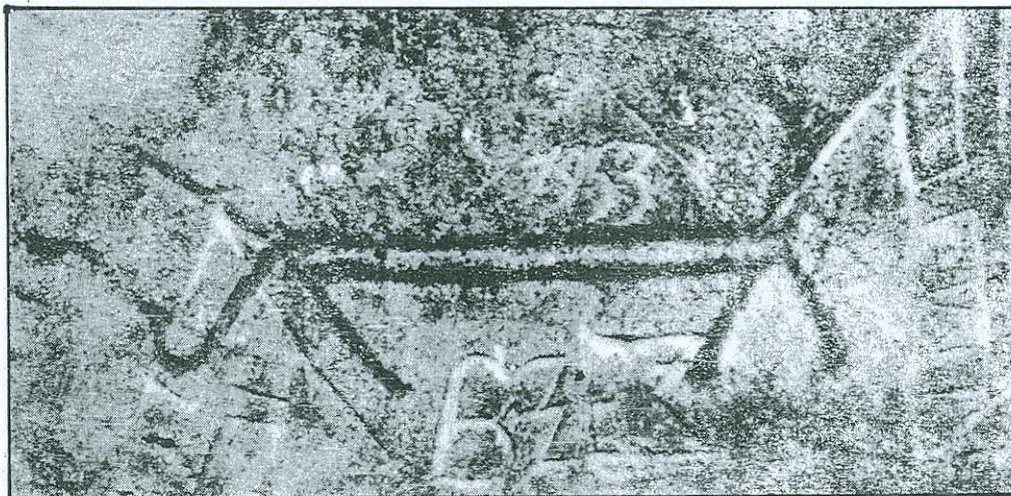
ΠΙΝΑΞ Γ'

ΠΕΡΙΟΧΗ Α: Ν-ΝΔ Παγγαῖον. Περιοχή κοινότητος Μεσολακκιάς Σερρών. Ἄκιδογραφήματα στὸν αὐχένα πού ἐνώνει τὰ δύο ὑψώματα, ἀνατολικά τῆς περιοχῆς «Κλαδινιάκος».

ΠΙΝΑΞ Δ'

ΠΕΡΙΟΧΗ Β1:ΝΔ Παγγαίων. Περιοχή κοινότητας Παλαικόμης Σερρών. Άκτι-
δογραφήματα 1000 μέτρα περίπου ανατολικά του χωριού Νέα Φυλή Σερρών,
στην άρχή τής χαράδρας Β' του ύψώματος «Άσβεσταριές».

ΠΙΝΑΞ Ε΄

1. ΠΕΡΙΟΧΗ Β2: ΝΔ Παγγαῖον. Περιοχή κοινότητος Παλαικώμης Σερρών. Ἀκιδογραφήματα σέ ἀσβεστολιθική πλάκα, στό πρώτο ὑψωμα ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ Νέα Φυλή Σερρών καί βόρεια τοῦ ὑψώματος «Ἀσβεσταριές».

2. ΠΕΡΙΟΧΗ Β1: Περιοχή κοινότητος Παλαικώμης Σερρών. Ἀκιδογραφήματα σέ ἀσβεστολιθική πλάκα, ἕνα χιλιόμετρο ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ Νέα Φυλή Σερρών καί στήν ἀρχή τῆς χαράδρας Β, τοῦ ὑψώματος «Ἀσβεσταριές».

ΠΙΝΑΞ ΣΤ'

ΠΕΡΙΟΧΗ Β2: ΝΔ Παγγαῖον. Περιοχή κοινότητος Παλαικώμης Σερρών. Ἄ-
 κιδογραφήματα σέ ἀσβεστολιθική πλάκα, στό πρώτο ὕψωμα ἀνατολικά τοῦ
 χωριοῦ Νέα Φυλή Σερρών καί Β. τοῦ ὑψώματος «Ἀσβεσταριές» (ὕψόμετρο
 περίπου 340 μ.).

ΠΙΝΑΞ Ζ'

ΠΕΡΙΟΧΗ Γ: ΝΔ Παγγαῖον. Περιοχή κοινότητος Παλαικώμης Σερρών. Ἀκτιδογραφήματα στοὺς πρόποδες τοῦ ὑψώματος μεσημβρινά τῆς βρύσης «Μοναστήρι».

ΠΙΝΑΞ Η'

ΠΕΡΙΟΧΗ Γ: ΝΔ Παγγαίον. Περιοχή κοινότητας Παλαικόμης Σερρών. Άκτι-
δογραφήματα έπάνω σέ άσβεστολιθικές πλάκες στους πρόποδες του ύψώμα-
τος, μεσημβρινά τής βρύσης «Μοναστήρι».

77
ΒΑΣΩ ΠΕΝΝΑ
δρ Ἀρχαιολόγος

ΥΣΤΕΡΟΡΩΜΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΕΡΡΩΝ

Στά προσκτήματα τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 1939 συμπεριλαμβάνεται καί ἀριθμός νομισμάτων, τά ὅποια προέρχονται ἀπό τήν περιοχή Λαϊλιά τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Συγκεκριμένα, πρόκειται γιά 83 χάλκινες ἐκδόσεις¹ ὑστερορωμαϊκῶν χρόνων, οἱ ὁποῖες καλύπτουν περίοδο ὀγδόντα περίπου ἐτῶν. Οἱ πρωϊμότερες κοπές ἀνάγονται στά χρόνια τῆς τετραρχίας, ἐνῶ οἱ τελευταῖες χρονολογούνται στήν τελευταία δεκαετία τοῦ 4ου αἰώνα².

Τό ἱστορικό ἀνεύρεσης καί παράδοσης τῶν παραπάνω νομισμάτων στό Νομισματικό Μουσείο Ἀθηνῶν σκιαγραφεῖται σέ γενικές γραμμές μέσα ἀπό τή μαρτυρία τοῦ παλαιοῦ ἀρχείου τοῦ Μουσείου.

Στίς 26 Ἰουνίου 1939 ἡ ἀείμνηστη Εἰρήνη Βαρούχα, διευθύντρια τοῦ Μουσείου, ἀποστέλλει ἔγγραφο στόν τότε Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων Μακεδονίας, Ν. Κοτζιά³, μέ τό ὅποιο τοῦ γνωστοποιεῖ τή λήψη τοῦ σερραϊκοῦ νομισματικοῦ εὐρήματος. Μέ τό ἴδιο ἔγγραφο διατυπώνονται διευκρινιστικές ἐρωτήσεις ἀναφορικά μέ «τόν ἀκριβῆ τόπον τῆς ἀνευρέσεως χάριν ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος...». Λίγες μέρες ἀργότερα, στίς 21 τοῦ ἴδιου μήνα, ὁ Κοτζιάς, μέ ἀξιοσημείωτη ὑπαλληλική συνέπεια καί συναδελφική δεοντολογία, ἀποστέλλει ἐγγράφως τίς σχετικές πληροφορίες⁴: «... τά ἐκ τῶν Σερρῶν νομίσματα προέρχονται ἐξ ἐπτά τάφων ἐλθόντων εἰς φῶς κατά τήν πρός τό ὄρος Λαϊλιάν κατασκευήν τῆς νέας ἀμαξιτοῦ ὁδοῦ εἰς τό χλμ. 5.500 ἀπό Σερρῶν».

Ἡ προσπάθεια ἐντοπισμοῦ περισσοτέρων πληροφοριῶν ἀναφορικά μέ τούς παραπάνω τάφους σέ ἀρχαιολογικά περιοδικά τῆς ἐποχῆς ἢ ἀκόμη σέ μεταγενέστερα συγγράμματα τῆς Ἱστορίας τῶν Σερρῶν, δέν εὐ

1. Ἀπό αὐτά δύο εἶναι πολύ ἐφθαρμένα καί δυσδιάγνωστα, ἐνῶ τέσσερα σώζονται μόνο σέ μικρά θραύσματα.

2. Γιά περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τόν περιγραφικό κατάλογο.

3. Ἀρ. πρωτ. 7490: ἔγγραφο ἐξερχόμενο σέ ἀπάντηση τοῦ ἐγγράφου μέ τό ὅποιο ἡ Ἐφορεία Μακεδονίας ἀποστέλλει ταχυδρομικά τά 83 νομίσματα.

4. Ἀρ. πρωτ. 353: ἀρ. πρωτ. εἰσερχομένου στό Ν.Μ. 7507.

οδώθηκε. Τήν ἴδια ἀπογοήτευση προκάλεσε ἡ μὴ ἀνεύρεση ἀνασκαφικοῦ ἡμερολογίου ἢ, ἀκόμη, κάποιας ἐμπεριστατωμένης ἀρχαιολογικῆς ἐκθεσης ἢ σχετικῆς ἀναφορᾶς. Ὡστόσο, στό παλαιό ἀρχεῖο τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης ἐντοπίστηκαν δύο ἔγγραφα, τά ὁποῖα χωρίς ἀμφιβολία ρίχνουν ἀρκετό φῶς στό ἀρχαιολογικό εὕρημα τῶν Σερρῶν⁵.

Τό πρῶτο ἔγγραφο, μέ ἡμερομηνία 26 Φεβρουαρίου 1939⁶, ἀπευθύνεται πρὸς τόν Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων Μακεδονίας καί ὑπογράφεται ἀπό τόν τότε Γυμνασιάρχη Ἀρρένων Σερρῶν⁷. Τό ἔγγραφο δίνει συμπληρωματικές πληροφορίες σχετικά μέ τά εὐρήματα τῶν τάφων. Ἐκτός ἀπό τά 83 νομίσματα, τά ὁποῖα ἀποστέλλονται ἀρχικά στή Θεσσαλονίκη, ἀναφέρεται ἡ ἀνεύρεση πόρπης, καθώς καί ἀβαφῶν ἀγγείων, τά ὁποῖα «κατά τε τόν λαίμον καί τήν κοιλίαν φέρουν ὀριζόντια αὐλάκια...».

Μέ τό δεύτερο ἔγγραφο ὁ Κοτζιάς πιστοποιεῖ τήν παραλαβή τῶν νομισμάτων καί ταυτόχρονα πληροφορεῖ τόν Γυμνασιάρχη ὅτι τά «παραληφθέντα νομίσματα καί τά περιγραφόμενα ἀγγεῖα ἀνήκουσιν εἰς τούς ρωμαϊκοὺς χρόνους...». Στή συνέχεια τοῦ ἔγγραφου ὁ Κοτζιάς ζητᾶ ἀπό τόν Γυμνασιάρχη Σερρῶν νά τοῦ προτείνει φιλόλογο καθηγητή, ὁ ὁποῖος θά μπορούσε νά ἀναλάβει τήν ὑπηρεσία τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Σερρῶν, τονίζοντας ὅτι πρόκειται γιά θέση τιμητική χωρίς πρόσθετο ἐπίδομα. Ἔτσι ἡ ἀνεύρεση τῶν τάφων στό δρόμο πρὸς τό ὄρος Λαϊλιά ἀποτέλεσε σταθμό γιά τά ἀρχαιολογικά πράγματα τῶν Σερρῶν καί ἡ κρατική μέριμνα ἦρθε ἀρωγός στίς προσπάθειες τῶν ἀρχαιοφίλων τῆς πόλης.

Ὡστόσο, οἱ ἑπτὰ φτωχικοὶ ὑστερορωμαϊκοὶ τάφοι, μέ τά λιγοστά ἀβαφή ἀγγεῖα καί τά χωρίς ἀξία μικρά χάλκινα καί φθαρμένα νομίσματα,

5. Θερμές εὐχαριστίες ἀπευθύνω στό σπινάδελφο καί φίλο Δημήτρη Γραμμένο, προϊστάμενο στό Μουσεῖο Θεσσαλονίκης, γιά τήν ἀμεση ἀποστολή τηλεμοιοτυπίας τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, καθώς καί γιά τίς διευκολύνσεις πού μοῦ παραχωρήθηκαν κατά τήν ἐπίσκεψή μου στό Μουσεῖο Θεσσαλονίκης. Στό Μουσεῖο Θεσσαλονίκης ἐντοπίστηκαν ἄλλα 21 νομίσματα, τά ὁποῖα προέρχονται ἀπό τήν ἴδια ἀνασκαφή. Δέν θά πρέπει ὁμως νά σχετιστοῦν μέ τά 83 νομίσματα τῶν ἑπτὰ τάφων πού κατέληξαν στό Νομισματικό Μουσεῖο Ἀθηνῶν. Εἶναι νομίσματα τῆς ἴδιας περιόδου (Κωνσταντῖος Β', Γρατιανός, Βαλεντινιανός, Οὐάλης) καί πιθανόν νά προέρχονται ἀπό περισυλλογή. Ἀνάμεσα σέ αὐτά καί 1 πεντανόμισμο Ἰουστινιανοῦ Α' καί 1 φόλλις Λέοντος Στ'.

6. Ἀρ. πρωτ. εἰσερχομένου ἔγγραφου Ἐφορείας Μακεδονίας 133.

7. Τό ὄνομα τοῦ Γυμνασιάρχη δυστυχῶς δέν γράφεται ὀλογράφως.

σέ συνδυασμό ίσως μέ τή δίνη τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου πού ἀκολούθησε, ἔμειναν στήν ἀφάνεια καί ἡ συστηματική δημοσίευσή τους παραμένει σέ ἐκκρεμότητα. Μιά ἐκκρεμότητα πού ἐπιδεινώνεται μέ τήν ἔλλειψη προκαταρκτικῆς ἢ συστηματικῆς ἀναζήτησης ἑνός εὐρύτερου ταφικοῦ ἢ οἰκιστικοῦ συνόλου στήν περιοχή. Συνεπῶς ὁ χαρακτηρισμός τῶν συγκεκριμένων ταφῶν καί ἡ ἔνταξή τους σέ ἕνα ἱστοριογεωγραφικό πλαίσιο ἀποβαίνει, πρὸς τό παρόν, ἀνέφικτος.

Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι τό σύνολο τῶν 83 νομισμάτων πού καθορίζει ἐπακριβῶς τό χρονολογικό στίγμα τῶν ταφῶν ἀποτελεῖ πολύτιμη ἀφετηρία γιά κάποιες προκαταρκτικές σκέψεις. Ὡστόσο καί στήν περίπτωση αὐτή ἡ μὴ συστηματική περισυλλογή καί ταξινόμηση τῶν νομισμάτων κατά τό στάδιο ἀνεύρεσής τους, περιορίζουν τή γνωστική ἐμβέλεια τῆς νομισματικῆς μαρτυρίας.

Ὅπως συνάγεται ἀπό τά σχετικά ἔγγραφα, τά 83 νομίσματα προέρχονται ἀπό ἑπτὰ διαφορετικούς τάφους. Ὡστόσο σήμερα ἡ ἀρχική ἀνασύσταση τῶν ἑπτὰ ταφικῶν «θησαυρῶν» εἶναι ἀδύνατη. Τά νομίσματα κατά τήν περισυλλογή τους ἐνοποιήθηκαν χωρίς καμία γραπτή ἔνδειξη. Ἡ ἐνοποίηση αὐτή ἀπέκλεισε τελεσίδικα τή συστηματική μελέτη κάθε νομισματικοῦ συνόλου χωριστά καί συνεπῶς ἡ μελέτη τῶν 83 νομισμάτων, ὡς ἕνα σύνολο, ἐκτός ἀπό τήν ταύτιση καί τή χρονολογική ταξινόμηση τῶν διαφόρων τύπων, περιορίζεται ἀναγκαστικά σέ γενικές παρατηρήσεις. Τό ἐνδιαφέρον τῆς ἔρευνας ἐπικεντρώνεται στό σχολιασμό τῆς ποσοτικῆς κατανομῆς τῶν διαφόρων νομισματοκοπειῶν πού ἀντιπροσωπεύονται στό σύνολο αὐτῶν τῶν νομισμάτων. Ταυτόχρονα ἐπιχειρεῖται καί μιὰ προσπάθεια σύγκρισης τῶν στατιστικῶν δεδομένων μέ αὐτά πού προκύπτουν ἀπό ἄλλα δημοσιευμένα νομισματικά εὐρήματα τῆς Ἑλλάδας. Στόχος μιὰ πρώτη προσέγγιση τῶν ἰδιαιτεροτήτων τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας στήν περιοχή κατά τόν 4ο αἰ. μ.Χ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ πολύπλοκη πολιτική καί διοικητική ἱστορία τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. σέ συνδυασμό μέ τήν ἱστορική ἐξέλιξη κάθε περιοχῆς, καθιστᾷ ἐπιτακτική τή δημοσίευση ὅσο τό δυνατόν περισσοτέρων «θησαυρῶν» ἀπό τόν ἐλλαδικό χῶρο, ἢ ἀκόμη καί μεμονωμένων νομισματικῶν εὐρημάτων. Μόνο τότε ἡ συγκριτική μελέτη τῶν ποσοστιαίων πινάκων κατανομῆς τῶν διαφόρων νομισματοκοπειῶν θά μπορέσει νά ἐντοπίσει συστηματικά τίς διαφορές ἰδιαιτερότητες τῶν τάσεων τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας σέ μιὰ συγκεκριμένη πόλη ἢ σέ μιὰ εὐρύτερη περιοχή. Τέτοιες ἰδιαιτερότητες συνήθως

ἀπορρέουν ἀπὸ συγκεκριμένα ἱστορικά γεγονότα — ἐπιδρομές, φυσικὲς καταστροφές κ.λπ. καθὼς καὶ ἀπὸ οἰκονομικά αἰτίαι, τὰ ὅποια καθορίζουν τὴν κοινωνικοοικονομικὴ κατάσταση τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ.

Ἐκ τῶν 77 νομίσματα πού ταυτίστηκαν, μόνο στὰ 43 ἀναγνωρίζεται ἡ δήλωση τοῦ νομισματοκοπέιου. Ἐκ τῆν ποσοτικὴ καὶ ποσοστιαία κατανομή τοῦ κάθε νομισματοκοπέιου πού ἀντιπροσωπεύεται στὰ νομισματικά εὐρήματα πού ἐξετάζουμε, διαπιστώνουμε τὰ ἀκόλουθα⁸:

α. Εἶναι ἐνδεικτικὴ ἡ παντελὴς ἔλλειψη δυτικῶν νομισματοκοπέων. Ἐλλείπει ἡ παρουσία τῶν νομισματοκοπέων αὐτῶν σὲ νομισματικούς «θησαυρούς» ἢ ἀκόμη καὶ σὲ μεγάλα ἀνασκαφικά σύνολα ἀπὸ τὸ νότιο βαλκανικὸ χῶρο, εἶναι ἐλάχιστη.

β. Τὰ νομισματοκοπέια τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης παρουσιάζουν τὸ ἴδιο ὑψηλὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς (22.5%). Αὐτὸ ἐρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν εἰκόνα πού δίνουν τὰ νομισματικά εὐρήματα αὐτῆς τῆς περιόδου ἀπὸ τὸ νοτιοελλαδικὸ χῶρο. Γιά παράδειγμα, τὸ νομισματικὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ Ἄγορὰ δείχνει ὅτι γιά τὴν περίοδο 378-388 ἡ Θεσσαλονίκη παρουσιάζει μιὰ σταθερὴ ὑπεροχὴ ἔναντι τῆς Κωνσταντινούπολης, ἡ ὅποια φθάνει στὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ 60%. Παρόμοια εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία νομισματικοῦ «θησαυροῦ» ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν⁹. Ἐάν ἀνατρέξουμε τώρα σὲ δημοσιευμένους «θησαυρούς» ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ εἰκόνα παρουσιάζεται ἀρκετὰ συγκεχυμένη.

Ἐκ τῆ μιᾶ πλευρᾶ ἐκδόσεις τοῦ νομισματοκοπέιου τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπουσιάζουν ἐντελῶς ἀπὸ δύο ταφικούς «θησαυρούς» (Δα καὶ Δ), οἱ ὅποιοι συνολικά καλύπτουν τὴν περίοδο 317/20 - 146/50. Ἀντίθετα στὸν ταφικὸ «θησαυρὸ» Ε, τοῦ β' μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς του ἀντιμάχεται αὐτὸ τῆς ἰδίας τῆς Θεσσαλονίκης¹⁰.

8. Βλ. πίνακα ποσοτικῆς καὶ ποσοστιαίας κατανομῆς τῶν νομισματοκοπέων.

9. Γιά τίς παρατηρήσεις αὐτές, ἀλλὰ καὶ γιά αὐτές πού θὰ ἐπικολογηθοῦν βλ. M. Fulford, Coin circulation and mint activity in the late Roman Empire: some economic implications: *Archaeological Journal* 135 (1978), 67-114. Βλ. ἐπίσης Β. Πέννα, «Θησαυρὸς χάλκινων ὑπερορρωμαϊκῶν νομισμάτων ἀπὸ νεκροταφείου τῆς Ἀθήνας: Στόν τόμο: Ἡ καθημερινὴ ζωὴ στὸ Βυζάντιο. Τομὲς καὶ συνέχειες στὴν ἑλληνιστικὴ καὶ ρωμαϊκὴ παράδοση, Κέντρο Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν/ΕΙΕ, Πρακτικά Α' Διεθνoῦς Συμποσίου, Ἀθήνα, 15-17 Σεπτεμβρίου 1988 (Ἀθήνα 1989), σ. 261-277.

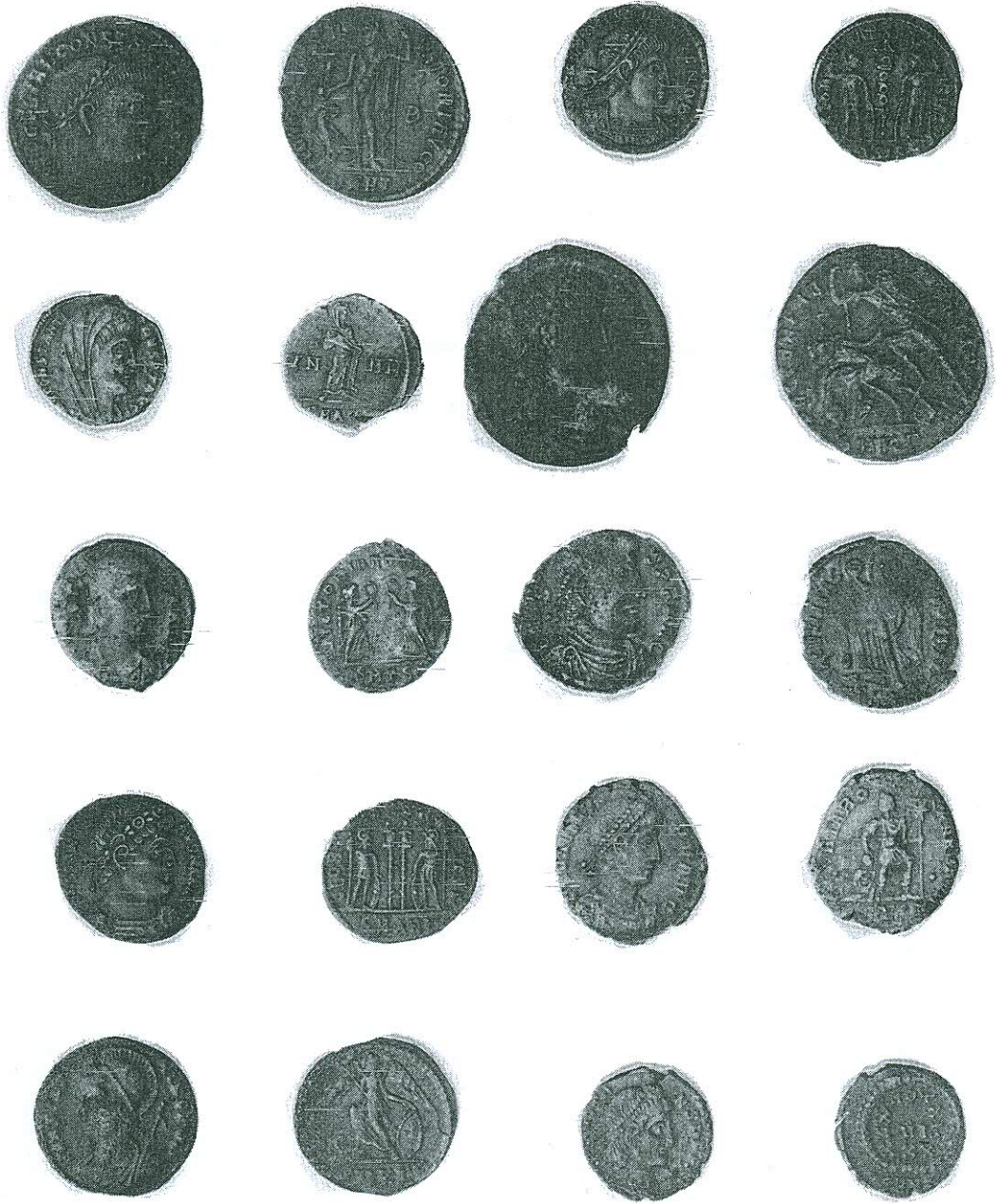
10. Γιά τοὺς «θησαυρούς» τῆς Θεσσαλονίκης βλ. Γ. Τουράτσογλου, Κ. Λοβέρδου - Τσιγαρίδα, Ρωμαϊκοὶ καὶ Βυζαντινοὶ νομισματικοὶ «θησαυροὶ» ἀπὸ τὸ Βορειοελλαδικὸ χῶρο στὴν Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 31 (1976), Ἀθήνα, 1980, σ. 29-34.

γ. Τό υψηλό ποσοστό του νομισματοκοπείου της Σίσκιας (19%), στα νομισματικά εύρηματα της περιοχής Σερρών, στα όποια αναφέρεται αυτή η μελέτη, αποτελεί μία ακόμη αξιοσημείωτη διαφοροποίηση, αφού κοπές αυτού του νομισματοκοπείου δεν έχουν εντοπιστεί στις ανασκαφές των Ἀθηνῶν, ούτε σε δημοσιευμένους «θησαυρούς» από την Κεντρική Ἑλλάδα. Ἀλλά και σε εύρηματα του βορειοελλαδικού χώρου τό νομισματοκοπείο της Σίσκιας παρουσιάζει μικρό ποσοστό συμμετοχῆς, κυρίως μετά τό 337 μ.Χ. Για παράδειγμα αναφέρουμε τούς ταφικούς νομισματικούς «θησαυρούς» Δα και Δβ από τή Θεσσαλονίκη. Ὁ πρώτος καλύπτει τήν περίοδο 317/20 - 326/28 και ὁ δεύτερος τήν περίοδο 335/37 - 346/50. Στήν πρώτη περίπτωση τό νομισματοκοπείο της Σίσκιας ἐμφανίζεται ἰσοδύναμα μέ αυτό της Θεσσαλονίκης (32.32%), ἐνώ στόν λίγο μεταγενέστερο «θησαυρό» ἀπουσιάζει παντελῶς. Παρομοίως τό νομισματοκοπείο της Σίσκιας ἀπουσιάζει ἀπό τόν ταφικό «θησαυρό» Ε Θεσσαλονίκης. Συμπληρωματικά ἀναφέρουμε ὅτι καμία ἔκδοση αὐτοῦ τοῦ νομισματοκοπείου δεν ἐντοπίστηκε στα νομίσματα τοῦ Ἱεροῦ τῆς Βασιλικῆς Γ' Σεπτεμβρίου στή Θεσσαλονίκη, πού κυρίως ἀνήκουν στήν περίοδο μετά τό 383¹¹.

δ. Τέλος, μέσα στό πλαίσιο αὐτῆς τῆς προκαταρκτικῆς μελέτης θά θέλαμε νά ἐπισημάνουμε ὅτι καί ἡ παρουσία τοῦ νομισματοκοπείου τοῦ Σίρμιου στα νομισματικά εύρηματα τῶν Σερραϊκῶν τάφων, παρά τό μικρό ποσοστό συμμετοχῆς τοῦ 5%, ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρουσα ἰδιαιτερότητα, καθώς ἀπουσιάζει ἀπό τά ὑπόλοιπα εύρηματα, στα ὅποια ἔγινε ἀναφορά.

Τά νομισματικά εύρηματα ἀπό τήν περιοχή Σερρῶν χωρίς ἀμφιβολία ἀνοίγουν ἕνα καινούργιο κεφάλαιο στή μελέτη τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς περιοχῆς Σερρῶν καί προκαλεῖ γιά μία συστηματική δημοσίευση καί ἄλλων νομισματικῶν ἐψημάτων τῆς περιόδου ἀπό τήν εὐρύτερη περιοχή.

11. Δ. Εὐγενίδου, Τά νομίσματα τοῦ Ἱεροῦ τῆς Βασιλικῆς Γ' Σεπτεμβρίου Θεσσαλονίκης. Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς 1981, σ. 82-85.

Νομίσματα από τό «θησαυρό» Σερρών.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

Α/α	Αυτοκράτορας	Οπισθότυπος	Νομισματοκοπείο	Εργαστήριο	Χρονολογία	Παραπομπή για κοπή
1.	Λικίνιος (308-324)	DNLICLICINIVSAVGSTI - VOT / XX	Θεσσαλονίκη	A	320	RIC, VII, σ.510, αρ.102
2.	Κωνσταντίνος Α' (307-337)	IOVICONS - ERVATORIAVGG	Ηράκλεια	B	313-314	RIC, VII, σ.542, αρ.5
3.		GLOR - IAEXERC - ITVS	Αντιόχεια	Γ	330-333	RIC, VII, σ.693, αρ.86
4.	Ελένη Αυγούστα	SECVRITAS- REIPVBLICE	Ηράκλεια	E	327-329	RIC, VII, σ.554, αρ.95
5.		PAXPV-BLICA	Κωνσταντινούπολη	E	337-340	RIC, VIII, σ.449, αρ.34
6.	Κωνσταντίνος Α' και -διάδοχοι	Νίκη	Κύζικος	Γ	330,334	RIC, VII, σ.654, αρ.73
7.	Μεταθανάτιες κοπές	VN MR	Νικομήδεια	:	347-348	RIC, VIII, σ.474, αρ.48
8.		"	Αντιόχεια	:	"	RIC, VIII, σ.521, αρ.112
9.		"	Αλεξάνδρεια	B	"	RIC, VIII, σ.541, αρ.35
10-11.		"	αδιάγνωστο	:	"	οπ.π. (για τον τύπο)
12.	Κωνσταντίνος Β' καίσαρ (317-337)	GLOR - IAEXERC - ITVS	Κωνσταντινούπολη	Θ	336-337	RIC, VII, σ.589, αρ.138
13.	Κώνστας (337-350)	GLOR- IAEXERC- ITVS	αδιάγνωστο	:	337-340	RIC, VIII, σ.449, αρ.28 (για τον τύπο)
14.		VICTORIAEDDAVGGQNN	Θεσσαλονίκη	Γ	347-348	RIC, VIII, σ.411, αρ.100
15.		"	"	E	"	οπ.π.
16.		"	"	:	"	οπ.π.
17.		"	"	:	"	οπ.π.*
18.		VOT/ XX/ MVL/ XXX	Νικομήδεια	:	347-348	RIC, VIII, σ.475, αρ.52
19-21.		"	αδιάγνωστο	:	"	οπ.π. (για τον τύπο)
22.	Κωνσταντίνος Β' καίσαρ (327-337)	PROVIDEN- TIAECAES	Νικομήδεια	Δ	326-327	RIC, VII, σ.624, αρ.147
23.		GLOR- IAEXERC- ITVS	Κωνσταντινούπολη	Γ	330-333,	RIC, VII, σ.579, αρ.59,
24.		"	Σίσκια	A	333-335 και σ.581, αρ.75.	RIC, VII, σ.460, αρ.263.
25.	Κωνσταντίνος Β' (337-361)	GLOR- IAEXERC- ITVS	Κωνσταντινούπολη	Α	337-340	RIC, VIII, σ.449, αρ.27
26.		"	"	S	"	οπ.π.
27.		VICTORIAEDDAVGGQNN	Θεσσαλονίκη	E	347-348	RIC, VIII, σ.411, αρ.99
28.		VOT/ XX/ MVL/ XXX	Κωνσταντινούπολη	A	347-348	RIC, VIII, σ. 453, αρ.69
29.		"	"	Z	"	οπ.π.
30.		"	Αλεξάνδρεια	B	"	RIC, VIII, σ. 541, αρ.33
31.		"	αδιάγνωστο	:	"	οπ.π. (για τον τύπο).
32-33.		FELTEMPRE - PARATIO	Κύζικος	Γ	351-354	RIC, VIII, σ.497, αρ.92
34.		"	αδιάγνωστο	:	"	οπ.π. (για τον τύπο) RIC, VIII, σ. 460, αρ.135
35.		"	"	:	355-361	(για τον τύπο)
36.		SPESREI-PVBLICE	Σίσκια	A	355-361	RIC, VIII, σ.378, αρ.398.
37.		"	Σίρμιο	A	"	RIC, VIII, σ.390, αρ.80
38.		"	Νικομήδεια	A	"	RIC, VIII, σ.482, αρ.112
39-43.			αδιάγνωστο	:	"	οπ.π. (για τον τύπο)
44.	Κωνσταντίνος Γάλλος καίσαρ (351-354)	FELTEMPRE - PARATIO	αδιάγνωστο	:	351-354	RIC, VIII, σ.458, αρ.120 (για τον τύπο)
	Ιουλιανός καίσαρ (354- 360)					

45-46.	SPEPREI-PVBLICE	αδιάγνωστο		355-361	RIC, VIII, σ. 461, αρ. 150 (για τον τύπο)
	Ιοβιανός (363-364)				
47.	VOT/ V	Αλεξάνδρεια		363-364	RIC, VIII, σ. 546, αρ. 92
	Βαλεντινιανός Α' (364-375)				
48.	VOT / V/MVLT/ X	Σίρμιο		364	RIC, IX, σ. 159, αρ. 8
49.	SECVRITAS- REIBVBLICAE	Κωνσταντινούπολη	A	364-367	RIC, IX, σ. 215, αρ. 21α
50.	"	αδιάγνωστο		"	οπ.π. (για τον τύπο) RIC, IX, σ. 146, αρ. 5α
51-52.	GLORIARO - MANORVM	Σίσκια		364-367	και σ. 140 (i) RIC, IX, σ. 147, αρ. 14α
53.	"	"	B	367-375	και σ. 141 (x) RIC, IX, σ. 147, αρ. 14α
54.	"	"	B	"	και σ. 142 (xxv)
55.	"	"	B	"	RIC, IX, σ. 147, αρ. 14α και σ. 143 (xxxi)
	Ουάλης (364-378)				
56.	SECVRITAS - REIPVBLICAE	Θεσσαλονίκη	A	364-367	RIC, IX, σ. 176, αρ. 18b
57.	"	"	Γ	367-375	RIC, IX, σ. 178, αρ. 27b και σ. 170 (xix)
58.	GLORIARO - MANORVM	Σίσκια	B	367-375	RIC, IX, σ. 147, αρ. 14b και σ. 141 (x)
59.	"	Θεσσαλονίκη	A	"	RIC, IX, σ. 178, αρ. 26b και σ. 171xxvii)
60.	"	Κωνσταντινούπολη	Γ	"	RIC, IX, σ. 220, αρ. 4.1b, 8
61.	"	"		"	οπ.π.
62-64.	"	αδιάγνωστο		364-375	οπ.π. (για τον τύπο)
	Βαλεντινιανός ή Ουάλης				
65-70.	SECVRITAS- REIPVBLICAE				οπ.π. αρ. 49κς.
71-73.	GLORIARO - MANORVM	αδιάγνωστο		364-375	
	Γρατιανός (367-383)				
74.	GLORIARO - MANORVM	Σίσκια	B	367-375	RIC, IX, σ. 147, αρ. 14c και σ. 143 (xxv)
75.	"	Θεσσαλονίκη		367-375	RIC, IX, σ. 178, αρ. 26c και σ. 169 (viii)
	Θεοδόσιος Α' (379-395)				
76-77.	SALVSREI- PVBLICAE	αδιάγνωστο		388-392	RIC, IX, σ. 234, αρ. 86b (για τον τύπο)
78-79	Εφαρμένα				
80-83	θραύσματα 4ου αι.				

**Πίνακας ποσοτικής και ποσοστιαίας κατανομής
των διαφόρων νομισματοκοπειών.**

Σίσκια	8	19%	Νικομήδεια	3	7%
Σίρμιο	2	5%	Κύζικος	3	7%
Θεσ/νικη	10	22.50%	Αντιόχεια	2	5%
Ηράκλεια	2	5%	Αλεξάνδρεια	3	7%
Κων/πολη	10	22.50%			

ΑΝΑΣΤ. Ι. ΜΠΕΓΚΟΣ
Φιλολόγος - Δ/ντής Γυμνασίου

ΔΗΜ. ΜΑΡΟΥΛΗΣ - Ο ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Τό 1870 υπήρξε για τίς Σέρρες, αλλά και για όλόκληρη τή Μακεδονία — άρα για τόν Έλληνισμό — έτος κρίσιμο. Ήταν ή έποχή πού ή Ρωσία, προσπαθώντας νά πραγματοποιήσει τά πανσλαβιστικά της σχέδια, χρησιμοποίησε τή Βουλγαρία ώς όχημα για τήν κάθοδό της στό Αιγαίο μέ τή δημιουργία τής βουλγαρικής έξαρχίας. Τό γεγονός αυτό, πού πρακτικά σήμαινε τήν άνεξαρτητοποίηση τής βουλγαρικής εκκλησίας από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και μακροπρόθεσμα δημιουργία άνεξάρτητου βουλγαρικού κράτους, ήταν άρχή όδύνης για τόν Έλληνισμό. Ή Όθωμανική Τουρκία, πού ήλεγχε άκόμη ένα μεγάλο μέρος τής Βαλκανικής, διαβλέποντας όφέλη από τήν εκκλησιαστική αυτή διάσπαση και τήν άποδυνάμωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έδωσε τήν άδεια, παρά τό γεγονός ότι ή Βουλγαρία άνήκε εκκλησιαστικά στή διοικητική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Θρόνου.

Τό Πατριαρχείο, βέβαια, διεΐδε τά βουλγαρικά σχέδια, άφού ή θρησκευτική χειραφέτηση των Βουλγάρων μακροπρόθεσμα θά οδηγούσε στήν έθνική χειραφέτηση και κήρυξε τή Βουλγαρική εκκλησία σχισματική (1872).

Ή βουλγαρική έξαρχία ήταν για τόν Έλληνισμό φορέας ύψηλου κινδύνου, διότι δέν είχε σαφή σύνορα και μπορούσαν νά υπαχθούν σ' αυτήν και Έλληνικά έδάφη, άρκεί νά τό ζητούσαν τά 2/3 των κατοίκων μιάς περιοχής. Έτσι έμπαιναν οί βάσεις για νά όργιάσει ή βουλγαρική προπαγάνδα, μέ δημιουργία βουλγαρικών σχολείων, διώξεις Έλλήνων δασκάλων και ιερέων κλπ.

Ο Δ. ΜΑΡΟΥΛΗΣ - Η ΙΔΡΥΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΣΕΡΡΕΣ

Τήν κρίσιμη εκείνη στιγμή πού ό Έλληνισμός άναζητά δασκάλους-λειτουργούς, για νά δώσουν τή μεγάλη ειρηνική μάχη, βρέθηκε στίς Σέρρες ό Ήπειρώτης Δημ. Μαρούλης.

ΔΗΜ. ΜΑΡΟΥΛΗΣ
(1840-1892)

Ἡ πατρίς σήμερον θέλει τόν δημοδιδάσκαλον οὐχί γραμματοδιδάσκαλον, ἀλλ' ἄνδρα ἰκανόν καί πεφωτισμένον, ὅστις μένει δημοδιδάσκαλος ἐπὶ πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον, οὐχί διότι δέν δύναται νά γίνη ἄλλο τι ἀνώτερον, ἀλλά διότι φλέγεται ὑπὸ τῆς θείας μανίας ἵνας γίνη αὐτός ἐν ἐπιγνώσει ἐκ τῶν προτέρων ἀσφαλῆς ὁδηγός τοῦ ἔθνους εἰς τόν προορισμόν αὐτοῦ χωρὶς νά θρηνήσῃ διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπώλειαν χρόνου πολυτίμου ἢ μέλλοντος ἀνωτέρου. Ἡ πατρίς σήμερον θέλει τόν δημοδιδάσκαλον ὀφθαλμόν ἀκοίμητον, δι' οὗ τὸ ἔθνος καθαρῶς ὁρῶν τὰ ἐν ἑαυτῷ καί τὰ περὶ ἑαυτό, χαρακτηρίζει καί διευθύνει, ὡς προσηκεί, πᾶν φαινόμενον καί πᾶσαν περίστασιν ἀναφερόμενην εἰς τόν ἐθνικόν ἀγῶνα καί τὸ μέλλον ἡμῶν.

Τοῦτο εἶχε τὸ ἰδανικόν, εἰς ὃ ὀφείλομεν νά ἀποβλέπωμεν κατὰ τὴν μόρφωσιν τῶν δημοδιδασκάλων καί πρὸς τὸ ἰδανικόν τοῦτο δέον νά ὀρισθῇ οὐ μόνον τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ Διδασκαλείου, ἀλλὰ καί ὁ τόπος, ἐν ᾧ ταῦτα διδαχθήσονται, καί τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας καί ἡ διάρκεια αὐτῆς καί ἡ ἡλικία τῶν μαθητῶν καί τὸ προσωπικόν τῶν διδασκάλων καί ἡ ἐφορεία τοῦ Διδασκαλείου καί πάντα ὅσα στενῶς μετ' αὐτοῦ συνδέονται.

(Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Δ. Μαρούλη, «Περὶ μορφώσεως Ἑλλήνων Δημοδιδασκάλων», Ἀθῆναι 1888, σ. 25).

Ἡ Ἠπειρος εἶχε ἀπό παλιά σχέση με τήν πόλη τῶν Σερρών. Ἦδη ἀπό τό 1800 ἑκατοντάδες Ἠπειρώτες, γιά νά ἀποφύγουν τίς διώξεις τοῦ θηριώδους Ἀλή Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, κατέφευγαν στίς Σέρρες, ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ Ἰσμαήλ Μπέης, δεδηλωμένος ἐχθρός τοῦ Ἀλή¹. Ἐξάλλου, Γιάννενα, Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Κωνσταντινούπολη, ἀποτελοῦσαν τό νοητό ἄξονα παιδείας τοῦ τουρκοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Δημήτριος Ἀπ. Μαρούλης γεννήθηκε στόν Κατσικά, ἓνα χωριό κοντά στά Γιάννενα, ἐξ οὗ καί τό παρωνύμιο «Κατσικιώτης». Σπούδασε στήν περίφημη Ζωσιμαία Σχολή τῶν Ἰωαννίνων καί στή συνέχεια ἦρθε στήν Ἀθήνα ὡς ὑπότροφος στή Ριζάρειο Ἐκκλησιαστική Σχολή, ὅπου φοίτησε καί ἀποφοίτησε μέ διπλό ἐπώνυμο Ἀναγνωστόπουλος ἢ Μαρούλης.

Ἀνθρωπος πού διψοῦσε γιά μάθηση ὁ Μαρούλης, μετά τίς σπουδές του στή Ριζάρειο, γράφτηκε στή Φιλοσοφική Σχολή Ἀθηνῶν, τήν ὁποία ὁμως πρόωρα ἐγκατέλειψε, γιατί ὁ διευθυντής τῆς Ριζαρείου Σ. Κολιάτσος, διαβλέπας τά προσόντα τοῦ νεαροῦ Ἠπειρώτη, τόν ἔστειλε ὡς δάσκαλο τῶν θρησκευτικῶν στή Γερμανική Εὐαγγελική Σχολή, πού λειτουργοῦσε τότε στή Σμύρνη, μέ στόχο τή διείσδυση τοῦ Χριστιανισμοῦ στούς Μουσουλμάνους καί Ἰσραηλίτες τῆς Μ. Ἀσίας².

Ἀπό τή Σμύρνη ὁ Μαρούλης βρέθηκε στή Γερμανία, ὅπου σπούδασε Θεολογία, φιλοσοφία καί ἰδιαίτερα Παιδαγωγικά σέ διάφορα Πανεπιστήμια, ἀνακηρύχθηκε διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης καί τό 1869 φτάνει καί πάλι στήν Ἀθήνα.

Τήν ἴδια χρονιά ἔρχεται στή Θεσσαλονίκη καί ἀναλαμβάνει τή διεύθυνση τοῦ ἐκεῖ Γυμνασίου. Μήν μπορώντας ὁμως νά ἐφαρμόσει τό ἀνακαινιστικό του πρόγραμμα καί ἀφοῦ ἦρθε σέ διάσταση μέ αὐτούς πού ρύθμιζαν τά ἐκπαιδευτικά πράγματα στή Θεσσαλονίκη, φθάνει στίς Σέρρες τό 1870, σέ ἡλικία 30 ἐτῶν, ὅπου ἀναλαμβάνει στήν ἀρχή τή διεύθυνση τοῦ ἡμιγυμνασίου Σερρών, πού ἦταν τότε τό ἀνώτερο σχολεῖο τῆς πόλεως, ἰσοδύναμο μέ τά «Ἑλληνικά σχολεῖα»,

1. Π. Πέννας, Ἱστορία τῶν Σερρών. Ἀθήναι 1966, σ. 101.

2. Στήν «Εὐαγγελική Σχολή» Σμύρνης εἶχε διατελέσει σχολάρχης ὁ παπποῦς τοῦ Ἀδ. Κοραΐ, Ἀδαμάντιος Ρύσιος καί φοίτησε ὁ ἴδιος ὁ Κοραΐς.

ΦΥΤΟΡΙΟΝ

Ἔκδοσις ἀποφασιστικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ἀποφοίτου, ἀποφασιστικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ἀποφοίτου, ἀποφασιστικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ἀποφοίτου.

ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ

Ἀριθμὸς 81.

Ἀποφασιστικῆς ἐπιτροπῆς

Ο ΕΚ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ
 ΚΥΡΙΟΣ ΕΠΥΡΙΩΝ ΗΛΙΑΔΗΣ
 ΑΚΡΟΑΣΑΜΕΝΟΣ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ
 ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΩΝΙΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ ΤΟΙΣ ΤΗΣ
 ΠΕΜΠΤΗΣ ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΕΩΣ ΜΑΘΗΤΑΙΣ ΔΙΔΑ-
 ΧΘΕΝΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΕ-
 ΝΟΜΙΣΜΕΝΗΝ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΝ ΑΠΟΔΕΙΧΘΕΙΣ
 ΑΞΙΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ
 ΤΩΝ ΕΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΩ ΔΗΜΟΤΙΚΩ ΣΧΟΛῒ
 ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΩΝ
 ΑΝΗΓΟΡΕΥΘΗ
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΒΑΘΜΟΥ ΠΡΩΤΟΥ

ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ ΤΗ 17 Οκτωβρίου 1950

ΟΙ ΕΠΙΤΟΙΧΟΙ
Π. Μαρουλῆ
Κ. Σ. Μαρουλῆ

ΟΙ ΔΙΔΑΚΤΕΣ
Δ. Μαρούλη

Δίπλωμα τοῦ Διδασκαλείου Σερρών, μέ τήν ὑπογραφή τοῦ Δ. Μαρούλη (ἀξιοπρόσεκτο πῶς σημειώνεται ὁ τόπος καταγωγῆς τοῦ ἀποφοίτου).

ή Σχολαρχεία της ελεύθερης Ελλάδας, αφού η Μακεδονία ήταν ακόμητουρκοκρατούμενη³.

Τό 1870, όπως αναφέραμε ήδη, ήταν έτος σημαδιακό για τό Μακεδονικό Έλληνισμό. Τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, μπροστά στόν έμφανή βουλγαρικό κίνδυνο, προετοιμάζει τήν άμυνά του, ιδρύοντας σχολεία και εκπαιδευτικούς συλλόγους. Πανευτυχής ό Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Σερρών, ψυχή του όποιου υπήρξε ό γιατρός Ίω. Θεοδωρίδης, αναγγέλλει στόν Έλληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κων/λεως τό Φεβρουάριο του 1872 ότι «έσύστησαν εκεί (στίς Σέρρες) Διδασκαλείον»⁴.

Τό Διδασκαλείο αυτό, τό πρώτο στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, λειτούργησε από τό σχολικό έτος 1872-73 μέ 44 μαθητές υπό τή διεύθυνση του Δημ. Μαρούλη. Έδώ ό Μαρούλης θά προσπαθήσει νά εφαρμόσει τό ρηξικέλευθο εκπαιδευτικό του πρόγραμμα — πρωτοποριακό για τήν εποχή του — επίκαιρο ίσως και σήμερα, πού τό είδος του μεγάλου Δασκάλου, του παιδαγωγού και λειτουργού κατάντησε είδος έν ανεπαρκεία.

Στήν οργάνωση τόσο του Διδασκαλείου όσο και του οικοτροφείου της Σχολής ό Μαρούλης έφάρμοσε τήν αρχή της αυτενέργειας των μαθητών, ένω πρόσεχε ιδιαίτερα στην έπιλογή του διδακτικού προσωπικού. Έδώ θά διδάξει και ό Γ. Σωτηριάδης, από τό Σιδηρόκαστρο, μετέπειτα καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Αθηνών και Ακαδημαϊκός, τόν όποιο ό Μαρούλης θά προωθήσει για εύρύτερες σπουδές στή Γερμανία, και οι ικανότεροι από τους αποφοίτους του Διδασκαλείου⁵.

Πρωτοποριακή υπήρξε ή διδασκαλία της γερμανικής γλώσσας στό πρόγραμμα του Διδασκαλείου — μάθημα πού μόλις τελευταία εισάγεται στά σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης — καθώς και ή δημιουργία μουσικού τμήματος, μέ διδασκαλία φωνητικής, μέ νότες (Solfège) και ένόργανης μέ βιολί. Έδώ θά συγκροτηθεί και ή πρώτη ελληνική χορωδία⁶.

3. Στο ελληνικό σχολείο των Σερρών παλαιότερα, τό 1808, διορίστηκε ως σχολάρχης ό περίφημος δάσκαλος του Γένους Κων/νος Οικονόμου. Δυστυχώς, όμως, αναγκάστηκε νά παραιτηθεί άμέσως, διότι τόλμησε νά παρουσιασθεί μπροστά στό μητροπολίτη Κωνσταντίνο φορώντας υπερηφωμένο τό καλιμμαύχιο και τά χέρια του δεμένα πίσω! (Μακεδ. ήμερολόγιο 1909, σελ. 147).

4. Έλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κων/λεως, τόμ. 6, 1871-2, Πρακτικά, σελ. 255, Κων/λις 1873.

5. Απ. Άργυρός, Η δράσις και τό έργον του Δ. Μαρούλη. Σέρρα 1938, σελ. 14.

6. Ο.π., σελ. 17.

ΑΡΙΘ... EN ΣΕΡΡΑΙΣ ΤΗ 4 ΑΠΡΙΛΙΟΥ · 1878. ΕΤΟΣ Α.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ τῶν ἐν Σέρραις Διδασκαλείων. ΣΤΗΝΤΑΚΤΑΙ Διδάσκων. Τὰ ἰστορικώτερα, ἀπολογοῦνται...

ΕΤΗΣΙΑ ΣΤΗΝΑΡΟΜΗ διὰ τὴν τῆς ἐκείνου ἰστορίας. διὰ τὴν τῆς ἐκείνου ἰστορίας...

Ἐκδοτὴς ἔσται, ἑκάστη ἡμέρα...

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΠΑΣΑΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ.

ΑΓΓΕΛΙΑ

ὍΤΕ ἐκείναι στήλαι ἰσὺν ἀναλήθειαν τὴν εὐδαιμόνιαν τῶν σχολείων τῆς πόλεως ταύτης. Ἐλεγον ἐν τῇ ἀνακτῆρι...

Ἔαθε καὶ τὰ τοῖστα καὶ τότε καὶ κατὰ πολλὰς καὶ κατ' ἐπιπέλασμα ἀπὸ τοῦ βήματος...

Διακαής πόθος του Μαρούλη είναι να κάνει τη Σχολή του ολοκληρωμένη και αυτάρκη, χωρίς να έχει την ανάγκη κανενός, για να μπορεί ανενόχλητη να έπιτελει τό έργο της. Για τό σκοπό αυτόν ιδρύει τό 1872 τυπογραφείο — τό πρώτο τυπογραφείο των Σερρών — και μέ τήν «Άγγελία»⁷ του στίς 4.4.1878 κάνει γνωστή τήν έκδοση έφημερίδας μέ τόν τίτλο «Μακεδονία», ιδιοκτησίας, όπως αναφέρει, «των έν Σέρραις Διδασκαλείων»⁸. Εϋστοχος και τόσο επίκαιρος σήμερα ό υπότιτλος «Έλληνίς ειμί, Σκυθίς δι' ου»!

Στό ίδιο τυπογραφείο ό Μαρούλης θά εκδώσει και τό έργο του - Άπολογία «Τά έργα μου ένώπιον του ένεστώτος και του μέλλοντος» (Ιούνιος 1879). Παράλληλα, προχώρησε και στή δημιουργία Διδασκαλείου θηλέων μέ τό ίδιο οργανωτικό διάγραμμα και πρόγραμμα διδασκαλίας.

Ο ΜΑΡΟΥΛΗΣ ΣΤΗ ΔΙΝΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΕΡΙΑΔΩΝ - ΤΟ ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

Ό Μαρούλης, για τήν απρόσκοπτη λειτουργία του Διδασκαλείου του, έξασφάλισε οικονομική βοήθεια από τή Γερμανία, αξιοποιώντας τίς γνωριμίες του μέ ισχυρούς οικονομικούς παράγοντες, ιδιαίτερα μετά τόν πόλεμο πού κήρυξαν έναντίον του οί «τσιορμπατζήδες» τής πόλεως πού ήλεγχαν τήν παιδεία στίς Σέρρες ως τότε και αντιδρούσαν στήν ίδρυση Διδασκαλείου⁹.

Στούς Γερμανούς φίλους του θά καταφύγει πάλι ό Μαρούλης, όταν οί αντίπαλοί του για να τόν πλήξουν θά ιδρύσουν νέο διδασκαλείο στήν πόλη και ένα παρόμοιο στή Θεσσαλονίκη (1876), επί Μητροπολίτη Ίωακείμ, του μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη Ίωακείμ Γ'¹⁰.

Οί έριδες γύρω από τήν κοινοτική όργάνωση των Σερρών, στίς όποιες ένεπλάκη ό Μαρούλης, δέν ήταν κάτι πρωτόγνωρο. Ήδη από τό 1870 ό Μητροπολίτης Σερρών Άνθιμος Γ' (1829-33) καταδίωξε τό διευθυντή τής Σχολής τής πόλεως Άργυρό Παπαριζο και τόν έξανάγκασε σέ πα-

7. Άπ. Άργυρός, ό.π., σ. 19.

8. Σερραϊκά Άνάλεκτα, Β', σελ. 129 (άρθρο Τ. Καριανασιάη).

9. Πρβλ. σχετικά Π. Πέννα Έριδες περί τήν κοινοτικήν όργάνωσιν τής πόλεως των Σερρών. Σερραϊκά Χρονικά Β' (1957), σελ. 5-11 και 41-46.

10. Ό κατά τά άλλα ικανότατος αυτός Πατριάρχης συνέλαβε πρώτος και τήν ιδέα για ίδρυση εκκλησιαστικής Σχολής στή Μονή Άγ. Αναστασίας, κοντά στα Βασιλικά τής Θεσσαλονίκης. Ή Σχολή αυτή τελικά ιδρύθηκε τό 1919 και λειτουργήσε ως τό 1971.

ραίτηση. «Διήγειρε ἀκόμη καί τούς μαθητάς κατά τῶν διδασκάλων», γράφει ὁ μαθητής τοῦ Παπαρίζου Ἐμμ. Φωτιάδης¹¹. Ἄλλά καί ὁ ἴδιος ὁ Ἐμμ. Φωτιάδης, διευθυντής τῆς Σχολῆς ἀπό τό 1837, γνώρισε τά πάνδεινα ἀπό τό μητροπολίτη Ἀθανάσιο, ὁ ὁποῖος ἐξύφανε ἀκόμη καί φόνο ἐναντίον του.

Τή σύγχυση περί τά κοινοτικά ἐπέτεινε ἡ διαίρεση τοῦ λαοῦ στούς «Τσιπλάκηδες» (λαϊκοῦς) καί τούς «Τσορμπατζήδες» (πλουσίους), στή διαμάχη τῶν ὁποίων ἀναμίχθηκε καί ὁ μητροπολίτης Κων/νος Βαφειδῆς, ὁ ὁποῖος τάχθηκε μέ τό μέρος τῶν τσορμπατζήδων κι ἔτσι δημιουργήθηκε ἐκτός τοῦ κοινοτικοῦ καί ἐκκλησιαστικό ζήτημα.

Ὁ μητροπολίτης Κωνσταντῖνος γνώρισε πολλές ταπεινώσεις καί τιμωρήθηκε ἀπό τό Πατριαρχεῖο — μετά ἀπό σχετικές ἀναφορές καί μηνύσεις τῶν τσιπλάκηδων — μέ περιορισμό στό Μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου.

Τό ζήτημα διευθετήθηκε τό 1892, ἐπί μητροπολίτη Γρηγορίου Ζερβουδάκη. Ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου ἐπικύρωσε τό νέο κανονισμό (17.3.1892), μέ τόν ὁποῖο οὐσιαστικά ἐπικρατοῦσαν οἱ «λαϊκοί» τσιπλάκηδες.

Τό Διδασκαλεῖο ὁμως τοῦ Μαρούλη, ἤδη μετά τή δημιουργία καί ἀναδιοργάνωση ἄλλων σχολείων στήν πόλη καί τήν πολεμική πού ἀσκήθηκε ἐναντίον του καί ἐναντίον τοῦ ἰδρυτῆ του, ἐπέζησε ὡς τό 1885. Μέσα στή δίνη τῶν ἐρίδων τῶν τσορμπατζήδων καί τῶν τσιπλάκηδων, πολεμουμένο ἀπό φίλους καί ἀντιπάλους, χωρίς πόρους οὔτε ἀπό τό ἐθνικό κέντρο οὔτε ἀπό τούς Γερμανοῦς φίλους του, ἔκλεισε τίς πύλες του, ἀπό τίς ὁποῖες ὁμως πρόλαβαν καί ἀποφοίτησαν δεκάδες φωτισμένοι δάσκαλοι - Ἀπόστολοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τῆς Ὁρθοδοξίας (οἱ Μαρουλιστές ὀνομαζόμενοι), πού προετοίμασαν ψυχικά τούς Σερραίους γιά τό Μακεδονικό Ἀγώνα. Ὁ ἴδιος ὁ Δημ. Μαρούλης, πικραμένος, ἀλλά καί μέ κλονισμένη τήν ὑγεία του, θά ἔρξει στήν Ἀθήνα, ὅπου καί θά πεθάνει στίς 6 Δεκεμβρίου τοῦ 1892.

Ο ΜΑΡΟΥΛΗΣ ΩΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Ὁ Μαρούλης ὑπῆρξε ἓνας χαρισματικός ἐκπαιδευτικός. Δέν ἦταν μόνο οἱ παιδαγωγικές του σπουδές πού ἔκανε στήν Ἑλλάδα καί στή

11. Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρών, ὅ.π., σ. 471.

Γερμανία. Είχε και όλα τα χαρακτηριστικά ενός μεγάλου δασκάλου. Γνώριζε πολύ καλά και αγαπούσε τη δουλειά του, διέθετε σπάνια ευγλωττία και γοήτευε όσους τον άκουγαν είτε στο Διδασκαλείο να διδάσκει είτε στον άμβωνα των ναών να κηρύττει τό θεϊό λόγο. «Ο δάσκαλος, έλεγε χαρακτηριστικά, διά να εκπληρώσει ευδοκίμως την αποστολήν του, πρέπει να είναι κεκλημένος προς τούτο, να έχη κλήσιν — κλήσιν μέ ήτα, όχι μέ ιώτα. Μέ τοιαύτην αντίληψιν του έργου του, πεπροικισμένος μέ μίαν έξαιρετικήν ιδιοφυίαν, βασίζει τό παιδαγωγικόν του έργον κατ' έξοχήν εις τήν καλλιέργειαν και ανάπτυξιν τής αυτενέργειας των μαθητών του, τούς όποιους ανεβίβαζε εις επίπεδον συνεργατών. Άληθής μυσταγωγός επί τής έδρας του, ό Μαρούλης διήγειρε και συνήραζε τάς ψυχάς και τάς διανοίας των μαθητών του και μετέτρεπεν αυτούς εις συλλειτουργούς τής τελουμένης μυσταγωγίας»¹².

Άριστος χειριστής του γραπτού και προφορικού λόγου, κατακεραυώνωνε τούς αντιπάλους του, οί όποιοι έφεύρισκαν διάφορους τρόπους, για να τον πλήξουν, τότε για δήθεν οικονομικές άτασθαλίες και πότε επί προτεσταντισμώ. Πρέπει να σημειωθεί ότι ή κατηγορία του προτεσταντισμού τότε ήταν πολύ συνηθισμένη και εύκολα πιστευτή, ιδιαίτερα σε μία κοινωνία κλειστή, όπως των Σερρών, και μέ έντονο τό θρησκευτικό συναίσθημα των κατοίκων. Μία κατηγορία πού θυμίζει τήν ήθική σπίλωση και τά ήθικά ύπονοούμενα, πού συνηθίζονται σήμερα ιδιαίτερα στον εκκλησιαστικό και πολιτικό χώρο.

Άπό προσεκτική όμως μελέτη των έργων του, καθώς και των παραδόσεων του στο Διδασκαλείο Σερρών, δέ συνάγεται πουθενά απόκλιση από τό όρθόδοξο δόγμα ή αίρετική θέση πού να στοιχειοθετεί μία τέτοια κατηγορία. Πάντως, τό Πατριαρχείο, πιθανότατα θύμα παραπληροφόρησης και σύγχυσης, καταδίκασε τον Μαρούλη. Τό Μάϊο του 1879 ή Σύνοδος του Πατριαρχείου μέ επικεφαλής τον Οίκουμ. Πατριάρχη Ίωακείμ Γ' έξέδωσε συνοδικό επιτίμιο, πού διαβάστηκε στους ναούς τήν Κυριακή τής Πεντηκοστής, τό όποιο παρουσίαζε τον Μαρούλη «ώς καταστροφέα τής πόλεως, και ως αποβλέποντα εις ιδιοτελείς σκοπούς» και παράλληλα, απέτρεπε τούς γονείς να στέλνουν τά παιδιά τους στα «Μαρούλεια Σχολεία».

Είναι άπορίας άξιον πώς ένας Πατριάρχης του αναστήματος του Ίωα-

12. Άπ. Άργυρός, Ή δράσις και τό έργον του Δ. Μαρούλη, ό.π., σελ. 16.

Ὁ Διδ. τῆς Δημολ. Ἑσχολῆς
εἰσαγωγή.

Ὁ Διδ. ἐγὼ ἢ μὴ τῆς Ἑσχολῆς, ἐπιμέλεια, διημέλεια,
εἰσαγωγή, ἀπὸ γραμμῆς καὶ ἀπὸ γραμμῆς δύνανται εἶναι εἰς
τὴν ἑσχολὴν ἀφ' ἑσῆς, ἀλλ' ἐκείν ὁ διδάσκων δὲν ἀφ' ἑσῆς
ἢ ἑσχολῆς εἰσελθεῖ μόνον. Ἄν μαχοῖ εἰς ἀποθε-
ροῦσαι τὰ μαθητὰ ἑσχολῆς, τὰ μαθητὰ ἑσχολῆς ὁ διδά-
σκων δύναται εἶναι ἐγὼ ἢ ἑσχολῆς αὐτῆς. Ἀλλ'
ὅσοις ἀφ' ἑσῆς ἢ ὁ διδάσκων ἀφ' ἑσῆς δὲν εἰ-
σελθεῖν μὴ τῆς μαθητῶν διδασκαλίας.

Ὁ Διδ. τῆς Ἑλληνικῆς Δημ. Ἑσχολῆς ἀφ' ἑσῆς ἢ
ἐπιμέλεια τῆς αἰσχολῆς καὶ τῆς μαθητῶν ἑσχολῆς
αὐτῆς τῆς αἰσχολῆς, ἀφ' ἑσῆς τῆς μαθητῶν ἑσχολῆς,
εἰσελθεῖν αὐτῆς ἐπιμέλεια καὶ αἰσχολῆς ἀφ' ἑσῆς
εἰς τὴν ἑσχολὴν αὐτῆς. Δύνανται εἶναι αἱ ἀποθε-
ροῦσαι ἐπιμέλεια καὶ διδασκαλίας, ἐξ ἑσῆς ἢ αἰσχολῆς
καὶ ἢ ἀφ' ἑσῆς τῆς Ἑλλ. Δημολ. ἑσχολῆς ἐπιμέλεια

Ἀθανάσιος Εὐαγγελίδης. ἐμ. χ. Λού-

Μισαῖς = Κεοῖ;

Φεβρουαρίου 22. 1885. ἐν Ἑλλάδι
διδασκαλίας. Δ. Μαρούνη.

κείμ Γ' καταδικάζει τόν Μαρούλη, πρίν «ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃ»¹³. Πιθανότατα πίσω ἀπό τήν ἐκκλησιαστική καταδίκη τοῦ Μαρούλη κρύβονται ἡ ζηλοφθονία τῶν δασκάλων τῆς Θεσσαλονίκης, μέ τούς ὁποίους εἶχε ἔρθει σέ σύγκρουση κατά τό βραχὺ πέρασμά του ἀπό ἐκεῖ ὡς διευθυντής τοῦ Γυμνασίου, ἡ ἀνοιχτή ρήξι μέ τούς «τσορμπατζήδες» τῶν Σερρών πού ἤλεγχαν, ὅπως προαναφέραμε, τήν παιδεία στίς περισσότερες πόλεις τότε, σέ συνδυασμό μέ τό ἀσυμβίβαστο ὕφος τοῦ Μαρούλη, πού δέν ὑποχωροῦσε εὐκολα.

Πράγματι, ἐντυπωσιάζει ἡ σκληρή γλώσσα καί τό ἀνοίκειο συχνά ὕφος πού χρησιμοποιεῖ ὁ Μαρούλης ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων του, ἀπό τόν Πατριάρχη ὡς τό Μητροπολίτη Σερρών Ναθαναίηλ στό παραπάνω ἔργο του «Τά ἔργα τῶν ἐχθρῶν μου καί τό ἔργον μου ἐνώπιον τοῦ ἐνεστώτος καί τοῦ μέλλοντος». Εἶναι χαρακτηριστικό τό ἐπεισόδιο πού ἔγινε στήν Κεντρική Ἑλληνική Σχολή Σερρών κατά τήν ἑορτή τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καί πού διηγεῖται ὁ ἴδιος¹⁴. Καθηγητής, ἐκφωνώντας τόν πανηγυρικό τῆς ἡμέρας, παρουσίασε τόν Χριστό «φιλόν ἄνθρωπον» καί ὄχι «τέλειον» κατά τό ὀρθόδοξο δόγμα. Ὁ Μαρούλης δέ δίστασε νά ἀνέβει ἀμέσως στό βῆμα μετά τόν ὁμιλητή καί νά ἀναιρέσει τά λεχθέντα!

Οὐδεῖς, ὅμως, ἀρνεῖται, ἀκόμη καί οἱ ἀντίπαλοί του, οἱ ὁποῖοι μπορεῖ νά τόν θεωροῦν «φίλεριν, ἐγωῖστήν, τραχύν, ὀρμητικόν, μὴ ἀνεχόμενον ἀντιρρήσεις, ὅτι ὑπῆρξε προσωπικότης ὄχι συνήθης, ἰδία ἔνεκα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὃν ἠπίστατο νά ἐξεγείρη ὑπέρ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ οὐ μόνον εἰς τούς μαθητάς, ἀλλά καί ἐν γένει εἰς τούς ἀναστρεφόμενους αὐτόν. Κατελαμβάνετο ὑπό οἴστρου τινός, ὅταν ὠμίλει ἢ ἐδίδασκε. Στωμύλος δ' ὦν καί εὐστροφος τόν νοῦν κατόρθωνε νά παρασύρει τούς ἀκροωμένους αὐτοῦ καί νά καθιστᾶ αὐτούς φανατικούς ὀπαδούς»¹⁵.

«Τύχη ἀγαθῆ» ἔπεσε στά χέρια μου ἡ «Παιδαγωγία» τοῦ Δ. Μαρούλη. Πρόκειται γιά χειρόγραφες σημειώσεις 1.000(!) σελίδων ἀπό ἓναν ἄξιο μαθητή τοῦ Μαρούλη, τόν Ἀθανάσιο Εὐαγγελίδη - Γρέδη (1854-1917), ἀπό τό χωριό Σουμπάσκοι, σημ. Νέο Σούλι. Ὁ Γρέδης ἐργάστηκε ὡς δάσκαλος σέ πολλά χωριά τῶν Σερρών καί πέθανε στό Κίτσοβο τῆς Βουλγαρίας, στή διάρκεια τῆς βουλγαρικῆς ὀμηρείας (1917-18). Ἀπορεῖ

13. Πρβλ. καί Δ. Μαρούλη, Τά ἔργα τῶν ἐχθρῶν μου. Ἀθήναι 1879, σελ. 1.

14. Δ. Μαρούλης, ὁ.π., σ. 7.

15. Δέλλιος: Ἀναμνήσεις. Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον 1911, σελ. 78.

κάνεις τί νά πρωτοθαυμάσει στήν «Παιδαγωγία» αὐτή· τή σοφία τοῦ δασκάλου ἢ τήν ἐπιμέλεια τοῦ μαθητῆ¹⁶.

Δάσκαλος μέ ὅλο τό εὖρος τῆς σημασίας τοῦ ὄρου, ὁ Δ. Μαρούλης πιστεύει στήν ὑψηλή ἀποστολή τοῦ δασκάλου στούς χαλεπούς ἐκείνους καιρούς, ἀφοῦ ἀπ' αὐτόν «ὁ δυστυχῆς λαός προσδοκᾷ τόν φωτισμόν ἐν πᾶσιν καί περί πάντων», ὅπως σημειώνει στό «Περί μορφώσεως τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων» ἔργο του (σελ. 16). Πιστεύει στή δύναμη τοῦ κηρύγματος, τοῦ ἄμβωνος, ὅπως χαρακτηριστικά ἀναφέρει, ἀπό τά «ρινοτερετίσματα τῶν διακόνων».

Ἀλήθεια, πόσο προφητικά ἤχουν τά λόγια του σήμερα, μέ τόν τουρκικό φανατισμό καί ἐπεκτατισμό: «Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, συνεφαπτόμενοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ μετά λαῶν κινουμένων κυρίως ὑπό τοῦ θρησκευτικοῦ μᾶλλον ἢ τοῦ τῆς φιλοπατρίας αἰσθήματος, χρῆζομεν ἀναλόγου καί ἀντιρρόπου ἐλατηρίου, ἵνα δυνηθῶμεν νά ἀντιστῶμεν κατ' αὐτῶν»¹⁷.

Ὑποστηρίζει ὅτι, ἂν θέλουμε νά ἔχουμε Ἕλληνες δασκάλους, ὀφείλουμε νά τοὺς εἰσαγάγουμε στό πνεῦμα καί τήν οὐσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ φωνή του καί πάλι ἀκούγεται ἐπίκαιρη: «Τό φαινόμενο ὅτι ἡ σπουδή τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης παρά τοῖς ξένοις ποιεῖ αὐτούς φιλελληνεστέρους καί ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, μαρτυρεῖ σαφῶς ὅτι ὑπάρχει τι τό ἐλλιπές καί νοσερόν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῆς παρ' ἡμῖν»¹⁸.

Ὁ ἄξιος μαθητής του Ἀθαν. Ἀργυρός ἀπό τή Νιγρίτα, δάσκαλος, πολιτευτής καί κατ' ἐπανάληψη ὑπουργός, κλείνει τή διάλεξή του στό «Κρόνιον» στίς 3 Ἀπριλίου 1938 ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἱστορία τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως θά γράψῃ εἰς τάς δέλτους τῆς μέ χρυσᾶ γράμματα τό ὄνομα τοῦ Δ. Μαρούλη. Ἡ δέ πόλις τῶν Σερρῶν, τῆς ὁποίας ὁ λαός ἐστήριξε τό ἔργον του, δικαιούται νά σεμνύνεται ὅτι ἐδῶ, ἐπί τῆς ἱστορικῆς καί μεγαλομάρτυρος γῆς τῆς, ἔπεσεν ὁ σπόρος τῆς ἀνά τόν Ἑλληνικόν κόσμον ἐκπαιδευτικῆς ἀναμορφώσεως, διά τῆς ὁποίας συνειδητῶς καί πεφωτισμένως διαπλάσσεται ἡ Ἑλληνική νεότης»¹⁹.

16. Τόν δισέγγονο τοῦ «Μαρουλιστή» δασκάλου, Παναγιώτη ἈΘ. Γρέδη, πού εὐγενῶς μοῦ παραχώρησε τό πολύτιμο χειρόγραφο βιβλίο, εὐχαριστῶ καί ἀπό τή θέση αὐτή.

17. Δ. Μαρούλης, Περί μορφώσεως Ἑλλήνων Δημοδιδασκάλων. Ἀθήναι 1888, σελ. 29.

18. Ὁ.π., σελ. 40.

19. ἈΘ. Ἀργυρός, Ἡ δρᾶσις καί τό ἔργον τοῦ Δ. Μαρούλη, ὁ.π., σελ. 20.

97
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΣ

τ. Δ/ντής Γυμνασίου

Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

Τά ἀρχαιολογικά εὐρήματα πού βρέθηκαν στό λόφο τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, οἱ λίθινοι κατεργασμένοι στίς πλευρές πελέκεις, τά πέτρινα τσεκούρια, οἱ σμίλες, οἱ βαρειές, τά πήλινα ὄστρακα ἀπό τά διάφορα ἀγγεῖα, τά σφονδύλια καί τά εἰδώλια πού ἦταν σέ χρήση στή νεολιθική ἐποχή, μᾶς βεβαιώνουν ὅτι στό χωριό Ἁγιον Πνεῦμα ὑπῆρχε πανάρχαιος οἰκισμός ἀπό τούς προϊστορικούς χρόνους. Αὐτά πού βρέθηκαν ἐδῶ εἶναι ὅμοια μέ ὅσα βρέθηκαν σέ ἄλλους ἀρχαίους προϊστορικούς οἰκισμούς τῆς Ἑλλάδος πού ἤγκμασαν 2500 χρόνια π.Χ. Μερικά ἀπό τά πέτρινα τσεκούρια, παρ' ὅτι εἶναι μικρά, εἶναι ἐπεξεργασμένα μέ πολλή τέχνη καί κομψότητα, γιά εἰδικούς λόγους ἐξοπλισμοῦ ράβδου ἢ σκίπτρου πού τά χρησιμοποιοῦσαν στήν ἀρχαιότερα νεολιθική ἐποχή μέχρι τήν πρώτη ἐποχή τοῦ χαλκοῦ καί στή Θεσσαλία, στήν Ὀλυνθο, στόν Σοχό καί ἄλλοῦ. Ὁ διάκοσμος πού ὑπάρχει ἐπάνω στά πήλινα ὄστρακα ἔχει ἀναλογίες καί ὁμοιότητες μέ τό διάκοσμο τοῦ νεολιθικοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Ντικιλι-Τάς, τοῦ Ἀκροποτάμου καί τοῦ Πολυστύλου¹.

Ὅλα βρέθηκαν τυχαίως στήν ἐπιφάνεια, χωρίς συστηματική ἀρχαιολογική ἀνασκαφή, εἴτε ἀπό τούς ἰδιοκτῆτες καλλιεργητές τῶν χωραφιῶν, εἴτε ἀπό τήν ἐπιφανειακή ἐρευνα ἀρχαιολόγων μελετητῶν. Μέ αὐτά, βεβαίως, δέν μπορούμε νά βγάλουμε ὀριστικά ἀρχαιολογικά συμπεράσματα. Πρέπει νά γίνει συστηματική ἀρχαιολογική ἀνασκαφή στούς ἀνακηρυσμένους μέ διάταγμα ἀρχαιολογικούς χώρους τοῦ χωριοῦ γιά νά ἔλθουν στό φῶς καί ἄλλα εὐρήματα².

Στό λόφο Κούτρα σώζεται ἀκόμη τό νεκροταφεῖο μέ τούς θολωτούς

1. Δ. Σαμσάρης, Ἡ κοινότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 17-18.

2. Κηρύξεις ἀρχαιολογικῶν χώρων στήν κοινότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δημοσιεύτηκαν στό ὑπ' ἀριθμ. ΦΕΚ 93 - τεύχ. Β - 31-1-80 Υ.Α. Α1 Φ-18-68159. 4-12-79, ὡς ἐξῆς: Κηρύσσουμε ὡς ἀρχαιολογικό χώρο τήν περιοχή Ἁγιο Πνεῦμα: 1) Λόφος «Γραδίσκος», ὅπου προϊστορικός οἰκισμός καί ἐρείπια τειχῶν ΒΔ τοῦ χωριοῦ στή διασταύρωση «Σταυρός» (Γ.Υ.Σ. 1:50.000 φύλλο Σερρῶν 23 μοιρ. 41'-40 μοιρ. 07' ἔκδοσ. 19/70). 2) Λόφος τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου, ὅπου προϊστορικός οἰκισμός. (Γ.Υ.Σ. 1:50.000, φύλλο Σερρῶν, 23 μοιρ. 41-41 μοιρ. 06' ἔκδ. Ἰούλιος 1970.

καί κιβωτιόσχημους τάφους. Σώζεται και ένα δεύτερο νεκροταφείο στους λόφους Δρένιος, βορείως του λόφου Γκραντήσκου, με τους λαξευμένους θολωτούς μέσα στους βράχους τάφους. Οί τάφοι του λόφου Κούτρα, λαξευμένοι μέσα στους βράχους, είναι όμοιοι κατά πάντα με ένα συγκρότημα τάφων ή πρωτόγονου οικισμού του Ροδολείβους, με τις ίδιες διαστάσεις, με τό ίδιο σχήμα, με την ίδια αρχιτεκτονική της εισόδου και της διαρρύθμισης των δωματίων.

Επειδή αρχαιότερα αρχαιολογικά εύρηματα της παλαιολιθικής και νεολιθικής εποχής στο χωριό "Άγιο Πνεύμα βρέθηκαν στο λόφο του Άγιου Κωνσταντίνου, συμπεραίνουμε ότι ο πρώτος προϊστορικός της νεολιθικής εποχής οικισμός στην περιοχή του σημερινού Άγιου Πνεύματος κτίστηκε περίπου τό 2500 π.Χ., στο λόφο αυτό. Ο λόφος αυτός έχει εκ φύσεως μιά σχετική όχύρωση απ' όλα τά μέρη και γι' αυτό πιθανόν στην αρχή νά ήταν ή ακρόπολη του οικισμού και νοτιοανατολικά (έκει όπου ή πανάρχαια παράδοση διέσωσε τό όνομα της τοποθεσίας Κατνόπολ, ή όποία είναι ή συγκεκριμένη σύνθετη λέξη Κάτω-πόλη), ήταν ή κυρίως πόλη του πανάρχαιου οικισμού. Έξ άλλου, ή περιοχή αυτή είχε πολλούς μεγάλους σωρούς (τροχαλές) από μικρές πέτρες, τις όποιες μετέφεραν και χρησιμοποίησαν στο έργοστάσιο χαλικοποιίας όδοστρώματος στο Ζελί. Οί μεγάλες πρέπει νά χρησιμοποιήθηκαν για άνοικοδόμηση σπιτιών από τους ντόπιους και ξένους. Επίσης δέ γνωρίζουμε με απόλυτη βεβαιότητα άν οί στοές (οί τουΐγκες) πού κλείστηκαν στην αυλή του κάτω Δημοτικού σχολείου υπήρχαν πρό πολλών αιώνων ή έγιναν στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ως άμυντικά έργα. Απ' ό,τι θυμάμαι, από την παιδική μου ηλικία, ήταν μεγάλες στοές με πολλές διακλαδώσεις και μεγάλους χώρους. Όμοιάζαν με κατακόμβες. Αυτές οί στοές κλείστηκαν για λόγους ασφαλείας των παιδιών του εκεί Δημοτικού Σχολείου, αλλά μποροϋν νά ανοιχθοϋν και νά μελετηθοϋν από τους αρχαιολόγους.

Συμπεραίνουμε ότι ή πρώτη κοιτίδα του χωριού Άγιου Πνεύματος ήταν στο λόφο του Άγιου Κωνσταντίνου, αλλά τό 1400-1200 π.Χ., όταν κατέβηκαν από βορρά οί Δωριείς στη Μακεδονία, επειδή δέν έπαρκοϋσε ή φυσική και τεχνική όχύρωση του λόφου, αναγκάστηκαν νά έγκατασταθοϋν σέ πιό όχυρωμένο εκ φύσεως λόφο. Τέτοιος λόφος ήταν ό Γκραντήσκος ή Γραδίσκος. Έκει είχαν μεγαλύτερη ασφάλεια από τις επιδρομές των νέων φυλών πού εισέβαλαν στην περιοχή αυτή³.

3. Δ. Κανατσοϋλης, *Ίστορία της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 7.

Ὁ Γκραντήσκος ἔχει μεγάλη φυσική ὀχύρωση ἀπό τις τρεῖς πλευρές. Εἶναι τό καλύτερο ὄχυρό τῆς περιοχῆς τοῦ χωριοῦ. Τῆ βόρεια πλευρά, ὅπως δείχνει σήμερα τό ἔδαφος, τήν ἔχουν σκάψει σάν εἶδος διώρυγας· γιά νά δημιουργήσουν φυσική ὀχύρωση. Συμπλήρωσαν τήν ὀχύρωση μέ ἰσχυρό διπλό τεχνικό τείχος. Εἶναι κατασκευασμένο μέ πέτρες καί ἀσβεστοκονίαμα, ὅπως καί τῆς ἀκρόπολης τῶν Σερρών. Σώζονται τά ὑπολείμματα τῶν δύο τειχῶν στό λόφο Γκραντήσκο. Τό ἕνα τείχος γύρω στίς ὑπώρειες, στήν ἀπότομη πλαγιά τοῦ λόφου, καί τό δεύτερο, γιά ἐσχάτη ἄμυνα, ἐπάνω στό πλάτωμα τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου. Πρέπει νά ὑπῆρχε καί ἄλλο μεγαλύτερο σέ ἔκταση τείχος, τό ὁποῖο περιέβαλε ὅλη τήν πόλη. Δυστυχῶς δέν ἔμεινε οὔτε ἴχνος τῆς πορείας αὐτοῦ τοῦ τείχους, διότι οἱ καταστροφές πού ἐπακολούθησαν κατά καιρούς, τό ἐξαφάνισαν. Συνηθιζόταν μέ τίς πέτρες ἀπό τά ἐρείπια τῶν παλαιῶν κτισμάτων νά κτίζουν τίς καινούργιες οἰκοδομές. Ἀπό τά ὑπολείμματα τῶν τειχῶν τοῦ Γραντήσκου φαίνεται ὅτι ἡ ὀχύρωση τῆς πόλης ἦταν πολύ καλή, σύγχρονη γιά τήν τότε ἐποχή.

Σέ περίπτωση καταλήψεως τῆς κάτω πόλης, οἱ κάτοικοι συγκεντρώνονταν στήν Ἀκρόπολη καί ἀμύνονταν μέ περισσότερη ἀσφάλεια. Ἄν καταλαμβανόταν τό ἐξωτερικό τείχος τῆς ἀκρόπολης, κατέφευγαν στό ἐσωτερικό τείχος, πάνω στό πλάτωμα τοῦ λόφου. Ἡ ἀκρόπολη, κατά τή συνήθεια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, συνδεόταν μέ ὑπόγεια στοά μέ τήν κάτω πόλη. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχε καί ἐδῶ ὑπόγεια στοά, ἀλλά δέν γνωρίζουμε πού ἦταν. Ἐκεῖ στήν κορυφή βρέθηκε μία δεξαμενή νεροῦ, ἀσφαλῶς ὅμως θά ὑπάρχουν καί ἄλλες θαμιμένες στή γῆ, πού δέν τίς γνωρίζουμε. Ἐπίσης, βρέθηκαν τά θεμέλια ἑνός μεγάλου οἰκήματος, μέσα στό ὁποῖο ὑπῆρχαν τεράστια πῆλινα πιθάκια, τά ὁποῖα χρησίμευαν γιά τήν ἀποθήκευση τροφῶν, λαδιοῦ, κρασιοῦ, ἀλεσμένου χοντροκομμένου τύπου μπληγοριοῦ, ἀλεύρι ἀπό σιτάρι ἢ κριθάρι, καί ὅ,τι ἄλλο ἦταν ἀναγκαῖο γιά τίς πρῶτες ἀνάγκες διατροφῆς τῶν πολιορκημένων.

Τό ὄνομα «Γραντήσκος» πού διασώθηκε ἀνά τούς αἰῶνες ἀπό τήν παράδοση γιά τό λόφο αὐτό, φανερώνει ὅτι ἦταν ἀκρόπολη. Εἶναι σλαβική, σύνθετη λέξη, ἀπό τό Γράντι καί τήν ἀρχαία Μακεδονική κατάληξη -ησκος πού σημαίνει ἀκρόπολη. Μέ αὐτό τό ὄνομα σώζονται πολλές ἀρχαῖες ἀκροπόλεις στή Μακεδονία.

Ἐνα ἄλλο ντοκουμέντο τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἀκρόπολης εἶναι ἡ ἐντοιχισμένη ἐνεπίγραφη μαρμάρινη πλάκα, διαστάσεων 0,82 μ. x 0,63 μ.,

στήν έσωτερική βρύση τής Ίερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ πλάκα χωρίζεται ὀριζόντια σέ δύο ἴσα μέρη, σέ δύο βαθουλωτά πλάνα. Στό ἐπάνω εἰκονίζεται ἄριστερά ἕνας Θρακιώτης καβαλάρης, σέ ὕψος 0,35 μ. καί δίπλα του ὑπάρχει ἕνα γυναικεῖο κεφάλι, πιθανῶς κάποιας θεότητας, σέ ὕψος 0,18 μ. Στό κάτω πλάνο εἰκονίζονται τέσσερα κεφάλια, δύο ἀνδρικά καί δύο γυναικεῖα, καί κάτω ἀπ' αὐτά ἡ ἐπιγραφή μέ πολλά συμπλέγματα γραμμιάτων «Αὐρ(ήλιος) Τουρκοάτος, Αὐρ(ήλιω) Τουρκοάτω τῷ τέκνῳ μνεΐας χάριν καί ἑαυτοῖς ζῶσιν», δηλαδή ὁ Αὐρήλιος Τουρκοάτος, τήν ἀφιερώνει χάριν μνήμης στό τέκνο του τόν Αὐρήλιο Τουρκοάτο καί στούς δικούς του πού ζοῦν. Αὐτή ἡ ἐπιγραφή δημοσιεύτηκε γιά πρώτη φορά τό 1890 στήν ἐφημερίδα «Κωνσταντινούπολη» ἀπό τόν Γ. Ἀστεριάδη, μέ τήν πληροφορία ὅτι βρέθηκε στό χωριό Βεζνίκο (Ἁγιον Πνεῦμα) καί ἀπό ἐκεῖ τήν ἀντέγραψε ὁ Δῆμητρας Μαργαρίτης στό βιβλίο του «Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καί μνημείοις σωζομένοις» τό 1896. Τά ὀνόματα τής ἐνεπίγραφης πλάκας Αὐρήλιος καί Τουρκοάτος εἶναι ρωμαϊκά. Ἐπίσης, βρέθηκε καί μιᾶ ἄλλη ἐνεπίγραφή μέ λατινικά γράμματα πλάκα στό Γραντῆσκο, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἦταν ἐντοιχισμένη σέ κάποιο σπίτι τοῦ χωριοῦ.

Ἀκροπόλεις δέν εἶχαν ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι οἰκισμοί, ἀλλά μόνον οἱ εὐημεροῦσες οἰκονομικά πόλεις. Γιά νά ὑπάρχουν ἴχνη μιᾶς τόσο καλά ὀχυρωμένης ἀκρόπολης, αὐτό σημαίνει ὅτι στήν ἀρχαιότητα ἦταν κάποιος ἀξιόλογος οἰκισμός ἢ μᾶλλον ἀξιόλογη πόλη μέ οἰκονομική εὐμάρεια, μέ ἀνεπτυγμένο πολιτισμό καί ὀργάνωση, μέ πολλούς κατοίκους.

Ἡ ἔφορος κλασικῶν ἀρχαιοτήτων Καβάλας, Χάϊδω Κουκούλη, τό 1964, μάζεψε ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν χωραφιῶν τής περιοχῆς Σταυροῦ, νοτιοδυτικά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὄστρακα (τεμάχια ἀπό ἀγγεῖα), τά ὁποῖα παρέδωσε τότε στόν καθηγητή τής ἀρχαιολογίας Γ. Μπακαλάκη καί τά ὁποῖα προσδιόρισε στόν 6ο π.Χ. αἰώνα.

Οἱ χεῖμαρροι τοῦ χωριοῦ ὅταν πλημμυρίζουν, ὅπως εἶναι γνωστόν σ' ὅλους τούς κατοίκους, κατεβάζουν διάφορα νομίσματα, χάλκινα, ἀργυρά ὄλων τῶν ἐποχῶν, διαφόρων πόλεων καί πρό πάντων τής ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, μέ παραστάσεις Ρωμαίων αὐτοκρατόρων (Μ. Αὐρηλίου, Σεπτίμου Σεβήρου, Κλαυδίου Β' κ.ἄ.) καί τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων. Βρέθηκαν ἐπίσης νομίσματα καί τής πόλεως Ὀλύνθου. Τά νομίσματα καί τά ὄστρακα ὄλων τῶν ἐποχῶν πού βρέθηκαν καί βρίσκονται στήν περιοχή τοῦ χωριοῦ φα-

νερώνουν ὅτι ὑπῆρχε ἐδῶ μία πόλη ἀκμάζουσα σέ ὅλες τίς ἱστορικές ἐποχές, ἀπό τή νεολιθική μέχρι τή βυζαντινή ἐποχή, χωρίς διακοπή.

Ἀπό τήν ἔκταση τοῦ χώρου πού βρῖσκονται τά ἀρχαιολογικά εὐρήματα φαίνεται ὅτι ἡ πόλη καταλάμβανε μεγάλη ἔκταση. Ἐκτεινόταν στό χώρο τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ καί δυτικά τοῦ χειμάρρου Τριβελιάκος μέχρι τοὺς λόφους Κούτρα, Ἁγιος Κωνσταντῖνος καί ἀρχαιότερα μέχρι τήν Κατνόπολη. Δέν γνωρίζουμε ἂν το καταστραμμένο χωριό Ράχωβα ὑπῆρχε τότε ὡς συνοικισμός τῆς πόλης, διότι βρισκόταν σέ ἀπόσταση 300 μ. ἀπό τό λόφος Γραντίσκο. Πάντως ἔχνη ἐρείπιων καί θολωτοί τάφοι βρέθηκαν καί στό λόφο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό μεγάλο πρόβλημα εἶναι ὅτι χάνεται ἡ ἄγνωστη αὐτή ὡς πρὸς τό ἀρχαῖο ὄνομά τῆς πόλη ἢ πόλισμα στά χρόνια τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, καί ξαναεμφανίζεται ὡς χωριό στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας μέ τό ὄνομα Βεζνίκο.

Αὐτό εἶναι συνηθισμένο φαινόμενο στήν ἱστορία τῆς περιοχῆς τῶν Σερρών. Ὁ Μαργαρίτης Δήμητσας, στό ἔργο του «Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καί μνημείοις σωζομένοις», γράφει (σελ. 653): «ὀλίγα τῶν μεγάλων τῆς Μακεδονίας πόλεων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων περιεσώθησαν καί τά ἀρχαῖα αὐτῶν ὀνόματα διατήρησαν». Στήν Ὀδομαντική ἢ μόνη πού διασώθηκε εἶναι οἱ Σέρρες. Ἀλλά καί γι' αὐτές ἀκόμη ὀλίγες πληροφορίες καί εἰδήσεις διασώθηκαν μέ τίς ὁποῖες ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ κάτοικοι ζοῦσαν ἑλληνικό βίο, εἶχαν πνευματική ἀνάπτυξη, ἑλληνικούς ναοὺς καί θεοὺς καί ὅλα ἦσαν ὅμοια μέ τίς ἑλληνικές πόλεις.

Ἡ ἔλλειψη γεωγραφικῶν, ἱστορικῶν καί ἀρχαιολογικῶν πληροφοριῶν καί εἰδήσεων γιά τίς πόλεις τῆς περιοχῆς ὀφείλεται στό ὅτι οἱ πόλεις αὐτές ἦταν ἠπειρωτικές, μακριά ἀπό τή θάλασσα, καί δέν ἐπικοινωνοῦσαν πολύ μέ τίς παράλιες πόλεις. Ἰδιαίτερα στήν περιοχὴ αὐτή, κατά τίς διάφορες ἐποχές τοῦ μακροῦ παρελθόντος, οἱ πόλεις ὑπέστησαν πολλές καταστροφές. Γι' αὐτό χάθηκαν ὅλα τά εἰδικά συγγράμματα γιά τή Μακεδονία. Ὁ Γάλλος πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης Gouzinery ἐπισκέφθηκε δύο φορές τήν περιοχὴ τῶν Σερρών καί στό ἔργο του «Voyage dans la Macedoine» τό 1814 γράφει ὅτι «πουθενά ἄλλοῦ σέ ὀλόκληρη τήν Τουρκία δέν εἶδα μεγαλύτερα τεκμήρια ἀρχαίων καταστροφῶν, ὅσο στά ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Σερρών». Ἐάν στίς Σέρρες εἶδε πρωτοφανεῖς καταστροφές, τί ἄραγε θά ἔγραφε ἂν ἐπισκεπτόταν τά ἐρείπια τοῦ Γραντήσκου, τοῦ χωριοῦ Ἁγίου Πνεύματος;

Ἐναφέρεται ἀπό τούς ἱστορικούς ὅτι στήν περιοχή τῶν Σερρών ὑπῆρχαν πολλές μεγάλες πόλεις στήν ἀρχαιότητα, ἀλλά οἱ περισσότερες καταστράφηκαν ἐντελῶς. Δέν γνωρίζουμε σήμερα τή θέση τους, πού ἀκριβῶς ἦταν κτισμένες, γιά μερικές μάλιστα δέν γνωρίζουμε οὔτε τό ὄνομά τους, ὅπως γιά τήν ἀρχαία πόλη, πού ἦταν στή θέση τοῦ σημερινοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τό μυστικό τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχαίας αὐτῆς πόλης πιθανόν νά τό φυλάσσουν τά σπλάχνα τῆς γῆς τοῦ χωριοῦ σέ κάποια θαμμένη ἀπό αἰῶνες ἐνεπίγραφη πλάκα. Ἔτσι βρέθηκε γραμμένο σέ πλάκα καί τό ὄνομα τῆς ἀρχαίας κώμης τῶν Ὀλδηνῶν πού βρισκόταν στό νότιο λόφο τοῦ Νέου Σκοποῦ.

Τά ἐρωτήματά μας εἶναι: 1) πότε ἐγινε ἡ ὀλοκληρωτική καταστροφή τῆς; 2) Ποιό ἦταν τό ἀρχαῖο ὄνομα τῆς πόλης αὐτῆς στήν ἀρχαιότητα;

Ἀπό τίς πολλές στάχτες πού βρῆκαν παραχωμένες πρό πολλῶν ἐτῶν οἱ καλλιεργητές στή βόρεια πλευρά τοῦ λόφου τοῦ Γραντήσκου, καθώς καί ἀπό τά ἐρείπια πού ἔμειναν, φαίνεται ὅτι καταστράφηκε ἀπό κάποια ἐπιδρομή βανδάλων ἐχθρῶν. Ποιοί ἦταν οἱ καταστροφεῖς αὐτοί δέν γνωρίζουμε. Πάντως ἡ πόλη ὑπῆρχε καί στήν ἐποχή τοῦ Βυζαντίου, ἀφ᾽ οὗ βρισκονται νομίσματα καί βυζαντινῆς ἐποχῆς. Βρέθηκαν ἐπίσης ὑπολείμματα σκευῶν ναοῦ, τεμάχια ἀπό μανουάλια καί πολυελαίους στή δυτική πλευρά τοῦ λόφου Γραντήσκου, πράγμα πού σημαίνει ὅτι διαδόθηκε σ' αὐτή τήν πόλη ὁ Χριστιανισμός καί κτίστηκε χριστιανικός ναός.

Ἄν ἡ ἀρχαία Ἀμφίπολη, ἡ ὁποία βρίσκεται σέ ἀπόσταση πενήντα χιλιομέτρων, ἡ ξακουστή ἀποικία τῶν Ἀθηναίων, τό μῆλον τῆς ἔριδος μεταξύ Ἀθηναίων καί Σπαρτιατῶν, ἡ πρωτεύουσα τῆς πρώτης τῶν Μακεδόνων, καταστράφηκε ὀλοκληρωτικά ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν διαφόρων ἐχθρῶν καί ἔμεινε σήμερα ἕνα χωριουδάκι, τό Νεοχώρι, πῶς ἦταν δυνατό νά ἄντεχε ἡ ἀκρόπολη τοῦ Γραντήσκου; Ἡ ἱστορία ἀναφέρει τίς τρομερές ἐπιδρομές τῶν Ἑρρούλων τό 267 μ.Χ., τῶν Βησιγόθων τό 395 μ.Χ., τῶν Σλαύων τόν 8ο καί 9ο αἰῶνα, τῶν Βουλγάρων μέ τόν Ἰωαννίτση τό 1206, τῶν Σέρβων τό 1340-1345 καί τῶν Τούρκων τό 1373 καί τό 1383 στήν περιοχή αὐτή.

Οἱ πολεμικές ἐπιχειρήσεις τῶν ἐχθρῶν, πού ἔρχονταν νά καταλάβουν τίς Σέρρες διαδραματιζόνταν στή γύρω περιοχή. Ἐπειδή δέν μπορούσαν νά καταλάβουν εὐκολά τίς Σέρρες, λόγω τῆς ἰσχυρῆς ὀχυρώσεως των, κατέστρεφαν τίς γύρω ἀσθενέστερες πόλεις καί τά χωριά. Σ' ὅλες αὐτές

τίς ἐπιδρομές οἱ μικρότερες πόλεις, πού δέν ἄντεξαν στίς πολιορκίες τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων, ἔγιναν τά ἐξιλαστήρια θύματα.

Ποιό ὅμως ἦταν τό ὄνομα τῆς πόλης στήν τοποθεσία τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Ἁγιο Πνεῦμα πρὸ τῆς τουρκοκρατίας; Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὀνομαζόταν Βεζνίκιοι. Τό ὄνομα Βεζνίκο υἱοθέτησε ἡ κοινοτική ἀρχή τοῦ χωριοῦ μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ 1913 (Β.Δ. 28-12-1919, Φ.Ε.Κ. Α' τοῦ 1920). Μέ τό ὄνομα Βεζνίκο μνημονεύεται στόν κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μητρόπολης Σερρών (σελ. 261). Τό τοπωνύμιο εἶναι σύνθετη τουρκική λέξη ἀπό τό *Vezne* πού σημαίνει ζυγός καί ἀπό τό *Kioy* πού σημαίνει χωριό, δηλαδή χωριό τοῦ ζυγοῦ ἀκριβείας καί μεταφορικά χωριό τῆς Δικαιοσύνης, Δικαιοχώρι θά τό μεταφράζαμε στή νεοελληνική γλώσσα, ἐπειδή φημιζόταν, κατά τήν παράδοση, οἱ κάτοικοί του γιά τίς ἀκριβοδικαίες, ἔντιμες συναλλαγές τους. Ἦταν εἰλικρινεῖς, εὐθεῖς ἄνθρωποι, ὁ λόγος τους ἦταν ἀπαράβατο συμβόλαιο στίς συναλλαγές τους. Αὐτό εἶναι ἐπιβεβαιωμένο ἀπό πολλούς ἐμπόρους πού εἶχαν δοσοληψίες μέ τούς κατοίκους τοῦ Βεζνίκου.

Τό ὄνομα Βεζνίκο τροποποιήθηκε μέ τήν τοπική προσφορά σέ Βησνίκου, Βεζνίκ καί Βέζνα. Στή Χάρτα τοῦ Ρήγα Φεραίου φέρεται ὡς Βέζνα. Μέ τό ἴδιο ὄνομα Βέζνα τό ἀναφέρει ὁ Γ. Χατζηκυριάκου, ὅταν ἐπισκέφθηκε τό χωριό τό 1905 στά χρόνια τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα ὡς ἐπιθεωρητής τῆς Δημοτικῆς ἐκπαίδευσης. Γράφει: «Μετά τρίωρον καί πλέον πορείαν καταφθάνομεν εἰς τήν μικράν κώμην Βέζνα, ἐντός κοιλώματος εὐρισκομένην»⁴.

Μεταξὺ ὅμως τῶν ὀνομάτων Βεζνίκο καί Ἁγιο Πνεῦμα, γιά ἓνα χρονικό διάστημα ἀπό τίς 28-12-1926 μέχρι τίς 15-1-1930, τό χωριό ὀνομαζόταν Μόνοικον. Τό ὄνομα αὐτό δόθηκε ὡς συνέχεια τοῦ βυζαντινοῦ δήθεν ὀνόματος τῆς ἀρχαίας πόλης. Τό πήραν, κατά μετάφραση, ἀπό κάποιο χωριό ὀνόματι Μονόσπιτο, πού ἀναφέρει ὁ κώδικας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρών (σελ. 194-196 καί 207-208). Τό χωριό ἐκεῖνο ἦταν πολύ μικρό καί βρισκόταν πάνω στό δρόμο ἀπό τίς Σέρρες πρὸς τό Μοναστήρι. Κατά τόν Χριστόφορο τόν Προδρομίτη καταστράφηκε τό 1800, ἐνῶ κατά τόν Πέτρο Παπαγεωργίου τό 1850. Τό χωριό αὐτό, μαζί μέ τά χωριά Λάκκος, Ραχοβίτσα (τό σημερινό θέρετρο

4. Γ. Χατζηκυριάκου, Σκέψεις καί ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνά τήν Μακεδονίαν (1905-1906). Θεσσαλονίκη 1962, σελ. 136.

Νέα Έλβετία), Κερανίτσα και ένα άλλο εκεί κοντά, Τοπόλτσον, επειδή βρισκόταν δίπλα από την Ίερά Μονή, χαρίστηκαν και συμπεριλήφθηκαν με αυτοκρατορικό διάταγμα τόν 14 αϊ. στό Μοναστήρι του Προδρόμου. Δέν ήταν όμως τό "Άγιο Πνεῦμα τό Μονόσπιτο, διότι απέχει από τό Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου πολλά χιλιόμετρα, άφου ένδιάμεσα παρεμβάλλονται τά χωριά Χιονοχώρι και Ν. Σούλι, τά όποια ποτέ δέν αναφέρονται ότι συμπεριελήφθηκαν στό όριά του. Τό λάθος, ότι το χωριό "Άγιο Πνεῦμα όνομαζόταν στους βυζαντινούς χρόνους Μονόσπιτο, προέκυψε από τόν χαρτοφύλακα Γεδεών, ό όποιος αναφέρει ένα έπίσημο χωριό στό Μενοίκιον όρος μέ τό όνομα Μονόσπιτο⁵.

Ούτε και ό ιστορικός Γάλλος Α. Guillaou ταυτίζει τό Μονόσπιτο μέ τό χωριό "Άγιο Πνεῦμα. Ό Θεοχαρίδης μόνο, στό βιβλίο του «Καπετανίγια τής Μακεδονίας», τό ταυτίζει μέ τό Μονόσπιτο, για να καλύψει μέ κάποιο όνομα τά ερείπια τής βυζαντινής πόλεως πού βρίσκονται στό χωριό "Άγιο Πνεῦμα. Τό όνομα Μόνοικον πού έδωσαν στό Βεζνίκο όφείλεται στό ότι βρίσκεται στό όρος Μενοίκιο και όχι στό Μονόσπιτο πού ήταν μετόχι τής Μονής Προδρόμου. Η παράδοση του χωριού δέν αναφέρει κανένα από τά μοναστήρια ή τούς ναούς τής κοινότητας Άγίου Πνεύματος να ήταν κάποτε μετόχι τής Ίεράς Μονής του Προδρόμου. Ό Προδρομίτης Χριστόφορος, πού μελέτησε μέ πολύ προσοχή τούς κώδικες τής Μονής Τιμίου Προδρόμου και έγραψε στό «Προσκυνητάριον» τό 1904 τήν ιστορία της, σέ κανένα σημείο δέν αναφέρει ότι τό Βεζνίκο παραχωρήθηκε και συμπεριελήφθηκε κάποτε μέ αυτοκρατορικό διάταγμα στην περιοχή τής δικαιοδοσίας τής Μονής Προδρόμου.

Ό Δημήτριος Σαμισάρης, καθηγητής σήμερα τής Ρωμαϊκής ιστορίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων, ταυτίζει τό "Άγιον Πνεῦμα μέ τό Μονόσπιτο που αναφέρει ό Γεδεών στους Πατριαρχικούς πίνακες και θεωρεί ότι από Μόνοικος πού όνομαζόταν στην αρχαιότητα ή πόλη στό χωριό "Άγιο Πνεῦμα μεταφράστηκε σέ Μονόσπιτο. Δέν καταλήγει όμως στό τέλος σέ όριστικό συμπέρασμα του όνόματος τής αρχαίας πόλης, αλλά αφήνει τά αναπάντητα έρωτήματα να τά λύσει ή αρχαιολογική σκαπάνη⁶. Στο βιβλίο του, έξάλλου, «Ιστορική Γεωγραφία

5. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοί πίνακες. Κωνσταντινούπολις 1891, σελ. 404.

6. Δ. Σαμισάρης, Η κοινότης του Άγίου Πνεύματος Σεργών επί Τουρκοκρατίας, ό.π., σελ. 17, 22.

τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατά τὴν ἀρχαιότητα» δέν κάνει λόγο γιὰ τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τῆς Κοινότητος Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἁγιον Πνεῦμα (Βεζνίκιοϊ). Κοντὰ στό χωριό αὐτό ὑπῆρχε, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἀρχαιολογικά εὐρήματα, ἀξιόλογο ἀρχαῖο πόλισμα μέ πολύ ὀχυρωμένο κάστρο. Στό Γκραντήσκο, ἓνα λόφο πού ὑψώνεται 1-2 χλμ. ΒΔ τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ, ἔχουν διασωθεῖ ἴχνη ἀρχαίου κάστρου, χτισμένου μέ πέτρες καί κορασάνι. Περίπου ἓνα χλμ. νοτίως τοῦ Γκραντήσκου, στήν τοποθεσία Κούτρα, θά βρισκόταν τὸ νεκροταφεῖο τοῦ ἀρχαίου πολισματος, γιατί ἐδῶ ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ πολλοί ἀρχαῖοι τάφοι (θολωτοί καί κιβωτιόσχημοι). Ἐπίσης, συγκρότημα ἀπό λαξευμένους σέ βράχους τάφους ἀνακαλύψαμε στή νότια πλαγιά τοῦ βορείως τοῦ Γκραντήσκου λόφου (Δρένιος). Τά σπίτια πάντως τοῦ πολισματος θά πρέπει νά ἐκτείνονταν ἀπ' τὴ νότια πλαγιά τοῦ Γκραντήσκου ὡς τὴν τοποθεσία Κούτρα».

Ἀπ' τὴν μιά μεριά οἱ ἐπιγραφές ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, καθὼς καί τὰ πολυάριθμα νομίσματα (ἀργυρά καί χάλκινα) διαφόρων Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καί τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων πού βρέθηκαν στίς παραπάνω τοποθεσίες (Κούτρα, Γκραντήσκο), δέν ἀφήνουν καμιά ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἀκμὴ τοῦ πολισματος, τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Ἀπ' τὴν ἄλλη ὁμως μεριά, τὰ ἐρείπια τοῦ ἐλληνιστικοῦ κάστρου στό Γκραντήσκο, καθὼς καί τὰ πολυάριθμα ὄστρακα ἀγγείων, ὅμοια μέ τοῦ κάστρου τῶν Σερρών (τέλη τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.) πού ἀνευρίσκονται στόν ἴδιο λόφο ἀποτελοῦν, νομίζω, ἐνδείξεις γιὰ τὴν προϋπαρξὴ τοῦ ἐδῶ πολισματος κατά τὰ προρωμαϊκά χρόνια καί μᾶς ἐπιτρέπουν νά ἀναγάγουμε τὴν ἴδρυσή του σέ προγενέστερη ἐποχὴ. Ἐπιβεβαιώνει μέ ἐπιχειρήματα ὅτι ὑπῆρχε στό πόλισμα αὐτό καί θρακικὸς πληθυσμὸς. Ὑποψιάζεται μέ ἐρωτηματικὸ μίπως ἡ ὀνομασία Δαρνάκηδες πού φέρουν οἱ κάτοικοι τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διέσωσε τὴν ἀνάμνηση τῆς ἀρχαίας φυλῆς τῶν Δερρώνων (ἢ Δερραίων)⁷. Ὅπως βλέπουμε, δέν ἀναφέρει τίποτε γιὰ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀλλ' ἀπλῶς τὴν ὀνομάζει πόλισμα καί ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀρχαιότητά της.

Μέ ἀφορμὴ τὴν παραπάνω ὑποψία τῆς καταγωγῆς τῶν Δαρνάκηδων

7. Δ. Σαμάρης, Ἱστορικὴ Γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατά τὴν ἀρχαιότητα. Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 176.

από τή φυλή τών Δερρώνων, καλόν εἶναι νά ἐξετάσουμε ἀπό ποῦ προέρχεται ἡ λέξι Νταρνακήδες.

Τό ὄνομα αὐτό ἔγινε σημεῖο ἀντιλεγόμενο ἀπό τούς διάφορους συγγραφείς. Μερικοί τό ἐπεκτείνουν σέ ὅλα τά ἀνατολικά τών Σερρών καί δυτικά τοῦ Παγγαίου χωριά μέ τούς γηγενεῖς κατοίκους. Συμπεριλαμβάνουν στά Νταρνακοχώρια μέχρι καί τά χωριά Πρώτη καί Ροδολεῖβος. Ὁ καθηγητής Ἄ. Γκισδαβίδης ἀπό τό Ροδολεῖβος ἀναφέρει πώς ὅταν ἦταν μαθητής τοῦ Ἀ΄ Γυμνασίου Σερρών, τόν ἀποκαλοῦσαν καί ἐκείνον Δαρνάκα⁸.

Μερικοί περιορίσαν τό χαρακτηρισμό Δαρνακοχώρια μόνο στά πέντε χωριά, Νέο Σούλι, Ἅγιο Πνεῦμα, Ἐμμανουήλ Παπά, Χρυσό καί Πεντάπολη, ἐνώ ἄλλοι βάζουν καί τήν Οἰνούσα μέ τήν Τούμπα. Ἡ ἄγνοια γιά τήν προέλευση τοῦ ὀνόματος Δαρνακοχώρια δημιούργησε πολλές ἀντικρουόμενες ἐκδοχές, ἀφοῦ ὁ καθένας μέ τή φαντασία του ἔδινε δική του ἐρμηνεία ἀναζητώντας τή ρίζα τῆς λέξεως σέ διάφορα ὀνόματα. Ἄρκει νά ἀναφερθεῖ ὅτι καί τό ὄνομα τοῦ Δαρείου χρησιμοποίησαν, γιά νά θεωρήσουν τούς κατοίκους ὡς κατάλοιπα τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, ἐκδοχή καθαρῶς ἀποκύημα τῆς φαντασίας, ἀφοῦ, ὅπως θά φανεῖ πιό κάτω, ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὄρου εἶναι ἀρχαιοελληνική.

Ἡ Βουλγαρική ἐξαρχία θέλησε νά ἐπωφεληθεῖ τοῦ ὀνόματος Νταρνακοχώρια στόν Μακεδονικό ἀγώνα τοῦ 1904-1908 καί ἐπηρέασε τό βουλευτή τῆς Ἀγγλίας Σοδεφέρεβ νά γράψει σέ ἄρθρα πού δημοσιεύτηκαν στίς 16-17 Φεβρουαρίου τό 1904 στήν ἐφημερίδα «Νέα Ἡμέρα» τοῦ Λονδίνου, ὅτι τά γνησιότερα ἑλληνικά χωριά, τά Νταρνακοχώρια, αὐτά πού ὑπῆρξαν θύματα τών Βουλγάρων καί ὑπέστησαν τούς περισσότερους διωγμούς, διότι μιλοῦσαν τήν πάτριον ἑλληνική γλῶσσα, καί ἔλαβαν ἐνεργό μέρος στίς ἐκαστοτές ἐπαναστάσεις γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους ἀπό κάθε ξένο ζυγό καί τήν ἔνωσή τους μέ τήν Ἑλλάδα, ἦταν βουλγαρικά.

Ἔτσι δυσφημίστηκε τό ὄνομα, θεωρήθηκε ἀπό μερικούς ὡς ὕβρις, ἐνώ στήν πραγματικότητα φανερώνει τήν ἀρχαιότητα καί τή γνησιότητα τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς φυλῆς πού κατοίκησε ἀπό τούς ἀρχαιοτάτους χρόνους στόν τόπο τοῦτο καί διατήρησε ἔστω καί παραφθαρμένη τήν ἀρχαία ἑλληνική γλῶσσα. Αὐτό τό ἀναγνώρισαν καί οἱ ἴδιοι οἱ Βούλγαροι στό Δελτίο τῆς Βουλγαρικῆς ἐξαρχίας τοῦ 1906 (σελ. 36) καί γι' αὐτό γρά-

8. Ἄ. Γκισδαβίδης, Σελίδες τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Β΄, Γ΄, Θεσσαλονίκη 1959, σελ. 152-156.

φουν: «Ἐκεῖ εἰς τὰς πόλεις τό πᾶν εἶναι πνιγμένον εἰς τόν Ἑλληνισμόν, λάβετε παράδειγμα τὰς Σέρρας».

Οἱ Βούλγαροι ἔκαμαν τό πᾶν γιά νά παρουσιάσουν τή διάλεκτο τῶν Δαρνακοχωριτῶν ὡς σλαυόφωνη. Συγκρότησαν ἐπιτροπή ἀπό Ρώσους καθηγητές ἐπιστήμονες τό 1900 καί ἐπισκέφθηκαν τίς Σέρρες καί ἄλλες πόλεις, γιά νά ἀποδείξουν ὅτι δῆθεν ἡ ἐθνικότητα καί ἡ γλώσσα τῶν κατοίκων αὐτῶν ἦταν βουλγαρική. Προσπάθησαν νά τοὺς δωροδοκίσουν γιά νά συμπεριλάβουν καί τή γλώσσα τῶν Δαρνακοχωριτῶν στό σλαυικό ἰδίωμα, ὅμως οἱ καθηγητές Δραγάνωφ καί Μάϊκωφ καί ὁ ἱστορικός Δορ-νουβῶ δέν διεφθάρησαν καί ὁ Δραγάνωφ ἔγραψε στήν ἐφημερίδα «Εἰ-δήσεις Πετροπόλεως» (ἀρ. φ. 200 27.7.1900): «Δέον νά ἀπαλλάξωμεν τῆς μομφῆς ἐκείνης περί τῆς ὡς σλαυϊκῆς οὐσῆς τῆς γλώσσης τῶν Δαρ-νακοχωριτῶν καί τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας. Δέν μποροῦμεν νά συγ-χέωμεν τήν σλαυικὴν γλῶσσαν, μήτε νά ἀποδώσωμεν τοιαύτην ιδιότητα στοὺς κατοίκους τῆς Μεσημβρινῆς Μακεδονίας εἰμὴ Ἑθνικὴν, Ἑλληνι-κὴν»⁹. Πῶς ἦταν δυνατὸ νά ἦταν Σλαῦοι οἱ κάτοικοι τῶν Δαρνακοχωριῶν, ἀφοῦ ἀπὸ τὴ Δοβίστα μέ τόν Ἐμμανουήλ Παπά ξεκίνησε ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί ἀπὸ τὰ χωριά αὐτὰ ἦσαν πολλοὶ ἄνδρες στὰ σώματα τῶν Μακεδονομάχων στὸν Μακεδονικὸ ἀγῶνα τοῦ 1904-1908. Ὅλα ἀποδει-κνύουν ὅτι τὰ Δαρνακοχώρια κατοικοῦνταν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπὸ γνήσιους Ἑλληνας καί ἔμειναν γιά πάντα στήν πλειοψηφία τους καί στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἀκόμη ἑλληνικά χωριά.

Τό ὄρεινὸ τοῦ ἐδάφους δέν προκαλοῦσε τὴν ἐγκατάσταση τῶν Τούρ-κων σ' αὐτά, οἱ ὅποιοι συνήθως κατοικοῦσαν σέ πεδινὰ μέρη, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ κατέφευγαν στὰ ὄρεινά καί σέ ἀπόμερα ἀκόμα μέρη γιά νά μὴν ἔχουν δοσοληψίες μ' αὐτοὺς. Στὸ Βεζνίκο, ὅπως λεγόταν στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, φαίνεται ὅτι ἐγκαταστάθηκε ἓνα ποσοστὸ 10 μὲ 12% ἀπὸ Τούρκους, γιουρούκους, κονιάρους. Εἶχαν ἓνα μικρὸ τζαμί στό χωρὸ τῆς σημερινῆς παιδικῆς χαρᾶς. Ἐσφαλμένη εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ Χα-τζηκυριάκου τό 1906 ὅτι ἡ μικρὰ κώμη Βέζνα «κατοικεῖται κυρίως ἀπὸ Ὁθωμανοὺς»¹⁰. Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ἀλλὰ καί ἀπὸ τὸν κώ-

9. Ἄ. Γκισδαβίδης, Σελίδες τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. ὅ.π., σελ. 155-157.

10. Γ. Χατζηκυριάκου, Σκέψεις καί ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνά τὴν Μακεδονίαν, ὅ.π., σ. 135.

δικα τῆς Μητροπόλεως Σερρών, τόν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Π. Παπαγεωργίου στό βιβλίο του «Αἱ Σέρραι καί τά Προάστια...» ὁ ἀριθμός τῶν κατοίκων τοῦ Βεζνίκου τό 1904 ἦταν 900 χριστιανοί καί 125 τοῦρκοι¹¹. Ὁ ἀριθμός τῶν Χριστιανῶν στόν καζά Σερρῶν αὐξήθηκε στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα ἀπό μετανάστες τῆς Θεσσαλίας, τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καί τῆς Ἠπείρου πού καταδιώχτηκαν ἀπό τόν Ἀλή Πασά. Τότε ἐγκαταστάθηκαν μερικοί καί στό Βεζνίκο. Κυρίως ὁμοῦ αὐξήθηκε ὁ ἀριθμός τῶν χριστιανῶν κατοίκων ἀπό τούς κατοίκους τῶν διαλυθέντων χωριῶν Ράχοβα καί Δράνοβο. Πάντοτε ἡ πλειοψηφία, 90% περίπου τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Ἁγίου Πνεύματος, ἦσαν Ἕλληνες καί ἡ γλώσσα τους ἑλληνική.

Ἡ διάλεκτος τῶν Δαρνακοχωριῶν θεωρεῖται ὡς συνέχεια τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς δωρικῆς διαλέκτου, στήν ὁποία ὀφείλουν καί τήν προσωμία τους.

Ὁ Γαβριήλ Κουντιάδης στό «Λεύκωμα τοῦ Σουμπάσκιοῦ» τό 1925, γράφει ὅτι τό ὄνομα Δαρνάκας προέρχεται ἀπό τίς ἀρχαίες λέξεις «ἦδη ὦρα» πού χρησιμοποιοῦσαν συγκεκριμένες στή Δωρικῆ διάλεκτο οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν πού ἀναφέραμε, γιά νά δηλώσουν τώρα εἶναι ἡ ὦρα π.χ. ἀντί νά πούνε τώρα εἶναι ἡ ὦρα νά ἔλθεις, λένε «δάρη νά ἔλθεις». Τό «δάρη» προέρχεται ἀπό τίς ἀρχαίες λέξεις ἦδη τώρα, σύμφωνα μέ τούς κανόνες τῆς δωρικῆς διαλέκτου.

Ἡ ἴδια ἔννοια συνηθίζεται νά λέγεται στό Χρυσό μέ τίς λέξεις «ἐδώ νά», τίς ὁποῖες συνδέουν καί χάριν ἐμφάσεως βάζουν τήν κατάληξη καί, ὅποτε ἀκούεται ἡ λέξη ἐδωνάκα. Ἡ σύνθεση τῶν δύο συντεταγμένων λέξεων «δάρη - ἐδωνάκα» ἔδωσε τό ὄνομα στοῦς κατοίκους τῶν πέντε χωριῶν Δαρνάκα. Ὁ Π. Παπαγεωργίου γράφει: «Δαρνακοχώρια» ὧν οἱ κάτοικοι «Δαρνάκηδες» ἔλαβον ἴσως τό ὄνομα ἐκ τῆς ἐν τῇ ὁμιλίᾳ αὐτῶν συχνῆς χρήσεως τῆς λέξεως «δάρη», σημαινούσης καί τό τώρα (νῦν) καί τό βρέωδι καί τό ἀμέσως καί τοῦ «νάκα». Παραθέτει ὁλόκληρο κατάλογο ἀρχαίων λέξεων τοῦ 1862 τοῦ Ἰ. Πανταζίδου καί τοῦ Ἰ. Τσικοπούλου πού χρησιμοποιοῦν στή διάλεκτό των οἱ Δαρνακοχωρίτες, γιά νά ἀποδείξει τήν ἀρχαία ἑλληνική καταγωγή αὐτῶν.

Στό λεξιλόγιό τους οἱ Δαρνακοχωρίτες παρουσιάζουν πολλές ιδιομορφίες στό τυπικό, στήν προφορά. Μιά πρόχειρη ἐξέταση τοῦ λεξιλογίου

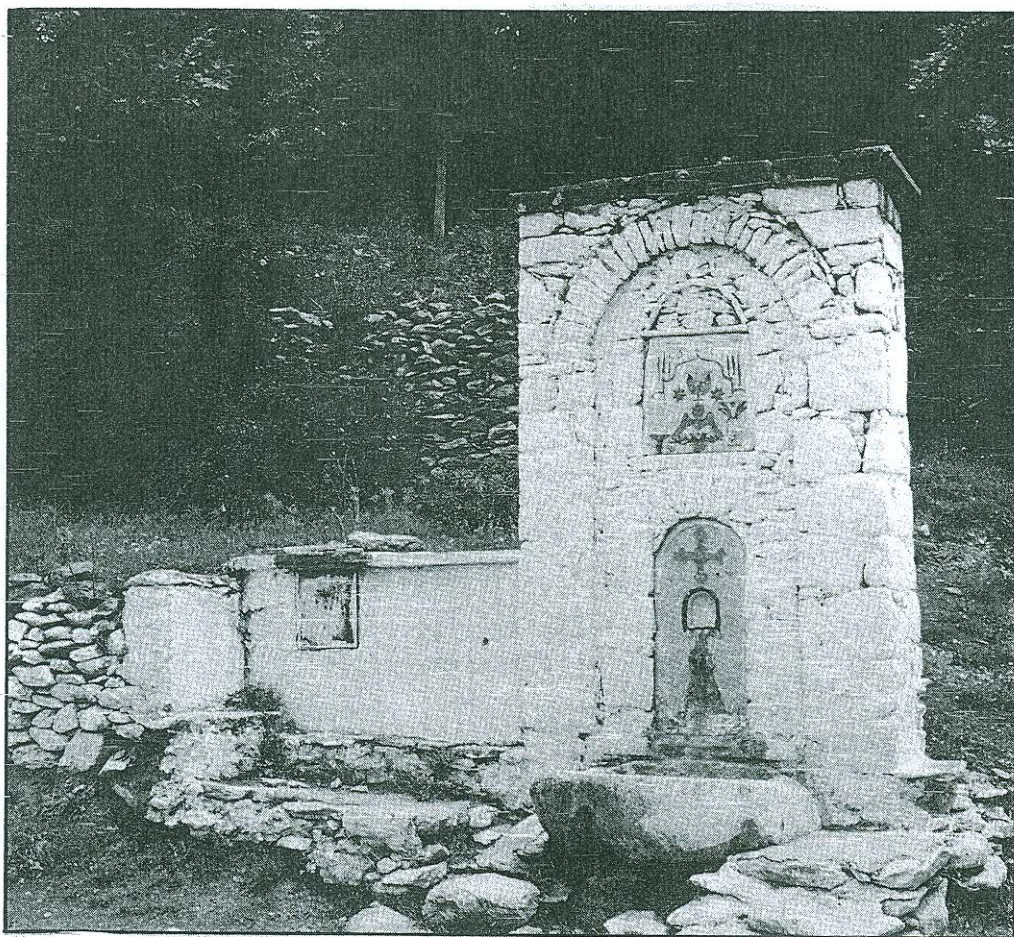
11. Π. Παπαγεωργίου, Αἱ Σέρραι καί τά προάστια, τά περὶ τῆς Σέρρας καί ἡ Μονή Τιμίου Προδρόμου. Byzantinische Zeitschrift III (1894), σελ. 284.

τους πρό τῆς δεκαετίας τοῦ πενήντα, πρὶν διασκορπισθοῦν σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό, ὅταν οἱ γεροντότεροι μιλοῦσαν καθαρὴ τὴ γλῶσσα τῶν Δαρνακοχωριτῶν, μὲ το βαρὺ δωρικό λεκτικό ἰδίωμα, τότε πού τὸ λεξιλόγιό τους ἔφθανε γνήσιο ἀπὸ τὴν ἀρχαῖζουσα ἑλληνικὴ γλῶσσα, μὲ τίς συνηθισμένες στὴ Μακεδονία σχετικὲς συγκοπὲς καὶ ἀλλαγὲς φωνηέντων καὶ συνιζήσεις, θὰ δείξει τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καταγωγὴ τους.

Ἄς ἐξετάσουμε μερικὲς φράσεις: *Χτὲς ἔθηκα καπνό*. Τὸ ἔθηκα εἶναι ἀόριστος τοῦ ἀρχαίου ρήματος τίθημι. *Ἀγωνιοῦμαν (βιαζόμουν) νά πλύνω τὰ ἀγγεῖα γιά νά προυλάβω τὴν ὀμιλία*. Ἡ λέξι ἀγωνιοῦμαν εἶναι ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ρῆμα ἀγωνιῶ καὶ ἡ λέξι ἀγγεῖα εἶναι ἡ ἀρχαία λέξι ἀγγεῖα πού σημαίνει πιάτα, κατσαρόλες. *Δέν τόν ἀπείκασα ὅταν ἦρθε*. Δέν τόν κατάλαβα ἢ μὲ τὸ στερητικό ἀ συνηθίζεται νά λέγεται, ἀξαπείκαστα ἦρθε, χωρὶς νά τόν καταλάβω. Τὸ ἀπείκασα καὶ τὸ ἀξαπείκαστα προέρχονται ἀπὸ τὸν ἀόριστο τοῦ ἀρχαίου ρήματος ἀπεικάω. *Ἀπέδειρες τὰ ἀγγεῖα ἀπ' τὸ νεροχύτι*. Προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα ἀπογείρω, μὲ ἀλλαγὴ τοῦ συμφώνου δ σέ γ. *Ὅλο ραγάνα εἶσαι*. Φράση ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ρῆμα ρῆγνυμι-ρῆγνύω, ἀπὸ ὅπου προέρχεται καὶ τὸ ρῆμα ραγανίζω. *Τὰ κηδεῖψα κάπου καὶ ξεστόχησα*. Φράση ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ρήματα κηδεύω καὶ ἀστοχῶ. *Τόν προμηθεύω ἀλλά δέν καταλαβαίνει*. Ἀντὶ τοῦ ρήματος συμβουλεύω χρησιμοποιεῖται τὸ ἀρχαῖο ρῆμα προμηθεύω. *Μουλῶνω ὅταν οἱ μεγαλ' φωνάζουν*. Προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα μύω πού σημαίνει κλείνω τὰ χεῖλη. *Λάμουσα τὰ παπούτσια μ'*. Τὰ λάσπωσα. Ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξι «ἰλύν», πού σημαίνει λάσπη. *Ἐβρεχε καὶ προφυλαχτήκαμε κάτ' ἀπ' τὴν ἀστριχιά*. Ἡ λέξι ἀστριχιά προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία λέξι ὄστρακο πού σημαίνει τὸ ὄστρακοειδὲς κερραμίδι πού ἔβαζαν στὴν ἄκρη τῆς στέγης τῶν σπιτιῶν.

Ἄν, λοιπόν, ἐρευνήσῃ κάποιος μὲ πολλὴ προσοχὴ τὸ λεξιλόγιο τῶν Δαρνακοχωριτῶν, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι στὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ προσαρμοσμένο στὸ τοπικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, προέρχεται ἄμεσα ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικό¹². Εὐχῆς ἔργο θὰ ἦταν ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἄγνωστης ἀρχαίας πόλης στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὥστε νά φωτισθεῖ τὸ τοπικὸ ἱστορικὸ παρελθόν.

12. Ἄν. Μπέγκος, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Νέου Σουλίου Σερρών. Σερραϊκὰ Χρονικὰ 11 (1993), σελ. 71-79.

“Άγιο Πνεῦμα: παλιά πέτρινη βρύση «στά κάτ’ τ’ “Αι-Πνεῦμα».

ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ

Δρ Νομικής

ΜΕΛΕΝΙΚΟΝ - ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Το Μελένικο αναφέρεται στην ιστορία από τόν 12ον αιώνα και έντεϋθεν. Ή ίδρυσή του όμως ανάγεται στους χρόνους του Ίουστινιανού. Διετέλεσε αλληλοδιαδόχως υπό τήν κυριαρχία του δεσποτάτου τής Ήπειρου, των Βουλγάρων (1246), των Βυζαντινών (1256) και των Σέρβων (1342). Δέν είναι γνωστό πότε ακριβώς κατελήφθη από τούς Τούρκους. Τό 1912 κατελήφθη υπό των Βουλγάρων, τό δέ 1913 κατελήφθη άμαχητί υπό του Έλληνικού στρατού και τήν 28η Ίουλίου του ίδιου έτους παραχωρήθηκε στους Βουλγάρους μέ τή Συνθήκη του Βουκουρεστίου.

Τό ισχυρότατο υπερκείμενο φρούριό του προάσπιζε τό Μελένικο και τήν περιοχή του κατά των βουλγαρικών επιδρομών. Έπί μακρόν χρόνον έχρησιμοποιείτο ως τόπος άποστολής των υπό δυσμένεια τελούντων άξιωματούχων του Βυζαντίου.

Μέ τήν Έλληνοχριστιανική άκτινοβολία του, μέ τήν αναμφισβήτητη βυζαντινή του παράδοση, μέ τίς έβδομήντα περίπου έκκλησίες του, μέ τά τέσσερα περιώνυμα Έλληνικά σχολεία του, τό Μελένικο υπήρξε άνέκαθεν προμαχάνας τής Ελλάδος, ακρίτας του Έλληνικού Βορρά και πηγή πολιτισμού. Έκατοικείτο από άκραιφνείς Έλληνες, οι όποιοι είχαν άναπτύξει σημαντικότετη πολιτιστική και οικονομική δράση κατά τήν Τουρκοκρατία.

Όπως αναφέρει ό Γάλλος συγγραφέας Michel Paillares, στο βιβλίο του «Ή Μακεδονική θύελλα» (Τά Πύρινα Χρόνια 1903-1907), μεταξύ πολλών άλλων: «... Τό Μελένικο φρουρεί μέ τόλμη τόν Έλληνισμό· είναι έλληνικό ως τά θεμέλιά του. Είναι πράγματι μία βυζαντινή πόλη του βου αιώνα. Σέ όλη τή διαδρομή των αιώνων οι Μελενικιώτες διαφύλαξαν άναλλοίωτη τήν Έλληνικότητά τους και τά βυζαντινά μνημεία τής έκκλησιαστικής και κοσμικής αρχιτεκτονικής. Έκτός από τά μνημεία, τόν βυζαντινό χαρακτήρα τής πόλεως υπογράμμιζαν ως τά χρόνια μας τά όνόματα των παλαιών οικογενειών, π.χ. Μούρτζουφλος, Δούκας, Κουροπα-

λάτης, Σπανδωνής, Φλάμπουρας, Καραπάνος, Κόπανος, Βούδημος, Τελεμπής κ.ά.

“Ως τις άρχές του 19ου αιώνα οι Μελενικιώτες χωρίζονταν, ανάλογα με την καταγωγή και την περιουσιακή τους κατάσταση, σε δύο κοινωνικές τάξεις: τους "τσορμπατζήδες" (άρχοντες) και τους "ποχειριούς" (φτωχούς). Κατά τα μέσα του 18ου αιώνα το Μελένικο ήταν το δεύτερο σε έμπορική και πολιτιστική δραστηριότητα κέντρο της Ανατολικής Μακεδονίας. Το Έλληνικό στοιχείο επιδιδόταν με επιτυχία στους εμπορικούς τομείς της βυρσοδεψίας και της έπεξεργασίας του μεταξιού, τό οποίο έξαγόταν στην Αυστρία και τη Γαλλία. Πολλοί Μελενικιώτες είχαν ιδρύσει εμπορικούς οίκους στη Βιέννη, στό Βουκουρέστι, στην Πέστη και άλλου.

Στις άρχές του 19ου αιώνα στό Μελένικο ιδρύθηκε μία Έταιρία άλληλοβοηθείας για την προστασία των χριστιανών από τους Τούρκους. Τά μέλη της Έταιρίας αυτής κατέθεσαν 5.000 λίρες. “Όταν οι Τούρκοι απήγαγαν γυναίκες και παιδιά ή σκότωναν οικογενειάρχες, ή Έταιρία φρόντιζε για την άπελευθέρωση των αιχμαλώτων και για την τιμωρία των έγκληματιών...».

Έπί Τουρκοκρατίας τό Μελένικο υπήρξε μία από τις κυριότερες εστίες του Έλληνισμού της Βορείου Μακεδονίας, μέ αξιόλογο έμπόριο και σημαντική τοπική βιοτεχνία.

Στις άρχές του 18ου αιώνα παρουσίαζε μεγάλη ανάπτυξη. Αυτό προκύπτει, έκτός των άλλων, και από σχετική αναφορά του Μητροπολίτου Άθηνών, συγγραφέως και γεωγράφου, Μελετίου, ό οποίος στό βιβλίο του «Γεωγραφία», σημειώνει: «... Μελένικος τά νύν πόλις διάσημος έχουσα θρόνον μητροπολιτικόν, ή όποία τό πάλαι ήτο φρουριον ισχυρότατον...». Έξ άλλου και ό Ρήγας Φεραϊός αναφέρει τό Μελένικο στη Χάρτα του.

Στό Μελένικο υπήρχε από πολλών έτών αυστηρή διάκριση κοινωνικών τάξεων. Προϊόντος όμως του χρόνου και πρό του διαφαινομένου κινδύνου, οι Μελενικιοί άρχισαν νά ένώνονται και νά συνεργάζονται μεριμνώντες συστηματικά και από κοινου για όλα τά ζητήματα και έτσι βαθμιδόν επήλθε ή κατάργηση των κοινωνικών τάξεων. Η ανάγκη και ό κοινός κίνδυνος συνετέλεσαν στό νά καταργήσουν οι Μελενικιοί τις διακρίσεις και νά συμπήξουν τό Κοινόν Μελενίκου, τό όποιο συνεργάσθηκε στενά επί πολλά έτη μέ την Έλληνική Κοινότητα του Άγίου Γεωρ-

γίου της Βιέννης, της οποίας μέλη ήσαν όλοι οι εύποροι Έλληνες που έπηρεάζαν την οικονομική ζωή της Αυστροουγγαρίας και άσκούσαν μεγάλη έπιρροή στις Άρχές της. Ή έν λόγω Έλληνική Κοινότητα της Βιέννης, ή οποία έθεωρείτο ή πρωτεύουσα, τρόπον τινά, όλων τών άλλων Έλληνικών Κοινοτήτων της Αυστροουγγαρίας, ήταν πάντοτε άρωγός και συνεπικούρος τών Μελενικών και χορηγός τους για τήν ίδρυση σχολείων, εκκλησιών και φιλανθρωπικών Ίδρυμάτων.

Τό Καταστατικό του «Κοινοῦ Μελενίκου» έκτυπώθηκε τό 1813 στή Βιέννη έκ τής τυπογραφίας Ίωάννου Βαρθ. Τζοβεκίου, πρώην Βενδώτου. Τό Καταστατικό αυτό έρρυθμίζε τόν τρόπο τής κοινοτικής αυτοδιοικήσεως τής πόλεως του Μελενίκου και ύπεγράφετο από τόν Έπίσκοπο, από 50 πολίτες και από 6 συντεχνίες («ισνάφια»), τών μπογιατζήδων, τών γουναράδων, τών ραφτάδων, τών χρυσοχών, τών μπακάληδων και τών παπουτσιδων. Τό έν λόγω Καταστατικό (Κανονισμός) συνετάγη σέ καθαρεύουσα (άρχαϊζουσα) γλώσσα από μέλος τής Κοινοτήτας Μελενίκου, τό όποιο θέλησε νά παραμείνει άνωνυμο.

Σύμφωνα μέ τίς σχετικές διατάξεις του Καταστατικού, βασικό Όργανο τής Κοινοτήτος άποτελοῦσε ή έτησία συνέλευση «έξ είκοσι νουνεχών και φρονίμων άδελφών πάσης τάξεως». Έπίσης στό έν λόγω Καταστατικό περιέχονται, μεταξύ τών άλλων, και περιφήμες άνθρωπιστικές διατάξεις.

Πρός άντιμετώπιση τών θεμάτων τής πόλεως των οί Μελενίκοι καθιέρωσαν παραλλήλως και τό θεσμό τής λαϊκής κυριαρχίας διά τής έκλογής τών αντιπροσώπων. Όσοι εκλέγονταν αντιπρόσωποι του «Κοινοῦ Μελενίκου» διακρίνονταν για τήν τίμια και εύσυνειδητη διαχείριση τών κοινών πραγμάτων. Έφρόντιζαν για τό κτίσιμο εκκλησιών και σχολείων και διακρίνονταν για τήν φιλανθρωπία τους. Ή φορολογία ήταν ανάλογη μέ τίς οικονομικές δυνατότητες του κάθε πολίτη. Όλοι οί πολίτες προσήρχοντο στις συνέλεύσεις για νά αποφασίσουν για τό γενικό συμφέρον.

Οί κάτοικοι του Μελενίκου ασχολούνταν μέ τό έμπόριο, τή γεωργία και άμπελουργία, τήν ύφαντική και μεταξουργία, επίσης μέ τή βυρσοδεψία. Διατηρούσαν έμπορικές σχέσεις ιδίως μέ τήν Βιέννη, όπου από του 16ου αιώνας είχαν εγκατασταθεί πολλοί Μελενίκοι.

Όπως συνέβαινε και σέ άλλες μεγάλες πόλεις, έτσι και στό Μελένικο στά χρόνια τής Τουρκοκρατίας οί επαγγελματικές τάξεις ήσαν οργανωμένες στά γνωστά «ισνάφια» μέ τήν ιεραρχική των κλίμακα τής τεχνικής

της εκπαιδεύσεως, τό τσιράκι, τόν κάλφα, τόν μάστορα καί τόν πρωτομάστορα.

Τό 1913 υπήρχαν στό Μελένικο τά «ισνάφια» τών βογιατζήδων, τών παπουτσιδών, τών γουναράδων, τών ραφτάδων καί τών μπακάληδων, στά όποία άργότερα προστέθηκαν καί τά «ισνάφια» τών σαμολαδάδων, τών ταμπάκηδων (βυρσοδεψών) καί τών σομπατζήδων.

Κατά τόν 18ο αιώνα στό Μελένικο λειτουργούσαν πολλά σωματεία καί σύλλογοι. Μεταξύ αυτών, επί πολλά χρόνια, υπήρξε ή Φιλανθρωπική Έταιρία, ή όποία διέθετε κεφάλαιο πενήντα χιλιάδων λιρών. Η Έταιρία αυτή είχε ως σκοπό, κατά τό Καταστατικό της, τήν μέ κάθε τρόπο προστασία τών χριστιανών, καταβάλλοντας λύτρα καί πληρώνοντας χρέη για τήν άποφυλάκιση κρατουμένων καί άποστέλλοντας σχολικά βιβλία καί γραφική ύλη στά σχολεία. Κάθε χρόνο διέθετε για φιλανθρωπικούς σκοπούς τό όχι εύκαταφρόνητο, για τήν εποχή εκείνη, ποσό τών 350 λιρών.

Η Φιλανθρωπική Έταιρία του Μελενίκου είχε μεγάλη πολιτική ισχύ καί απέλάμβανε μεγάλου κύρους, μέ άποτέλεσμα πολλές φορές νά κατορθώσει νά γλυτώσει Έλληνες κατηγορουμένους, όχι μόνον από βέβαιες καταδίκες σέ φυλακίσεις καί σέ χρηματικές ποινές, αλλά καί από τήν άγχώνη. Μέ τό κύρος της καί τήν ήθική πίεση πού άσκούσε στους σατράπες τών Σερρών καί στους τοπάρχες της περιφέρειας, επιτύγγανε νά μειώνει τά υπέρογκα ποσά φόρων πού επιβάλλονταν στους Μελενίκους, οί όποιοι, όπως ήταν φυσικό, άδυνατούσαν νά τά πληρώσουν.

Πολύτιμος άρωγός του σπουδαίου έργου πού έπιτελούσε ή Φιλανθρωπική Έταιρία του Μελενίκου υπήρξε ό ιατρός Άναστάσιος Παλλατίδης, ό όποίος ήταν διακεκριμένο μέλος της Έλληνικής Παροικίας της Βιέννης καί μέγας ευεργέτης του «Κοινού» καί τών σχολείων του Μελενίκου. Άλλά καί άλλοι πλούσιοι Μελενίκιοι, διαβιούντες στην Αύστροουγγαρία, όπως οί Χρήστος Μάνου καί Μανασής Ηλιάδης, ένισχυαν μέ χρηματικά έμβάσματα καί δωρεές τό έργο του φιλανθρωπικού σωματείου του Μελενίκου.

Η Φιλανθρωπική Έταιρία Μελενίκου, μεταξύ τών άλλων, μεριμνούσε καί για τή συντήρηση τών εκκλησιών, τών σχολείων καί τών ευαγών Ίδρυμάτων, άκόμη δέ καί για τή μισθοδοσία τών διδασκάλων καί διδασκαλισσών σέ περίπτωση πού τό «Κοινόν Μελενίκου» αντιμετώπιζε οικονομική δυσχέρεια.

Έξ άλλου, όνομαστό σωματείο στό Μελένικο υπήρξε ή Φιλόπτωχος

Ἐδελφότης Κυριῶν καί Δεσποινίδων «Ἀρμονία», ἡ ὁποία ἰδρύθηκε τό 1907 καί ἐκτός ἀπό τήν ἀνεκτίμητη ἐθνική προσφορά της, ἀνέπτυξε καί μεγάλη φιλανθρωπική δράση, συνεργασθεῖσα πρὸς τοῦτο στενῶς καί μέ τό ἄλλο, ἐπίσης σπουδαῖο καί λίαν ἀξιόλογο σωματεῖο τοῦ Μελένικου, τόν «Σύνδεσμο Εὐελπίδων Μελένικου», πού ἦταν σωματεῖο ἀνδρῶν μέ παρεμφερεῖς σκοπούς.

Οἱ γυναῖκες τῆς Φιλοπτώχου Ἐδελφότητος «Ἀρμονία» διακρίθηκαν γιά τήν ἐθνική τους δράση, τό θάρρος, τήν καρτερία καί τήν αὐτοθυσία τους, τό φιλόπρωπο ἔργο τους καί γενικά γιά τήν ἐθνωφελή τους δράση.

Τόσο ἡ «Ἀρμονία», ὅσο καί ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων Μελένικου», καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ὑπάρξεως καί λειτουργίας τους, ἐπετέλεσαν μέγα ἐθνωφελές ἔργο μέ πολυσχιδή δράση, συνισταμένη μεταξύ τῶν ἄλλων, στήν ἀπόκρυψη πολεμοφοδίων στίς κατοικίες τῶν Μελενικίων, στήν παντοειδή ἐνίσχυση τῶν Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, ἀψηφώντας τούς μεγάλους κινδύνους καί τίς αὐστηρές συνέπειες αὐτῶν τῶν παράτολμων ἐνεργειῶν καί γενικά σέ ἔντονο ἀγῶνα γιά τήν προστασία τῆς γλώσσας, τῆς θρησκείας καί τῶν ἐθνικῶν μας παραδόσεων.

Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων Μελένικου», ὁ ὁποῖος ἰδρύθηκε τό 1906 συνέχισε καί συνεχίζει καί σήμερα στό Σιδηρόκαστρο τήν ἐθνωφελή του δράση. Ὁ ἐν λόγω σύλλογος ἐνσωματώνοντας τό παλαιό «Κοινόν» μέ μέλη τούς πλέον ἐπιλέκτους τῶν ἀπογόνων, ἀποτελεῖ τή σύγχρονη Κιβωτό, στήν ὁποία ἐναποθηκεύθηκε ὡς ἱερή παρακαταθήκη τό ἀθάνατο προγονικό πνεῦμα.

Θά πρέπει νά ἀναφέρουμε συναφῶς ὅτι ὑπό τοῦ ἐν Σιδηροκάστρῳ «Συνδέσμου Εὐελπίδων Μελένικου» φυλάσσονται τά ἀρχεῖα τοῦ «Κοινοῦ Μελένικου», τά ὁποία μεταφέρθηκαν ἐκεῖ ὑπό τῶν Μελενικίων τόν Ἰούλιο τοῦ 1913, ὅταν ἐξαναγκάσθηκαν νά ἐγκαταλείψουν τό πατρίο ἔδαφος καί νά μεταναστεύσουν, κατά τό πλεῖστον, στό Σιδηρόκαστρο, συνεπεία τῆς διά τῆς ἀδίκου Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 28ης Ἰουλίου 1913 παραχωρήσεως τοῦ ἀπό ἀμνημονεύτων ἐτῶν Ἑλληνικοτάτου Μελένικου στούς Βουλγάρους.

Οἱ Μελενικοί ταξιδεύοντες ἐγνώρισαν χώρες ἐλεύθερες, μερικοί δέ ἐφοίτησαν καί σέ σχολεῖα, στά ὁποία ἐδίδασκαν ἐνθουσιώδεις διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Ἐπιστρέφοντας στήν πατρίδα τους οἱ Μελενικοί αὐτοί μετέφεραν ἐκεῖ καί τά διδάγματα περί ἐλευθερίας καί ἡ προσδοκία ἐνός καλύτερου αὐριον ἄρχισε νά συγκινεῖ τίς καρδιές τῶν Μελενικίων. Γι'

αυτό στο Μελένικο καλλιεργήθηκαν πολύ τά Γράμματα. Ήδη από τό 1800 λειτουργοῦσε καί Ἀνώτερο Ἑλληνικό Σχολεῖο. Τό 1830 ὡς ἀρχιδιδάσκαλος μνημονεύεται ὁ Δημήτριος Καλαμβακίδης (πού διετέλεσε καί Σχολάρχης τῆς περίφημης Κεντρικῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς γενετείρας μου, τῆς Ἀλιστράτης), ὁ ὁποῖος ἐγκατέστησε καί τυπογραφεῖο στό Μελένικο, στό ὁποῖο ἐκδόθηκαν ἀρκετά συγγράμματα.

Τό 1913 λειτουργοῦσαν στό Μελένικο ἐξατάξιο Ἑλληνικό Δημοτικό Σχολεῖο μέ 180 μαθητάς καί 8 διδασκάλους, Παρθεναγωγεῖο μέ 130 μαθήτριες καί 4 διδασκάλισσες, τετρατάξιο Ἡμιγυμνάσιο μέ 60 μαθητάς καί 4 διδασκάλους καί Νηπιαγωγεῖο μέ 40 νήπια καί μία διδασκάλισσα.

Τά σχολεῖα τοῦ Μελενίκου ἐπί Τουρκοκρατίας λειτουργοῦσαν κανονικά καί μέ πλήρες προσωπικό. Αὐτό γινόταν δυνατό χάρι στή συνδρομῇ τῶν κατοίκων του καί στή γενναία ἀρωγή τῶν διαβιούντων στήν Αὐστροουγγαρία πλουσίων Μελενικίων, οἱ ὁποῖοι συνιστοῦσαν ἐκεῖ τίς Κοινότητες (Κομπανίες). Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ φιλοπατρία τῶν διαβιούντων στήν ξένη Μελενικίων, ὥστε ἔστελναν γενναιόδωρα τίς οἰκονομίες τους στή γενέτειρά τους γιά τή συντήρηση τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν σχολείων καί τῶν εὐαγῶν Ἰδρυμάτων τοῦ Μελενίκου. Τά σχολεῖα τοῦ Μελενίκου συντηροῦνταν, ἐπίσης, μέ εἰδική φορολογία πού ἐπεβάλετο κάθε φορά ἀπό τό «Κοινόν Μελενίκου». Ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ γενικός ἐπόπτης καί ἐλεγκτής γιά ὅλα τά ζητήματα πού ἀφοροῦσαν τά σχολεῖα ἢ τήν ἐκκλησία ἢ καί αὐτήν ἀκόμα τήν Κοινότητα.

Οἱ Μελενίκιοι, ἐκτός ἀπό τήν φιλοπατρία τους, διακρίνονταν γιά τήν θεοσέβεια, τό πνεῦμα οἰκονομίας καί τή βοήθεια πού παρεῖχαν στούς φτωχοῦς συμπολίτες των. Μιλοῦσαν δέ πάντοτε τήν Ἑλληνική γλώσσα.

Τήν περιουσία τῆς Κοινότητος Μελενίκου κατά τά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας διεχειρίζετο ἡ Δημογεροντία μέ πρόεδρο τόν Μητροπολίτη Μελενίκου. Τά κυριότερα ὑπέρ τῶν σχολείων τοῦ Μελενίκου κληροδοτήματα ἦσαν κατατεθειμένα στήν κασέλα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, ὅπως τά κληροδοτήματα τῶν Γεωργίου Χατζηνικολάου, Μανασῆ Ἡλιάδη καί Ἀναστασίου Παλλατίδου. Οἱ ἐτήσιοι τόκοι τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἀναστ. Παλλατίδου ἀνέρχονταν σέ 200 χρυσές λίρες. Ἡ Δημογεροντία τοῦ Μελενίκου φρόντιζε νά ἀποστέλλει διδασκάλους ὄχι μόνο στό Σιδηρόκαστρο, ἀλλά καί στίς Σέρρες, τή Δράμα, τήν Καβάλα καί τή Θάσο ἀκόμα.

Ἡ Βιέννη ὑπῆρξε ἡ πόλη, στήν ὁποία κατοικοῦσαν καί ἔδρασαν τά

περισσότερα τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὅπως ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἄνθιμος Γαζής, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης καί πολλοί ἄλλοι λόγιοι καί πατριῶτες. Κατά τόν 18ο αἰ. ἡ Βιέννη ἦταν ἐθνικό κέντρο τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ καί ἐστία τῆς ἀπελευθερωτικῆς δράσεως τοῦ Γένους μας. Στή Βιέννη ἔδρασε ὁ Ρήγας Φεραῖος καί ἐκεῖ πολλοί Ἕλληνες μυήθηκαν στά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καί προπαρασκεύασαν τόν Ἀγώνα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος ἀπό τόν μακραίωνα τουρκικό ζυγό.

Ἐξ ἄλλου, στή Βιέννη ἐκδίδονταν πολλά Ἑλληνικά βιβλία, περιοδικά καί ἐφημερίδες, ὅπως ὁ «Τηλέγραφος», ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς», ἡ «Ἐφημερίς» κ.ἄ., οἱ ὁποῖες ἀποστέλλονταν πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις, προκειμένου νά ἐνημερώνουν τούς ὑποδούλους Ἕλληνες.

Ἡ ἴδρυση Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ἐκκλησιῶν καί σχολείων, ἦταν ἓνα ἀπό τά πρῶτα μελετήματα τῶν Μακεδόνων ἀποίκων τῆς Αὐστροουγγαρίας καί τῶν ἄλλων Χωρῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Κατά τίς ἀρχές τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰῶνος, στή Βιέννη συνεστήθησαν δύο Ἑλληνικές Κοινότητες. Οἱ Μελενίκιοι ἀποικοὶ ἦσαν μεταξύ τῶν πρωτοστατησάντων στή σύσταση ἀλλά καί τῆ διοίκηση Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῶν τούρκων ὑπηκόων, στήν ὁποία ἀνήκε ἡ Ἑλληνική ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἔτσι, κατά τῆ «Συνέλευσιν κοινήν τῶν ἐν Βιέννῃ πραγματευομένων Τουρκομεριτῶν», τήν 25ῃ Μαρτίου 1776, ἐκ τῶν ἐκλεγέντων μεταξύ τεσσαράκοντα ἕξι ἐν συνόλῳ ψηφοφορησάντων Ἑλλήνων, 18 Ἐπιτρόπων, ἐξελέγησαν καί δύο ἐκ Μελενίκου καταγόμενοι, ὁ Κωνσταντῖνος Ποποβίκης καί ὁ Σλάτκος Θεοδώρου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εὐυπόληπτοι καί εὐκατάστατοι πραγματευτάδες καί τῶν ὁποίων ἡ ἐκλογή ἦσαν ἄκρως τιμητική καί γιά τό Μελένικο. Ἐπίσης, τό ἔτος 1784, γενομένης Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν τῆς ἰδίας Κοινότητος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, προκειμένου νά ἀποφανθῆ περί τῆς ἐνώσεώς τῆς ἢ μί μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλληνικῆς Κοινότητος, τῶν «Ρωμαίων ὑπηκόων τοῦ Καίσαρος τῶν Ρωμαίων» καί περί τῆς ἀγορᾶς μιᾶς κοινῆς ἐκκλησίας, τό σχετικό πρακτικό τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων, ὑπογράφει, μεταξύ ἄλλων, καί ὁ Μελενίκιος Ραῖσβήτζης.

Ἡ παροικία τῶν Μελενικίων τῆς Βιέννης, καίτοι κατά τίς ἀρχές τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰῶνος ἦταν ὀλιγάριθμη, κατά τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνος ἦταν ἡ πλέον πολυάνθρωπη ἀπό τίς παροικίες ὄλων τῶν ἄλλων Μακεδονικῶν πόλεων.

Ὅπως προκύπτει ἀπό τά ἀρχεῖα καί πάλιν τῆς ἰδίας Κοινότητος τοῦ

Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, καί συγκεκριμένως ἀπό σχετικό πρακτικό τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν αὐτῆς, ὑπό ἡμερομηνία 17 Μαρτίου 1816, φέρονται, χωρὶς ὅμως καί νά κατονομάζονται, ὡς ψηφίσαντες 37 Μελενίκιοι, ἀριθμὸς ἀρκούντως ἐνδεικτικὸς τῆς ἀκμῆς τῆς ἐκ Μελενικίων παροικίας.

Τά κίνητρα πού ὠθοῦσαν τοὺς Μελενίκιους νά ἐγκαταλείπουν τὴν πατρίδα τους καί νά ξενητεύονται, εἶχαν ἄμεση σχέση μέ τίς βιοτικές καί οικονομικές συνθήκες τοῦ Μελενίκου, οἱ ὁποῖες δέν ἦταν καθόλου καλές. Τό ἄγονο τοῦ ἐδάφους, ἡ περιορισμένη γεωργικὴ παραγωγή, ὁ στενὸς ὀρίζοντας τῆς ἐπαγγελματικῆς δράσεως καί ἡ ἀνάγκη ἐξευρέσεως ἀγορῶν πρὸς ἐξαγωγή τῶν ἐλαχίστων προϊόντων τους, συνετέλεσαν στήν ἀποδημία τῶν Μελενικίων. Ἐκεῖνο, ὅμως, πού ἐπέδρασε πάρα πολύ στήν ἀποδημία τῶν Μελενικίων καί τὴν ἀριθμητικὴ αὔξηση τόσο τῶν μελῶν τῆς ἐν Βιέννῃ παροικίας τους, ὅσο καί τῶν παροικιῶν τους στό Βουκουρέστι, τὸ Βελιγράδι, τὴ Βουδαπέστη καί ἀλλαχοῦ, ἦταν ἡ κατά τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. ἐπικρατοῦσα στό Μελενικό ἀφόρητη κατάσταση, ἐξ αἰτίας τῆς σκληρῆς διοικήσεως τὴν ὁποία ἀσκοῦσαν ὁ τοπάρχης τοῦ Μελενίκου Μουστᾶ Μπέης, ἀντάξιος καθ' ὅλα τοῦ ἐν Σέρραις συναδέλφου του Ἰσμαήλ Μπέη καί τοῦ υἱοῦ του Γιουσούφ Μπέη.

Καίτοι ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἀποδημία τῶν τέκνων του τὸ Μελενικό στεροῦνταν ἀπὸ τὰ ζωτικότερα, ἴσως, στοιχεῖα του, ἐν τούτοις ὅμως, αὐτὰ εὐρισκόμενα στήν ξένη, οὐδέποτε ἐλησμόνησαν τὴ γενέτειρά τους. Ἀντιθέτως, μάλιστα, μέ τὴ γενναιοδωρὴ βοήθειά τους καί μέ τὰ σεβαστά χρηματικά ποσά, πού ἀνελλιπῶς ἀπέστελλαν, συντηροῦσαν τὰ σχολεῖα, τίς ἐκκλησίες καί τὰ φιλανθρωπικά ἰδρύματα τοῦ Μελενίκου καί συνετέλεσαν στήν πνευματικὴ καί ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησή του, ἰδίως κατά τὰ δύσκολα χρόνια τῆς δουλείας. Στὴν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἀπέβλεψε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καί ἡ συστηματικὴ ὀργάνωση τοῦ «Κοινοῦ Μελενίκου», μέ τὴ σύνταξη κατὰ τὸ ἔτος 1813 τοῦ Καταστατικοῦ αὐτοῦ, καθὼς ἐπίσης καί ἡ ἀνάπτυξη καί ἀκμὴ τῶν Σχολῶν τοῦ Μελενίκου, στίς ὁποῖες δίδαξαν ἄνδρες πού διακρίθηκαν στὰ Γράμματα καί ἦσαν γνωστοί ὡς διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ὅπως ὁ Ἰωάννης Φιλητᾶς, ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος, ὁ Μηνᾶς Μηνωίδης καί ἄλλοι ἐξέχοντες ἐκπαιδευτικοί.

Τά παιδιά τους οἱ ἀπόδημοι Μελενίκιοι τὰ σπούδαζαν σὲ Ἑλληνικὰ σχολεῖα πού ἴδρυναν, καί τὰ ἀνέτρεφαν ἑλληνοπρεπῶς.

Τὰ κληροδοτήματα τῶν Μελενικίων διετίθεντο ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν καὶ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν σχολείων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἡ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης ἐπροστάτευε τὴν Κοινότητα τοῦ Μελενίκου, καθὼς καὶ ἡ Κοινότης τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς ὁποίας ὁ ναὸς ἐχρησιμοποιεῖτο, ἐπίσης, ἀπὸ τοὺς πολιτογραφηθέντες στὴν Αὐστροουγγαρία Ἕλληνες. Θὰ πρέπει νὰ τονισθῆ ἰδιαίτερος ὅτι ἡ Σχολὴ τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ ἔτους 1920, ὅποτε διελύθη, ἐπροστάτευε καὶ ἐνίσχυε παντοιοτρόπως τὰ σχολεῖα ὄχι μόνον τοῦ Μελενίκου, ἀλλὰ καὶ τῶν Σερρῶν καὶ τῶν ἄλλων Μακεδονικῶν πόλεων. Στὴ Σχολὴ αὐτὴ δίδαξαν οἱ Θεόκλητος Φαρμακίδης, Νεόφυτος Δούκας, Ἄνθιμος Γαζῆς, Ἀναστάσιος Παλλατίδης, Μιχαὴλ Ἀποστολίδης, Εὐγ. Ζωμαρίτης, Θεαγένης Λειβαδάς καὶ ἄλλοι.

Στὸ διασωθέν κτηματολόγιο τοῦ «Κοινοῦ Μελενίκου» (τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ πολύτιμο στοιχεῖο τοῦ πλουσιότατου ἀρχείου τῆς βιβλιοθήκης του) ἀπὸ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διαρπαγὴ καὶ πολτοποίηση τῶν ἀρχείων του, κατὰ τὴν εἰσβολὴ τους στὸ Σιδηρόκαστρο καὶ τὴν ὑπόλοιπη Ἀνατολικὴ Μακεδονία, περιλαμβάνεται μεγάλος ὄνομαστικός κατάλογος συνδρομητῶν καὶ εὐεργετῶν, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει χρονολογικῶς ἀπὸ τὸ ἔτος 1791 καὶ τελειώνει στὸ ἔτος 1819. Ἀπὸ τὸν ὄνομαστικὸ αὐτὸν κατάλογο προκύπτει ὅτι οἱ μεγαλύτεροι συνδρομηταὶ καὶ εὐεργεταὶ τοῦ «Κοινοῦ» καὶ τῶν Σχολῶν τοῦ Μελενίκου ὑπῆρξαν οἱ ἀπόδημοι Μελενικιοὶ, οἱ ὁποῖοι μνήμονες ὄντες τῆς προγονικῆς γῆς, ἀφιέρωσαν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς προόδου τῶν συμπατριωτῶν τους, ὀλόκληρη ἢ μέρος τῆς περιουσίας του. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρουμε ὅτι μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ τὴν ἐνίσχυση τῶν ὁμογενῶν τους διέθεσαν ὁ Σίνας, ὁ Μπέλιος, ὁ Τύρκας, ὁ Δούμπας, ὁ Παλλατίδης καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα Ράλλη.

Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε, ἐπίσης, ὅτι στὴ Βιέννη κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα καὶ μετέπειτα ὑπῆρχε τὸ περιώνυμο Ἑλληνικὸ Καφενεῖο, τὸ ὁποῖο ἦταν ὁ τόπος συναντήσεως τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, τῶν λογίων καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος γενικά, τῶν μεγαλεμπόρων Ἑλλήνων Μακεδόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ καθημερινοῦ μόχθου καὶ τῆς βιοπάλης καὶ γενικά ὄλων τῶν ξενητεμένων Ἑλλήνων.

Τὸ Ἑλληνικὸ Καφενεῖο τῆς Βιέννης, εὐρισκόμενον σὲ κεντρικὸ σημεῖο τῆς πρωτεύουσας τῆς Αὐστροουγγαρίας, ἦταν ἀπὸ τὸ 1780 καὶ ἐντεῦθεν

άνοικτό για όλους τούς Έλληνες ύπηκόους. Πολύ σύντομα απέβη κέντρο συναντήσεως τῶν μεγαλεμπόρων Ἑλλήνων πού κατάγονταν ἀπό τήν Μακεδονία, τῶν λογίων, τῶν διανοουμένων καί γενικά τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος. Ἐπίσης, ἐκεῖ σύχναζαν καί οἱ διάφοροι πράκτορες τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας.

Τό Καφενεῖο ὁμῶς, ἐκτός ἀπό τόπος συναντήσεως καί συναναστροφῶν τῶν ξενητεμένων Ἑλλήνων, απέβη καί κέντρο ἐνημερώσεως των, καθῶς καί ἐξευρέσεως ἐργασίας των. Ἐκεῖ ἐδιάβαζαν τίς Ἑλληνικές ἐφημερίδες καί περιοδικά καί ἐπληροφοροῦντο τά νέα, τά πολιτικά γεγονότα καί γενικά καθετί πού εἶχε σχέση μέ τήν Πατρίδα καί τά ἐθνικά θέματα. Ἐπίσης ἐκεῖ διάβαζαν οἱ θαμῶνες τίς ἐπιστολές τοῦ Κοραῆ πού ἐστέλλοντο σέ διάφορα πρόσωπα.

Στούς τοίχους τοῦ Ἑλληνικοῦ Καφενείου ἦσαν ἀναρτημένες διάφορες φωτογραφίες καί κάδρα. Μεταξύ αὐτῶν ἐδέσποζαν οἱ φωτογραφίες τοῦ Ρήγα Φεραίου, ὁ ὁποῖος γιά πρώτη φορά πῆγε στό Ἑλληνικό Καφενεῖο τό ἔτος 1791 καί ἀφοῦ ἐπληροφορήθη ἐκεῖνα πού ἤθελε, ἀναχώρησε στή συνέχεια στό Βουκουρέστι, ἀπ' ὅπου ἐπανήλθε στή Βιέννη περί τό ἔτος 1796, ὅπου ἐξετύπωσε τά ἔργα του, συνεργασθεῖς μέ τούς ἐκδότες ἀδελφούς Πούλιου, καταγομένους ἀπό τήν Κοζάνη, μέ τόν ἰατρό Νικολαΐδη, μέ τόν Ἀργέντη, τόν Πανταλέοντα Βλαστό καί πολλούς ἄλλους Ἑλληνες πατριῶτες. Στό Καφενεῖο τῆς ὁδοῦ Γκριχενστράσσε καί Φλάϊσμαρκτ καθόταν τά βράδια ὁ Ἐθνεγέρτης Ρήγας καί τραγουδοῦσε τά θούριά του.

Ὁ Ρήγας ἦταν τύπος πνευματώδης μέ μεγάλη πειθῶ καί γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο ἐθυσιάσθησαν μαζί του οἱ ἐνθερμοὶ ὀπαδοί του, οἱ ὁποῖοι τόν συνέδραμαν πολύ στήν ἐκτύπωση, μετάφραση καί διάθεση τῶν ἔργων του. Στό Καφενεῖο καί στή Λέσχη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης ἐδεματοποιοῦνταν τά νεοεκδιδόμενα ἔργα τοῦ Ρήγα Φεραίου πού εἶχαν προορισμό τή Μακεδονία, τήν Ἥπειρο, τή Θεσσαλία καί τήν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Σίμων Σίνας, πατέρας τοῦ ἐθνικοῦ μας εὐεργέτου Γεωργίου Σίνα, ὁ ὁποῖος ἦταν τύπος δυναμικοῦ καί δημιουργικοῦ ἀνθρώπου καί ἐπηρεάζε τήν οικονομική γενικά ζωή τῆς Αὐστρίας, συνήθιζε νά κάθεται στήν ἄκρη τοῦ Καφενείου καί νά καπνίζει τό τσιγάρο του. Ἐκεῖ πῆγαιναν νά τόν συναντήσουν οἱ ξενητεμένοι Ἑλληνες, γιά νά τόν παρακαλέσουν νά τούς ἐξεύρει κάποια ἐργασία γιά νά ἐπιβιώσουν.

Τό Έλληνικό Καφενείο τῆς Βιέννης ἐκαλλιέργησε τόν ἀκραιφνή πατριωτισμό. Ἀπ' αὐτό ἀναδειχτήκαν ἐξέχοντες ἀγωνισταί, παράτολμοι πράκτορες καί φλογεροί κήρυκες τοῦ Θείου Λόγου, πού διέδωσαν τά νάματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καί τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Αὐτοὶ ἐργάστηκαν γιά τήν πραγματοποίηση τῆς Μεγάλης Ἰδέας καί ἀναψαν τή φλόγα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς σκλαβωμένης Πατρίδος, ἀψηφίσαντες μύρια βασανιστήρια καί παντοειδεῖς διώξεις.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι, ἐκτός ἀπό τό περιώνυμο αὐτό Καφενείο τῆς Βιέννης, στήν ὁδό Ρίγκ ἢ ἄλλως Ρίγκστράσσε, ὑπῆρχε καί ἄλλο Ἑλληνικό Καφενείο, ὅπου οἱ πτωχοί, οἱ ἄστεγοι, οἱ γυρολόγοι, οἱ μεροκαματιάρηδες καί οἱ ἀγωγιάτες Ἑλληνες ἐπεδίωκαν νά συναντήσουν τόν Θεόδωρο Δούμπα, γιά νά τοῦ ζητήσουν τή συμπαράστασή του στά ζητήματα πού τούς ἀπασχολοῦσαν. Ἐπίσης, ἄλλο κέντρο στό ὁποῖο συγκεντρώνονταν Ἑλληνες, ἀλλά καί Εὐρωπαῖοι ἀπό κάθε χώρα, ἀντιπρόσωποι Κοινοτήτων, πράκτορες τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας καί ἐκπρόσωποι ξένων δυνάμεων καί Ὄργανισμῶν, ἦταν ὁ «Λευκός Βοῦς», πού λειτούργησε μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Θά πρέπει νά προσθέσουμε ἀκόμη ὅτι οἱ Ἑλληνες πατριῶτες συγκεντρώνονταν μυστικά καί σέ ἄλλες αἵθουσες, ὅπως στήν αἵθουσα τῆς Ἀρχόντισσας Ἀλεξάνδρας Ράλλη, στό Ρέζιντανς, στό σπίτι τοῦ Τουρουνζία καί στήν αἵθουσα τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου πληροφοροῦνταν τά πολιτικά νέα ἀπό τίς ἐφημερίδες καί τά περιοδικά πού διάβαζαν καί κατέστρωναν τά σχέδια γιά κοινή ἐθνική δράση πρὸς ἀπελευθέρωση τῆς Πατρίδος, πού ἦταν ὁ μύχιος πόθος τους καί ἡ πρωταρχική ἐπιδίωξή τους.

Τό Ἑλληνικότατο Μελένικο διακρινόταν ἀνέκαθεν γιά τήν πνευματική του παράδοση. Στά Γράμματα κατεῖχε τήν πέμπτη θέση μετά τή Χίο, Σμύρνη, Κυδωνίες καί Κέρκυρα. Τό 1903 εἶχε 816 ἑλληνικές οἰκογένειες, 69 ἀθιγγάνων καί οὐδεμία βουλγαρική.

Οἱ φιλοπρόοδοι κάτοικοι τοῦ Μελενίκου πού φημίζονταν γιά τήν ἐργατικότητα, τή φιλοξενία καί τόν πατριωτισμό τους, οὐδέποτε ἔπαυσαν νά καλλιεργοῦν τά Γράμματα καί νά λατρεύουν τίς Μοῦσες. Οἱ πλεῖστοι ἀπ' αὐτούς ἦσαν ἐγκρατεῖς τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Σ' αὐτό συνετέλεσε τά μέγιστα ἡ λειτουργία στό Μελένικο ὀνομαστής Σχολῆς, στήν ὁποία δίδαξαν, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, κατά καιρούς περιώνυμοι διδάσκαλοι, ὅπως οἱ Μανασῆς Ἡλιάδης, Χριστόφορος Φιλητάς, Πέτρος Παπαγεωρ-

γίου, Ἀδάμ Ζαπέκος, Δημήτριος Καλαμβακίδης καί ἄλλοι. Ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς, τῆς Σχολῆς Μπαλάνων, διακεκριμένος φιλόλογος καί ἰατρός, δίδαξε στό Μελένικο τό πιθανότερο κατά τό ἔτος 1795. Στό Μελένικο δίδαξε, ἐπίσης, καί ὁ ὁμοίως ἀπό τή Σχολή Μπαλάνων προερχόμενος Πέτρος Παπαγεωργίου, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό τή Σιάτιστα.

Μεταξυ τῶν κορυφαίων διδασκάλων τοῦ Μελενίκου, ἀναμφιβόλως συγκαταλέγεται καί ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος, ὁ ὁποῖος δίδαξε στή Σχολή τοῦ Μελενίκου ἐπί πολλά ἔτη. Ὁ Ζαπέκος, παράλληλα μέ τά διδακτικά του καθήκοντα, κατά τίς Κυριακές καί ἑορτές κήρυττε τόν θεῖο λόγο καί ξεχώριζε γιά τήν ταπεινοφροσύνη του, τούς καλούς τρόπους καί γιά τό ὅτι ἦταν καταδεκτικός σέ ὅλους. Τόσο στό Μελένικο, ὅσο καί στίς Σέρρες, ἡ παρουσία τοῦ Ζαπέκου ὑπῆρξε ἄκρως ἐπωφελής, ὄχι μόνο μέ τή διδασκαλία του, ἀλλά καί τόν λιτό βίον του καί τήν κήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅπως χαρακτηριστικά γράφει ὁ ἀείμνηστος Πέτρος Πέννας στό βιβλίο του «Ἱστορία τῶν Σερρών»: «... ἀπό τόν Προδρομίτη Μοναχό Θεοδόσιο, μαθητή καί τοῦ Μηνωῖδη καί τοῦ Ζαπέκου, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ζαπέκος ἦταν θεοσεβής, χρηστοίθης, καταδεκτικός, ὑπομονετικός, ἐλεήμων, σώφρων καί φιλάρετος...». Ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος ὑπῆρξε διδάσκαλος καί τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωῖδη, ὁ ὁποῖος στό περισπούδαστο βιβλίο του «Νεοελληνικά» γράφει γιά τόν Ζαπέκο, μεταξυ ἄλλων, καί τά ἑξῆς: «Οὗτος (ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος) δέν ἀπαξίωσε νά συμμαθητεύσει καί νά συσπουδάσει σέ προχωρημένη ἡλικία μετά τῶν νέων μαθητῶν του. Ἦταν ἀκάματος διδάσκαλος στό ἔργο του. Ὠφέλησε τό Μελένικο ὄχι μόνο μέ τήν ἀπό καθέδρας διδασκαλία, ἀλλά καί διά τοῦ παραδείγματος καί τοῦ ἀληθοῦς Σωκρατικοῦ βίου καί διά τίς ἐνδεδειγμένες κηρύξεις τοῦ Θεοῦ λόγου. Ἀκολούθησε τό τοῦ Σόλωνος «γηράσκω ἀεὶ διδασκόμενος». Ἄς σημειωθεῖ ὅτι διδάσκαλος τοῦ Πολυζωῖδη ἦταν καί ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς, μαθητής τοῦ ὀνομαστοῦ διδασκάλου τῆς Σχολῆς Μπαλάνων, Ψαλλίδα.

Ὁ Δημήτριος Καλαμβακίδης, Μελενίκιος τήν καταγωγή καί σπουδᾶσας στή Βιέννη, διετέλεσε ἐπί πολλά ἔτη διδάσκαλος στό Μελένικο. Ἐπίσης, ὅπως προελέχθη, διετέλεσε καί Σχολάρχης τῆς περίφημης Κεντρικῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλιστράτης καί συγχρόνως καί γραμματεὺς τοῦ ἐδρεύοντος τότε (1841) στήν Ἀλιστράτη Μητροπολίτου Δράμας. Αὐτό προκύπτει ἀπό σχετική ἐπιστολή τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ Μελενίκου, ἱατροῦ Ἀναστασίου Παλλατίδου, ἡ ὁποία ἀπεστάλη στόν Καλαμβακίδη

γιά νά μεριμνήσει γιά τή διοργάνωση τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς τῆς Ἀλιστράτης. Σέ ἀπάντηση, ὁ Καλαμβακίδης παρακαλεῖ τόν Παλλατίδη γιά τήν ἀποστολή στήν Ἀλιστράτη βιβλίων πρὸς ἐμπλουτισμό τῆς βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς τῆς, καθὼς ἐπίσης καί διαφόρων ἐποπτικῶν ὀργάνων διδασκαλίας. Ὁ Καλαμβακίδης διακρινόταν γιά τήν εὐρυμάθειά καί τή θεοσέβειά του. Ἦταν ἄριστος γνώστης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης καί τὸ γλωσσικό του ὕφος ἦταν ἔντονα ἐκκλησιαστικό.

Μετά τόν Ζαπέκο καί τόν Καλαμβακίδη, δίδαξε στήν Σχολή τοῦ Μελενίκου ὁ Γεώργιος Τζιέρης, ὁ ὁποῖος μετέφρασε ἀπὸ τὰ Γαλλικά τὸ βιβλίο «Ἡ διδασκαλία κατὰ τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο». Ἡ μετάφραση αὐτὴ ἀπετέλεσε πολὺτιμο ὁδηγὸ γιά τοὺς διδασκάλους τοῦ Μελενίκου.

Ἐξ ἄλλου, δέν θά πρέπει νά παραλείψουμε νά σημειώσουμε ὅτι στὴ χορεία τῶν ἐπιφανῶν διδασκάλων τοῦ Μελενίκου συγκαταλέγονται ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Βασματζίδης, συγγραφέας τοῦ σπουδαίου βιβλίου «Ἡ Μακεδονία πρὸ τῆς Δωρικῆς Μεταναστεύσεως», ὁ Νικόλαος Ζαχαριάδης, ὁ Δημήτριος Λάσκαρις, γόνος τῆς γνωστῆς καί ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου, ὁ Γάιος Λαζάρου, ὁ Κ. Σπούτης, ὁ Δημήτριος Βαρδάκας, ὁ Μετσοβίτης καί πολλοὶ ἄλλοι.

Κατὰ τόν Πολυζωΐδη, ὅσοι ἀποφοιτοῦσαν ἀπὸ τὴν Σχολή τοῦ Μελενίκου, «ἐμφοροῦνταν πνεύματος ἀγίου καί ἐνθέρμου ζήλου πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία, συνδυασμένη μὲ τὴν ὀρθόδοξο χριστιανικὴ πίστη». Διακαῆς πόθος τῶν Μελενικίων ἦταν ἡ σπουδὴ τῶν παιδιῶν τους. Πρὸς τοῦτο ἔκαμαν αἱματηρὲς οἰκονομίες γιά νά ἐξοικονομήσουν τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, προκειμένου νά στείλουν τὰ τέκνα τους στὶς Σέρρες ἢ καί στὸ ἐξωτερικὸ γιά σπουδές, κατὰ προτίμηση δὲ στὴ Βιέννη.

Τὸ Μελένικον ἀνέδειξε καί ἄλλους μεγάλους ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι διακρίθηκαν στὰ Γράμματα καί στὶς Ἐπιστῆμες. Μεταξὺ αὐτῶν μνημονεύονται: 1) Ὁ Ἡλιάδης Μανασῆς, ἰατρός καί λόγιος, πού ἔγινε τὸ 1780 Διευθυντὴς τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου. 2) Ὁ Παλλατίδης Ἀναστάσιος, οἰκογενειακὸς ἰατρός τῆς Καισαροβασιλείας καί μέλος ἐν Βιέννῃ Ἱατρικῆς Συνδιδακτορίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830. 3) Ὁ Πολυζωΐδης Ἀναστάσιος, ἐξέχων λόγιος, πολιτικός, ἀγωνιστὴς τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 καί πρόεδρος τοῦ συγκροτηθέντος στὸ Ναύπλιο πενταμελοῦς ἐκτάκτου δικαστηρίου, τὸ ὁποῖο τὴν 26ῆ Μαΐου 1834 — μειωψηφούντων τοῦ ἰδίου καί τοῦ Γεωργ. Τερτσέτη, οἱ ὁποῖοι ἔκριναν ἀθώους τοὺς κατηγορουμένους — κατεδίκασε σὲ θάνατο τόν Θεόδωρο Κολοκοτρώνη καί τόν

ἐξάδελφό του Δημήτριο Πλαπούτα. Ὁ Πολυζωίδης ἐσπούδασε στήν Εὐρώπη, ἀπό τήν ὁποία ἐγύρισε, ὅταν ἐξεράγη ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση καί κατετάχθη στή φάλαγγα τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ἐπί Ὀθωνος (1837) διετέλεσε Ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν. Συνέγραψε πολλά βιβλία γεωγραφικά, ἱστορικά καί νομικά. 4) Ὁ Χρηστομάνος Ἀναστάσιος, ἰδρυτής τοῦ Χημείου καί Καθηγητής τῆς Χημείας στό Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Χρηστομάνου εἶχε μέλη ἐγκατεστημένα στή Βιέννη ἀπό τοῦ ἔτους 1790, τά ὁποία εἶχαν ἐμπορικές σχέσεις μέ Μελενικίους ἐμπόρους καί ἐπροστάτευαν τά συμφέροντα τῆς Κοινότητος Μελενίκου.

Οἱ Μελενίκιοι ἦσαν ὑπερήφανοι γιά τίς πολλές τους ἐκκλησίες. Ὅπως προαναφέραμε, τό 1913 στό Μελένικο ὑπῆρχαν 72 ἐκκλησίες μέ θαυμάσιες τοιχογραφίες βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ Ἐπαρχία τοῦ Μελενίκου ἦταν τριακοστή στήν τάξη τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μέ μεγάλη ἐδαφική ἔκταση, ἐκτεινομένη ἀπό τοῦ Σιδηροκάστρου μέχρι τῶν βουλγαρικῶν συνόρων.

Ὅλοι οἱ διατελέσαντες μητροπολίτες Μελενίκου προσέφεραν μεγάλες ἐθνικές ὑπηρεσίες καί ἀναδείχθηκαν ἄξιοι τῆς ἀποστολῆς τους. Ἐκεῖνος, ὅμως, ὁ ὁποῖος διακρίθηκε ἰδιαίτερα ἦταν ὁ μητροπολίτης Εἰρηναῖος (κατά κόσμον Ἐμμανουήλ Παντολέοντος), ὁ ὁποῖος ἐπελέγη γιά τή διαποίμανση τῆς νευραλγικῆς καί ἐπισφαλοῦς Ἐπαρχίας τοῦ Μελενίκου — ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε πύλη εἰσόδου τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων στή Νότια Μακεδονία — λόγω τῶν ἐξαιρετικῶν προσόντων καί τῶν ἱκανοτήτων του καί διότι ἦταν γλωσσομαθῆς καί τόν διέκρινε πνευματική καί διπλωματική εὐστροφία, ὀξυδέρκεια, εὐφυΐα, ἀπαράμιλλο θάρρος καί ἀποφασιστικότητα. Κατά τή διάρκεια τῆς ποιμαντορίας του στό Μελένικο (1903-1907) ὁ Εἰρηναῖος ἀνέπτυξε μεγάλη θρησκευτική καί ἐθνική δράση, θέτοντας πολλές φορές τή ζωή του σέ προφανή κίνδυνο. Εἰδικότερα, κατά τή διάρκεια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, πρωτοστατοῦσε σέ κάθε ἐθνική ἐνέργεια πού ἀπέβλεπε στήν ἀναχαίτιση τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τάξει ὡς σκοπό τους τόν ἀφανισμό τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τήν προσχώρησι τῶν Ἑλληνορθόδοξων στή Βουλγαρική Ἐξουχία. Πρὸς εὐόδωση τῆς ἐθνικῆς του προσπάθειας, πού ἀποσκοποῦσε στήν κραταίωση τοῦ ποιμνίου του καί στήν ἀναπτέρωση τοῦ ἐθνικοῦ του φρονήματος, ὁ Εἰρηναῖος ἴδρυσε τό 1906 τίς Φιλόπρωχες Ἀδελφότητες Κυριῶν «Πέτρου καί Παύλου» καί «Ἀρμονίας», οἱ

ὅποιες, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλανθρωπίας, προσέφεραν ὑψιστες ἔθνικές ὑπηρεσίες, μία ἐκ τῶν ὁποίων ὑπῆρξε ἡ ὑπὸ τῆς «Ἀρμονίας» ματαίωση τῆς ιδρύσεως καὶ λειτουργίας βουλγαρικοῦ σχολείου στό Μελένικο.

Θά πρέπει νά σημειώσουμε ἀκόμη ὅτι ὁ Εἰρηναῖος κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του στό Μελένικο ἀνέπτυξε, πέραν τῆς ἐθνικῆς, καὶ μεγάλη ἐκκλησιαστική, ἐκπαιδευτική, κοινωνική καὶ συγγραφικὴ δράση. Ἔτσι, μεταξύ τῶν ἄλλων, ἐμερίμνησε γιὰ τὴν ἀνέγερση νέων ἐκκλησιῶν καὶ σχολείων, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐπάνδρωσή τους μὲ τὸ ἀναγκαῖο ἀνθρώπινο δυναμικό.

Μὲ τὴν ἐπιδειχθεῖσα δραστηριότητά του σέ ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ μὲ τὸ πολυσχιδές ἔργο πού ἐπετέλεσε ὁ Εἰρηναῖος, ἀπεδείχθη ἄξιος τῶν προσδοκιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἐλπίδων τῶν Μελενικίων. Ἡ τόσο γόνιμη καὶ πολύπλευρη δραστηριότητα τοῦ Εἰρηναίου ὡς Μητροπολίτου Μελενίκου διήρκεσε μία τριετία περίπου, διότι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1906 ἐτοποθετήθη ὡς Διευθυντῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, τὴν ὁποία — ἀφοῦ κυριολεκτικῶς ἀναλώθηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό — ἐπέτυχε νά ἀναβαθμίσει στό ἔπακρο καὶ νά τὴν καταστήσει ἀντάξια τῆς προτέρας φήμης της καὶ τῆς μεγάλης ἀποστολῆς της. Τὴν 26ῆ Ἰουλίου 1907 ὁ Εἰρηναῖος ἐξελέγη Μητροπολίτης στὴ χηρεύουσα μητροπολιτικὴ ἔδρα τῆς Κασσανδρείας, τὴν ὁποία, ἐπίσης, διαποιίμανε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία μέχρι τῆς κατὰ τὴν 16ῆ Αὐγούστου 1945 ἐκδημίας του πρὸς Κύριον. Καὶ στὴ μητροπολιτικὴ αὐτὴ περιφέρεια τῆς Κασσανδρείας ὁ Εἰρηναῖος ἀνέπτυξε ἐξ ἴσου σπουδαία ἐθνωφελὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ δραστηριότητα, ὅπως καὶ στό Μελένικο.

Στὴν περιοχὴ τῆς Μητροπόλεως τοῦ Μελενίκου, ὁ Ἑλληνισμὸς, καίτοι ὑπέστη μεγάλα δεινὰ ἀπὸ τίς βουλγαρικές συμμορίες, ἐν τούτοις ἀντέστη σθεναρὰ καὶ ἀντιμετώπισε μὲ ἐπιτυχία τίς ἐπιθέσεις τους. Τὴν ψυχὴ τῆς ὅλης ἀντιστάσεως ἀποτελοῦσαν στὴ νευραλγικὴ αὐτὴ περιφέρεια ὁ Γυμνασιάρχης Μελενίκου Γεώργιος Σφήκας, ὁ Σχολάρχης Κάτω Τζουμαγιᾶς (Ἡρακλείας) Γεώργιος Στιβαρός, ὁ Σχολάρχης Σιδηροκάστρου Βασίλειος Γεροβασιλείου καὶ ἡ ἡρωίδα Σερραῖα Διδασκάλισσα Σπατόβου (Κοιμῆσεως) Φωτεινὴ Παπαδημητρίου-Ἀλατᾶ. Ὅλοι οἱ ἀνωτέρω ἀγωνίσθηκαν μὲ πρωτοφανὴ ἐνθουσιασμό καὶ ἀκατάβλητο σθένος γιὰ τὴ διάσωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Μητροπολίτου Μελενίκου Εἰρηναίου.

Ἐξ ἄλλου, στὴν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τους σπουδαίως συνέβαλαν οἱ

πρόκριτοι και προύχοντες τής περιφέρειας Θεοχάρης Παπαχαριζάνης, από τό Σιδηρόκαστρο, Ἄγγελος Μποζίκης, Λιόντας και Μίτας Μαζάνης και Γεώργιος Λιόντας από τό Σάβιακο (Βαμβακόφυτο), Ἰωάννης Μπουρουβάνης και Περικλῆς Ἀστεριάδης, πρόεδρος Κοινότητος και διδάσκαλος Κρουσόβου (Ἀχλαδοχωρίου), ἀντιστοίχως, και Ἰωάννης Γούναρης, από τό Σιδηρόκαστρο.

Κατά τήν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος οἱ Μελενίκιοι υπέστησαν πολλά δεινά από τούς βουλγάρους κομιτατζήδες, οἱ ὁποῖοι ἐλυμαίνοντο τήν περιφέρεια τοῦ Μελενίκου. Μέ γενναιότητα ὁμως ἀντιστάθηκαν σέ ὄλες τίς προσπάθειες τῶν κομιτατζήδων νά ἐκριζώσουν τήν ἐλληνικότατη γενέτειρά τους. Καί τό Μελένικο ἔμεινε προμαχῶν Ἑλληνικός πάντοτε, ὅπως ἦταν και ἐπί Βυζαντινῶν, μέ τήν κρυφή ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας του, ἡ ὁποία θά ἔφθανε κάποια μέρα και ἐκεῖ.

Οἱ Μελενίκιοι ἀγωνίστηκαν σκληρά ἐπί σειρά ἐτῶν κατά τοῦ σλαβισμού γιά νά διατηρήσουν τή γλῶσσα, τή θρησκεία και τίς ἐθνικές τους παραδόσεις. Στόν ἀγῶνα τους αὐτό συνεργάζονταν στενά μέ τό Σιδηρόκαστρο, τό Πετρίτσι, τό Νευροκόπι, τή Στρωμνίτσα και τά λοιπά χωριά τῆς περιοχῆς. Ἰδιαίτερα στενή και συχνή ἦταν ἡ συνεργασία και ἐπικοινωνία τῶν Μελενικίων μέ τούς κατοίκους τοῦ Σιδηροκάστρου, ἀκόμα και στόν κοινωνικό και ἐπαγγελματικό τομέα.

Τήν 24η Ὀκτωβρίου 1912, στόν Βαλκανοστουρικό Πόλεμο, εἶδαν οἱ Μελενίκιοι μέ συγκίνηση τό ὄνειρό τους νά ἐκπληρώνεται, τόν Τοῦρκο κατακτητή νά φεύγει, ἀλλά εἶδαν και μέ ἀγωνία τόν φοβερό Βούλγαρο κομιτατζή νά καταλαμβάνει τήν πατρίδα τους, ἔστω και ἂν ἦταν σύμμαχος. Μῆνες ἀγωνίας ἐπακολούθησαν. Ὁ συμμαχικός πόλεμος κηρύσσεται τήν 13η Ἰουνίου 1913 και ἐντός 30 ἡμερῶν τά Ἑλληνικά στρατεύματα φθάνουν από τή Θεσσαλονίκη στά πρόθυρα τῆς Βουλγαρίας, στήν Ἄνω Τζουμαγιά. Τήν 30η Ἰουνίου τοῦ 1913 λόχος ἐθελοντῶν κατέλαβε τό Μελένικο. Ὁ πόλεμος ἐσταμάτησε τήν 18η Ἰουλίου 1913. Καί τήν 28η Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὑπογράφεται ἡ Συνθήκη Εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου, ἡ ὁποία ἐπιδικάζει τό Μελένικο στούς Βουλγάρους.

Ἡ ἀπόφαση αὐτή κατατάρσσει τούς Μελενικίους. Ὅνειρα γενεῶν ὀλοκλήρων ὄνειρα πού εἶχαν γίνει πραγματικότητα γιά λίγες ἡμέρες, διαψεύδονται κατά τρόπον πολύ σκληρόν. Ἡ διπλωματία ἐποποθέτησε τό Μελένικο μέσα στά σύνορα τῆς Βουλγαρίας. Τό ἐποποθέτησε, ὅπως τοποθετεῖ κανεῖς ἕνα ἄψυχο πράγμα. Ἀλλά τό Μελένικο δέν ἦταν πράγ-

μα, ήταν ψυχή, ψυχή Έλληνική. Συγκροτείται μέγα συμβούλιο κατοίκων την 30η Ιουλίου του 1913 και λαμβάνεται ή μεγάλη απόφαση νά μεταναστεύσουν οί Μελενίκιοι στην Ελλάδα. Άλλά τά κτήματά τους; Τά αγαθά τους;

Αυτά θά γίνουν βουλγαρικά. Άς γίνουν! Οί Μελενίκιοι έχουν ψυχήν και όχι μόνον στόμαχον. Καί κατέρχονται στην Ελλάδα, ή όποία δέν απέχει άλλωστε παρά μόνον 30 χιλιόμετρα. Οί τρυπητές σπάζουν, τά βαρέλια άνοίγουν και οί χιλιάδες όκάδες του μοσχομουρισμένου μελενικιώτικου κρασιού χύνονται και πλημμυρίζουν ποτάμι όλόκληρο τούς καθηφορικούς δρόμους τής πόλεως, θυσία τής ψυχής του Μελενίκου στή Θεά Έλευθερία. Καί οί Μελενίκιοι μέ τά όλίγα σκεύη τους πού τά μετέφεραν τά μεταγωγικά του Έλληνικού στρατού έγκαθίστανται οί περισσότεροι στό Σιδηρόκαστρο και οί λοιποί στά Σέρρας και στή Θεσσαλονίκη, γιά νά αρχίσουν μιά καινούργια ζωή, ζωή προσφυγική, άλλα στεφανωμένη μέ τή μεγαλύτερη εϋτυχία, πού ύπάρχει στον κόσμο, τήν Έλευθερία τους..!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άργυροπούλου Περ., «Ό Μακεδονικός Άγών», Θεσσαλονίκη 1958.
 Γ.Ε.Σ./Δ/σεως Ιστορίας Στρατού, «Ό Μακεδονικός Άγών και τά εις Θράκην γεγονότα», Άθήναι 1979.
 Γκιωδαβίδη Άπ., «Σελίδες του Μακεδονικού Έλληνισμού», Θεσ/νίκη 1959.
 Δέλτα Πην., «Άρχεϊον Μακεδονικού Άγώνος».
 Δραγούμη Φιλ., «Ό Μακεδονικός Άγών», περιοδ. «Νέα Έστία», Τόμος 850, Άθήναι 1962.
 Ζάννα Άλεξ., «Ό Μακεδονικός Άγών» (Άναμνήσεις), Θεσ/νίκη 1960.
 Λαούρδα Βασ., «Ό Μακεδονικός Άγών», Θεσ/νίκη 1962.
 Λαούρδα Βασ., - Πέννα Π., «Ό Μακεδονικός Άγών εις τήν περιοχήν των Σερρών κατά τό 1907», Άθήναι 1958.
 Μαζαράκη Κ. Αινιάνος, «Ό Μακεδονικός Άγών» (Άναμνήσεις), Θεσ/νίκη 1963.
 Μαρκεζίνη Σπ., «Πολιτική Ιστορία τής σύγχρονης Ελλάδος» Άθήναι 1972.
 Μόδη Γ., «Μακεδονικός Άγών και Μακεδόνες Άρχηγοί», Θεσ/νίκη 1959.
 Του ίδιου, «Ό Μακεδονικός Άγών και ή νεώτερη μακεδονική ιστορία», Θεσ/νίκη 1967.
 Πέννας Π., «Άνατολικομακεδόνες άποικοι έν Αϋστρουγγαρία» Έφημ. «Καθημερινή» Άθηνων τής 12.9.1938.

- Τοῦ ἰδίου, «Τό Κοινόν Μελενίκου καί τό σύστημα διοικήσεώς του», Ἐκδ. τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Ἀθήνα 1946.
- Τοῦ ἰδίου, «Ἱστορία τῶν Σερρῶν», Ἀθήνα 1996.
- Τοῦ ἰδίου, «Μελένικον, ὁ Ἀκρίτας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορρά» (Διάλεξις), Ἀθήνα 1966.
- Σιακούρη Ἄντ., «Ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ μου σταδίου» (1897-1933), Κάρον 1951. Paillares Michel «Ἡ Μακεδονικὴ Θύελλα» (Τὰ Πύρινα Χρόνια 1903-1907), Ἀνατυπώσεις 1994.
- Στάμου Παν., «Ὁ Μητροπολίτης Κασσανδρείας (καί πρόην Μελενίκου) Εἰρηναῖος (1864-1945)» Βιογραφία. Θεσ/νίκη 1949 καί Ἀθήνα 1992.
- Χατζῆ Δ., «Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος», Ἀθήνα 1971.
- Χατζηκυριακοῦ Γ., «Σκέψεις καί ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνά τὴν Μακεδονίαν», Ἀθήνα 1906.
- Χιώλου Κων., «Ἡ συνεισφορά τῶν Σερραίων εἰς τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα», «Σερραϊκὰ Ἀνάλεκτα», Ἐκδ. Δήμου Σερρῶν 1993-1994, σελ. 151 ἐπομ.
- Τοῦ ἰδίου «Ἀναστάσιος Πολυζωίδης» (Ὁ δικαστὴς, ὁ λόγιος, ὁ πολιτικός), (Διάλεξις), Ἀθήνα 1994.
- Τοῦ ἰδίου, «Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος», Ἐφημ. «Ἐστία» φύλλα τῆς 8, 9, 10 καί 11 Φεβρ. 1995.
- Τοῦ ἰδίου, Διάφορα ἄρθρα περὶ τοῦ Μελενίκου, δημοσιευθέντα εἰς τὰς ἐφημερίδας «Ἐστία» Ἀθηνῶν, «Ἑλλην. Βορράς» Θεσ/νίκης καί «Πρόοδος» Σερρῶν.

129
ΑΘΗΝΑ ΠΕΔΙΑΔΙΤΑΚΗ
πτυχ. Ἀρχαιολόγος Α.Π.Θ.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙ ΣΕΡΡΩΝ

Ἡ γνωστή μελέτη τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου *Αἱ Σέρραι καί τὰ προάστεια τὰ περί τὰς Σέρρας, καί ἡ Μονή Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου* (Συμβολή ἱστορική καί ἀρχαιολογική) προσφέρει ἕναν ἰδιαίτερα ἀξιόλογο πλούτο πληροφοριῶν, χρήσιμο τόσο στοὺς μελετητὲς τῆς ἱστορίας καί τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν, ὅσο καί σέ ὁποιοδήποτε ἐνδιαφέρεται γενικότερα γιά τό χῶρο. Τό εὔρετήριο τοπωνυμίων πού ἀκολουθεῖ συντάχθηκε μέ τὴν ἐλπίδα ὅτι θά κάνει τὴν προσέγγιση αὐτὴ πιό εὐκόλη*.

Τὰ τοπωνύμια ἔχουν καταταχθεῖ κατὰ περιοχές, ἀλλὰ καί κατὰ ἀλφαβητική σειρά. Δίνονται δύο ἀριθμοὶ σελίδων γιά κάθε καταχώρηση: ὁ πρῶτος ἀναφέρεται στή σελίδα τῆς δεύτερης ἔκδοσης, μέ αὐτοτελή σελιδαρίθμηση καί εἰσαγωγή Χ. Μπακιρτζή, ἀπό τὴ Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρῶν (βλ. Σερραϊκά Χρονικά 11, 1993, σελ. 231-233), ἐνῶ ὁ δεύτερος, μέσα σέ παρένθεση, στήν πρώτη ἔκδοση τῆς μελέτης στό περιοδικό *Byzantinische Zeitschrift* III, 1894, σ. 225-329.

Α

Ἀδριανούπολις	51 (275), 54 (278), 103 (327)
Ἀγκιάλος	βλ. τοπωνύμια Βουλγαρίας
Αἶνος	50 (274)
Ἀθῆναι	3 (227) 11 (235), 51 (275), 52 (276), 75 (299), 91 (315) σημ. 1
Ἄθως ("Ἁγιον Ὄρος)	31 (255), 32 (256), 55 (279), 76 (300), 88 (312), 91 (315)
Μονές Ἀγ. Ὄρους	
Βατοπεδίου	91 (315), 92 (316)
Κουτλουμουσίου	32 (256)

* Εὐχαριστῶ τόν καθηγητὴ Χ. Μπακιρτζή, γιά τὴν προτροπὴ δημοσίευσης τοῦ παρόντος εὔρετηρίου καί γιά τίς χρήσιμες ὑποδείξεις του.

Λαίρας (Ἄγ. Ἀθανασίου)	31 (255), 55 (279)
Πρωπάτον	92 (316)
Αἴγυπτος	93 (317)
Ἀκαρνανία	30 (254)
Ἀλεξάνδρεια	47 (271), 49 (273)
Ἀλιάκμων	80 (304)
Ἀλιστράτη	22 (246) βλ. καὶ σημείωση 2
Ἀμερική	1 (225)
Ἀμφίπολις	11 (235), 54 (278), 75 (299), 77 (301), 82 (306)
Ἀξιός	81 (305)
Ἄρτα	51 (275)
Ἀφρική	1 (225)
Β	
Βαρδάρης (Βραδάρης)	81 (305)
Βάρνα	51 (275)
Βατικανό	97 (321), 105 (329)
Βελεσός (Βελεσσά)	64 (288)
Βελιγράδι	3 (227) σημ. 1
Βενετία	3 (227)
Βέρροια	46 (270), 49 (273), 51 (275)
Βιέννη	104 (328)
Βοδενά	29 (253)
Βόσπορος	49 (273), 50 (274)
Βουλγαρία (Bulgarie)	85 (309), 87 (311) σημ. 1
<i>Τοπωνύμια περιοχῆς Βουλγαρίας</i>	
Ἀγχιάλος	51 (275)
Βάρνα	51 (275)
Δρύστρα	87 (311) σημ. 1
Ἔντο κούκι	80 (304)
Μεσήμβρια	51 (275)
Μονόσπητο	80 (304)
Σόφια	51 (275)
Στρούμ(ν)ίτσα (Tsarova Kitscha)	64 (288), 80 (304)
Σωζόπολις	35 (259)
Τιβεριούπολις (βλ. καὶ Στρούμιτσα)	64 (288)
Τύρνοβο (Τούρνοβο)	49 (273), 51 (275)
Φιλιππούπολις	51 (275), 54 (278)
Βυζάντιον	50 (274)

Γ

Γαλλία	1 (225)
Γαλλικός ποταμός (Έχέδωρος)	81 (305)
Γενιτά	70 (294)
Γκιουμουρτζίνα	75 (299)

Δ

Δεμίρ Χισάρ (Σιδηρόκαστρο, Ήράκλεια Σιντική)	22 (246), 27 (251)
Δέρκοι	βλ. τοπωνύμια Θράκης
Διδυμότειχο	54 (278)
Δράμα	22 (246), 36 (260), 37 (261), 39 (263), 41 (265), 44 (268), 47 (271), 51 (275), 53 (277), 66 (290), 75 (299), 83 (307)

Τοπωνύμια περιοχής Δράμας

Άλιστράτη	22 (246) βλ. και σημ. 2
Ζελιάχοβα (Ζελίχοβα, Ζιλίχοβα, Ζελίχοβος)	22 (246), 74 (298), 76 (300), 81 (305)
Ζίχνα (Ζίχνας, Ζίχναι)	6 (230), 22 (246), 30 (254), 35 (259), 51 (275), 74 (298), 75 (299), 76 (300) 77 (301), 81 (305), 83 (307), 84 (308), 88 (312), 89 (313), 101 (325)

Τοπωνύμια περιοχής Ζίχνας

Άνασασία	74 (298)
Θολός	77 (301)
Κουρλούκοβα (Κουρλούκοβο)	82 (306) - 83 (307)
Ούσκα (Νούσκα) Άνω και Κάτω	76-77 (300-301)
Τούμπα	84 (308)
Τσερέπλιανη	81 (305)
Μονή Εικοσιφοινίσσης (Κοσίνιτσα)	66 (296), 67 (291)
Νευροκόπιον (τοπωνύμια περιοχής Νευροκοπίου στό Ν)	11 (235), 51 (275), 78 (302) 81 (305)

Ε

Έγνατία οδός	22 (246)
Έξιοβα	βλ. χωριά περιοχής Σερρών
Έλλάς	93 (317), 98 (322), 99 (323)
Έφεσος	46 (270), 49 (273), 51 (275)
Έχέδωρος ποταμός	βλ. Γαλλικός

Z

Ζίχνα βλ. τοπωνύμια Δράμας
 Ζελίχοβα βλ. τοπωνύμια Δράμας

H

Ἡδωνίς 83 (307)
 Ἡπειρος 50 (274)
 Ἡράκλεια βλ. τοπωνύμια Θράκης
 Ἡράκλεια Σιντική 22 (246)

Θ

Θεσσαλία 63 (287), 76 (300)
 Θεσσαλονίκη 1 (225), 10 (234), 13 (237),
 14 (238), 15 (239),
 17 (241) σημ. 1,
 18 (242), 23 (247), 24 (248),
 25 (249), 28 (252) σημ. 1,
 31 (255), 32 (256), 35 (259),
 50 (274), 61 (285), 70 (294),
 80 (304), 83 (307), 97 (321),
 105 (329)

Ναοὶ Θεσσαλονίκης

Ἁγ. Αἰκατερίνη 18 (242)
 Ἁγ. Ἀπόστολοι (Σοῦνκ Σοῦ Τζαμί) 18 (242), 31, (255)
 Ἁγ. Γεώργιος 24 (248), σημ. 1
 Ἁγ. Δημήτριος 50 (274)
 Ἁγ. Νικόλαος Ὀρφανός 28 (252), σημ. 1
 Ἁγ. Νικόλαος Τρανός 28 (252), σημ. 1
 Ἁγ. Παρασκευή (Eski Djuma) 23 (247)
 Ἁγ. Σοφία 25 (249)
 Θῆβαι 51 (275)
 Θράκη 50 (274), 59 (283), 61 (285)

Τοπωνύμια Θράκης

Ἀδριανούπολις βλ. στό Α
 Αἶνος βλ. στό Α
 Γάνος (τό) 51 (275)
 Δέρκοι 46 (270)
 Διδυμότειχον 54 (278)
 Ἡράκλεια 50 (274), 51 (275)
 Μάδιτος 50 (274)
 Μαρώνεια 50 (274)

Μήδεια	54 (278)
Μπάσκοβο (ἢ Πετριζιάτισσα) (Μονή καί τυπικόν τῆς Μονῆς)	75 (299), 77 (301), 81 (305), 83 (307), 94 (318), 95 (319) 94-95 (318-319)
Ξάνθη	βλ. στό Ξ
Ροδόπη	75 (299), 94 (318)
Σηλυβρία	50 (274), 51 (275)
Τραϊανούπολις	54 (278)
Χώρα	51 (275)
I	
Ἱεροσόλυμα	3 (227), 51 (275)
Ἰμβρος	54 (278)
Ἰσπανία	95 (319)
Ἰωάννινα	54 (278)
K	
Καβάλα	47 (271), 54 (278)
<i>Τοπωνύμια περιοχῆς Καβάλας</i>	
Αἰκισιάνη	51 (278)
Βολερός	75 (299)
Ἐλευθερούπολις	54 (278)
Μοσινόπολις (Μεσορόπη, Μουσουρόπη, Μοσυρόπολις)	75 (299)
Πράβιον (Πραΐν, Πραΐνιστα)	54 (278), 75 (299)
Φίλιπποι	βλ. στό Φ
Χριστούπολις	47 (271)
Χρυσόπολις	47 (271)
Κάιρο	94 (318)
Καισάρεια	49 (273), 51 (275)
Καισαρούπολις	81 (305)
Κασάνδρεια	39 (263), 49 (273)
Κόρινθος	51 (275)
Κορυθαΐ	65 (289) σημ. 1, 81 305, 83 (307)
Κρήτη	50(274)
Κύζικος	49 (273), 50 (274), 54 (278)
Κυνουρία	98 (322)
Κύπρος	27 (251)
Κωνσταντινούπολις (μέ ὅποια ὀνομασία)	3 (227), 6 (230), 7 (231), 9 (233), 35 (259), 37 (261), 39 (263), 46 (270), 47 (271),

51 (275), 54 (278), 63 (287),
91 (315), 92 (316), 97 (321),
103 (327), 104 (328)

Λ

Λακεδαιμονία (Λακεδαίμων) 98 (322), 99 (323)
Λάμψακος 50 (274)
Λάρισα 50 (274), 51 (275), 65 (289)
Λαύρας (μονή Ἁγ. Ἀθανασίου) 31 (255), 55 (279)
Λῆμνος 22 (246) σημ. 2
Ληψία 94 (318)

Μ

Μάδυτος 50 (274)
Μακεδονία 1 (225), 2 (226), 19 (243),
25 (249),
26 (250), 34 (258), 35 (259),
39 (263), 40 (264), 49 (273),
50 (274), 52 (276), 53 (277),
54 (278), 62 (286), 76 (300)
σημ. 1, 62 (286), 80 (304),
95 (319) σημ. 1

Τοπωνύμια Μακεδονίας

Γραμματίκοβον 49 (273)
Δοϊράν (Δόβηρος) 80 (304)
Καβακλί 81 (305)
Νάουσα βλ. στίχ. Ν
Πελαγονεΐα 49 (273)
Πετριτζι(ον) 95 (319) σημ. 1
Πεζιλόγκιον 83 (307)
Πολυανή 80 (304)
Στεφανινά 83 (307)
Μελένικον (ἐπαρχία καὶ πόλη) 22 (246), 27 (251), 40 (264),
44 (268), 51 (275), 53 (277),
54 (278), 78 (302)

Τοπωνύμια περιοχῆς Μελενίκου

Δαφνουσία 27 (251)
Λασκάρεβο 78 (302)
Λεγγίνιον (Λεγένι) 78 (302)
Λιβαδίτσα 78 (302)
Λιβοβιστός (Λιμπόβιστα) 78 (302)

Μάντσιουλου	78 (302)
Σιδηρόκαστρον (Δεμίρ Χισάρ, Ἡράκλεια Σιντική)	22 (246), 27 (251)
Μενοίκιον ὄρος (Μπὸς δάγ ἢ ὄρος τοῦ Μενοικέως)	3 (227), 5 (229), 6 (230), 8 (232), 30 (254), 54 (278), 72 (296), 79-80 (303-304), 86 (310), 88 (312), 92 (316)
Μεσήμβρια	βλ. τοπωνύμια Βουλγαρίας
Μπάσκοβο (μονή)	βλ. τοπωνύμια Θράκης
Μυτιλήνη	46 (270), 51 (275)
Μύρα (Λυκίας)	50 (274), 51 (275)
N	
Νάουσα (Νέα Αὐγούστα, Νιάουσα)	62 (286)
Ναύπλιον	62 (286)
Νέστος	1 (225), 11 (235), 81 (305)
Νευροκόπιον	11 (235), 51 (275), 78 (302), 81 (305)
<i>Τοπωνύμια περιοχῆς Νευροκοπίου</i>	
Λεοσίανη (Ἐλέσνιτζα)	78 (302)
Λιοῦμτσεν	81 (305)
Λουμπούτσια	81 (305)
Τεργλίον (Τριλίον)	75 (299), 81 (305)
Τρουλιάνη	81 (305)
Νίκαια	54 (278)
Νικομήδεια	7 (231), 45 (269), 46 (270), 50 (274), 51 (275)
Νικόπολις	11 (235), 50 (274)
Ξ	
Ξάνθη	53 (277)
Ο	
Ὀδομαντική	1 (225)
Ὀρβηλον ὄρος	86 (310)
Π	
Παγγαῖον ὄρος	66 (290), 86 (310), 94 (318)
Πάναξ ποταμός	77 (301)
Παρίσιοι	92 (316), 96 (320), 97 (321), 104 (328)
Πάτμος	49 (273), 94 (318)

Πάτραι	36 (260), 51 (275)
Πελαγονεία	49 (273)
Πελοπόννησος	36 (260), 62 (286)
<i>Τοπωνύμια Πελοποννήσου</i>	
Ἐπακτος	51 (275)
Κόρινθος	βλ. στό Κ
Κυνουρία	βλ. στό Κ
Λακεδαιμονία	βλ. στό Λ
Μορέας	98 (322)
Ναύπλιον	βλ. στό Ν
Πάτραι	36 (260), 51 (275)
Χριστιανούπολις	51 (275)
Ὦλενος (Καμενίτζα)	65 (289), σημ. 1
Πετριτζιώτισσα (μονή Μπατσκόβου)	βλ. τοπωνύμια Θράκης
Πολωνία	65 (289) σημ. 1
Προκόνησος	51 (275)
Προποντίδα	49 (273)
Προύσα	49 (273), 50 (274), 51 (275), 54 (278)
Πρωραδοβίζιον (Ραδοβίζιον)	51 (275)
P	
Ραδοβίζιον (Πρωραδοβίζιον)	51 (275)
Ροδόπη	75 (299), 94 (318)
Ρωμανία	6 (230)
Νέα Ρώμη (βλ. καί Κωνσταντινούπολις)	54 (278)
Σ	
Σερβία	6 (230), 14 (238), 19 (243), 30 (254), 74 (298), 76 (300), 79 (303), 87 (311), 89 (313)
<i>Σέρραι - Χωριά περιοχής</i>	
Ἀβδαμάλι	83 (307)
Ἄγκο Μαχαλάς	83 (307)
Ἀηδονοχώρι	83 (307)
Ἀλή Μπέη Κιόι	83 (307)
Ἀμπντουλά Μαχαλάς	84 (308)
Ἀντάς	84 (308)
Ἀντζίστα	22 (246)
Ἀπιδιές	84 (308)
Ἀχινοῦ (ή)	81 (305)

Βάλτα τῶν Κακαράδων	82 (306)
Βελιδόρος	75 (299)
Βερνάρης (Βερνάρους, Βερνάρ)	75 (299)
Βέρτζιανη	84 (308)
Βεζνίκον	44 (268), 60 (284), 82 (306)
Βουλαριτζοῦς (τό)	75 (299)
Βραστά	83 (307)
Βροντοῦ	44 (268), 82 (306)
Γασαλάγκος (Γαστελέγκο(ου)ς)	75 (299)
Γενί Κιόι	84 (308)
Γενί Μαχαλάς	84 (308)
Γενί τσεφλίκ	84 (308)
Γκισούρ Καμήλα	84 (308)
Γκοίντελι	84 (308)
Γλαίνη	81 (305)
Γοπάτσι(ον), Γκοπάτσι	11 (235), 83 (307)
Δαρνάκικα (Δαρνακοχώρια)	60 (284)
Δημητρίτσι (Δημητρίτση)	83 (307)
Δοβίστα	βλ. Ντοβίστα
Ἐξιοβα (Ἐξιοβᾶ, Ἐξεβαί)	75-76 (299-300), 88 (312)
Ἐλσιανη	78 (302), 83 (307)
Ζερβοχώρι	83 (307)
Ζιλί	60 (284), 84 (308)
Jassovo	76 (300)
Ἰβήρων (Παλιότρος)	84 (308)
Καβακλί	84 (308)
Κακαράσκα	84 (308)
Καλάδενδρα (Καλένδρα)	82 (306)
Καρατζάδες	83 (307)
Πέρα Καρατζάδες	84 (308)
Καρλί Κιόι	77 (301)
Καστρί	83 (307)
Κερανίτζα ἢ Κεράνιτσα	77 (301)
Κεσιζλίκ	84 (308)
Κίζ Πικεσί	84 (308)
Κούλα	84 (308)
Κόσνα	71 (295), 77 (301)
Κούντσιος	83 (307)
Κρούσιοβα (Ἄνω καὶ Κάτω Κρούσιοβα)	44 (268), 82 (306)
Κρεβασμούντον (Τακραβασμοῦντον)	77 (301)
Κυνηγοί	77 (301)
Λάκκος	54 (278), 77 (301), 87 (311)
Λιβάδιον	75 (299), 78 (302)
Μαζλάρι	83 (307)

Μακέσι	84 (308)
Μελενικίτζιον	75 (299), 78 (302)
Μέργιανη	84 (308)
Μερτάτι	83 (307)
Μετόχι	65 (289)
Μόδιον	80 (304)
Μονόσπιτον (Μονοσπίτια)	79-80 (303-304)
Μότσιαλη	82 (306)
Μούκλιανη	83 (307)
Μουσλίμ Καμήλα	83 (307)
Μπάνιτσα	83 (307)
Μπαϊρακτάρ Μαχαλάς	84 (308)
Μπεϊλίμ Μαχαλάς	84 (308)
Νεβόλιανη	84 (308)
Νεοχώριον	80 (304)
Νιγκοσλάβι	83 (307)
Νιγρίτα (Ἰγρίτα)	82 (306)
Ντερβέσιανη	60 (284), 84 (308)
Ντεβίτσα (Δοβίτσα)	60 (284), 83 (307)
Ντράνοβο	83 (307)
Ντουτλί (καί χειμαρρος Ντουτλί τσάι)	65 (289), 66 (290), 70 (294), 83 (307)
Ξυλοπήγαδα ἢ Ξυλότρις	82 (306)
Ὅμοσρ μπέη	83 (307)
Ὅρλιακον (Ὁρληακός)	82 (306)
Παλιότρος (Ἰβήρων)	84 (308)
Πέρα (τά)	81 (305)
Περιλόγκιον	83 (307)
Πηλορήγιον	81 (305)
Πέρα Πολεάνα	80-81 (304-305)
Πραβίκιον (Πρεβίτσα)	81 (305)
Προσενίκη	83 (307)
Ραβνά	83 (307)
Ραχοβίτσα	83 (307)
Σάιτιās	83 (307)
Σακάφτσια	84 (308)
Σάλ Μαχαλάς	84 (308)
Σαρμουσακλί	22 (246), 60 (284), 83 (307)
Σίρπα	83 (307)
Σουμπάς Κιόι	60 (284), 77 (301)
Στεφανινά (Στεφανιανά)	83 (307)
Σφολενός (Σφιλινός)	81 (305)
Τακρβασμοῦντον (Κρεβασμοῦντον)	77 (301)

Τζερπίστα (Τζιρπίστα)	11 (235), 44 (268), 82 (306)
Τζίντζιος	83 (307)
Τοπόλιανη (Τοπόλτζος)	60 (284), 77 (301)
Τριβόλης	81 (305)
Τσιτσιλίγκοβον	84 (308)
Φράστιανη (*Ανω και Κάτω)	83 (307)
Φιτώκι	84 (308)
Χομόντος	84 (308)
Χούμνικον (Χοϋμκος)	44 (268), 82 (306)
Χριστός	75 (299)
Ώρληακός (*Ορλιακον)	82 (306)
<i>Τοπωνύμια περιοχής Σερρών</i>	
Άγγίτης ποταμός	22 (246)
Άσώματος (μετόχι)	74 (298)
Άχινου (λίμνη)	44 (268), 81 (305), 82 (306), 86 (310)
Βάλτα τών Κακαράδων	82 (306)
Βάνδον	81 (305)
Βεμπελάκη (μετόχι του)	81 (305)
Βόλτζο	82 (306)
Βορίτζιος	75 (299)
Βίσσιανη (Βύσση) (τσιφλίκι)	44 (268), 82 (306)
Γεωργιλιάς (Γεωργουιλιάς)	82 (306)
Γιόργιανη	44 (268), 82 (306)
Γραδίστος (μετόχι)	75 (299), 81 (305)
Δραγός (τσιφλίκι)	75 (299), 78 (302)
Δοχήνος (μετόχι του)	28 (252)
Έσφαγμένος (Σφαμένος ή Πλιάκος)	76 (300)
Ζαβαλτία (Ζαβάλτα)	81 (305)
Θεοτόκος του Βεμπελάκη (μετόχι)	81 (305)
Θεοτόκος του Τζέρην (μετόχι)	81 (305)
Κερκινίτις λίμνη	76 (300), 81 (305), 86 (310) (βλ. και Άχινου στά χωριά των Σερρών)
Κερκίνη όρος (mont Cercine)	13 (237)
Κουβοΐκλια	77 (301)
Κρύα Νερά	71 (295)
Μενοίκιον όρος ή όρος του Μενοικέως	βλ. στο Μ
Μονή Ιωάννου του Προδρόμου	βλ. στους ναούς των Σερρών
Μεριλιάς ή Μεριχίας (ό)	77 (301)
Μηνᾶ (του) (προάστειον)	81 (305)
Μουσάλα (λόφος)	34 (258), 65 (289)

Ἐυφέα (γῆ ἀπό τοῦ)	77 (301)
Πελαργοῦ (γῆ τοῦ)	77 (301)
Πλανινὴ (μετόχι)	81 (305)
Πλιάκος (Ἐσφαγμένος ἢ Σφαμένος) (τσιφλίκι)	76 (300)
Περιθεώριον (μετόχι)	81 (305)
Τάξιάρχου (τσιφλίκι τοῦ)	82 (306)
Τούραβος (Τουρπές) (τσιφλίκι)	82 (306)
<i>Συνοικίες καὶ περιοχὲς μέσα στὴν πόλη</i>	
Ἄγορά	20 (244)
Ἀκαταμάχητος μαχαλάς	28 (252)
Ἀκρόπολη	12-14 (236-238), 19 (243), 21 (245)
Ἄμπελια (τά) (Κατακονός)	19 (243), 68 (292)
Ἄραμπατζί (συνοικία)	22 (246), 32 (256), 69 (293)
Ἄρμενόπετρα	18 (242)
Ἄχμέτ πασιὰ τσιὰ (χειμαρρος)	65 (289)
Bakadjak tschai	70 (294)
Βάρους (Varouch)	21 (245), 22 (246), 23 (247), 66 (290)
Βεδρεδδίν μπέη (συνοικισμός)	70 (294)
Γκαζί Ἐβρενός (συνοικισμός)	70 (294)
Δερβίση τάφος	70 (294)
Ἐπισκέψεως μαχαλάς (ἐνορία)	29 (253), 44 (268)
Ἐσλιμά Χατσόν (συνοικία)	70 (294)
Ζαράπ χανέ (συνοικία)	29 (253)
Καλλιθέα (Belle vue)	71 (295)
Καμενίτσα ἢ Καμενίκια (*Ἄνω καὶ Κάτω)	22 (246), 65 (289)
Κατακονός (Ἄμπελια) (προάστειο, συνοικία)	19 (243), 68 (292)
Κεσίς κιουπρού ἢ Κεσίς κιουπρί καπού (βλ. καὶ Μπιασδάρ καπού καὶ Πύλη βασιλική)	20 (244), 66 (290)
Κινοτέρα	71 (295), 74 (298), 80 (304)
Κιόρ καπουσί (πίλη) (βλ. καὶ Παραπόρτιον)	20 (244)
Κίρκ καβάκ τσιὰ (χειμαρρος)	65 (289)
Κιουρκτσι μαχαλεσί (γουναραδάων)	28-29 (252-253)
Κλοποτίτσα (χειμαρρος Τσιομλέκ δερέ)	65 (289)
Κουλάς	12 (236)
Κουνλούκ καπού (πίλη) (βλ. καὶ Πύλη τοῦ φόρου)	20 (244)
Λιόκαλη	19 (243), 33 (257), 63 (287), 65 (289), 66 (290), 67 (291)
Μεβλανέ ἢ Μεβλεβί χανέ (συνοικισμός)	70 (294)
Μπιασδάρ καπού (πίλη) (βλ. καὶ Κεσίς κιουπρί καπού καὶ Πύλη βασιλική)	20 (244)

Μπασδάρ Χαιρεδδίν πασιᾶ (συνοικισμός)	70 (294)
Μπέη μπαχτσέ	21 (245)
Μποσταντζί μαχαλεσί (συνοικία)	20 (244), 31 (255)
Νεκροταφείον	33-34 (257-258)
Ντερβίς μπουνάρ (συνοικισμός)	70 (294)
Ντίβρι (άθιγγανική συνοικία)	8 (232) σημ. 1
Ντιουλγκέρ μαχαλεσί (*Ανω Καμενίτσα)	65 (289)
Ντουτλί τσάι (Doutli-tshcaí, χείμαρρος)	βλ. Ντουτλί (χωριά Σερρών)
Παραπόρτιον (βλ. και Κιό καπουσί)	19 (243), 29 (253)
Παραπόρτιον του ἁγίου Νικολάου	20 (244), 21 (245), 31 (255)
Πέτρα	58 (282)
Πύλες του τείχους τῆς πόλεως	19-21 (243-245)
Πύλη Ἀχμέτ πασιᾶ	20 (244), 21 (245), 66 (290)
Πύλη βασιλική (Μπασδάρ ἢ Κεσίς κιομπρί καπού)	19 (243), 30 (254)
Πύλη του φόρου (βλ. και Κουνλούκ καπού)	20 (244)
Πύργος Ἑλένης ἢ Βασιλέως	12 (236), 14-16 (238-240)
Σουλάκ τσιᾶ (χείμαρρος)	70 (294)
Τείχος τῆς πόλεως	19-21 (243-245)
Τσιομλέκ δερέ (χείμαρρος Κλοποτίτσα)	65 (289)
Χαβιαρτσι μαχαλεσί	30 (254)
Χαβοῦξ μπαχτσέ	74 (298)
Ψαρομέση (συνοικία)	27 (251), 58 (282)
<i>Ναοὶ τῶν Σερρών</i>	
Ἁγ. Ἀθανάσιος (Ζιντζιρλί κλίση)	11 (235), 17 (241), 20 (244), 31 (255)
Ἁκαταμάχητος Παναγία	28 (252)
Ἁγ. Ἀνάργυροι	22 (246), 68 (292), 70 (294)
Ἁγ. Ἀντώνιος - Ἁγ. Μαρίνα	29 (253), 44 (268)
12 Ἀπόστολοι	31 (255)
Ἁτανάτο κλίση	βλ. Ἁγ. Παντελεήμων
Ἁγ. Βαρβάρα (Παναγία Δοχειανή)	27 (251), 52 (276)
(βλ. και Ἁγ. Δίχνη)	
Ἁγ. Βασίλειος	29-30 (253-254)
Βλαχερνῶν Παναγία (Βλαχέρνα, Λαχέρνα)	28 (252)
Ἁγ. Βλάσιος	31 (255)
Γγκεμπέ κλίση (Ἁγ. Λεχοῦσα)	32 (256)
(βλ. και Ἑλεοῦσα Θεοτόκος)	
Ἁγ. Γεώργιος του Δακτυλίδη (Ἐπάνω Ἁγ. Γεώργιος)	27 (251), 44 (268)
Ἁγ. Γεώργιος εἰς τοὺς γουναράδες	28 (252)
Ἁγ. Γεώργιος ὁ Κρουνερίτης ἢ του Σακελλαρίου	7 (231), 17 (241), 22 (246), 70-74 (294-298), 80 (304), 86 (310)

Ἅγ. Δημήτριος (Τσιανακτοίτικος)	10 (234), 11 (235), 30-31 (254-255)
Ἅγ. Δίχνη (Παναγία Δοχειανή)	27 (251), 52 (276), 56 (280), 60 (284), 83 (307)
Ἐλεοῦσα Θεοτόκος (Ἅγ. Λεχοῦσα) (βλ. καὶ Γγεμπέ κλίση)	32 (256), 75 (299)
Εὐαγγελίστρια Μαρία	65 (289)
Ζιντζιρλί κλίση	βλ. Ἅγ. Ἀθανάσιος
Προφήτης Ἡλίας	32 (256)
Ἅγ. Θεόδωροι (μητρόπολις)	9 (233), 11 (235), 23-27 (247-251), 32 (256), 33 (257), 34-35 (258-259), 40 (264), 41-43 (265-267), 47 (271), 48 (272), 52 (276), 58 (282)
Ἅγ. Θεόδωροι (μικρὸς ναὸς)	27 (251)
Θεοτόκος Ἐλεοῦσα	βλ. Ἐλεοῦσα Θεοτόκος
Θεοτόκος Ἐπίσκεψις	βλ. Παναγία Ἐπίσκεψις
Κοίμησις τῆς Θεοτόκου (παρεκκλήσιον)	49 (273)
Θεοτόκος ἡ Μαρία Ὁδηγήτρια (ναὸς καὶ ναΐδιον)	20 (244), 26 (250), 27 (251), 29 (253), 34 (258), 52 (276)
Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος (Ἄνω Καμενίτσας)	65 (289)
Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Προδρόμος (Μονή) (βλ. καὶ Μονὴ τοῦ Μενουκίως)	3 (227), 6 (230), 8 (232), 16 (240), 30 (254), 54 (278), 55 (279), 70 (294), 71 (295), 72 (296), 74 (298), 75 (299), 77 (301), 79 (303), 84 (308)
Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Προδρόμος (Τσιαμλί κλίση) (μετόχι τῆς μονῆς Προδρόμου στὴν πόλη τῶν Σερρών)	20 (244), 30 (254), 88 (312)
Γενέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (ναΐδιον στὴ Μονή)	92 (316)
Ἅγ. Κυριακή	31 (255)
Ἅγ. Κωνσταντῖνος	33 (257)
Ἅγ. Λεχοῦσα (βλ. καὶ Ἐλεοῦσα Θεοτόκος)	30 (254), 32 (256)
Λιόκαλη Παναγία (Παρτίν κλίση)	66 (290), 67 (291)
Μαρία Εὐαγγελίστρια	(βλ. Εὐαγγελίστρια Μαρία)
Ἅγ. Μαρίνα-Ἅγ. Ἀντώνιος (βλ. καὶ Ἅγ. Ἀντώνιος)	30 (254), 44 (268)
Μονὴ τοῦ Μενουκίως (βλ. καὶ Μονὴ Ἰωάννου Προδρόμου)	98 (322), 104 (329)
Ἅγ. Νικόλαος (ἐν Μποστταντζί μαχαλεσί)	20 (244), 31 (255)
Ἅγ. Νικόλαος παλαιοῦ νοσοκομείου	31 (255), 52 (276), 56 (280)
Ἅγ. Νικόλαος	32 (256), 44 (268)
Ἅγ. Νικόλαος ἐντὸς πόλεως	21 (245), 29 (253)

- Ἅγ. Νικόλαος Ἀκροπόλεως 12 (236), 13 (237), 16 (240),
 17-18 (241-242), 29 (253), 32 (256)
 Ὁδηγήτρια Μαρία ἢ Θεοτόκος (βλ. Θεοτόκος Ὁδηγήτρια)
 Παναγία Ἐπίσκεψις 20 (244), 29 (253),
 44 (268)
 Παναγία Λιόκαλη (Παρτίν κλίση) (βλ. Λιόκαλη Παναγία)
 Παναγία (παρεκκλήσιον στή μητρόπολη) 27 (251)
 Ἅγ. Παντελεήμων 11 (235), 14 (238),
 (Ἀτανάτο κλίση) 32 (256),
 33 (257), 34 (258)
 Ἅγ. Παρασκευή 29 (253), 44 (268)
 Προφήτης Ἡλίας 32 (256)
 Ἅγ. Συμεών 27 (251), 28 (252)
 Σωτήρος Χριστοῦ (ναός) 32 (256), 34 (258), 75 (299)
 Χριστός πλησίον τῆς φυλακῆς 32 (256)
 Ταξιάρχης Μέγας 28 (252), 30 (254), 31 (255),
 44 (268)
 Ταξιάρχης Μικρός (Καμένος ἢ Ἄνω) 18 (242), 28 (252)
 ἢ Ταξιαρχοῦδι 30 (254)
 Ἅγ. Φωτεινὴ καὶ Φωτίδα (Μπατίκ κλίση) 25 (249), 29 (253)
Τζαμά μέσα στήν πόλη τῶν Σερρών
 Ἄτικ τζαμί (βλ. καὶ Ἐσκι τζαμί) 68 (292)
 Ἄχμέτ πασι τζαμί (βλ. καὶ Ἅγ. Σοφία τζαμί) 2 (226), 66 (290), 68-69 (292-293),
 Ἐσκι τζαμί (Ἄτικ) 68 (292), 69 (293)
 Ἅγ. Σοφία τζαμί (βλ. καὶ Ἄχμέτ πασιᾶ) 3 (227)
Παραλλαγές τοῦ ὀνόματος Σέρραι
 Ἔραι βλ. σ. 9 (233)
 Σέρρας 92 (316) σημ. 2
 Σίρις 10 (234)
 Σιρις 8 (232) σημ. 1, 9 (233)
 Φεραι 9 (233), 68 (292)
 Φερναί (Φέρραι) 9 (233), 92 (316)
 Σηλυβρία 50 (274), 51 (275)
 Σιδηρόκαστρον βλ. τοπωνύμια Μελενίκου
 Σόφια 15 (239) σημ. 1
 Στρομῶν 1 (225), 8 (232), 10 (234),
 11 (235), 64 (288), 75 (299),
 76 (300), 81 (305), 82 (306),
 83 (307), 86 (310)
- Τ**
- Ταρσός 94 (318)
 Ταταῦλα 50 (274)
 Τουρκία 2 (226), 16 (240)

Τραϊνούπολις
 Τραπεζοῦς
 Τύρνοβον

βλ. τοπωνύμια Θράκης
 68 (292) σημ. 1, 104 (328)
 49 (273), 51 (275)

Φ

Φαναριοφέραλα
 Φίλιπποι

50 (274)
 47 (271), 51 (275), 54 (278),
 81 (305)

Φιλιππούπολις

βλ. τοπωνύμια Βουλγαρίας

Χ

Χαλκηδών
 Χαλκιδική
 Χίος
 Χώρας (Μονή τῆς)

51 (275), 54 (278)
 35 (259)
 2 (226), 50 (274), 85 (309)
 104 (328)

595
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΖΕΛΕΠΗΣ
Γεωπόνος

Η ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ Ν. ΣΕΡΡΩΝ

Ο Νομός Σερρών καταλαμβάνει έκταση 3.967 τ.χλμ., 3% περίπου της συνολικής έκτασης της χώρας (131.957 τ.χλμ.), και 11,5% της Μακεδονίας (34.177 τ.χλμ.), από τα όποια 50 τ.χλμ. αποτελούν οι υδάτινες επιφάνειές του (ποταμοί, λίμνες κ.λπ.) και έχει πληθυσμιακή πυκνότητα 48,5 κατοίκων ανά τ.χλμ. (1991).

Στόν 10ο τόμο των «Σερραϊκών Χρονικών» του 1989 (σελ. 137-160), περιελήφθη δημοσίευσμά μου με θέμα «Η Έξέλιξη του Πληθυσμού του Νομού Σερρών από τό 1913 μέχρι τό 1981». Μέ τά νέα στοιχεία της απογραφής πληθυσμού του 1991 (17.391) υπό της Ε.Σ.Υ.Ε. το δημογραφικό πρόβλημα του Νομού Σερρών και ή πληθυσμιακή κατάστασή του κατά τήν τελευταία δεκαετία έμφανίζονται ως έξής:

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ο συνολικός πληθυσμός του Νομού Σερρών κατά τά τελευταία 30 χρόνια μειώνεται συνεχώς από έτος εις έτος και περιορίσθηκε τό 1991 σέ 192.828 κατοίκους, από 248.041 άτομα πού ήταν τό 1961 και 196.247 τό 1981.

Τήν εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού του Νομού μέ τά στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. παραθέτομε κατωτέρω:

Έτος απογραφής	Κάτοικοι	Αύξηση	
		+ ή -	%
1961	248.041	+ 25.492 άτομα	+ 11,4
1971	202.898	- 45.143 άτομα	- 18,19
1981	196.247	- 6.551 άτομα	- 3,28
1991	192.828	- 3.419 άτομα	- 1,74

Κατά τήν περίοδο 1981-1991 ό πληθυσμός μειώθηκε κατά 3.419 άτομα, δηλαδή κατά μ. όρο 341 κατοίκους (0,178%) έτησίως, σέ αντίθεση μέ τόν πληθυσμό της χώρας πού αύξήθηκε, περιορισμένα βέβαια, κατά 5,33%.

<u>ΑΣΤΙΚΟΣ - ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ - ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ πληθυσμός</u>									
κατά τις απογραφές 1961-1991									
	1961		1971		1981		1991		
Πληθυσμός	άτομα	%	άτομα	%	άτομα	%	άτομα	%	
΄Αστικός	40.626	16,4	41.091	20,3	46.317	23,6	50.390	26,13	
΄Ημιαστικός	79.132	31,9	48.554	23,9	38.038	19,4	39.345	20,4	
΄Αγροτικός	128.283	51,7	113.253	55,8	111.892	57	103.093	53,47	
Σύνολο	248.041	100	202.898	100	196.247	100	192.828	100	

Ο ΄Αστικός πληθυσμός αυξάνεται συνεχώς και έφθασε κατά τη δεκαετία 1981-1991 από 46.317 άτομα (23,6%) σέ 50.390 άτομα (26,13%) του συνολικού πληθυσμού του και κατά τά τελευταία 30 χρόνια από 40.626 (16,4%) σέ 50.390 άτομα.

Ο πληθυσμός τής πόλεως τών Σερρών έχει αυξηθεί κατά τήν περίοδο 1981-1991 και έφθασε από 45.213 άτομα σέ 49.280 κατοίκους, δηλαδή αυξήθηκε κατά 9%.

Ο ΄Αγροτικός πληθυσμός του Νομού κατά τήν τελευταία δεκαετία μειώθηκε κατά 8.799 κατοίκους (7,86%) και θά εξακολουθήσει νά μειώνεται, διότι ή Γεωργία του πάσχει από ύπερπληθυσμό.

ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΟΥ Ν. ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ:

Έτος άπογο.	΄Ηλικία ετών				΄Ηλικία ετών		Μή δηλωθείσα ήλικία-άτομα
	0-14		15-64		65 άνω		
	Σύνολο	%	Σύνολο	%	Σύνολο	%	
1951	74.698	30,3	134.872	55,2	12.338	5,0	641
1961	73.595	31,1	149.713	58,3	16.364	6,5	8.369
1971	58.268	28,7	124.104	51,2	20.516	9,9	10
1981	47.030	23,9	123.606	51,1	25.488	12,9	103
1991	34.785	17,9	130.759	68,1	27.284	13,9	—

ΣΕ ΕΚΑΤΟΣΤΙΑΙΕΣ ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ %						
1951	34	61	5	100	11	3
1961	31	62	7	100	—	—
1971	29	61	10	100	7	5
1981	24	63	13	100	8	4
1991	18	68	14	100	7	8

Εκτός όμως από την προαναφερθείσα μείωση του συνολικού πληθυσμού του Νομού Σερρών προστίθεται ακόμη, δυσμενώς, ο καταμερισμός του κατά ομάδες ηλικιών. Τέ ποσοστό των ηλικιωμένων ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών στο σύνολο του πληθυσμού αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια και έφθασε από 5% τό 1951 σέ 13% τό 1981 και 14% τό 1991, διαφέρουν δέ σημαντικά τά ποσοστά από περιοχή σέ περιοχή (άστικές περιοχές 14,15%, ήμιαστικές 15,8% και άγροτικές 18,7%).

Τά ποσοστά αυτά είναι ακόμη μικρότερα, επειδή από χρόνο σέ χρόνο αυξάνει ο αριθμός των συνταξιούχων, ηλικίας μικρότερης των 64 ετών μέ την καθορισθείσα 35ετή ύπηρεσία στόν Δημόσιο και Ίδιωτικό Τομέα και ανήλθε από 3,4% τό 1951 σέ 3,65% τό 1981 και 8,18% τό 1991.

Η πληθυσμιακή γήρανση προκαλεί έντονα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα στό Νομό, στή χώρα, και σέ όλες τίς Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, που είναι ύποχρεωμένες νά φροντίσουν γιά τήν πληρωμή συντάξεων και δαπανών ύγειονομικής περιθαλψης πρός τούς ηλικιωμένους.

ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ο ένεργός πληθυσμός του Ν. Σερρών κατά κατηγορία Οικονομικής δραστηριότητας κατά τίς άπογραφές 1961-1991

Έτος άπογρ.	Γεωργία κλπ.		Βιομηχανία Βιοτεχνία		Λοιπές Δραστηριότητες		Σύνολο
	Άπόλυτοι αριθμοί	%	Άπόλυτοι αριθμοί	%	Άπόλυτοι αριθμοί	%	
1961	112.956	83	6.442	5	15.765	12	135.163
1971	66.724	74	5.896	7	17.408	19	90.028
1981	47.456	58	7.960	10	26.580	32	81.996
1991	31.458	43	10.313	14	31.276	43	73.047

Ο ένεργός πληθυσμός του Ν. Σερρών πού άσχολείται μέ τή γεωργία, κτηνοτροφία, άλιεία, άκολουθεί φθίνουσα πορεία και έφθασε σέ 43% του συνολικού ένεργου έναντι 58% του 1981 και 83% τό 1961 και θά έξακολουθήσει νά μειώνεται.

Αντιθέτως, οί άσχολούμενοι μέ τίς μεταποιητικές έργασίες και τή βιομηχανία, παρουσίασαν σημαντική αύξηση και έφθασαν σέ 14% τό 1991 από 10% τό 1981 και από 5% πού ήταν τό 1961.

Οι λοιπές δραστηριότητες (Εμπόριο, Έστιατόρια, Ξενοδοχεία, μεταφορές, επικοινωνίες κ.λπ.) παρουσίασαν αύξηση και διπλασιάστηκαν μέσα στα τελευταία 20 χρόνια.

Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Τα γεγονότα της φυσικής εξέλιξης του πληθυσμού του Ν. Σερρών εμφανίζονται ως έξης κατά τα τελευταία 30 χρόνια:

Έτος άπογρ.	Γάμοι		Γεννήσεις		Θάνατοι		Θάνατοι κάτω του έτους	
	Απόλυτοι αριθμοί	Επί 1000 κατοίκων	Απόλ. αριθ.	Επί 1000 κατοίκων	Απόλ. αριθ.	Επί 1000 κατοίκων	Απόλ. αριθ.	Επί 1000 γεννηθέντων ζώντων
1961	2.017	8,1	2.705	10,9	1.602	6,5	190	70,2
1971	1.600	7,8	2.858	14	1.637	8,1	69	24,1
1981	1.399	7,1	2.261	11,5	1.940	9,9	35	15,5
1991	1.192	6,1	1.582	8,2	2.229	11,6	15	9,5

Ο αριθμός των γάμων στο Νομό παρουσίασε φθίνουσα πορεία και έφθασε τό 1991 σέ 6,1 γάμους επί 1000 κατοίκων, έναντι 7,1 γάμων τό 1981 και 8,1 γάμων τό 1961.

Ο αριθμός των γεννήσεων μειώνεται συνεχώς και έφθασε τό 1991 σέ 8,2 γεννήσεις επί 1000 κατοίκων, έναντι 11,5 γεννήσεων τό 1981.

Ο αριθμός των θανάτων αυξάνεται από χρόνο σέ χρόνο και έφθασε σέ 11 θανάτους επί 1000 κατοίκων τό 1991, έναντι 9,9 τό 1981 και 8,1 τό 1971.

Οι θάνατοι των παιδιών κάτω του έτους μειώνονται συνεχώς και περιορίστηκαν σέ 9,5 θανάτους επί 1000 γεννηθέντων ζώντων τό 1991, έναντι 35 τό 1981 και 69 τό 1971.

Η υπογεννητικότητα στον Νομό Σερρών και γενικότερα στή χώρα μας καταδικάζει σέ σταδιακή μείωση του πληθυσμού, δέν είμαστε όμως οι μόνοι στήν Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα μέ τά τελευταία στοιχεία, κατά μέσο όρο στήν Κοινότητα ό αριθμός των γεννήσεων είναι μόνο 0,2% μεγαλύτερος των θανάτων, στήν Ελλάδα είναι 0,6%, οι Γερμανοί μειώνονται κατά 0,7% ετησίως. Αύξάνονται οι Ίρλανδοί κατά 6%, οι Ολλανδοί κατά 4,5% και οι Γάλλοι κατά 4,10%.

ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΟΥ Ν. ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Ἔτος	Περιοχές	Γάμοι		Γεννήσεις		Θάνατοι	
		Ἀπόλυτοι ἀριθμοί	Ἐπί 1000 κατοίκων	Ἀπόλ. ἀριθ.	Ε/1000 κατ.	Ἀπόλυτοι ἀριθμοί	Ἐπί 1000 κατοίκων
1991	Ἀστικές	248	4,92	428	8,49	361	7,16
	Ἡμιαστικές	186	4,73	264	6,7	458	11,64
	Ἀγροτικές	758	7,31	890	8,63	1410	13,67
	Σύνολο	1192	6,1	1582	8,2	2229	11,6
1992	Ἀστικές	178		415		350	
	Ἡμιαστικές	181		278		425	
	Ἀγροτικές	620		817		1361	
	Σύνολο	979		1510		2136	
1993	Ἀστικές	216		411		361	
	Ἡμιαστικές	197		244		442	
	Ἀγροτικές	668		827		1401	
	Σύνολο	1081		1482		2204	

Καί κατά τό 1992 καί 1993 συνεχίσθηκε ἡ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γάμων καί τῶν γεννήσεων, παρέμεινε δέ περίπου ὁ αὐτός ἀριθμός τῶν θανάτων.

Ὁ ἀριθμός τῶν θανάτων στίς ἀγροτικές περιοχές εἶναι περίπου διπλάσιος τῶν θανάτων τῶν ἀστικῶν περιοχῶν καί τοῦτο κυρίως ὀφείλεται στήν ἐγκατάλειψη τῶν χωριῶν ἀπό τοὺς νέους, γιά νά ἐξασφαλίσουν ἕνα καλύτερο μέλλον.

Στίς ἀστικές περιοχές ὁ ἀριθμός τῶν γεννήσεων κατά τό 1991 ἦταν μεγαλύτερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων (8,49-7,16%) κατά 1,33%. Τό αὐτό περίπου παρατηρήθηκε καί κατά τό 1992 καί 1993.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέ τήν ἀνάλυση τῆς δημογραφικῆς ἐξέλιξης τοῦ Νομοῦ Σερρών τόσο κατά τήν τελευταία δεκαετία 1981-1991, ὅσο καί κατά τά προηγούμενα χρόνια καταλήγει εὐκολα κανεῖς στά συμπεράσματα ὅτι:

Ὁ συνολικός πληθυσμός τοῦ Νομοῦ Σερρών μειώθηκε σημαντικά κα-

τά την περίοδο 1981-91, λόγω της μεγάλης μείωσης του αριθμού των γεωργοκτηνοτρόφων.

Ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε κατά την προαναφερθείσα περίοδο, λόγω της απασχολήσεως με τη δημιουργία νέων θέσεων σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες.

Ο συνολικός πληθυσμός θά εξακολουθήσει νά μειώνεται και κατά τά προσεχή χρόνια, επειδή ή γεωργία του Νομού Σερρών πάσχει από υπερπληθυσμό, ό όποιος είναι ή αίτία του μικρού γεωργικού κλήρου (7-32 στρ.) και κατά συνέπεια της μικρής παραγωγής και του χαμηλού εισοδήματος.

Ο αγροτικός πληθυσμός θά εξακολουθήσει τή φθίνουσα πορεία του κατά τίς προσεχείς δεκαετίες, γιατί μέ την εισοδό μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ή ελληνική γεωργία τίθεται επί νέας βάσεως. Ακολουθεί τούς κανονισμούς της Ε.Ο.Κ., σύμφωνα μέ τούς όποιους θά πρέπει νά τείνουμε στή δημιουργία βιωσίμων γεωργικών έκμεταλλεύσεων, ώστε τό μέσο εισόδημα των αγροτών νά μήν ύπολείπεται του μέσου εισοδήματος των αστικών περιοχών.

Μέ την ύπ' αριθμ. 333766/917/30.4.94 απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας, τό συγκρίσιμο εισόδημα για τό 1995 καθορίστηκε σε 3.100.000 δραχ. κατά μονάδα εργασίας. Για νά επιτευχθεί τό εισόδημα αυτό εις τό Νομό Σερρών, θά απαιτηθούν 50 περίπου στρ. ποτιστικά, άρδευόμενα από τά κρατικά άρδευτικά δίκτυα, και μέ την καλλιέργεια βάμβακος, ύβριδιών άραβοσίτου, σακχαροτεύλων και όπωροκηπευτικών.

Γιά τίς μή άρδευόμενες έκτάσεις του Νομού Σερρών, θά απαιτηθεί ανάλογη έκταση, σύμφωνα μέ την καλλιέργεια και τίς τοπικές συνθήκες της περιοχής.

Μέ τή συρρίκνωση του αγροτικού πληθυσμού θά επέλθει ανάπτυξη στό Νομό Σερρών, θά δημιουργηθούν αγρότες νεαρής ήλικίας, οι όποιοι θά παίξουν σημαντικό ρόλο στή διαμόρφωση της μέλλουσας κοινής αγροτικής πολιτικής (Κ.Α.Π.). Τήν άπελευθέρωση των αγροεργατών από τίς αγροτικές περιοχές θά την ύποκαταστήσει ή μηχανική καλλιέργεια, για την όποία θά πρέπει νά ποϋμε σε γενικές γραμμές ότι: «ή μηχανή δέν θά πρέπει νά εισέρχεται στίς γεωργικές έκμεταλλεύσεις για νά εκδιώξει τόν άνθρωπο, αλλά για νά τόν ύποκαταστήσει, όταν αυτός έξέρχεται από αυτές ή για νά μειώσει τό κόστος παραγωγής και την ποιότητα των προϊόντων τους».

Ἀκολουθεῖ πίνακας μέ τόν πραγματικό πληθυσμό τοῦ Ν. Σερρών καί τῶν οἰκισμῶν του κατά τίς ἀπογραφές 1951-1981 καί αὐξηση ἢ μείωσή του συγκριτικά μέ τό 1991.

	1951	1961	1971	1981	1991	1981- 1991
Ἐπαρχία Σερρών	95.528	108.066	94.048	*98.182	101.491	+
Δῆμος Σερρών	37.207	41.034	41.091	46.317	50.390	+
Σέρραι	36.760	40.063	39.897	45.213	49.380	+
Ἅγιος Ἰωάννης	303	326	703	761	637	-
Κάτω Μετόχιον	123	99	117	106	149	-
Κρίνος	144	138	88	63	52	-
Ξηρότοπος	297	408	286	174	172	-
Δῆμος Ἡρακλείας	3.618	4.088	4.021	4.188	3.857	-
Ἡράκλεια	3.510	3.965	3.969	4.181	3.857	-
Σαρακατσανέικο	108	123	52	7	-	-
Κοινότητες (Κ)						
Κ. Ἁγίας Ἐλένης	648	803	773	671	622	-
Κ. Ἁγίου Πνεύματος	2.815	3.049	1.733	1.474	1.579	+
Κ. Ἀδελφικοῦ	734	915	758	581	531	-
Κ. Ἀναγεννήσεως	910	1.158	1.041	944	976	+
Κ. Ἀ. Βροντούς	348	567	450	347	408	+
Κ. Ἀ. Καμήλας	663	813	645	720	792	+
Κ. Βαλτοτοπίου	1.136	1.330	1.168	1.150	1.210	+
Κ. Βαμβακιᾶς	575	915	893	905	782	-
Κ. Βαμβακούσης	461	560	472	416	409	-
Κ. Δασοχωρίου	1.374	1.589	1.362	1.402	1.262	-
Δασοχώρι	1.112	1.257	1.097	1.145	1.028	-
Ψωμοτόπι	262	332	265	257	234	-
Κ. Ἐλαιῶνος	303	384	295	366	383	+
Ἐλαιῶν	297	365	275	257	310	+
Μονή Τ. Προδρόμου	6	18	15	13	24	+
Μαρμαράς	-	-	-	55	44	+
Χρυσοπηγή	-	-	-	5	41	-
Κ. Ἐμμανουήλ Παππά	2.077	2.049	1.204	1.130	1.085	-
Κ. Ἐπταμύλων	358	388	-	314	340	-
Κ. Ζευγολατειοῦ	525	706	556	395	441	+
Κ. Καλῶν Δένδρων	1.033	1.301	1.237	1.431	1.444	+
Κ. Καρπερῆς	1.430	1.743	1.462	1.405	1.271	-

Κ. Κάτω Καμήλας	1.438	1.715	1.489	1.562	1.497	-
Κ. Κουβουκλίου	391	490	406	309	496	+
Κ. Κουμαριάς	705	814	556	582	503	-
Κ. Κωνσταντινάτου	390	445	438	451	427	-
Κ. Λευκώνας	1.524	1.951	1.409	1.568	1.741	+
Κ. Λιθοτόπου	533	829	663	545	620	+
Κ. Μελενικισίου	837	931	739	654	645	-
Κ. Μεσοκάμης	271	311	216	217	185	-
Κ. Μετάλλων	513	434	225	203	296	+
Μέταλλα	313	229	129	120	182	+
Συκέα	200	205	96	83	114	+
Κ. Μητρουσίου	2.184	2.534	2.171	2.284	2.314	-
Μητρούσιον	1.629	1.853	1.624	1.695	1.714	+
Κάτω Μητρούσιον	555	681	547	589	600	+
Κ. Μονόβρυσης	467	550	472	523	573	-
Κ. Μονοκκλησιάς	548	-	540	475	452	-
Κ. Νέας Τυρολόης	645	730	660	683	664	-
Κ. Νέου Σκοπού	2.763	3.150	2.744	2.620	2.413	-
Κ. Νέου Σουλίου	2.432	2.720	1.963	1.903	2.070	+
Κ. Νεοχωρίου	1.288	1.489	1.117	1.289	1.217	-
Κ. Όρεινής	997	1.298	1.223	907	830	-
Όρεινή	809	982	911	718	626	-
Άνω Όρεινή	198	316	312	189	204	+
Κ. Παλαιοκάστρου	642	807	606	612	621	+
Κ. Παραλιμνίου	930	1.110	795	808	573	+
Κ. Πενταπόλεως	3.287	3.275	2.141	1.845	2.012	+
Κ. Πεπονιάς	759	835	717	661	602	-
Κ. Προβατά	1.225	2.294	1.507	1.510	1.525	+
Κ. Σκουτούσης	1.584	1.792	1.451	1.534	1.619	+
Κ. Σκουτάρεως	1.921	2.167	2.171	2.337	2.386	+
Κ. Στρυμονικού	1.647	1.911	1.342	1.304	1.152	-
Κ. Τριάδος	421	552	441	352	317	-
Κ. Χειμάρρου	955	1.840	624	672	672	-
Κ. Χιονοχωρίου	642	804	467	593	569	-
Οινόυσα	370	395	467	536	487	-
Χιονοχώριον	272	409	-	57	82	+
Κ. Χριστού	557	711	486	462	470	+
Κ. Χρυσού	3.329	3.455	2.276	1.923	1.809	-
Κ. Χρυσοχωράφων	1.894	2.222	1.729	1.533	1.454	-
Κ. Ψυχικού	1.164	1.333	1.101	1.105	985	-

Ἐπαρχία Βισαλτίας	35.896	42.801	33.696	29.988	27.969	-
Δῆμος Νιγρίτης	8.335	10.360	7.301	6.531	6.186	-
Κ. Ἀγίας Παρασκευῆς	780	966	834	748	994	+
Κ. Ἀγίου Δημητρίου	852	838	577	458	415	-
Κ. Ἀηδονοχωρίου	812	994	782	504	504	-
Κ. Ἀμπέλων	771	1.007	642	623	594	-
Κ. Ἀνθῆς	571	814	768	669	609	-
Κ. Ἀχινοῦ	1.369	1.502	1.099	900	803	-
Κ. Βέργης	976	1.168	1.203	1.155	1.025	+
Κ. Δάφνης	1.586	1.874	776	623	521	-
Δάφνη	1.026	1.084	652	539	473	-
Ὁρέσκεια	234	516	124	84	48	-
Κ. Δημητριοῦ	1.458	1.638	1.378	1.218	1.275	+
Κ. Εὐκαρπίας	1.175	1.452	1.248	944	825	-
Κ. Ζερβοχωρίου	302	309	205	173	167	-
Κ. Θερμῶν	642	746	714	516	533	+
Κ. Ἰβήρων	1.213	1.178	904	952	891	-
Κ. Καλοκάστρου	507	752	499	464	398	-
Καλόκαστρο	507	575	358	332	322	-
Κεφαλοχώρι	-	177	141	132	76	-
Κ. Καστανοχωρίου	-	380	259	197	177	-
Κ. Λευκοτόπου	326	516	366	360	304	-
Κ. Λιβαδοχωρίου	1.030	1.242	747	614	640	-
Λιβαδοχώρι	816	1.000	600	524	540	+
Βαρικόν	214	242	147	90	94	+
Κ. Λυγαριάς	518	565	466	393	415	+
Κ. Μαυροθαλάσσης	2.576	2.234	2.000	1.925	1.767	-
Κ. Νέων Κερδυλίων	645	870	742	743	768	+
Νέα Κερδύλια	-	-	732	729	714	-
Ἀκτὴ Ν. Κερδυλίων	19	-	10	4	20	+
Λιμάνι	13	-	-	-	-	-
Λογκάρι	-	-	-	8	19	+
Συκιά	-	-	-	2	2	+
Κ. Νικόκλειας	927	1.167	1.293	1.053	911	-
Κ. Πατρικίου	699	792	622	469	487	+
Κ. Σησαμιάς	745	823	667	617	556	-
Κ. Σιτοχωρίου	1.397	1.477	1.162	979	846	-
Κ. Τερπνῆς	2.603	2.872	2.616	2.514	2.316	-
Κ. Τραγίλου	505	792	759	692	588	-
Κ. Τριανταφυλλέας	1.367	1.348	896	1.124	1.002	-
Τριανταφυλλέα	246	245	163	184	146	-

Έξοχή	-	-	-	-	-	-
Μεσάδα	1.121	1.103	733	940	856	-
Κ. Φλαμπούρου	1.363	1.734	1.550	1.382	1.024	-
Κ. Χουμνικου	677	907	621	448	428	-
Χουμνικό	677	739	465	315	297	-
Λαγκάδιον	-	168	156	133	131	-
Έπαρχία Σιντικής	45.479	50.730	41.447	37.609	34.984	-
Δήμος Σιδηρόκαστρου	7.754	9.317	7.013	6.706	5.916	-
Σιδηρόκαστρο	7.182	8.177	6.363	6.157	5.337	-
Θερμοπηγή	261	312	162	160	169	+
Κάτω Άμπέλα	210	310	196	137	201	+
Λουτρά		3	-	-	-	-
Σταθμός		49	30	44	23	-
Σχιστόλιθος	101	143	79	34	26	-
Φαιά Πέτρα	-	323	183	174	160	-
Κ. Άγκίστρου	441	829	475	356	388	+
Κ. Άκριτοχωρίου	714	867	586	507	639	+
Άκριτοχώριο	524	626	454	387	488	+
Θρακικό	190	241	132	120	151	+
Κ. Άμμουδιάς	1.334	1.590	1.195	1.262	1.145	-
Κ. Άνατολής	561	1.154	794	530	425	-
Άνατολή	288	406	273	182	167	-
Θεοδώρειον	273	329	217	135	94	-
Παραπόταμος	393	419	304	213	164	-
Κ. Άνω Ποροίων	2.641	2.562	1.804	1.402	1.434	+
Κ. Άγλαδοχωρίου	1.961	2.238	1.629	1.146	1.003	-
Άγλαδοχώριον	1.961	1.831	1.334	960	853	-
Καρυδοχώριον	-	451	295	186	150	-
Κ. Βαλτεροῦ	1.549	1.604	1.346	1.515	1.456	-
Κ. Βαμβακοφύτου	1.285	1.542	1.249	1.296	1.169	-
Κ. Βυρωνείας	1.110	1.707	2.149	1.546	1.285	-
Βυρώνεια	833	1.395	1.289	1.081	1.029	-
Άνω Βυρώνεια			707	279	65	-
Όμαλό	277	312	153	186	191	+
Κ. Γεφυρουδίου	801	989	826	794	793	+
Κ. Γονίμου	778	962	810	725	805	+
Κ. Καμαρωτοῦ	810	995	778	683	603	-
Κ. Καπνοφύτου	515	726	378	290	195	-
Κ. Καστανούσης	1.017	1.198	935	840	806	-
Καστανούσα	649	859	652	597	611	+

Καλοχώριον	368	339	283	243	195	-
Κ. Κάτω Ποροῦτων	1.245	1.083	972	834	947	+
Κ. Πορούα	1.006	864	778	689	787	+
Σιδηροχώριον	239	219	194	145	160	+
Κ. Κερκίνης	2.297	2.656	2.023	1.882	1.740	-
Κερκίνη	1.280	1.645	1.312	1.246	1.214	-
Μοναστηράκιον	540	497	429	359	313	-
Σταυροδρόμιον	477	514	282	277	213	-
Κ. Κοιμήσεως	2.470	2.561	2.087	2.008	1.653	-
Κ. Λιβαδιάς	1.261	1.257	1.050	1.039	1.102	+
Κ. Λιμνοχωρίου	726	805	673	726	664	-
Κ. Μακρινίτης	144	497	264	224	268	+
Κ. Μανδρακίου	737	846	577	439	432	-
Κ. Μεγαλοχωρίου	944	1.156	991	1.011	1.010	-
Κ. Ν. Πετριτσίου	4.530	3.474	3.027	2.773	2.479	-
Κ. Νεοχωρίου	498	731	587	499	752	+
Κ. Πλατανακίων	947	948	723	833	604	-
Κ. Ποντισμένου	1.773	2.191	2.144	1.855	1.701	-
Ποντισμένο	1.459	1.859	1.895	1.661	1.591	-
Σιμών	314	332	249	194	110	-
Κ. Προμαχώνος	245	416	459	210	270	+
Κ. Ροδοπόλεως	1.350	1.250	1.459	1.190	901	-
Ροδόπολις	1.124	938	1.328	1.090	848	-
Ὁδηγήτρια	226	312	131	100	53	-
Κ. Στρομονοχωρίου	758	899	520	441	488	-
Κ. Χαροπού	1.271	1.539	1.085	1.265	1.196	-
Κ. Χορτεροῦ	945	872	839	782	715	+
Ἐπαρχία Φυλλίδος	45.646	46.444	33.707	30.468	28.384	-
Δῆμος Ν. Ζίχνης	3.753	3.991	3.118	2.726	2.443	-
Κ. Ἀγγίστης	1.021	1.000	687	539	451	-
Κ. Ἀγίου Χριστοφόρου	725	680	398	358	351	-
Κ. Ἀγιοχωρίου	598	639	507	486	359	-
Κ. Ἀγριανῆς	777	841	584	534	476	-
Κ. Ἀλιστράτης	3.837	3.746	2.708	2.681	2.253	-
Ἀλιστράτη	3.627	3.536	2.702	2.662	2.249	+
Ἀκρόπολις	-	-	-	-	-	-
Ἱερά Μονή Ἀγ. Κυριακῆς	-	-	5	4	4	-
Κρυοπηγή	210	210	1	15	-	-
Κ. Ἀμφιπόλεως	404	446	312	280	230	-
Ἀμφίπολις	404	396	264	212	170	-

Ν. Ἀμφίπολις	-	50	48	68	60	-
Κ. Ἀναστασίας	576	651	454	326	303	-
Κ. Γαζώρου	2.478	2.587	1.969	1.918	1.612	-
Κ. Δαφνουδίου	1.315	1.355	909	727	1.137	+
Κ. Δήμητρας	983	1.017	739	587	492	-
Κ. Δομήρου	376	370	298	273	200	-
Κ. Δραβίσκου	2.797	2.140	1.569	1.759	1.520	-
Κ. Ἡλιοκώμης	1.283	1.204	859	668	516	-
Κ. Θολοῦ	1.135	1.458	1.261	958	1.098	+
Κ. Κορμίστης	1.618	1.505	1.077	1.031	794	-
Κορμίστα	1.606	1.489	1.060	1.015	771	-
Μονή Εἰκοσιφοινίτης	12	16	17	16	23	+
Κ. Κρηνίδος	1612	1.538	1.105	1.024	834	-
Κ. Λευκοθέας	340	347	459	476	478	+
Σταθμός Λευκοθέας	-	-	287	468	469	+
Κ. Μανδηλίου	489	491	215	178	165	-
Κ. Μαιουρόλου	736	783	627	570	515	-
Κ. Μεσολακκιάς	919	954	555	478	448	-
Μεσολακκιά	919	954	202	5	16	+
Νέα Μεσολακκιά	-	-	353	473	432	-
Κ. Μεσορράχης	790	803	574	436	430	-
Κ. Μικροῦ Σουλίου	1.140	1052	709	629	532	-
Κ. Μυρσίνου	360	433	273	267	237	-
Κ. Μυρσίνης	471	462	317	283	220	-
Κ.Ν. Μπάφρας	966	1.086	755	845	991	+
Κ. Ν. Πέτρας	713	733	618	448	407	-
Κ. Παλαιοκώμης	2.394	2.536	1.546	1.543	1.558	+
Παλαιοκώμη	2.043	2.155	1.387	1.439	1.380	-
Ν. Φυλή	351	381	159	104	178	+
Κ. Πεθεινου	829	944	746	627	553	-
Κ. Πρώτης	3.180	3.118	2.167	1.771	2.033	+
Κ. Ροδολείβους	4.213	4.021	3.164	2.954	2.081	+
Κ. Σκοπιάς	298	275	144	112	117	+
Κ. Σ.Σ. Ἀγγίστης	582	581	393	319	240	-
Κ. Συμβολῆς	617	666	425	404	310	-
Συμβολή	617	528	329	335	362	+
Ἄνω Συμβολή	-	138	96	69	48	-
Κ. Σφελινοῦ	762	821	564	464	392	-
Κ. Τούμπας	1.055	1.170	902	789	718	-
Σύνολο Ν. Σερρών	222.549	248.041	202.898	196.247	192.828	-

757

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ (1993-1995)

– Στις 28 Σεπτεμβρίου 1993, ο Δήμος Σερρών, με την ευκαιρία της πραγματοποίησης εκεί του Α' Διεθνούς Συνεδρίου, εξέδωσε και επέδωσε τιμητικό Ψήφισμα στον πρόεδρο της Έταιρίας μας Π. Θ. Πέννα.

– Τήν 15η Δεκεμβρίου 1993, στην Μεγάλη Αίθουσα της Παλαιάς Βουλής, με την συμπλήρωση 90 χρόνων από της έναρξεως του Μακεδονικού Αγώνος, διοργανώθηκε από την Έταιρίας μας έορταστική εκδήλωση, κατά τη διάρκεια της οποίας μίλησε ο Γενικός Γραμματέας της Έταιρίας Κων/τίνος Χιώλος, με θέμα: «Η συνεισφορά των Σερραίων στον Μακεδονικό Αγώνα».

Η όμιλία επαναλήφθηκε με μεγάλη επιτυχία την 14η Δεκεμβρίου 1994 στις Σέρρες με πρωτοβουλία της Σερραϊκής Πολιτιστικής Έταιρίας (Σ.Π.Ε.). Το κείμενό της δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα των Σερρών «Η Πρόοδος» την 15.12.1994 και στον τόμο «Σερραϊκά Ανάλεκτα» που εξέδωσε τό 1994 ο Δήμος Σερρών.

– Τήν 5η Απριλίου 1994 ο Γενικός Γραμματέας της Έταιρίας Κων/τίνος Χιώλος, προσκληθείς από τη Σερραϊκή Πολιτιστική Έταιρία (Σ.Π.Ε.) έδωσε διάλεξη στις Σέρρες με θέμα: «Αναστάσιος Πολυζωίδης»: «Ο δικαστής, ο λόγιος, ο πολιτικός». Και η όμιλία αυτή έγινε ενώπιον πολυπληθούς ακροατηρίου και απέσπασε τά λίαν ευμενή σχόλια των ακροατών και ιδιαίτερα των εκπροσώπων των τοπικών Αρχών, του τύπου, του ραδιοφώνου και της τηλεοράσεως.

– Κατά τη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου της Έταιρίας μας την 11η Μαΐου 1994, ανακοινώθηκε η για λόγους υγείας παραίτηση του Πέτρου Πέννα από τό αξίωμα του προέδρου της Έταιρίας μας. Τό Διοικητικό Συμβούλιο, αφού με συγκίνηση άκουσε την ανακοίνωση αυτή και με λύπη αποδέχθηκε την παραίτηση του Πέτρου Πέννα, όμόφωνα αποφάσισε την ανακήρυξη του εις Έπίτιμο Πρόεδρο της Έταιρίας μας, ως ελάχιστο δείγμα τιμής και ευγνωμοσύνης και σέ αναγνώριση των μεγάλων υπηρεσιών που πρόσφερε, από την ίδρυση της και επί 42 έτη, στην Έταιρία μας.

– Τήν 30η Οκτωβρίου 1994, υπό την αιγίδα του Δήμου Ναυπλιέων, η Έταιρία μας διοργάνωσε στό Ναύπλιο σειρά εκδηλώσεων προς τιμήν

τοῦ ἐκλεκτοῦ τέκνου τοῦ Μελενίκου Ἀναστασίου Πολυζωΐδη. Στὴν ἀρχή, στὸν μητροπολιτικό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ναυπλίου, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτη Ἀργολίδος κ.κ. Ἰακώβου, ἐψάλη, παρουσία τῶν ἐκπροσώπων τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν, τοῦ Δημάρχου Σερρῶν κ. Ζήση Μητλιάγκα, τοῦ τ. Δημάρχου Σερρῶν κ. Ἄνδρ. Ἀνδρέου, τοῦ τ. Ἀντιπροέδρου τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων κ. Ἰσαάκ Λαυρεντίδη, τοῦ προέδρου τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κ. Ἄπ. Μπότσου, τοῦ Προέδρου τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους κ. Λεων. Παπίδα, τῶν Συμβούλων Ἐπικρατείας κυρίων Χ. Μακρίδη καί Ἡλ. Παπαγεωργίου, τοῦ τ. Προέδρου τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν κ. Σωτ. Πολύδωρα, τοῦ ὁμοτ. καθηγητοῦ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καί ἀπογόνου τοῦ τιμωμένου κ. Σταύρου Πολυζωΐδη, τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καί πολλῶν μελῶν τῆς Ἐταιρίας μας καί πολυπληθῶν προσκεκλημένων αὐτῆς πού εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀφίχθησαν στό Ναύπλιο, ἐπιμνημόσυνη δέηση ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἀειμνήστων Ἀναστασίου Πολυζωΐδη καί Γεωργίου Τερτσέτη.

Στὴ συνέχεια, στίς προτομές τῶν τιμωμένων δικαστῶν πού βρισκονται στό πρό τοῦ δικαστικοῦ μεγάρου τοῦ Ναυπλίου χῶρο, κατατέθηκαν στέφανοι ὑπὸ τοῦ δημάρχου Ναυπλιέων κ. Γεωργ. Τσοῦρνου, τοῦ προέδρου τῆς Ἐταιρίας μας κ. Κωνστ. Χιώλου, τοῦ προέδρου Ἐφετῶν Ναυπλίου κ. Ἰ. Τωμαδάκη, καί τοῦ προέδρου τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ναυπλίου κ. Δ. Γκιόλα.

Ἀκολούθως, στὴν αἴθουσα τοῦ πνευματικοῦ Κέντρου τοῦ Δήμου Ναυπλίου μίλησε γιὰ τὴ ζωή, τὴν προσωπικότητα καί τὸ ἔργο τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωΐδη, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐταιρίας μας κ. Κων. Χιώλος, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπηύθυναν σύντομους χαιρετισμούς πρὸς τοὺς παρισταμένους οἱ Δήμαρχοι Ναυπλίου καί Σερρῶν.

Μετά ταῦτα, ἡ μικτὴ χορωδία τοῦ Δήμου Σερρῶν ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ μαέστρου κ. Εὐάγγ. Παπατσαρούχα, παρουσίασε πρόγραμμα παραδοσιακῶν τραγουδιῶν ὃ δὲ Δήμος Ναυπλιέων παρέθεσε ἐπίσημο γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τῶν μελῶν καί τῶν προσκεκλημένων τῆς Ἐταιρίας μας, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὁποῦ ἀντηλλάγησαν πλακέτες μέ τὰ ἐμβλήματα τῶν πόλεων Σερρῶν καί Ναυπλίου καί ἔγινε πρόταση ἀδελφοποίησης τῶν δύο Δήμων.

— Τὴν 12η Νοεμβρίου 1994, μέ πρωτοβουλία τοῦ Ὁμίλου «Ὁρφεύς»

Σερρών, διοργανώθηκε στις Σέρρες πολιτικό μνημόσυνο του κατά την 26η Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους αποβιώσαντος στην Αθήνα άειμνήστου Προέδρου της Έταιρίας μας Πέτρου Πέννα. Παρέστησαν οι τοπικές αρχές και πλήθος κόσμου, τιμώντας τη μεγάλη προσφορά του Πέννα στην πόλη των Σερρών και στην ευρύτερη περιφέρειά της. Ίδιαίτερα σημειώνουμε την παρουσία του σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Σερρών και Νιγρίτας κ.κ. Μαξίμου.

Για την προσωπικότητα και τό έργο του Πέτρου Πέννα μίλησαν ο πρόεδρος του Όμίλου «Όρφεύς» κ. Γ. Καφταντζής, ο λογοτέχνης και συγγραφέας κ. Ευ. Άσπιώτης, πού αναφέρθηκε στο ποιητικό έργο του Πέτρου Πέννα, ο όποιος τά ποιήματά του τά υπέγραφε μέ τό ψευδώνυμο «Πέτρος Στρυμόνας» και ο πρόεδρος της Έταιρίας μας κ. Χιώλος, ο όποιος αναφέρθηκε στό έν γένει πνευματικό, συγγραφικό και έθνικό έργο του Πέτρου Πέννα και ειδικότερα στή μεγάλη προσφορά του στην πόλη και την περιφέρεια των Σερρών ως βουλευτού, ως γενικού γραμματέως του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, ως έπιστήμονος και ως πνευματικού ανθρώπου και ιστορικού των Σερρών. Ίδιαίτερος τόνισε τίς μεγάλες ύπηρεσίες πού πρόσφερε ο άείμνηστος Πέτρος Πέννας ως πρόεδρος της Έταιρίας μας επί μακράν σειράν ετών, της όποιας άλλωστε υπήρξε, ως γνωστόν, ο έκ των κυριότερων έμπνευστών και ιδρυτών, αλλά και ο ιθύνων νοός αυτής επί πολλά έτη, καθώς έπίσης και ο κατ' έξοχήν δημιουργός και έπιμελητής έκδόσεως του περιοδικού συγγραμματος της Έταιρίας μας «Σερραϊκά Χρονικά».

Και οι τρεις όμιλίες δημοσιεύονται στό Επίμετρο του παρόντος τόμου, άφιερωμένο στην μνήμη του Π. Πέννα.

— Την 5η Μαΐου 1995, στην Μεγάλη αίθουσα του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός», έλαβε χώραν εκδήλωση της Έταιρίας μας προς τιμήν του διακεκριμένου μέλους της, της κυρίας Λότης Πέτροβιτς - Ανδρουτσοπούλου, συγγραφέως, για τη μεγάλη προσφορά της στην παιδική λογοτεχνία.

Στην αρχή ο πρόεδρος της Έταιρίας μας κ. Κων. Χιώλος προσφώνησε την τιμώμενη και στή συνέχεια έγινε παρουσίαση της προσωπικότητας και του έργου της από τον έπίκουρο καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Βασ. Άναγνωστόπουλο. Έπακολούθησε ή αντίφώνηση της κυρίας Πέτροβιτς, στό τέλος δέ άπονεμήθηκε σ' αυτήν τιμητική πλακέτα.

Τά κείμενα των όμιλιών δημοσιεύονται παρακάτω, στις σελ. 165-182.

— Τήν 15η Ὀκτωβρίου 1995 ἡ Ἐταιρία πραγματοποίησε, σέ συνεργασία μέ τόν Δήμο Ἀγρινίου, ἱερό προσκύνημα στό Ἀγρίνιο, προκειμένου νά τιμήσει τόν Ἀγρινιώτη Μακεδονομάχο Νίκο Παναγιώτου, ὁ ὁποῖος τήν 3η Δεκεμβρίου 1907 ἀπαγχονίσθηκε ἀπό τούς Τούρκους στήν πλατεία Ἄτ Παζάρ τῶν Σερρῶν, μαζί μέ τόν συναγωνιστή του Ἰωάννη Οὐρδα, ἀγωνιζόμενος γιά τήν ἐλευθερία τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ἐπιμνημόσυνη δέηση ἐψάλη στόν μητροπολιτικό ναό τοῦ Ἀγρινίου, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Αἰτωλίας καί Ἀκαρνανίας κ.κ. Θεοκλήτου, παρέστησαν δέ σ' αὐτήν οἱ τοπικές Ἀρχές, ὁ δήμαρχος Σερρῶν κ. Ἰωαν. Βλάχος, ὁ πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Σερρῶν κ. Ἀλεξ. Χατζηλιάς, ὁ τ. δήμαρχος Σερρῶν κ. Ἄνδρ. Ἀνδρέου, καί τά μέλη τῆς Ἐταιρίας μας μέ ἐπικεφαλῆς τό Διοικητικό Συμβούλιο πού ἔλαβαν μέρος στό ἐν λόγω προσκύνημα μνήμης, καθώς καί οἱ προσκεκλημένοι τῆς Ἐταιρίας μας. Παρέστη ἐπίσης πολυπληθής ἀντιπροσωπεία τοῦ Συλλόγου Μακεδόνων καί Θρακῶν Πάτρας. Μετά τούς χαιρετισμούς πού ἀπηύθυναν οἱ Δήμαρχοι Ἀγρινίου καί Σερρῶν μίλησε γιά τούς ἀγῶνες τοῦ τιμωμένου Μακεδονομάχου Νίκου Παναγιώτου καί τήν ἡρωϊκή ὑπέρ Πατρίδος Θυσία του, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐταιρίας μας κ. Χιώλος.

Ἀκολούθως κατατέθηκαν στήν προτομή τοῦ ἥρωα Νίκου Παναγιώτου, στήν ὁμώνυμη πλατεία τῆς πόλεως, στέφανοι ἀπό τούς δημάρχους Ἀγρινίου καί Σερρῶν, ἀπό τόν ὑφυπουργό κ. Κοκκινοβασίλη, ἀπό τόν Νομάρχη, ἀπό τόν Στρατιωτικό Διοικητή, ἀπό τόν πρόεδρο τῆς Ἐταιρίας μας κ. Χιώλο, ἀπό τόν κ. Νικ. Τζελέπη, ἀντιπρόεδρο τῆς Ἐταιρίας ὡς ἐκπρόσωπο τοῦ Συλλόγου Μακεδονομάχων καί ἀπογόνων Νομοῦ Σερρῶν καί ἀπό τόν πρόεδρο τοῦ Συλλόγου τῶν ἐν Ἀθήναις Δοξατινῶν κ. Νικ. Μπίκα.

Τιμές ἀπέδωσαν τμήμα στρατοῦ καί ἡ μουσική τοῦ Δήμου Ἀγρινίου, τή δέ μεσημβρία ὁ Δήμαρχος Ἀγρινίου παρέθεσε στό τουριστικό περίπτερο τοῦ Δήμου ἐπίσημο γεῦμα.

Καί ἡ ὡς ἄνω ἐκδήλωση τῆς Ἐταιρίας μας, χάρις στήν ἄρτια ἀπό πάσης πλευρᾶς ὀργάνωσή της καί τήν πρόθυμη συνεργασία καί ἀνταπόκριση τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀγρινίου, ἡ ὁποία, κατά κοινήν ἀναγνώριση, ὑπῆρξε συγκινητική καί ἐσημείωσε ἀπόλυτη ἐπιτυχία, πρᾶγμα τό ὁποῖο ἄλλωστε ἐξῆρε τόσο ὁ τοπικός τύπος, ὅσο καί ἡ ἐγκριτη ἐφημερίδα τῶν Σερρῶν «Ἡ Πρόοδος», ὁ διευθυντής τῆς ὁποίας κ. Κων. Κομητούδης

παρίσταται πάντοτε σέ όλες τίς έκδηλώσεις τής Έταιρίας μας και μάς συμπαρίσταται παντοιοτρόπως.

Το κείμενο τής όμιλίας δημοσιεύεται παρακάτω, στίς σελ. 183-190.

— Τήν 8η Νοεμβρίου 1995, ή Έταιρία μας προσκληθεΐσα, έκπροσωπήθηκε από τόν πρόεδρο κ. Κων. Χιώλο, τόν άντιπρόεδρο κ. Νικ. Τζελέπη και τόν γενικό γραμματέα κ. Θωμά Πέννα, στην έορταστική έκδήλωση πού έλαβε χώρα στίς Σέρρες, μέ πρωτοβουλία του διοικητικού συμβουλίου του Όμίλου «Όρφεύς» μέ τήν εύκαιρία τής συμπληρώσεως 90 χρόνων από τής ίδρύσεως του.

Στήν έκδήλωση αυτή, πού έγινε στό άμφιθέατρο του ιστορικού κτηρίου του «Όρφέως», κύριος όμιλητής ήταν ό γυμνασιάρχης κ. Κυρ. Παπακυριάκος, ό όποιος αναφέρθηκε λεπτομερώς στά τής ίδρύσεως και του ύψιστης σημασίας έθνικού έργου πού πρόσφερε ό «Όρφεύς» σέ όλη τή διάρκεια τής ύπάρξεώς του και ιδιαίτερα τήν κρίσιμη περίοδο του Μακεδονικού Άγώνος. Προηγήθηκε εισήγηση του προέδρου του Όμίλου κ. Γεωργ. Καφταντζή, ενώ χαιρετισμούς άπηύθυναν ό δήμαρχος Σερρών κ. Ίω. Βλάχος, ό σεβασμώτατος Μητροπολίτης Σερρών και Νιγρίτης κ.κ. Μάξιμος, ό πρόεδρος τής Έταιρίας μας κ. Κων. Χιώλος και ό πρόεδρος του Συλλόγου Σερραίων Θεσσαλονίκης κ. Παρ. Σοφιδιώτης.

Τό κείμενο του χαιρετισμού του κ. Χιώλου δημοσιεύεται παρακάτω, στίς σελ. 191-194.

— Στίς 13 Δεκεμβρίου 1995 στην Άθήνα, στην αίθουσα τής Μακεδονικής Έστίας, μέ τήν εύκαιρία έκθέσεως ζωγραφικής Σερραίων καλλιτεχνών, μίλησε ό πρόεδρος τής Έταιρείας μας κ. Χιώλος, ό όποιος είναι πρόεδρος επίσης τής Μακεδονικής Έστίας, μέ θέμα «Η πνευματική και πολιτιστική παράδοση των Σερρών».

Το κείμενο τής όμιλίας δημοσιεύεται παρακάτω, στίς σελ. 195-210.

ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

ΨΗΦΙΣΜΑ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ
 ΣΥΝΗΛΘΕ ΣΗΜΕΡΑ 28 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1993 ΣΕ ΕΚΤΑΚΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ
 ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ, ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
 ΤΟΥ Α' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΟΥ ΟΡΓΑΝΩΝΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ,
 ΝΑ ΤΙΜΗΣΕΙ ΤΟΝ

κ. ΠΕΤΡΟ ΠΕΝΝΑ

ΚΑΙ ΕΞΕΔΩΣΕ ΤΟ ΑΚΟΛΟΥΘΟ ΨΗΦΙΣΜΑ:

Ο ΠΕΤΡΟΣ ΠΕΝΝΑΣ

ΥΠΗΡΕΤΗΣΕ ΠΙΣΤΑ ΚΑΙ ΕΥΔΟΚΙΜΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
 ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥΣ
 ΑΝΑΛΩΣΕ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΟΝΤΑΣ ΠΟΛΛΑΠΛΕΣ
 ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΟ ΛΑΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΑΣ
 ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΧΤΗΚΕ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΞΕΧΟΥΣΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ

Ο ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ
 ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ
 ΤΟΥ ΑΠΟΝΕΜΕΙ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ

ΕΓΙΝΕ ΣΤΙΣ ΣΕΡΡΕΣ ΤΗΝ 28η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1993

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ

Ζήσης Μητλιάγκας

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ζήσης Περόδικης

ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Άγραφατός Βασίλειος	Μαραγκάκης Ιωφάνης
Άνδρου Ανδρέας	Μπόλαρης Μάριος
Βαβαλέκας Ιωάννης	Νικητοπάτης Αντώνιος
Βλάχος Ιωάννης	Παπαντωνίου Σωτήριος
Γεωργίου Γεώργιος	Πισώκας Βασίλειος
Γεωργούλας Αντώνιος	Σαουλιδής Στυλιανός
Γκότσης Ηλίας	Σαντοριναίος Ειάγγελος
Ζάγκαλης Ιωάννης	Σιδεράς Στυλιανός
Ζαπάρα Μαρία	Σιδέρης Γεώργιος
Καδής Νικόλαος	Στάγκος Κωνσταντίνος
Κάλλιος Κωνσταντίνος	Στρατιοδάκης Στυλιανός
Κουροζίδης Μηνάς	Χατζηιωργαρίτης Θεόδωρος

65

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ-ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ
ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΤΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ - ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

(Αίθουσα τελετών «Παρνασσού», 5 Μαΐου 1995)

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ Κ. ΧΙΩΛΟΥ

Κυρίες και Κύριοι,

Ἡ Ἱστορική καί Λαογραφική Ἐταιρία Σερρῶν-Μελενίκου ἰδρύθηκε τό 1952 μέ πρωτοβουλία διακεκριμένων Σερραίων ἐπιστημόνων καί λογίων πού διέμεναν στήν Ἀθήνα, ὅπως ὁ Πέτρος Πέννας, ὁ Βασίλειος Σιμωνίδης, ὁ Δημήτριος Χόνδρος, ὁ Οὐμβέρτος Ἀργυρός, ἡ Λιλή Χριστομάνου - Καλλίνσκη, ὁ Ἰάκωβος Ζαγκαρόλας, ὁ Ἀλέξανδρος Σφήκας καί ὁ Νατάλης Πέτροβιτς.

Ἡ Ἐταιρία μας, πού ἔχει ὡς Καταστατικό σκοπό της, ἐκτός ἄλλων, τήν περισυλλογή καί διάσωση, ἔρευνα καί μελέτη τοῦ ἱστορικοῦ, λαογραφικοῦ καί γλωσσικοῦ ὕλικου τῆς ἰδιαίτερας μας πατρίδος, τῶν Σερρῶν καί τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τους, συνεχίζει ἀδιάπτωτα τήν ἐπιτυχή δραστηριότητά καί τήν ἐθνική προσφορά της. Κύριο ἐκδοτικό της ὄργανο εἶναι τό περιοδικό σύγγραμμα «Σερραϊκά Χρονικά», τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερα ἔχουν ἐκδοθεῖ ἔνδεκα πολυσέλιδοι τόμοι μέ σπουδαῖες μελέτες διαπρεπῶν μελῶν καί συνεργατῶν της. Χαρακτηρίστηκε ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ὡς «πολύτιμον ἔργον» καί βραβεύτηκε μέ εἰδικό Ἔπαινο.

Ἡ Ἐταιρία μας διοργάνωσε τήν ἀποψινή ἐκδήλωση, ἐπιθυμώντας νά τιμήσει τό ἐκλεκτό μέλος της καί διακεκριμένη συγγραφέα κ. Λότη Πέτροβιτς - Ἀνδρουτσοπούλου, μέ παρουσίαση τοῦ ἔργου της καί ἀπονομή τιμητικῆς πλακέτας, μέ τό ἔμβλημα τῆς Ἐταιρίας μας, γιά τήν πολύπλευρη προσφορά της στήν παιδική λογοτεχνία καί τό παιδικό βιβλίο.

Προτοῦ ὅμως παραχωρήσω τό βῆμα αὐτό στόν κ. Βασίλειο Ἀναγνωστόπουλο, ἐπίκουρο καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ὁ ὁποῖος θά ἀναφερθεῖ στήν προσωπικότητα καί τό ἔργο τῆς τιμωμένης, θά ἦταν παράλειψη νά μὴν ἀναφερθῶ στόν ἀείμνηστο πατέρα της, τόν Νατάλη Πέτροβιτς, ὁ ὁποῖος, μαζί μέ τόν πρό μηνῶν ἀποβιώσαντα ἀοίδιμο πρόεδρό μας Πέτρο Πέννα, ὑπῆρξε ἀπό τούς πρωτεργάτες ὄχι μόνον τῆς

ιδρύσεως τής Έταιρίας μας, αλλά και τής, μέχρι του θανάτου του τό 1971, συνεχοῦς ανάπτυξης καί προόδου τής.

Ὁ Νατάλης Πέτροβιτς ὑπῆρξε γόνος παλαιᾶς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας μέ ρίζες δεμένες γερά μέ τήν πολύπαθη πόλη τῶν Σερρών καί τό πολυθρόλυτο Μελένικο. Πρόγονοί του, πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στή Βιέννη πρίν ἀπό τήν Ἐθνεγερασία του 1821, ἦταν συνεργάτες του Ρήγα Φεραίου, ὁλόκληρο δέ τό γενεαλογικό του δένδρο συνυφαίνεται μέ τή γενιά τής γνωστῆς οἰκογενείας τῶν Χρηστομάνων.

Πολύ νέος ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τίς Σέρρες. Ἡ ἀγάπη του ὁμως καί ἡ νοσταλγία γιά τή γενέτειρα ἐστρεψαν τά ἐνδιαφέροντά του, παρὰ τίς ἐπαγγελματικές ἐνασχολήσεις του ὡς ἀνωτέρου στελέχους τής Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τής Ἑλλάδος, σέ ἱστορικές, λαογραφικές καί γλωσσολογικές μελέτες καί ὑπῆρξε ἀπό τούς πρωτοπόρους σέ ἐργασίες σχετικά μέ τά ἦθη, τά ἔθιμα καί τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν Σερρών. Ἄφησε πίσω του πλούσιο ἔργο, στό ὁποῖο περιλαμβάνεται λογοτεχνία καί ποίηση. Εἶναι εὐτυχές γεγονός ὅτι τήν πνευματική καί ἐθνική αὐτή προσφορά τήν συνεχίζει ἡ τιμωμένη, ἡ ὁποία καί ἀποτελεῖ ἐκλεκτό μέλος τής Ἐταιρίας μας.

Παρακαλῶ τώρα τόν καθηγητή κ. Ἀναγνωστόπουλο νά μέ διαδεχθεῖ στό βῆμα.

197

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ
ΤΗΣ ΛΟΤΗΣ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ - ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Κυρίες και Κύριοι,

Εὐχαριστῶ θερμά τὴν Ἱστορική καὶ Λαογραφική Ἑταιρία Σερρών-Μελενίκου, πού μου κάνει τὴν τιμὴ νὰ μιλήσω σήμερα γιὰ ἓνα ἐκλεκτό μέλος τῆς ἀλλὰ καὶ ἐξέχουσα μορφή τῶν Γραμμάτων, ἰδιαίτερα τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας, γιὰ τὴν κυρία Λότη Πέτροβιτς - Ἀνδρουτσοπούλου.

Ἄν κάποια σημεῖα τοῦ λόγου μου εἶναι φορτισμένα περισσότερο τοῦ δέοντος συναισθηματικά, μὴ μέ παρεξηγήσετε, θὰ μιλάει τότε ὄχι ὁ πανεπιστημιακὸς δάσκαλος, ἀλλὰ ὁ φίλος, ὁ συνεργάτης, ὁ ἄνθρωπος πού παρακολουθεῖ — καὶ χαίρεται γι' αὐτό — τὰ λογοτεχνικά τῆς βήματα καὶ τίς ἄλλες δραστηριότητές τῆς.

Εἶναι ἀδύνατο, ὅμως, μέσα στὰ περιορισμένα χρονικά περιθώρια μιᾶς παρουσίας, νὰ καλύψει κανεὶς μέ πλήρη ἐπάρκεια ὅλες τίς πτυχές τοῦ τιμώμενου λογοτέχνη. Ἐνός λογοτέχνη, πού βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ πάνω ἀπὸ μιὰ εἰκοσαετία ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς προσφορᾶς του στό παιδί, στό παιδικὸ βιβλίο, στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Κατ' ἀνάγκη, λοιπόν, θὰ περιορισθῶ σέ τρεῖς ἐνότητες: στόν ἄνθρωπο, στό δημιουργό, στό συγγραφικὸ του ἔργο.

Ὁ ἄνθρωπος

Ἀναζητώντας τίς πρῶτες ρίζες τοῦ γενεαλογικοῦ δέντρου τῆς οἰκογένειας Πέτροβιτς, φτάνουμε μέ ἐπίσημες πηγές καὶ μαρτυρίες μέχρι τὸ β' ἡμισυ τοῦ 18ου αἰ., ὡς τὸν Φίλιππο Πέτροβιτς, συνεργάτη τοῦ Ρήγα Βελεστινλή¹.

Ὁ Τριαντάφυλλος Θεοδωρίδης, στό μελέτημά του «Συμβολὴ εἰς τὸ Ἀνατολικομακεδονικὸν Ἀρχοντολόγιον» (1969), μέ βάση τὸ γενεαλογικὸ σκαρίφημα τοῦ Κωνσταντίνου Ἀναστ. Χριστομάνου (1867-1911) καὶ ἀξιοποιώντας καὶ ἄλλες ἱστορικές πηγές, κατάρτισε πίνακα ἀπογόνων Χριστομάνου καὶ Πέτροβιτς καὶ σημειώνει σχετικά: «Ἡ οἰκογένεια Πέτρο-

1. Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδης, Συμβολὴ εἰς τὸ Ἀνατολικομακεδονικὸν Ἀρχοντολόγιον, Σεραϊκὰ Χρονικά Ε' (1969), σ. 267-299.

βιτς, ἣτις ἔχει στενόν συγγενικόν σύγδεσμον μέ τόν ἀρχοντικόν οἶκον τοῦ Χριστομάνου... εἶναι ὡσαύτως ἀρχοντική καί ἐκ ρίζης Ἑλληνική... Οἱ παλαιότεροι πρόγονοι τῆς οἰκογενείας Πέτροβιτς ἐκατοίκων, δι' ἐμπορικούς λόγους, εἰς τήν Δαλματίαν καί ἐν συνεχείᾳ εἰς τήν Βιέννην...»².

Ὡς γενάρχης τῆς οἰκογενείας καταγράφεται ὁ Θεοδοσίος Πέτροβιτς (1800-1873), γιατρός τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβα. Οἱ ἀπόγονοί του³ μέσα στούς δύο αἰῶνες, 19ο καί 20ό, διακρίθηκαν ὡς γιατροί, δικηγόροι, τραπεζικοί, μηχανικοί, βουλευτές, πρόξενοι κλπ. «εἰς τήν Κοινωνίαν τῆς Βιέννης, Μελενίκου, Σερρών, Θεσσαλονίκης καί Ἀθηνῶν»⁴.

Ἡ Πηνελόπη (Λότη) Πέτροβιτς (γεν. 1937) εἶναι τό δεύτερο κατά σειρά τέκνο τοῦ Νατάλη Ἐμμ. Πέτροβιτς (1899-1971), πού διετέλεσε Διευθυντής Ἐμπορικής Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καί ἔγινε γνωστός ὡς λαογράφος, ἱστορικός ἐρευνητής καί ποιητής. Ἔχει δύο ἀδέλφια, τόν Ἐμμανουήλ (Μάνο) Πέτροβιτς, πολιτικό μηχανικό, καί τήν Ἀργυρώ-Κλεοπάτρα, καθηγήτρια Γαλλικῆς Φιλολογίας. Μητέρα της εἶναι ἡ Ματίνα, τό γένος Ράμου, πελοποννησιακῆς καταγωγῆς, ἀπό τήν περιοχή Κυνοουρίας, γεννημένη ὅμως στήν Ἀθήνα.

Στήν Ἀθήνα πέρασε τά παιδικά καί νεανικά της χρόνια ἡ Λότη, ἐδῶ σπούδασε Ἀγγλική Φιλολογία καί ἐδῶ ἐργάστηκε ἀπό τό 1958 ἕως τό 1984, στή Διακυβερνητική Ἐπιτροπή Μεταναστεύσεως. Εἶναι σύζυγος τοῦ Ἀνδρέα Ἀνδρουτσόπουλου, πολύτιμου συντρόφου τῆς ζωῆς της, μέ τόν ὁποῖο εὐτύχησαν νά ἔχουν παιδιά, τήν Ἀθηνᾶ καί τόν Ἴωνα, σήμερα ἐπιστήμονες πού ἀνταποκρίθηκαν στήν παράδοση καί τῶν δύο οἰκογενειῶν.

Στό «Πανσερραϊκό Ἡμερολόγιο» τοῦ 1984 δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο της μέ τίτλο «Τά Σέρρας τοῦ πατέρα μου», μέ τό ὁποῖο ἐρμηνεύεται, πιστεύω, ὁ ἰδιαίτερος καί βαθύς ψυχικός δεσμός της μέ τήν πόλη καί τήν περιοχή τῶν Σερρών. Γράφει λοιπόν: «Τά Σέρρας, ὅταν ἤμουν παιδί, τά εἶχα στή φαντασία μου σάν τόπο ἀπρόσιτο, σχεδόν μυθικό. Καί ἦταν τῶντι ἀπρόσιτα ἐκείνη τήν ἐποχή, γιατί σάν ἄρχισα νά νιώθω τόν κόσμο — στά τρία, τέσσερα, πές στά πέντε μου χρόνια — οἱ μπότες τῶν ναζι πού βροντούσανε ρυθμικά στούς δρόμους τῆς δικῆς μου «πατρίδας» — τῆς

2. Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδης, ὅ.π., σ. 275.

3. Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδης, ὅ.π., σ. 292.

4. Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδης, ὅ.π., σ. 295.

όμορφης τότε συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν, τὰ «Ἐξάρχεια» — ἔλιωναν κάτω ἀπό τό βάρος τους κάθε κρυφή ἐλπίδα νά δῶ κι ἐγώ μέ τὰ μάτια μου τοῦ πατέρα «τά Σέρρας», νά γνωρίσω ἀπό κοντά τήν πόλη «πού κάηκε καί ξανακάηκε ἀπ' τοὺς Βουλγάρους, πρῶτα στά 1913 καί ὕστερα πάλι στά '17», ὅπως τόν ἄκουγα νά διηγείται· τήν πόλη ὅπου ἔζησε κείνος παιδί μέ τίς ἀδελφές καί μέ τοὺς γονεῖς του, τή νενέ Πηγελόπη καί τόν παπποῦ Μανόλη· τόν τόπο ὅπου ἔζησαν ὀνομαστοί συγγενεῖς, σάν τόν ἀδελφό τοῦ παπποῦ, τό θεῖο Νούσκα ... κι ὅπου ζοῦσαν ἀκόμα ἓνα σωρό θεῖοι καί τρεῖς πρῶτες μου ξαδερφοῦλες...». Καί παρακάτω θά συμπληρώσει: «Λίγο-λίγο, μετεωρίτες ἀπό τοῦ πατέρα τὰ Σέρρας τὰ μυθικά, γνῶριζα κι ἄλλους... ἦταν φίλοι καί συγγενεῖς τήν οἰκογένεια Παπαλεξίου, τήν οἰκογένεια Μάρτζου, Ζία, Χόνδρου καί Συμεωνίδη, τοὺς συγγενεῖς μας Παπάζογλου, Ζλάτκου, Κοντοῦ, Χρηστομάνου, Καπέτη... τίς πρῶτες ξαδέλφες, κόρες τοῦ θεῖου τοῦ Νούσκα, Καλλιόπη καί Λίζα Πέτροβιτς, πασίγνωστη στήν τότε Ἀθήνα ἐρυθροστραυρίτισσα ἐθελόντρια...»⁵.

Γιά πρώτη φορά γνῶρισε ἀπό κοντά αὐτόν τό μυθικό τόπο, τὰ Σέρρας τοῦ πατέρα της, τό Πάσχα τοῦ 1951, γεγονός πού φαίνεται ὅτι σημάδεψε βαθιά τό συγγραφικό της ἔργο. Καί ὅταν τή ρωτοῦν «ποῦ γεννηθήκατε; ἀπό ποῦ εἶστε;», ἀπαντᾷ ἀδίσταχτα: «Στήν Ἀθήνα γεννήθηκα, σ' αὐτή ζῶ, μά πατρίδα μου εἶναι "τά Σέρρας"⁶».

Ἄ δημιουργός

Ἡ Λότη Πέτροβιτς εἶναι πλασμένη γιά δημιουργία καί προσφορά πρὸς τό συνάνθρωπο καί τό κοινωνικό σύνολο. Ἔτσι μπορῶ νά ἐρμηνεύσω τήν ἀδιάλειπτη ἐργατικότητα καί τήν πολυμέτρητη δραστηριότητα τόσο σέ πνευματικό ὅσο καί σέ κοινωνικό ἐπίπεδο. Εἶναι ἄνθρωπος τῆς δράσης. Καί εὐκόλα διακρίνει κανεῖς στίς πράξεις της τόν ὀργανωτικό καί ἀποτελεσματικό ἄνθρωπο, τόν συνεπή, υπεύθυνο καί ἀγωνιστικό, τόν ἀνυποχώρητο στά πιστεύω, τόν αισιόδοξο γιά ζωή. Συνδυάζει τή γνώμη μέ τήν ἀνθρωπιά, τήν πίστη μέ τήν ἐλπίδα, τήν καθαρή κρίση μέ τήν

5. Λότη Πέτροβιτς - Ἀνδρουτσοπούλου, Τὰ Σέρρας τοῦ πατέρα μου. Πανσερραϊκό Ἡμερολόγιο, τόμ. 10/1984, σ. 32, 36 κέξ.

6. Λότη Πέτροβιτς - Ἀνδρουτσοπούλου, ὁ.π., σ. 40.

ευαισθησία. Ἀγαπᾶ τὸν ἄνθρωπο, ἀγαπᾶ τὰ παιδιά κι ἀγωνίζεται μὲ τὸ δικό της ξεκάθαρο τρόπο γιὰ τὴν εἰρήνη.

Εἶναι ἐπαγγελματίας συγγραφέας καὶ βασανίζεται γιὰ νὰ δίνει κάθε φορά τὸ καλύτερο στὰ παιδιά, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τὴν ψυχικὴ ταλαιπωρία καὶ τὸ σωματικὸ κόπο, πού κάποτε γίνεται δυσβάστακτος. Θά ἔλεγα ὅτι θεωρεῖ δῶρο Θεοῦ νὰ γράφει καὶ νὰ νοιάζεται γιὰ τὰ παιδιά, παραφράζοντας τὸ λόγο τοῦ Ἀγίου Στυλιανοῦ: «Παίδων φύλαξ πέφυκα, Θεοῦ τὸ δῶρον».

Εἶχα τὴν τύχη νὰ γνωρισθοῦμε, νὰ γίνουμε φίλοι καὶ συνεργάτες καὶ συνοδοιπόροι, κι ἀπὸ κοντὰ νὰ ἐκτιμήσω τὴ δημιουργικὴ τῆς φαντασία. Μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ὁ «Κύκλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Παιδικοῦ Βιβλίου», τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε Γενικὴ Γραμματέας, 1984-1990, ὀφείλει πολλὰ στὴν ἔντονη καὶ δημιουργικὴ προσωπικότητά της.

Στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα ἐμφανίζεται ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '70 καὶ ἀπὸ τότε ἀσχολεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικά μὲ τὴ λογοτεχνία γιὰ παιδιά καὶ νέους. Ἀνήκει στοὺς κορυφαίους πεζογράφους τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας. Ἰδιαίτερα σημαντικὴ εἶναι ἡ συμβολή της στὴν ἄνθηση τοῦ νεανικοῦ/ἐφηβικοῦ βιβλίου. Εἶναι τολμηρὴ καὶ πρωτοπόρος στὴ διαπραγμάτευση σύγχρονων θεμάτων, ὅπως εἶναι τὰ ναρκωτικά, τὸ διαζῦγιο, ἡ βία. Ἔχει, ἀναμφισβήτητα, δημιουργήσει ἔργο ἀξιόλογο σέ ποσότητα καὶ ποιότητα, καὶ αὐτὸ παρουσιάζω εὐθύς ἀμέσως.

Τὸ ἔργο της

Γιὰ νὰ ἔχουμε ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ συγγραφικοῦ τῆς ἔργου, θά ἐπιχειρήσω μιὰ τετραμερὴ ἐξέταση, δηλαδή θά ἀναλύσω τέσσερις πλευρὲς του: τὴν εἰδολογικὴ, τὴ θεματολογικὴ, τὴν αἰσθητικὴ καὶ τὴν ιδεολογικὴ.

Εἰδολογικὴ ἐξέταση

Ἡ Λότη Πέτροβιτς εἶναι κατ' ἐξοχὴν πεζογράφος κι ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ ὅλα τὰ εἶδη τῆς πεζογραφίας. Μιὰ γραμματολογικὴ κατάταξη τῶν ἔργων της εἶναι ἡ ἐξῆς:

α'. Μυθιστορήματα. Ἔγραψε ἱστορικά (Ἄδελφός, Λάθος, κύριε Νόιγκερ) καὶ σύγχρονα κοινωνικοῦ χαρακτήρα (Στό τσιμεντένιο δάσος, Σπίτι γιὰ πέντε, Γιούσουρι στὴν τσέπη κ.ἄ.).

β'. Παραμῦθια λαϊκὰ διασκευασμένα, λαϊκότροπα καὶ πρωτότυπα,

ὅπως: 17 ἑλληνικά λαϊκά παραμύθια, Τρεῖς φορές κι ἕναν καιρό, Ἐφτά κόκκινες κλωστές, 5 κουκιά καί 5 ρεβίθια=10 παραμύθια, Παραμύθια ἀπό τήν Ἀφρική κ.ἄ.

γ'. Ἱστορίες μέ ποικίλο περιεχόμενο (κοινωνικό, θρησκευτικό, οἰκολογικό...), ὅπως: Στή γειτονιά τοῦ ἡλίου, Ἱστορίες πού κανέννας δέν ξέρει, Ἱστορίες πού ταξιδεύουν, Ἱστορίες μέ τούς 12 μῆνες, Τόν καιρό ἐκεῖνο, Ἱστορίες γιά παιχνίδι καί γέλια.

δ'. Ἀνθολογία σέ συνεργασία μέ τήν Ἀργυρώ Ἀλεξανδράκη, Νεανικό Ἡμερολόγιο μέ σταγόνες νεοελληνικῆς ποίησης.

ε'. Διηγήματα, ἡ συλλογή *Οἱ ἀσκητές τοῦ πλήθους*.

στ'. Θεωρητικά, ὅπως: *Μιλώντας γιά τά παιδικά βιβλία, Ἡ παιδική λογοτεχνία στήν ἐποχή μας*.

ζ'. Μεταφράσεις, ὅπως: *Τά νεφελόψαρα ζοῦνε στή θάλασσα, Τά δικαίωματα τοῦ ἀνθρώπου, Ἐπιχείρηση κόκκινη ἄμιος κ.ἄ.*

η'. Δοκίμια καί μονογραφίες, ὅπως τό μελέτημα: *Ἐλισάβετ Πέτροβιτς – Μιά Σερραία ἀφοσιωμένη στό καθῆκον*.

Νομίζω ὅμως πῶς εἶναι περισσότερο μυθιστοριογράφος. Τήν ἄποψή μου αὐτή θά τήν ἀναπτύξω πιό κάτω, στήν αἰσθητική ἀποτίμηση τοῦ ἔργου της.

Θεματολογική ἐξέταση

Οἱ βασικές πηγές ἔμπνευσῆς της, κατά τή γνώμη μου, εἶναι τρεῖς: ἡ ἱστορία, ἡ λαϊκή μας παράδοση καί τά σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Ἔχει, ἀναντίρρητα, μιά θαυμαστή δεξιότητα νά συνδυάζει ἱστορικά γεγονότα μέ σύγχρονες καταστάσεις καί χαρακτήρες, πού εἶναι κοντά στήν ψυχολογία τῶν νέων. Τό ἐπισημαίνουμε εὐκολα στά βιβλία της: *Ἐνα τραγούδι γιά τρεῖς, Λάθος, κύριε Νόιγκερ, Γιά τήν ἄλλη πατρίδα κ.ἄ.* Τά θέματα, λοιπόν, πού βρίσκει ὁ ἀναγνώστης στά βιβλία της εἶναι ἄκρως ἐνδιαφέροντα καί σπουδαῖα. Ἀναφέρω ὀρισμένα

Ναρκωτικά καί νέοι εἶναι τό θέμα τοῦ πασίγνωστου βιβλίου της *Στό τσιμεντένιο δάσος*, μέ 30 ἐκδόσεις καί συνεχίζει. «Τό μυθιστόρημα αὐτό εἶναι ἕνας σταθμός στήν ἑλληνική παιδική λογοτεχνία γιά ἕνα σπουδαῖο λόγο: Μέ τό θέμα του –τά ναρκωτικά– δίνει ἀπάντηση σέ ὅσους διστάζουν ἢ ἀποκλείουν ἀπό τό παιδικό βιβλίο θέματα κοινωνικοῦ προβληματισμοῦ, ὅπως εἶναι τό διαζύγιο, ἡ τρομοκρατία, τά ναρκωτικά καί πολλά ἄλλα... Τέτοια βιβλία διαφωτίζουν, στηρίζουν καί ἰσορροποῦν τό σύγχρο-

νο παιδί πού ζεί την αντιφατικότητα και τους κινδύνους της εποχής μας. Και τέτοια βιβλία μās θεμελιώνουν την πίστη ότι ή σύγχρονη παιδική λογοτεχνία είναι ικανή νά παίξει ενεργητικότερο ρόλο στή ζωή τών παιδιών μας». Αύτά έγγραφα για *Τό τσιμεντένιο δάσος* πρίν από 15 περίπου χρόνια, όταν πρωτοκυκλοφόρησε⁷. Νομίζω ότι ισχύουν και σήμερα.

Τό μυθιστόρημα *Ό Μικρός Άδελφός* αναφέρεται στήν περιπέτεια δύο αδελφών, πού μέσα στή δίνη του Α΄ παγκοσμίου πολέμου χωρίζουν από τούς γονεΐς τους. Βιβλίο αντιπολεμικό μέ διαχρονικά μηνύματα για την ειρήνη και την ανθρωπιά. Η άειμνηστη Καλλιόπη Μουστάκα, γνωστή παιδαγωγός, μεταξύ άλλων, θά γράψει για τό βιβλίο: «Κείνο όμως πού κάνει τό βιβλίο ξεχωριστό είναι τό πνεύμα του, συμπάθεια και πόνος για όσους ύποφέρουν, λαχτάρα για την ειρήνη και τή λευτεριά, πίκρα για την άδικία και τό μίσος, άγανάκτηση για την προδοσία, άπ' όπου κι άν προέρχεται. Η αντικειμενική ένατένιση γεγονότων και καταστάσεων δίνει στό περιεχόμενό του πανανθρώπινες διαστάσεις... Τέτοιο έμπρακτο κήρυγμα άγάπης του πλησίον και ανθρωπιάς σπάνια βρίσκεται σέ παιδικό βιβλίο»⁸. *Ό Μικρός Άδελφός* έχει ως ιστορικό ύπόβαθρο την περιπέτεια του πατέρα της Νατάλη Πέτροβιτς, όπως σημειώνει ή ίδια ή συγγραφέας, «όταν δεκαεπτάχρονος στον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο, σύρθηκε όμηρος στή Βουλγαρία, ένας από τούς 70.000 Έλληνες πού πήραν οι Βούλγαροι στά 1917 για είλωτες στή Βουλγαρία, ένας από τούς 12.000 μονάχα πού επέζησαν τελικά και κατάφεραν νά γυρίσουν στήν Ελλάδα, όταν τελείωσε ό πόλεμος»⁹.

Τό βιβλίο *Γιά την άλλη πατρίδα* έχει θέμα του τά ανθρώπινα δικαιώματα, την παλιννόστηση προσφύγων στον τόπο τών προγόνων, μέ προφανή παραπομπή στό κυπριακό δράμα.

Τό *Σπίτι για πέντε*, πού μεταφέρθηκε στην τηλεόραση, πού μεταφράστηκε στά ιαπωνικά, πού έγινε κινηματογραφική ταινία, έχει θέμα του τό διαζύγιο και ειδικότερα τά προβλήματα τών παιδιών πού δημιουργούνται, όταν οι γονεΐς παίρνουν διαζύγιο και ξαναπαντρεύονται.

Τό έργο *Λάθος, κύριε Νόιγκερ* έχει πυρήνα τό β΄ παγκόσμιο πόλεμο

7. Β. Δ. Άναγνωστόπουλος, Προτείνουμε βιβλία. Έφημ. «Νέοι Καιροί», Καρδίτσα, 19.11.1981.

8. Καλλ. Μουστάκα, Τό παιδικό αντιστασιακό βιβλίο. Έφημ. «Τό Βήμα», 23.12.1986.

9. Λότη Πέτροβιτς - Άνδρουτσοπούλου, ό.π., σ. 33.

καί τήν κατοχή, πού όμως ή αφήγηση απλώνεται καί βαθαίνει μέ αναφορές σέ αρχαιοελληνικές, βυζαντινές καί του αιώνα μας μαρτυρίες.

Μέσα στό ιστορικό πλαίσιο του β' παγκοσμίου πολέμου, αλλά συνδεδεμένη μέ τό σήμερα, κινείται ή ιστορία του βιβλίου *Τραγουδι για τρεις*.

Στό εργαζόμενο παιδί καί στά προβλήματα του αναφέρεται τό Ζητείται *Μικρός*. Τέλος, τό *Γιούσουρι στην τσέπη* διαπραγματεύεται προβλήματα τής έφηβείας, μιλάει για τή ζωή, τόν έρωτα, τό θάνατο.

Τά βιβλία της, μέ παραμύθια καί ιστορίες ως επί τό πλείστον, πηγάζουν από τή λαϊκή παράδοση καί τό λαϊκό πολιτισμό του τόπου μας αλλά καί άλλων χωρών. Ίσως δέν είναι τυχαίο ότι στή συγγραφική της σαιδιοδρομία τό πρώτο βιβλίο πού κυκλοφόρησε περιέχει λαϊκά παραμύθια διασκευασμένα. Αυτή ή στάση της σέ μεγάλο βαθμό όφείλεται στά ιστορήματα καί τίς ποικίλες αφηγήσεις του πατέρα της, όπως όμολογεί καί ή ίδια, σ' εκείνα τά κρύα βράδια τής Κατοχής... «Μας μιλούσε ύστερα για τούς συγγενείς, τίς συνήθειες του τόπου, τά έθιμα... Κάθε πρώτη του Μάρτη μας τραγουδούσε τά Χελιδονίσματα: "Χελιδόνα έρχεται απ' τή Μαύρη θάλασσα"... Μας έλεγε παροιμίες σερραϊκές, γνωμικά, ιστορίες, όλα εκείνα πού χρόνια ύστερα θ' αποθησαύριζε στους τόμους των Σεραϊκών Χρονικών...»¹⁰.

Άλλα θέματα, συνοπτικά, είναι τό διάστημα καί ή θαυμαστή τεχνολογία (*Τρεις φορές κι έναν καιρό σ' έναν πλανήτη μακρινό*), θέματα άντλημένα από τήν Άγία Γραφή (*Τόν καιρό εκείνο*), από τήν καθημερινή ζωή των παιδιών, τά μικροπροβλήματα, για τά ζώα καί τά πουλιά κλπ.

Γενικά, θά έλεγα ότι στα έργα της διαπραγματεύεται θέματα σπουδαία καί σημαντικά, μικρά καί μεγάλα, σύγχρονα καί ενδιαφέροντα για όλες τίς ηλικίες, ελληνικά καί παγκόσμια.

Αισθητική εξέταση

Είναι φανερό στό έργο της ή χρήση νέων αφηγηματικών τεχνικών καί ανανεωτικών προτάσεων γραφής, όπως οι πολλαπλοί αφηγητές, ή ταυτόχρονη ή παράλληλη έκθεση διαφόρων απόψεων, ή πολλαπλή παρουσίαση του χρόνου κ.ά. Λ.χ. στό *Λάθος, κύριε Νόιγκερ*, εναλλάσσονται σέ διαφορετικά γλωσσικά καί ιδεολογικά επίπεδα οι αφηγήσεις ενός

10. Λότη Πέτροβιτς - Άνδρουτσοπούλου, ό.π., σ. 35.

ώριμου ήρωα, τοῦ κ. Νόιγκερ, καί ἐνός ἐφήβου, τοῦ Φίλιππου (σχῆμα παιδευτικό, προβλ. τόν Φιλοκτῆτη μέ τόν Νεοπτόλεμο στήν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Σοφοκλή), μέ ἀποτέλεσμα νά κυλάει ἡ ἱστορία διαχρονικά καί μέ παράλληλες ἀφηγήσεις.

Ἄλλα ὑφολογικά στοιχεῖα διακριτά στήν τέχνη της εἶναι: ἡ καλοδοσολεμένη δομή τῆς ἱστορίας, ἡ πλοκή τῶν γεγονότων, οἱ ὀλοκληρωμένοι χαρακτήρες, ὁ κοφτός καί ἀκέραιος λόγος της, ὁ πλούσιος διάλογος, ἡ ὁρατή ἀγωνιστικότητα γιά τό σωστό καί δίκαιο.

Ἄξιομνημόνευτη, ἐπίσης, εἶναι ἡ ἐσωτερική καί ἐξωτερική ἐνότητα καί ἐξέλιξη πραγματικῶν ἢ ἐπινοημένων ἡρώων τῶν ἔργων της. Ξαφνιάζεται εὐχάριστα, πιστεύω, ὁ ἀναγνώστης, ὅταν συναντᾷ σέ κάθε νέο της βιβλίο κάποιους ἤδη γνωστούς χαρακτήρες σέ διαφορετική ἡλικία, κατάσταση καί χρόνο. Λ.χ. ἡ Κόνη, νεαρή ἡρωίδα *Στό τιμιεντένιο δάσος* ἢ ὁ Φίλιππος στό *Λάθος, κύριε Νόιγκερ* μεγαλώνουν ἡλικιακά καί ἐξελίσσονται κοινωνικά, πνευματικά κλπ. μέσα στίς συνεχόμενες καί διαπλεκόμενες ἱστορίες τους. Ἐνα ἀνάλογο τέχνασμα (σέ διαφορετικό βαθμό βέβαια) ἐντοπίζουμε στά μυθιστορήματα τῆς Πηνελόπης Δέλτα, τῆς ὁποίας τό ἔργο ἐκτιμᾷ καί θαυμάζει.

Μποροῦμε, ἐπίσης, νά ἐπισημάνουμε τήν ἀφομοιωμένη λαϊκή παράδοση, εἴτε ὡς θέμα εἴτε ὡς τεχνική, πού ἐντοπίζουμε κυρίως στά παραμῦθια καί τίς ἱστορίες της, ὅπως ἡ τριπλή ἐπανάληψη, ὁ πρωτοπρόσωπος λόγος, ὁ λιτός λόγος, τά αἰνίγματα κ.ἄ. «Τά παραμῦθια τῆς Πέτροβιτς-Ἀνδρουτσοπούλου — θά πει ἡ Ρένα Καρθαίου — ἔχουν τή δύναμη καί τή ζωντάνια τοῦ λαοῦ, ἐλέγχονται ὅμως ἀπό τό καινούργιο καί πολύπειρο χέρι ἐνός σύγχρονου συγγραφέα — ποιητῆ»¹¹.

Πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι μυθιστοριογράφος: ἰκανή στή σύλληψη μιᾶς ἰδέας, στό «στήσιμο» τῆς ἱστορίας, στή δύναμη τῆς ἀφήγησης, στήν τεχνική γενικά.

Τέλος, ἡ καλλιτεχνική πλευρά τοῦ ἔργου της δέν περιορίζεται στή συγγραφή ἀλλά καί στήν εἰκαστική, τήν εἰκονογραφική. Εἶναι πλευρά τοῦ ταλέντου της πού λίγοι γνωρίζουν. Στό σημεῖο αὐτό θά ἐπικαλεσθῶ τή γνώμη τοῦ ἀείμνηστου προέδρου τοῦ «Κύκλου τοῦ Ἑλληνικοῦ Παιδικοῦ Βιβλίου» Κωνσταντίνου Δεμερτζή. Γράφει στήν ἴδια: «Ποτέ μου δέν εἶχα ἀμφιβολίες γιά τίς πολύπλευρες ἰκανότητές σου· ὅμως κατέχεις τήν

11. Ρένα Καρθαίου, χφ. ἐπιστολή, 1983.

τέχνη κάθε τόσο νά αποκαλύπτεις κι ένα άλλο, άγνωστο ως εκείνη τη στιγμή, χάρισμά σου. Έτσι, αυτή τη φορά με την εικονογράφηση των βιβλίων σου έκανες, είμαι σίγουρος, πολλούς κατ' έπάγγελμα εικονογράφους, νά σε ζηλέψουν. Νά ζηλέψουν τη δύναμη της φαντασίας σου και τό χαριτωμένο τρόπο μέ τόν όποιο κατόρθωσες νά συνδυάσεις αυτό πού ή λογοτεχνική δεινότητά σου είχε συλλάβει μέ την κατάλληλη κάθε φορά εικονογράφηση, άποδεικνύοντας έτσι ότι μπορείς νά διαπρέψεις έξίσου και στους δύο τομείς: και της λογοτεχνικής και της καλλιτεχνικής δημιουργίας»¹².

Ίδεολογική εξέταση

Τό έργο ενός συγγραφέα ούσιαστικά είναι μία αποτύπωση της ψυχής του, τό ήθος και ό χαρακτήρας του. Σ' αυτό καταθέτει τούς τόκους, πού θά πεί τά έπιγεννήματα και έπινοήματα του ψυχικού και πνευματικού του κόσμου. Έξετάζοντας, λοιπόν, συνολικά τό έργο της Λότης Πέτροβιτς ανακαλύπτουμε ένα αυστηρά δομημένο ιδεολογικό σύμπαν μέ κύριους άξονες τίς έννοιες: αισθητικές και ήθικές άξίες, παραδοσιακές και προοδευτικές προσεγγίσεις στή ζωή, απόρριψη του πολέμου και κάθε άλλης μορφής βίας, πόθος για την ειρήνη, δικαιοσύνη, ίσες ευκαιρίες στή ζωή, δικαίωμα στή διαφορετικότητα κ.ά.

Στά βιβλία της —τό είπαμε ήδη— διαπλέκεται ό χρόνος ως χθές, σήμερα και αύριο, πού σημαίνει ότι συνδυάζεται έτσι τό στέρεο και βέβαιο πού έρχεται από τό κοντινό ή άπώτερο παρελθόν μέ την όποια πραγματικότητα του σήμερα και την έλπίδα του αύριο. Δέν είναι τυχαίο ότι όλα της τά έργα αφήνουν ένα αισιόδοξο μήνυμα στον άναγνώστη. Σνηθίζει νά λέει ή ίδια: Κανείς δέν έχει δικαίωμα —ούτε ό συγγραφέας— νά άπελπίζει τά παιδιά, ν' αφαιρεί την έλπίδα και την αισιοδοξία από τούς νέους.

Θά μπορούσε νά πεί κανείς πώς τό κύριο ιδεολογικό στίγμα (μέ την ευρεία του έννοια) είναι δίκλωνο: ή μία κατεύθυνση μάς οδηγεί σε μία ισορροπημένη και έλληνοκεντρική συνείδηση και ή δεύτερη σε μία πανανθρώπινη. Συνείδηση, πού έδράζεται σε βαθιές παιδοβιωματικές καταστάσεις άφενός και άφετέρου στή δημιουργική πρόσληψη των μηνυμάτων της έποχής.

12. Κων/νος Δεμερτζής, χφ. έπιστολή, 1.1.1989.

Σέ όλα της τά έργα υπάρχει ύγιής ειλικρίνεια καί γνησιότητα ψυχής, μακριά από φανατισμούς, μονεταριστικές ιδέες καί διδακτισμούς. Καί τό γεγονός αυτό, πιστεύω, είναι παράγοντας καί έμπορικῆς έπιτυχίας τών βιβλίων της καί δέν είναι τυχαίο ότι τά βιβλία της έχουν εκδοθεῖ από τούς πλέον έγκυρους εκδοτικούς οἴκους τῆς χώρας μας, ὅπως είναι οἱ Έκδόσεις τών Φίλων, ὁ Καστανιώτης, ὁ Πατάκης, ὁ Ψυχογιός, ὁ Παπαδημητρίου κ.ά.

Οἱ διακρίσεις

Ἄναμφίβολα, ἡ Λότη Πέτροβιτς είναι μία από τίς σημαντικές λογοτεχνικές παρουσίες στήν Ελλάδα καί είναι φυσικό νά έχει ανάλογα τιμηθεῖ. Ἔργα της έχουν μεταδοθεῖ από τήν ΕΡΤ καί τό ΡΙΚ καί ἄρθρα της έχουν δημοσιευθεῖ σέ περιοδικά ἑλληνικά καί ξένα. Βιβλία της έχουν μεταφραστῆ ἰαπωνικά, ρωσικά καί ἀγγλικά.

Ἔχει τιμηθεῖ μέ βραβεῖα καί διακρίσεις από τή Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, τόν Κύκλο τοῦ Ἑλληνικοῦ Παιδικοῦ Βιβλίου, τή ΧΕΝ Κηφισιάς, τό Πανεπιστήμιο τῆς Πάντοβα, τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν γιά τό σύνολο τοῦ ἔργου της (1984), βιβλίο της έχει ἀναγραφῆ στόν Τιμητικό Πίνακα τῆς IBBY. Τό 1994 εἶχε προταθεῖ από ἑλληνικῆς πλευρᾶς γιά τό Βραβεῖο Ἄντερσεν.

Ἦταν μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ παιδικοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας «Χελιδόνια» (1979-1981). Είναι μέλος τῆς Λέσχης Μελέτης καί Ἔρευνας τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας «Διαδρομές» καί μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ὁμώνυμου περιοδικοῦ, μέλος τοῦ Κύκλου τοῦ Ἑλληνικοῦ Παιδικοῦ Βιβλίου, μέλος τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, τῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Σερρών ὙΜελενίκου, τοῦ Συλλόγου πρός Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, τῆς Γυναικείας Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς, τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Μεταφραστῶν Λογοτεχνίας.

Ἔχει πάρει μέρος σέ πλήθος εκδηλώσεις πού ὀργανώνονται γιά τό παιδικό-νεανικό βιβλίο (σέ Σεμινάρια, Συνέδρια, Ἡμερίδες κ.ά.), ἔχει ὀργώσει κυριολεκτικά τήν Ελλάδα ἀνταποκρινόμενη σέ προσκλήσεις (βλέπετε δέν μπορεῖ ποτέ νά πεῖ ὄχι) από σχολεῖα, σωματεῖα, Δήμους κλπ. Ὡς εκπρόσωπος, ἄλλωστε, τοῦ ἑλληνικοῦ Τμήματος τῆς IBBY, δηλαδή τοῦ «Κύκλου», ἔχει συμμετάσχει σέ 10 διεθνή Συνέδρια.

Συνεχῶς δημιουργεῖ καί προσφέρει. Ἀεικίνητη, ζωντανή, μέ ιδέες καί ὀραματισμούς.

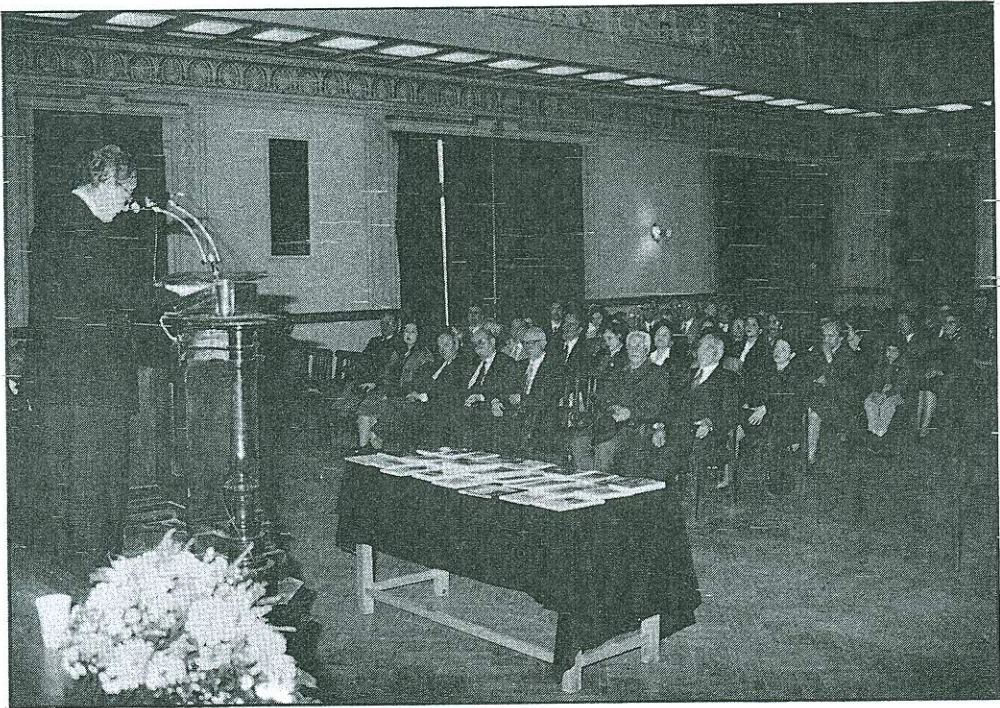
Κυρίες και Κύριοι,

Τελειώνοντας, δέν είμαι βέβαιος άν μόρεσα νά πώ όσα είχα σχεδιάσει και άν ανταποκρίθηκα στίς προσδοκίες σας. Όστόσο, έν κατακλείδι, θά έλεγα πώς πάντοτε λίγα θά είναι ό,τι και άν πεί ένας κριτικός για τόν άνθρωπο, τό δημιουργό και τό έργο τής κυρίας Πέτροβιτς, πράγμα πού προσπάθησα, πιστεύω, τίμα και ειλικρινά.

Η Λότη Πέτροβιτς κατατάσσεται στους πρώτους τής λογοτεχνίας για παιδιά και νέους. Είναι κεφάλαιο σημαντικό για τό παρόν και τό μέλλον των Γραμμάτων μας. Καί είναι δίκαιη ή άποψινή τιμητική εκδήλωση τής Ιστορικής και Λαογραφικής Έταιρίας Σερρών - Μελενίκου για τήν προσφορά της στήν παιδική λογοτεχνία.

Τέλος, έπιτρέψτε μου νά άπευθυνθώ σέ πρώτο πρόσωπο πρός τήν τιμώμενη φίλη μου και νά τής πώς άπλά ό,τι είπε ό Μυριβήλης στήν Πηνελόπη Δέλτα, κάπως παραλλαγμένα βέβαια: Σάς άγαπώ, σάς σκέφτομαι και σάς τιμώ σάν ένα ιδανικό!

Σάς Εύχαριστώ

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ ΤΗΣ ΛΟΤΗΣ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ - ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀποτελεῖ ἐξαιρετική τιμὴ γιὰ μένα ἡ σημερινή ἐκδήλωση καὶ βαθύτατα εὐχαριστῶ γιὰ τὴν τιμὴ αὐτὴ τὴν Ἱστορική καὶ Λαογραφική Ἑταιρία Σερρών - Μελενίκου. Στὴν ἐποχὴ μας, ἐποχὴ ὑλοφροσύνης καὶ καταναλωτισμοῦ, ὅπου τὰ πνευματικά ἔργα ὑποτιμῶνται, ὅταν δὲν ἀγνοοῦνται παντελῶς ἀπὸ τὸ πλατὺ παραπλανημένο κοινὸ καὶ ἀπὸ τὴ μεγαλύτερη μερίδα τῶν ἰθυνόντων, εἶναι πράγματι συγκινητικό τὸ ὅτι ὑπάρχουν ὁμάδες ἀκάματων πνευματικῶν ἀνθρώπων πού ἀθόρυβα ἐπιτελοῦν ἔργο θεμελιῶδες γιὰ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν ἱστορική μνήμη τούτου τοῦ τόπου, ὅπως ἡ Ἱστορική καὶ Λαογραφική Ἑταιρία Σερρών - Μελενίκου, καί, παράλληλα, δὲν ξεχνοῦν νὰ τιμοῦν ὅσα πρόσωπα νομίζουν ὅτι προσφέρουν καὶ αὐτά, καθένα στὸν κλάδο του.

Ὅταν ὁ κλάδος πού προσφέρει κανεῖς εἶναι ἡ λογοτεχνία γιὰ τὰ παιδιά καὶ τοὺς νέους, ἡ τιμὴ πού τοῦ γίνεται ἀποκτᾶ ἀκόμη περισσότερη σημασία. Γιατί, ἀτυχῶς, ἐξακολουθεῖ ἀκόμη καὶ στίς ἡμέρες μας νὰ ἀποτελεῖ ἕναν κλάδο παρεξηγημένο — γιὰ νὰ μὴν πῶ ὑποτιμημένο — ἀπὸ τὸ ἀνίδεο κοινὸ, ἀλλὰ καὶ ἀρκετοὺς δημιουργοὺς πού ἀπευθύνονται σὲ ἐνηλίκους. Ἴσως γιατί ἀδυνατοῦν νὰ κατανοήσουν ὅτι τὸ νὰ ἀπευθύνεται ἕνας συγγραφέας κατὰ κύριο λόγο στὰ παιδιά δὲ συνεπάγεται ἔκπτωση τοῦ ἀφηγηματικοῦ λόγου, νόθευση τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου ἢ κάποια μορφή αὐτολογοκρισίας, ὅπως ἐνδεχομένως φαντάζονται. Ἐκτός καὶ ἂν «αὐτολογοκρισία» θεωρήσουμε τὴν ἐπίπονη ἀλλὰ σύμφυτη μέ τὴ δουλειὰ τοῦ λογοτέχνη προσωπική ἐπιλογή καὶ ἀπόρριψη λέξεων, φράσεων καὶ γεγονότων. Ἀλλὰ τότε θὰ ὀδηγούμασταν σὲ ἀμφισβήτηση μιᾶς ἀπὸ τίς βασικότερες λειτουργίες, πού καθορίζει τελικά καὶ τὴν ποιότητα τοῦ κάθε λογοτεχνικοῦ ἔργου.

Ὡστόσο, ἐπειδὴ ἡ παρεξήγηση ὡς ἕνα βαθμὸ συνεχίζεται, θεωρῶ τὴν τιμὴ πού μοῦ γίνεται σήμερα τιμὴ γιὰ ὀλόκληρη τὴν παιδικὴ λογοτεχνία. Εἶναι ἕνας κλάδος γιὰ τὸν ὁποῖο πολλοὶ παλεύουν, πολλοὶ ἀγωνίζονται, γι' αὐτὸ καὶ παρ' ὅλες τίς ἀντιξοότητες καὶ τὸ ἀντιπνευματικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς μας, βρῖσκεται σὲ ἄνθηση πραγματική. Αἰσθάνομαι, λοιπόν, τὴν ὑποχρέωση νὰ εὐχαριστήσω τὴν Ἑταιρία ἐκ μέρους ὅλων τῶν συναδέλφων μου γιὰ τὴν τιμὴ πού γίνεται μέσω ἐμοῦ στὴν Παιδικὴ Λογοτεχνία. Καὶ εἶμαι βέβαιη ὅτι συντάσσονται μέ τὴν ἄποψή μου τουλάχιστον ὅσοι

μου ἔδωσαν τή χαρά νά βρίσκονται σήμερα ἐδῶ. Καί ἀπ' ὅ,τι μπορῶ νά διακρίνω εἶναι πολλοί...

Ἴσως ἡ ὑποτίμηση πού ἀνέφερα νά φαίνεται ἀπίστευτη στό ἐκλεκτό μου ἀκροατήριο, σέ πρόσωπα πού μέ τήν παρουσία τους ἐδῶ τιμοῦν ἤδη τήν παιδική λογοτεχνία. Τά περιστάτικά ὅμως πού ἀποδεικνύουν τοῦ λόγου τό ἀληθές εἶναι ἀτυχῶς πολλά καί γνωστά στόν κόσμον τοῦ παιδικοῦ βιβλίου.

Ὅπως συχνά ὑποστηρίζεται, βέβαια, ἕνα λογοτεχνικό ἔργο, γιά νά ὑπάρξει πραγματικά καί νά λειτουργήσει, ἔχει ἀνάγκη ὄχι μόνο ἀπό δημιουργούς ἀλλά καί ἀπό ἀποδέκτες. Ἀπό τούς ἀναγνώστες συνδημιουργούς θά τολμοῦσα νά πῶ. Ὁ ποιητής μας Γιώργης Κρόκος μάλιστα διατυπώνει τούτη τή σκέψη πιά γλαφυρά. Ὑποστηρίζει χαριτολογώντας ὅτι ἡ λέξη συγγραφέας σημαίνει τόν ἄνθρωπον πού γράφει μαζί, πού συγγράφει μέ τόν κάθε ἀναγνώστη του, ἀφοῦ καθένας μέ τό δικό του τρόπο προσλαμβάνει τό λογοτεχνικό ἔργο καί τό ἀναδημιουργεῖ ἐντός του. Ἄν ἔτσι ἔχουν τά πράγματα, εἶμαι ὑποχρεωμένη νά εὐχαριστήσω τήν Ἑταιρία καί ἐκ μέρους ὄλων τῶν συνδημιουργῶν μου γιά τήν τιμή πού γίνεται σήμερα στό ἔργο μου καί γενικά στήν παιδική λογοτεχνία.

Οἱ συνάδελφοί μου πού βρίσκονται σήμερα ἐδῶ εἶμαι βέβαιη ὅτι θά συμφωνήσουν καί σέ κάτι ἀκόμη: στήν ἀπάντηση πού δίνω στά παιδιά, στά σχολεῖα πού ἐπισκέπτομαι, ὅπως κι ἐκεῖνοι, ὅταν μέ ρωτοῦν ἄν μέ βοηθεῖ κάποιος στό γράψιμο τῶν βιβλίων μου! Ἀντί γιά ἀπάντηση τά ρωτῶ μέ τή σειρά μου: Θά μποροῦσα νά γράφω, ἄν δέν εἶχα μολύβι καί χαρτί; Ἄν κρύωνα; Ἄν δέν εἶχα στέγη, καρέκλα καί τραπέζι, ἢ φῶς, ἢ τροφή, ἢ ἐνδύματα; Ἄν δέν μοῦ εἶχαν μάθει γράμματα οἱ δάσκαλοί μου; Ἄν δέν μέ φρόντιζαν οἱ οἰκεῖοι, οἱ συγγενεῖς καί οἱ φίλοι μου; καί πολλά τέτοια «ἄν». Φυσικά, καταλήγουμε στό ὅτι κανεῖς δέν εἶναι σέ θέση νά πράξει ὅτιδήποτε, ἄν δέν τόν βοηθοῦν, ἐν ἀγνοία τους τίς περισσότερες φορές, πάμπολλοι συνάνθρωποι του κάθε ἐπαγγέλματος. Αἰσθάνομαι, λοιπόν, τήν ὑποχρέωση νά εὐχαριστήσω τήν Ἱστορική καί Λαογραφική Ἑταιρία καί ἐκ μέρους τοῦ πλήθους τῶν ἀνθρώπων πού, χωρίς νά τό ξέρουν, γίνονται συνεργάτες μου, μέ βοήθησαν καί μέ βοηθοῦν νά δημιουργῶ τό μικρό μου ἔργο.

Ἐκ μέρους ὄσων ἀνέφερα, εὐχαριστίες ὀφείλω, μαζί μέ τίς δικές μου, καί στόν ἐκδοτικό οἶκον Πατάκη — τόν Στέφανο, τή Μένη καί τά τρία ἄξια παιδιά τους — γιά τήν πολύχρονη συνεργασία μας καί τή συμβολή

τους στή σημερινή εκδήλωση. Ἀποτελοῦν καμάρι τοῦ ἐκδοτικοῦ μας κόσμου, γιά τό ἦθος καί τήν ἐργατικότητα τους.

Ἐκεῖνοι πού μέ βοήθησαν καί ἀκόμη μέ βοηθοῦν δέν εἶναι βέβαια μόνον ὅσοι βρίσκονται σήμερα ἐν ζωῇ. Πλήθος οἱ τεθνεότες πού μέ τό ἔργο τους, τίς συμβουλές τους, τή διδαχή τους ἢ τό παράδειγμά τους μέ βοήθησαν στή ζωή καί τό ἔργο μου. Πρῶτος ἀνάμεσά τους ὁ πατέρας μου, στόν ὁποῖο, πέρα ἀπό τά ὅσα ὀφείλει κάθε παιδί σ' ἕναν ξεχωριστό καί ἀφοσιωμένο γονιό, ὀφείλω ἐξολοκλήρου σχεδόν τό πρῶτο μου μυθιστόρημα καί πολλά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν — ὅπως ἤδη ἀκούσατε — στά ἐπόμενα καί ἀναφέρονται στά Σέρρας του καί γενικότερα στή Μακεδονία.

Πράγματι, ἀπό τόν καιρό πού ἔνωσα τόν κόσμο, ἡ λέξη Μακεδονία σήμαινε γιά μένα κάτι ἀνείπωτα ἱερό, ἀφοῦ ἦταν ὁ τόπος τοῦ Σερραίου πατέρα μου. Ἕνας τόπος πού μοῦ τόν ἱστοροῦσε πανέμορφο μά καί πολύπαθο καί σπαραγμένο. Μιά μάνα γῆ πού εἶχε ἀναγκαστεῖ βίαια νά τήν ἀποχωριστεῖ 17χροнос, στόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ὄντας ἕνας ἀπό τοὺς 70.000 Ἕλληνες πού σύρθηκαν ὀμηροί στή γῆ τῶν τότε ἐχθρῶν μας.

Τά πάθη του σέ κείνη τή φρικτή δίχρονη ὀμηρία, οἱ ὀδυνηρές περιπέτειες τῶν Μακεδόνων, οἱ κακουχίες πού στοίχισαν τή ζωή σέ 58.000 ἀπ' αὐτούς, καί ὁ τρόπος πού κατόρθωσαν νά γυρίσουν τελικά στήν Ἑλλάδα οἱ 12.000 πού ἐπέζησαν, ἦταν ἡ ἀληθινή, συγκλονιστική ἱστορία πού διηγόταν στόν ἀδελφό μου κι ἐμένα, ἀντί γιά παραμῦθι, τά κρύα βράδια τῆς Κατοχῆς, ὅπως ἀργότερα καί στή μικρή ἀδελφή μου. Ἱστορία σκληρή, σέ χρόνια σκληρά ἑνός ἀκόμα Παγκοσμίου Πολέμου, πού τυράννησε καί σημάδεψε τή δική μας παιδική ἡλικία. Τό καλό τέλος τῆς ἱστορίας του — ὁ γυρισμός, τό ἀντάμωμα μέ τοὺς δικούς του, ἡ ἀρχή μιᾶς νέας ζωῆς στήν Ἀθήνα — μᾶς ἔδινε κουράγιο κι ἐλπίδα ὅτι καί τά δικά μας βᾶσανα, καί ὁ δικός μας πόλεμος θά τέλειωνε μιᾶ μέρα καί ἡ εἰρήνη θά ἐπέστρεφε στόν τόπο μας.

Πολλά χρόνια ἀργότερα, ὅταν ὁ πατέρας μου ἔφυγε γιά πάντα, κατάλαβα πῶς ἡ ἱστορία του ἐκείνη, τά βιώματά μου ἀνταμωμένα μέ τά δικά μου καί ἡ ἀγάπη του γιά τή Μακεδονία ἔμεναν μέσα μου ἀπέθαντα, ὀλοζώντανα. Μέρα τη μέρα μάλιστα μεγάλωναν σάν ἔμβρυο ἐντός μου κι ἀνάγκη πιά ἐνιωθα νά τά γεννήσω, νά τά γράψω γιά τά παιδιά μου, γιά τά παιδιά τῆς Ἑλλάδας, νά μή χαθοῦν, νά μή σβήσουν κάποτε μαζί μου κι αὐτά. Ἔτσι ἔγινε καί τό 1975 ἔπλασα τό «Μικρό Ἀδελφό», «παιδί» μου πνευματικό ἀλλά καί «ἀδέρφι», ἀφοῦ στό ἀφήγημα τοῦ πατέρα

μου «Σερραίων Όμηρεία» στηρίχτηκε και σέ κείνα πού άκουγα παιδί από τό στόμα του.

“Έως τότε, ελάχιστες ήταν οί φορές πού είχα πάει στή Μακεδονία — στά Σέρρας, ειδικότερα ήταν μία και μόνη, στά μικρά μου χρόνια. “Όμως τό 1977 πού βρέθηκα για δεύτερη φορά εκεί, ό τόπος μου ήταν έφιαλτικά γνωστός. “Ήξερα, θαρρείς, από πάντα πού ακριβώς είχαν πέσει όβίδες τό 1916. “Ήξερα πού ήταν τό παλιό Νοσοκομείο τών Σερρών, πώς ήταν ή πόλη τότε, προτού καταστραφεί για δεύτερη φορά μέσα σέ λίγα χρόνια, πού βρισκόταν του παππού μου τό κτήμα, πού άπλωνόταν ή λίμνη του Άχινου, προτού τήν άποξηράνουν. “Ήξερα από ποιό χωματόδρομο είχαν ξεκινήσει οί Σερραίοι όμηροι τόν Ίούνιο του 1917 — ήμουν τότε κι εγώ εκεί σίγουρα, είχα πάει κι εγώ μαζί μέ τόν πατέρα μου σέ κείνη τήν όμηρεία, μόριο μέσα στά σπλάχνα του, στό μυαλό του, στά κόκαλά του. Τά είχα ζήσει, τά είχα δει μέ τά δικά του τά μάτια όλα εκείνα πού έγγραφα στό βιβλίο.

“Όστόσο, μέ τά δικά μου τά μάτια είχα δει και κάτι ακόμα: τήν αγάπη για τό συνάνθρωπο και τή λαχτάρα για τήν ειρήνη. “Έτσι, ή δική μου ιστορία είχε μέσα της έντονα και τουτα τά δύο τά στοιχεία. Στο βιβλίο μου, ό Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος χωρίζει από τούς γονείς τους δύο αδέλφια — τόν 17χρονο “Άγγελο και τον 12χρονο “Αλέξανδρο. “Υπόσχεση δίνει ό “Άγγελος νά πάει πίσω στή μάνα του τό μικρό του αδελφό, μά σέρνεται όμηρος στή γή του έχθρου, τόν χάνει και όδυνηρότατες περιπέτειες αρχίζουν. “Άγωνιώντας για τήν τύχη του μικρού, θά τόν αναγνωρίζει κάθε τόσο στό πρόσωπο τών παιδιών πού τόν έχουν ανάγκη — στόν εξάδελφο πρώτα, έπειτα στό συμπολίτη, άργότερα στό συμπατριώτη, στό σύμμαχο και τελικά στό παιδί του έχθρου. Οί φοβερές έμπειρίες του, ή απανθρωπία και ό ανθρώπινος πόνος πού τόν ζει από πολύ κοντά, τόν κάνουν νά βλέπει όλοκάθαρα τόν παραλογισμό του πολέμου. Και του άνοίγουν τήν ψυχή, για νά χωρέσει τόν κόσμον όλακερο.

Σ΄ ένα από τά επόμενα βιβλία μου, στό «Τραγούδι για Τρεις» πού αναφέρεται στόν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ό ‘Αλέξανδρος, μεγάλος πιά, αυτή ακριβώς τήν υποχρέωση νιώθει: νά υπερασπιστεί τήν πατρίδα του από τήν ξένη έπιβουλή. Πολεμάει στό Μακεδονικό μέτωπο, παίρνει μέρος στήν προσπάθεια ν’ αναχαιτιστούν οί Γερμανοί και σκοτώνεται στή μάχη του Ρούπελ. ‘Ο θάνατός του, ώστόσο, σέ τίποτα δέν αλλάζει τό πνεύμα και αυτού του βιβλίου, όπου ή λαχτάρα για λευτεριά, για ανθρώ-

πινη άξιοπρέπεια, για άγάπη και για ειρήνη μένει πάντα ή ίδια. Άπλως και σ' αυτό, όπως και στο «Μικρό Άδελφό», φαίνεται καθαρά πώς τήν ειρήνη δέν άρκει νά τή θέλει μόνον ή μία πλευρά. Κι άκόμα, πώς ή άγνή φιλοπατρία είναι άπαραίτητη προϋπόθεση, για νά μπορέσει κανείς νά υπηρετήσει όρθά μιά παγκόσμια κοινότητα. "Όπως έχει σοφά ειπωθεί, άλλωστε, «πρέπει κανείς ν' αγαπάει σωστά τό έθνος του για νά μπορέσει νά ένστερνωστει τά ιδανικά πού ένώνουν τά έθνη».

Στό «Μικρό Άδελφό» δέν όνομάτιστα τούς τόπους. Αυτό ίσως γεννάει άμβολίες άν είναι πράγματι ένα ιστορικό μυθιστόρημα. Τά παιδιά, βέβαια, εύκολα άναγνωρίζουν τή Μακεδονία και τούς γείτονές της. "Όμως ή άλήθεια είναι ότι εκείνο πού ήθελα δέν ήταν νά τούς δώσω ένα άκόμα ιστορικό μυθιστόρημα, αλλά νά τούς μιλήσω παράλληλα χωρίς ώραιοποιήσεις για τόν πόλεμο, πού όσο άναπόφευκτος κι άν γίνεται κάποτε, δέν παύει ποτέ νά είναι μία κόλαση.

Γνήσια ιστορικό ή όχι, γεγονός είναι ότι τό βιβλίο είχε μεγάλη άπήχηση. Έτσι αισθάνομαι πραγματική συγκίνηση, δέος θά έλεγα, όταν σκέφτομαι ότι τό έχουν στή βιβλιοθήκη τους πάνω από 65.000 παιδιά, ως τώρα. Κι έχω ήσυχη τή συνείδηση, γιατί πιστεύω πώς τό πνεύμα του βιβλίου δείχνει καθαρά τή γνήσια μακεδονική του ρίζα. Μιλώ για τή ρίζα πού έρχεται κατ' ευθείαν από κείνον πού ή Ιστορία όνόμασε Μέγα, από τόν Άλέξανδρο τή στιγμή τής ώριμότητας, όταν γεννήθηκε στο νοϋ του ή ιδέα μιάς παγκόσμιας ειρήνης και ως «κοινός ήκειν θεόθεν άρμοστής και διαλλακτής τών όλων νομίζων... πατρίδα μέν τήν οικουμένην προσέταξεν ήγεισθαι πάντα, άκρόπολιν δέ και φρουράν τό στρατόπεδον, συγγενείς δέ τούς άγαθούς, άλλοφύλους δέ τούς πονηρούς· τό δ' Έλληνικόν και βαρβαρικόν μή χλαμύδι, μηδέ πέλτη, μηδ' άκινάκη, μηδέ κάνδυ διορίζειν· αλλά τό μέν Έλληνικόν άρετή, τό δέ βαρβαρικόν κακία τεκμαίρεσθαι», όπως άναφέρει ό Πλούταρχος (Περί τής Άλεξάνδρου τύχης ή άρετής A 329 C-D). "Όταν, δηλαδή, πιστεύοντας ότι ήρθε ως κοινός θεόσταλτος συμφιλιωτής και ειρηνοποιός για όλο τόν κόσμο... όρισε σέ όλους νά θεωροϋν πατρίδα τους τήν οικουμένη, άκρόπολή τους τό στρατόπεδό του, συγγενικούς όλους τούς καλούς άνθρώπους και ξένους τούς κακούς· δέν τούς άφηγε νά διακρίνουν ανάμεσα σέ Έλληνες και βαρβάρους μέ βάση τή χλαμύδα και τήν πέλτη, τό σπαθί ή τόν μανδϋά, αλλά όρισε νά διαπιστώνεται τό έλληνικό στοιχείο από τήν άρετή του και τό βαρβαρικό από τή φαυλότητά του (Ήθικά, τόμ. 9, «Κάκτος», 1955, σ. 47).

ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ

Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: ΕΝΑΣ ΑΓΡΙΝΙΩΤΗΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΣ*

Ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας καί οἱ λοιποὶ ἀγῶνες πού διεξήγαγε κατά καιροῦς τό Ἔθνος μας, ἐπιβάλλεται νά μᾶς διδάσκουν, νά μᾶς νουθετοῦν καί νά μᾶς καθοδηγοῦν. Ἐκ μέρους τῶν Πανελλήνων θά πρέπει νά εἶναι συνεχῆς ἡ ἀπότιση τοῦ ὀφειλόμενου ἐλαχίστου φόρου τιμῆς καί εὐγνωμοσύνης πρὸς ὄλους τοὺς ἐπωνύμους καί ἄνωνύμους μαχητάς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, οἱ ὅποιοι ἔχυσαν τό αἷμα τους καί μέ τήν θυσία τους συνετέλεσαν νά παραμείνει ὀριστικῶς Ἑλληνική ἡ αἱματοβρεκτική καί ἄγια Μακεδονική Γῆ.

Τόν Ἀγῶνα αὐτόν πού ἦταν μακροχρόνιος, πολυαίμακτος καί σκληρός ἐπλαισίωσαν τόσο οἱ Ἕλληνες τῆς τουρκοκρατούμενης τότε Μακεδονίας, ὅσο καί οἱ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Τόν Μακεδονικό Ἀγῶνα διέκρινε ἡ ἐθνική ἔξαρση, ἡ ὑπεράνθρωπη προσπάθεια καί ὁ ἀκραϊφνῆς πατριωτισμός τῶν Πανελλήνων.

Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, προμαχεῖ ἀνέκαθεν σέ ὄλους τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους μας μέ ἐκατόμβες θυμάτων, κληρικῶν παντός βαθμοῦ, συνέβαλε ἀποφασιστικά στή νικηφόρο ἔκβαση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ὅλοι γενικῶς οἱ χρηματίσαντες κατά τήν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος Μητροπολίτες στή Μακεδονία ἔλαβαν ἐνεργό μέρος σ' αὐτόν, ἕκαστος ἀναλόγως τῶν δυνάμεών του. Μεταξύ αὐτῶν διακρίθηκαν ὁ Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης καί ὁ Μητροπολίτης Δράμας καί ἔπειτα Σμύρνης, ἐθνομάρτυρας Χρυσόστομος Καλαφάτης, οἱ ὅποιοι ἀνέπτυξαν πολυσχιδή ἐθνική δράση.

Ἡ διεξαγωγή τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος ἦταν ἔργο τῶν γενναίων ἀνταρτικῶν σωμάτων, τά ὅποια ἀπαρτίζονταν ἀπό ἐντοπίους Μακεδόνες καί ἀπό ἐθελοντές ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καί ιδίως ἐκ τῆς Κρήτης καί ἐκ τῆς Μάνης.

* Τό κείμενο ὁμιλίας πού ἐκφωνήθηκε στόν Μητροπολιτικό Ναό Ἀγρινίου στίς 15 Ὀκτωβρίου 1995, κατά τή διάρκεια ἐπιμνημοσύνου δεήσεως ὑπέρ τοῦ Ἀγρινιώτη Μακεδονομάχου Νίκου Παναγιώτου, πού ἀπαγχονίσθηκε στή Σέρρας ὑπό τῶν Τούρκων στίς 3 Δεκεμβρίου 1907.

Στήν Ἀθήνα ιδρύθηκε τό «Μακεδονικό Κομιτάτο» (ἀποτελούμενο ἀπό τούς Δημήτριο Καλαποθάκη, ἐκ Μάνης, διευθυντή τῆς ἐφημερίδας «Ἐμπρός» πρόεδρο, καί τούς Νικόλαο Πολίτη, Ἰωάννη Ράλλη, Παναγιώτη Σαρόγλου καί ἄλλους), τό ὁποῖο ἀνέπτυξε ἀξιόλογη δραστηριότητα καί προέβη στήν ὀργάνωση ἐνόπλων σωμάτων στή Μακεδονία πρὸς ἀντιμετώπιση τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων. Τά ἔνοπλα αὐτά σώματα, μέ τούς ἀγῶνες τους καί τίς θυσίες τους ἐστερέωσαν τό ἐθνικό φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί τελικά πέτυχαν νά διασώσουν τόν Ἑλληνισμό καί τήν Ὁρθοδοξία.

Ἀφεταιρία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος ἀπέτέλεσε ἡ ἔλευση στή Δυτική Μακεδονία τόν Αὐγούστο τοῦ 1904 τοῦ ὑπολοχαγοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ Παύλου Μελά, ὁ ἡρωϊκός θάνατος τοῦ ὁποίου, τόν Ὀκτώβριο τοῦ ἰδίου ἔτους στό χωριό Στάτιστα τῆς Καστοριᾶς, συγκλόνησε τό Πανελλήνιο καί κατέστησε τόν Παῦλο Μελά σύμβολο τοῦ Ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος συνεχίσθηκε μέχρι τοῦ 1908, μέ μεγαλύτερη ἔνταση κατὰ τῶν Βουλγάρων, Τούρκων, Σέρβων καί τῶν ὀπαδῶν τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας καί εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τή σωτηρία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ μέ τήν ἀποτροπή τῆς ἐκ Βορρᾶ καί ἐξ Ἀνατολῶν ἀπειλῆς κατ' αὐτοῦ.

Στήν Ἀνατολική Μακεδονία, πυρήνας κεντρικὸς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα ὑπῆρξε ἡ πολύπαθη πόλη τῶν Σερρῶν, ἡ ὁποία μέ τή μακραιώνη καί ἔνδοξη ἱστορία της, μέ τήν ὁμοιογένεια τοῦ ἐκ τριάντα χιλιάδων κατοίκων ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ της, μέ τήν ἀκτινοβολία τῆς πνευματικῆς της παραδόσεως καί μέ τό ἀκμάζον στά χέρια τῶν Ἑλλήνων ἐμπόριο, ἦταν ἐπόμενο νά δεχθεῖ τό κύριο βᾶρος τῆς ὀργανώσεως καί τῆς διεξαγωγῆς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων σέ ὅλη τήν περιφέρεια. Βεβαίως, ἐναντίον της στράφηκε τό μῖσος καί ὁ φθόνος τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων. Μέχρι τό τέλος τοῦ Ἀγῶνα αὐτοῦ μέ τίς φτωεῖνές ἀναλαμπές του καί τίς ἀγωνιώδεις μεταπτώσεις του, οἱ Σέρρες παρέμειναν ὄρθιες καί ἀκαμπτες.

Ἡ βουλγαρικὴ προπαγάνδα εἶχε ἔδρα στήν περιφέρεια τῶν Σερρῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1860. Ἡ διείσδυση μέ εἰρηνικά μέσα στά χωριά δέν εἶχε ἀξιόλογα ἀποτελέσματα. Γι' αὐτό ἀπὸ τό ἔτος 1898 τά πράγματα μεταβάλλονται. Συμμορίες μέ ἀρχηγό τόν διαβόητο Σανδάνσκυ Γιάννη, ἀρχίζουν συστηματικό ἔργο ἐξαπολύσεως ὀργανωμένης τρομοκρατίας.

Λόγω τῆς γειτνιάσεως τῶν Βορείων Καζάδων (Ἐπαρχιῶν) τοῦ Σαντζακίου Σερρῶν μέ τή Βουλγαρία καί τήν ὡς ἐκ τούτου εὐκόλη διείσδυση

τῶν κομιτατζήδων σ' αὐτές, οἱ περιφέρειες Μελενίκου, Πετρισίου καί Σιδηροκάστρου δεινοπαθοῦν κάτω ἀπό τήν ἀσφυκτική πίεση τοῦ αἰμοδιψοῦς ἀρχικομιτατζή Σανδάνσκυ, ὁ ὁποῖος τρομοκρατεῖ φορτικά ὅλα τά χωριά τῆς περιοχῆς.

Δύο ὑπῆρξαν τά θεμελιώδη καί ἀποφασιστικῆς σημασίας γεγονότα γιά τήν πόλη τῶν Σερρών καί τήν περιφέρεια κατά τίς κρίσιμες ὥρες τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα: ἡ ἴδρυση τήν 1η Αὐγούστου 1905 τοῦ Μουσικογυμναστικοῦ Συλλόγου «Ὁρφεύς» καί ἡ ἀπό τοῦ μηνός Νοεμβρίου 1906 ἀνάληψη τῆς διευθύνσεως τοῦ Προξενείου τῶν Σερρών ἀπό τόν Πρόξενο Ἀντώνιο Σακτούρη, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ὁ οὐσιαστικός ἀρχηγός καί ὁ ἰθῦνων νοῦς ὄλων τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στήν περιφέρεια τῶν Σερρών.

Ἀπό τήν ἀνοιξη τοῦ 1907 οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας — ἰδιαίτερα τῶν περιοχῶν Σερρών καί Δράμας — ἄρχισαν νά ἀντιμετωπίζουν καί πάλι τή βαθμιαία ἐπαυξανόμενη δραστηριότητα τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν, ἡ ὁποία ἐκδηλωνόταν μέ τίς γνωστές μεθόδους βίας καί τρομοκρατίας. Ὁ Ἑλληνισμός ὅμως ἀμυνόταν σθεναρά μέ ἐπικεφαλῆς τοῦς Μητροπολίτες του καί ὑπό τήν ἄμεση καθοδήγηση καί τόν συντονισμό τῶν Ἑλλήνων Προξένων.

Παρ' ὅλες τίς δυσχέρειες, ὁ Ἑλληνικός Ἀγώνας συνεχίζεται μέ ἀμείωτη ἔνταση, προωθηθεῖς ἱκανοποιητικά κατά τό ἔτος 1907, μέ ἀποτέλεσμα πολλά χωριά, τά ὁποῖα εἶχαν ὑποκύψει στή βουλγαρική βία καί εἶχαν καταστεῖ σχισματικά, νά ἐπανέλθουν στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί στήν Ὁρθοδοξία.

Πολλοί ἦσαν οἱ ἀγωνισταί καί οἱ ὄπλαρχηγοί, οἱ ὁποῖοι, μέ τοῦς ἀγῶνες τους καί τίς παντοειδεῖς θυσίες τους, πρόσφεραν οὐσιαστικό ἔργο καί πρόταξαν σθεναρή ἀντίσταση στοῦς Βουλγάρους κομιτατζήδες. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τοῦς Ἀθανάσιο Χατζηπανταζή, Καπετάν Δούκα ἢ Ζέρβα, Στέργιο Βλάχμπεη, Παπαπασχάλη ἢ Καπετάν Ἀνδρούτσο, Γεώργιο Γιαγκλή, Ἀλέξανδρο Ἐρυθριώτη ἢ Αἰβαλιώτη κλπ., χωρίς βεβαίως νά ὑποτιμοῦμε τή συμβολή καί τῶν ὑπολοίπων.

Ἡ κατ' ἐξοχή ὅμως ἡρωϊκή φυσιογνωμία τοῦ Ἀγῶνος στήν περιφέρεια τῶν Σερρών ὑπῆρξε ὁ Καπετάν Μητρούσης Γκογκολάκης, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπό τό πλησίον τῶν Σερρών χωριό Χομόνδος (νῦν Μητρούση) καί ὁ ὁποῖος διά τῆς ἐπικῆς θυσίας του καί τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου του στό κωδωνοστάσιο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Εὐαγγελίστριας τῶν Σερρών, τήν 14η Ἰουλίου 1907, γίνεται θρύλος καί σύμβολο τοῦ ἀγῶνα.

Ὁ Μητρούσης συγκρότησε ἔνοπλη ομάδα καὶ ἀνέπτυξε πλούσια δράση κατὰ τῶν ἐξωμοτῶν τῶν χωρίων τῆς περιοχῆς καὶ κατὰ τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν.

Μετά τῆς ἀποτυχημένης προσπάθειας τοῦ ἀρχικομιτατζῆ Τάσκα νά προσελκύσει τόν Γκογκολάκη στίς τάξεις του τῶν βουλγάρων κομιτατζήδων μέ παροχές καὶ ὑποσχέσεις, πληροφορηθεὶς ὁ Τάσκα ὅτι ὁ Μητρούσης ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν οἰκία του στό Χομόνδος, εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1906 καί, πρὸς ἀντεκδίκηση καὶ τρομοκράτηση τοῦ Γκογκολάκη, κατασφάζει τὴ σύζυγο αὐτοῦ καὶ τὸ μοναδικό τέκνο τους.

Ὁ Μητρούσης πού ἔγινε ἑξαλλος ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό, σπεύδει μέ δύο ἀφοσιωμένους φίλους του καὶ κατατάσσεται στό σῶμα τοῦ ἐκ Χαλκιδικῆς καταγομένου καὶ πολὺ ἀποδοτικά δρώντος στὴν περιοχή τῆς Νιγρίτας Γεωργίου Γιαγκλῆ. Στρέφεται ἀμέσως κατὰ τοῦ βουλγαρίζοντος χωρίου Καρατζάκιοϊ (σημερινὴ Μονοκκλησιά), ὅπου κατὰ πληροφορίες του ἐκρύπτοντο οἱ δολοφόνοι τῆς συζύγου καὶ τοῦ τέκνου του. Εἰσέρχονται στό χωριὸ μέ στολές τούρκων στρατιωτικῶν, καλοῦν τοὺς ὑπόπτους στὴν ἀγορά καὶ προτοῦ ἀποκαλυφθεῖ τὸ τέχνασμα, φονεύουν περὶ τοὺς τριάντα κομιτατζῆδες καὶ πρὶν φθάσουν τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα, ἀποχωροῦν.

Τὸ ἐγχείρημα αὐτὸ τοῦ Γκογκολάκη προκάλεσε διαμαρτυρίες καὶ προκειμένου νά κοπάσει ὁ δημιουργηθεὶς σάλος, ὁ Μητρούσης ἀποστέλλεται στὴν Ἀθήνα, ἀπ' ὅπου ἐπανερχεται μετὰ δίμηνο μέ δύο φίλους του ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα καὶ τίθεται ἀμέσως ἐπικεφαλῆς σώματος ἀνδρῶν, στό ὁποῖο, πλὴν τῶν δύο ἀγαπητῶν του συντρόφων, τοῦ Ἰωάννου Οὐρδα καὶ τοῦ Μιχαήλ Οὐζούνη, προσκολλῶνται ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ σώματος ὁ ἐκ Μεγαλοπόλεως Ἀρκαδίας λοχίας Θεόδωρος Τουρλεντές καὶ ὁ ἐξ Ἀγρινίου Νικόλαος Παναγιώτου, μέ τοὺς ὁποίους εἶχε γνωρισθεῖ στὴν Ἀθήνα.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1907 πληροφορεῖται ὁ Γκογκολάκης ὅτι ὁ φονεὸς τῆς συζύγου του καὶ τοῦ τέκνου του, διαφυγὼν κατὰ τὴν ἐπίθεση στό Καρατζάκιοϊ, κρύβεται στὴν πόλη τῶν Σερρῶν. Ἀψηφώντας τοὺς μύριους κινδύνους, τὸ ἀπόγευμα τῆς 13ης Ἰουλίου φθάνει μέ τοὺς τέσσαρες γενναίους συντρόφους του στὴν πόλη τῶν Σερρῶν (καὶ συγκεκριμένα στὴν ἀκραία Συνοικία αὐτῶν Καμενίκια) καὶ ἐγκαθίσταται στό σπίτι τοῦ ἱερέως τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Εὐαγγελίστριας Σερρῶν, Παπαθανάση), ὅπου ὁμως γίνεται ἀντιληπτός ἀπὸ τὸν βουλγαρίζοντα Δίγκο καὶ προδίδεται

στis Τουρκικές Άρχes. Ευθύς αμέσως ή συνοικία πού κατέλυσε ό Γκογκολάκης, τά Καμενίκια, πολιορκείται από ισχυρότατη στρατιωτική δύναμη, αποτελούμενη από τρεις χιλιάδες άνδρες.

Τό επόμενο πρωί, δηλαδή στις 14 Ίουλίου, αρχίζει ή επίκη και όπωσδήποτε άνιση από αριθμητικής πλευράς μάχη. Ό Μητρούσης μέ τούς συντρόφους του καταλαμβάνει τό παρακείμενο κωδωνοστάσιο του Ίεροϋ Ναού της Ευαγγελίστριας. Ό σκληρός και άπελπισ άγώνας διαρκεί επί πεντάωρο. Οί δύο από τούς συντρόφους του Μητρούση, ήτοι ό Θεόδωρος Τουρλεντές και ό Μιχαήλ Ούζούνης, πέφτουν ήρωϊκώς στό πλευρό του, ενώ οί άλλοι δύο, δηλαδή ό Νίκος Παναγιώτου και ό Ίωάννης Οϋρδας, πολεμούν στήθος πρός στήθος στή θύρα του προαλίου της εκκλησίας. Τραυματισμένοι βαρύτατα, συλλαμβάνονται και στις 3 Δεκεμβρίου οδηγούνται στην άγχόνη, άφου προηγουμένως βασανίζονται άπάνθρωπα.

Ό Μητρούσης πού απόμεινε τελικώς μόνος, συνεχίζει τόν άγώνα αλύγιστος, μέχρις ότου άντιλαμβάνεται ότι μόνον μία σφαίρα του είχε άπομείνει. Θέλει νά την πουλήσει και αυτήν άκριβά. Καλεί τόν διευθυντή της Άστυνομίας, προσποιούμενος ότι θέλει, δήθεν, νά παραδοθή και φυτεύει στόν κρόταφο του άνύποπτο αυτόϋ Τούρκου άξιωματούχου την τελευταία του σφαίρα, ενώ συγχρόνως για νά μή συλληφθή ζωντανός βυθίζει τή μάχαιρά του στά σπλάγγνα του μπροστά στά εκπληκτα μάτια των άντιπάλων του, δίδοντας έτσι τέλος στην άνεπανάληπτη αυτή έποποιία, ή όποία θά παραμείνει έσαεί ως φωτεινό παράδειγμα και όρόσημο για νά διδάσκη στους έπιγενομένους τίς θυσίες των προγόνων μας για νά παραμείνη ή Μακεδονία μας Έλληνική.

Όπως χαρακτηριστικά γράφει ό άείμνηστος προκατοχός μου και ιστοριοδίφης Πέτρος Πέννας στό βιβλίο του «Ίστορία των Σερρών», «...ή έποποιία γίνεται θρύλος, ό θρύλος τραγούδι και τό τραγούδι συμβολική δύναμη, ή όποία έμψυχώνει τάς άνωτέρας ψυχάς...».

Τήν επαύριο τό σώμα του Μητρούση τάφηκε πολύ πρωί κοντά στόν τόπο της συμπλοκής. Η πόλη των Σερρών, εύγνωμονούσα έστησε την προτομή του ήρωϊκού τέκνου της κοντά στόν τόπο της μαρτυρικής του θυσίας.

Μετά άπ' αυτή την σύντομη έξιτόρηση της θρυλικής έποποιίας στό κωδωνοστάσιο της Ευαγγελίστριας των Σερρών μέ πρωταγωνιστές τόν Μητρούση Γκογκολάκη και τούς συναγωνιστές του Νίκο Παναγιώτου, Θεόδωρο Τουρλεντέ, Γιάννη Οϋρδα και Μιχάλη Ούζούνη, άς γυρίσουμε

Το έπος βέβαια του Καπετάν Μητρούση Γκογκολάκη και των παλικαριών του τον Ιούλιο του 1907 στο κωδωνοστάσιο της Ευαγγελίστριας της Καμενίκιας δεν ήταν δυνατό να μην τραγουδηθεί από τη λαϊκή μούσα και να γίνει θρύλος:

«... Μητρούσης καπετάνιος
 Θεόν παρακαλεί
 Να έμπει μέσ' τα Σέρρας
 να σύρει το σπαθί...»

ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΗΤΡΟΥΣΗΣ

Μη - τρού - σης κα - πε - τά - νιος θε -
 όν πα - ρα - κα - λεί να -
 έ - μπει μέσ' τα Σέρ - ρας να σύ - ρει το σπα -
 θί να σύ - ρει το - σπα θί

(Γ. Άγγειοπλάστης, 40 τραγούδια τής πόλης των Σερρών.
 Σέρρας 1994, σ. 17).

εύλαβικά τίς σελίδες τῆς ἱστορίας καί ἄς παρακολουθήσουμε τή μαρτυρική πρὸς τὴν ἀγχόνη πορεία τοῦ Νίκου Παναγιώτου καί τοῦ Γιάννη Οὔρδα.

Οἱ Τοῦρκοι ἐλπίζοντας — εἰς μάτην βεβαίως — νά ἀποσπάσουν ἐνοχοποιητικὲς γιὰ τὸν Ἄγωνα ὁμολογίες τῶν βαριά τραυματισμένων Νίκου Παναγιώτου καί Γιάννη Οὔρδα, τοὺς διακόμισαν στό Νοσοκομεῖο καί τοὺς παρέσχον κάθε δυνατὴ μέριμνα γιὰ τὴν καλύτερη νοσηλεία τους καί τὴν ταχύτερη ἀποθεραπεία τους.

Μετὰ τὴν ἐξοδὸ τους ἀπὸ τὸ Νοσοκομεῖο τοὺς ἀνέκριναν ἐξαντλητικὰ ἐπὶ καθημερινῆς βάσεως. Μάταια ὅμως, γιατί αὐτοὶ δέν λύγισαν καί δέν ἔβγαλαν λέξη ἀπὸ τὰ χεῖλη τους. Ἰδίως ὁ Νίκος Παναγιώτου, εὐστροφος καί ἐτοιμολόγος, ὅπως ἦταν, κατέπληξε μὲ τὴν στάση του καί αὐτὸν ἀκόμη τὸν παριστάμενο στὴν ἀνάκριση, Εὐρωπαϊο διπλωμάτη, σὲ ἐρώτηση τοῦ ὁποίου πρὸς τὸν Νίκο Παναγιώτου, τί ζητᾶ στή Μακεδονία πού εἶναι γι' αὐτὸν ξένη Χώρα, ὁ τελευταῖος ἀπάντησε: «Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχουμε δύο Πατρίδες. Τὴν ἐλεύθερη καί τὴν σκλαβωμένη. Κι' ἐμεῖς οἱ ἐλεύθεροι ἔχουμε χρέος νά ἀγωνισθοῦμε γιὰ νά ἀποκτήσει καί ἡ σκλαβωμένη Πατρίδα μας τὴν ἐλευθερία της. Ἡ Μακεδονία γιὰ μᾶς δέν εἶναι ξένη Γῆ».

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς συλλήψεως τῶν δύο ἐθνικῶν ἀγωνιστῶν Νίκου Παναγιώτου καί Γιάννη Οὔρδα, οἱ Σερραῖοι ἔκαναν τὸ πᾶν, μεταχειριζόμενοι κάθε θεμιτὸ καί ἀθέμιτο μέσο, γιὰ νά τοὺς σώσουν. Δυστυχῶς ὅμως, χωρὶς ἀποτέλεσμα. Δέν τελεσφόρησαν οὔτε οἱ ἀναφορὲς τους καί οἱ παρακλήσεις τους πρὸς τὸν Σουλτάνο, οὔτε τὰ διαβήματά τους πρὸς τίς Ξένες Δυνάμεις, ἀλλ' οὔτε ἀκόμα καί ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ἐκ μέρους τῶν πλουσίων Ἑλλήνων τῆς πόλεως δωροδοκία τῶν Τοῦρκων.

Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ μιά συνοπτικὴ καί ἱστορικὴ δίκη, τὴν ὁποία παρακολούθησε σύσσωμος ὁ λαὸς τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν, ὑπὸ μορφὴ παλλαϊκοῦ συλλαλητηρίου, ἐκδόθηκε ἡ ἀπόφαση του δικαστηρίου καταδικαστικὴ γιὰ τοὺς δύο κατηγορουμένους, στοὺς ὁποίους ἐπιβλήθηκε ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν. Κατόπιν τούτου ὀδηγήθηκαν τὴ χαραυγὴ τῆς 3ης Δεκεμβρίου τοῦ 1907 οἱ μελλοθάνατοι στὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεώς τους, στὴν Πλατεῖα τοῦ Ἄτ Παζάρ, ὅπου εἶχαν στηθεῖ ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς οἱ δύο ἀγχόνες.

Ἡ μεγάλη Πλατεῖα ἦταν περικυκλωμένη ἀπὸ ἰσχυρὴ τουρκικὴ στρατιωτικὴ δύναμη. Ἄλλ' οὔτε τὰ ἔκτακτα καί ἀνστηρά μέτρα τάξεως, οὔτε τὸ δριμύτατο ψῆχος πού ἐπικρατοῦσε κατὰ τὸ χειμωνιάτικο ἐκεῖνο πρωινό τῆς ἀποφράδας ἡμέρας τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1907, ἐμπόδισαν τοὺς

Σερραίους νά προσέλθουν σύν γυναιξί καί τέκνοις καί νά γεμίσουν άσφυκτικά, τόσο τήν Πλατεία, όσο καί τούς γύρω δρόμους. Ήθελαν μέ τήν άθρόα προσέλευσή τους νά παρηγορήσουν καί νά συμπαρασταθοῦν στά δύο παλληκάρια τήν στερνή τους ὥρα.

Οί ήρωϊκοί αγωνιστές τῆς Μακεδονικῆς ἐλευθερίας, ὅπως ψύχραιμα καί θαρραλέα ἄκουσαν τήν εἰς θάνατον καταδικαστική τους ἀπόφαση, μέ τήν ἴδια καί μεγαλύτερη ἴσως εὐψυχία καί περιφρόνηση ἀντίκρουσαν τούς δημίους τους καί ἀντιμετώπισαν τίς τελευταῖες στιγμές τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τους.

*Ἄπό τ' Ἀγρίνιο, στάς Σέρρας μέσα,
Νίκο, δέν ἤλπιζαν νά κρεμασθῆς.
"Όλα τ' ἀδέλφια μ', ὅλα τά μέσα,
Νίκο, δέν ἴσχυαν ν' ἀθωωθῆς.
Γι' αὐτό ἡ Πατρίδα σέ στεφανώνει
μ' ἀμάραντο Δάφνης κλωνί.*

Στούς ἀπλοϊκοὺς αὐτοὺς στίχους λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, ἀποτύπωσαν οἱ Σερραῖοι τό μεγάλο τους πόνο γιά τόν χαμό τοῦ παλληκαριοῦ, πού δέν μπόρεσαν νά ἀποτρέψουν, παρ' ὅλες τίς μεγάλες προσπάθειες πού κατέβαλαν. Τό τραγούδι αὐτό, καίτοι πέρασαν ἀπό τότε ὀγδόντα ὀκτώ χρόνια δέ λησμονήθηκε καί τραγουδιέται ἀκόμα καί σήμερα ἀπό τούς Σερραῖους, σκορπίζοντας ρίγη συγκινήσεως.

Μέ τόν ἀπαγχονισμό τῶν δύο παλληκαριῶν Νίκου Παναγιώτου καί Γιάννη Οὔρδα γράφηκε ὁ ἐπίλογος τῆς θρυλικῆς ἐποποιίας στό κωδωνοστάσιο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Εὐαγγελίστριας τῶν Σερρῶν.

Οἱ Σερραῖοι θά θυμούμαστε πάντοτε μέ συγκίνηση καί εὐγνωμοσύνη τήν ὑπέρ Πατρίδος ήρωϊκή θυσία τοῦ Νίκου Παναγιώτου καί τῶν συναγωνιστῶν του καί θά μεταλαμπαδεύσουμε ἀπό γενεᾶς σέ γενεά τόν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς καί εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτούς.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ Κ. ΧΙΩΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ
ΓΙΑ ΤΑ 90 ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ «ΟΡΦΕΩΣ»*

Κυρίες και Κύριοι,

Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἱστορική καί Λαογραφική Ἐταιρία Σερρῶν-Μελενίκου, ἀνταποκρινόμενη στήν εὐγενική πρόσκληση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ «Ὀρφέως», συμμετέχει στίς ἐορταστικές ἐκδηλώσεις γιά τή συμπλήρωση 90 χρόνων ἀπό τῆς ἰδρύσεώς του τήν 1η Αὐγούστου 1905.

Ἡ ἴδρυση τοῦ «ΟΡΦΕΩΣ» κατά τήν κρίσιμη ἐκείνη γιά τό Ἔθνος μας ἐποχή, ἔγινε μέν ὑπό τό πρόσχημα καί τούς φανερούς σκοπούς τῆς μουσικῆς, ἀθλητικῆς καί καλλιτεχνικῆς διαπαιδαγωγίσεως καί ψυχαγωγίας τῆς Σερραϊκῆς νεότητος, πραγματικός ὅμως σκοπός αὐτοῦ ἦταν ἡ ἐθνική ἀνάταση καί ἡ μέ κάθε μέσον ἐνίσχυση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ἐπιβεβαίωση τούτου ἀποτελεῖ τό γεγονός ὅτι πολύ σύντομα ὁ «Ὀρφεύς» μετεβλήθη σέ μυστικό ἐργαστήριον ἀγωνιστῶν καί ἐκτελεστικό ὄργανο τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν τοῦ Προξενείου, ὅπως σημειώνει ὁ ἱστορικός τῶν Σερρῶν καί προκάτοχός μου εἰς τήν προεδρίαν τῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Σερρῶν-Μελενίκου, ἀείμνηστος Πέτρος Πέννας, στή μελέτη του «Ἡ ὀργάνωση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος στήν περιοχή τοῦ Σαντζακίου Σερρῶν».

Ἄπλοϊ ἄνθρωποι τῶν Σερρῶν, ἔμποροι καί ἐπαγγελματίες, ὅπως ὁ παντοπώλης Στέφανος Ἀναστασίου, ὁ καπνέμπορος Θωμάς Βλαχόπουλος, ὁ ξενοδόχος Ἀδάμ Γκούμας, ὁ ἐσιάπων Νικόλαος Ζιώγας, ὁ παντοπώλης Παναγιώτης Κεχαγιάς καί ὁ ἀδελφός του ὑποδηματοποιός Κωνσταντῖνος Κεχαγιάς, ὁ ὠρολογοποιός Γεώργιος Κικόπουλος, ὁ κρεοπώλης Νάκης Κούλας, ὁ ἐμποροράπτης Ἐμμανουήλ Λουκάς, ὁ κρεοπώλης Ἀναστάσιος Μανάφης, ὁ κτηματίας Γεώργιος Νάσιουτζικ, ὁ ὑποδηματοποιός Μιχαήλ Πετσίδης, οἱ ἔμποροι Ἐμμανουήλ Χατζηδημητρίου καί Κωνσταντῖνος Τριανταφυλλίδης, ὁ Γεώργιος Πολυμέρης, ὁ Πέτρος Πάντζας, ὁ Ὀρέστης Περδικάρης, ὁ Δημοσθένης Καραστογιάννης, ἀγνοί καί ἔνθερμοι πατριῶτες, ἀπετέλεσαν τούς ἰδρυτές τοῦ Ὁμίλου, μιμούμενοι τό παράδειγμα τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821, καί συνέδραμαν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις καί μέ κάθε τρόπο

* Σέρραι, 8 Νοεμβρίου 1995.

τόν Ἀγώνα, μέ ἀπώτερο στόχο νά διατηρήσει ἡ περιοχή τῶν Σερρών, πάση θυσία, τήν Ἑλληνικότητά της.

Καθ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος ὁ «Ὁρφεύς», ἔχοντας τήν ἀμέριστη ὑποστήριξη ὅλης γενικά τῆς Σερραϊκῆς κοινωνίας, προσέφερε ὕψιστες καί ἀνεκτίμητες ἐθνικές ὑπηρεσίες καί κατέστη τό ὄπλοστάσιο καί τό φυτώριο τῶν Μακεδονομάχων.

Στήν ἱστορική αἴθουσα τοῦ «Ὁρφέως», τά θεμέλια τῆς ὁποίας στηρίχθηκαν σέ πολεμικά ὄπλα, ἑλληνικά νομίσματα καί περγαμηνές, ἐγίνοντο ὅλες οἱ μυστικές συνεδριάσεις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, τά δέ ὑπόγειά του ἦταν γεμάτα ἀπό ὄπλα καί πολεμοφόδια.

Τήν ὑποδοχή καί τήν τακτοποίηση τῶν ἀνταρτικῶν ομάδων στήν πόλη τῶν Σερρών, ὅταν ἔπρεπε αὐτές νά ἔρχονται στίς Σέρρες, τήν εἶχαν ἀναλάβει τά μέλη τοῦ «Ὁρφέως», τά ὁποία βοηθοῦσαν παντοιοτρόπως τοὺς ἀντάρτες, παρέχοντάς τους κάθε δυνατή συνδρομή γιά τήν ἐπιτυχή ἐκτέλεση τοῦ ἔργου τους.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ὀργάνωση γυμναστικῶν ἀγῶνων μέ συμμετοχή ἀθλητῶν ἀπό ὅλα τά χωριά τῆς περιφέρειας Σερρών καί οἱ συχνές θεατρικές παραστάσεις πού δίδονταν στίς δύο θεατρικές σκηνές, δηλαδή τή χειμερινή πού ἦταν μέσα στό χῶρο τοῦ γυμναστηρίου, μέ ἔργα ἐθνικοῦ περιεχομένου ἀπό ἐκλεκτούς θιάσους ἀπό τήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, καί τοῦ Ἑρασιτεχνικοῦ Ὁμίλου τοῦ «Ὁρφέως» ἀναζωπύρωναν τό ἐθνικό φρόνημα καί συντελοῦσαν στήν ψυχική ἀνάταση καί ἐνθάρρυνση γιά τόν Ἀγώνα.

Συμπλήρωμα ὅλων αὐτῶν τῶν ἐκδηλώσεων ἀποτελοῦσε ἡ 50μελής Φιλαρμονική, ἡ ὁποία κατά τίς θρησκευτικές ἑορτές καί τίς ἐθνικές ἐπετειούς, ἐπαιάνιζε μέσα στήν πόλη καί περιήρχετο τά χωριά, ὅπου μέ ἐμβατήρια καί πατριωτικά θούρια ἐμψύχωνε τοὺς κατοίκους καί τοὺς ἔδιδε κουράγιο, γιά νά συνεχίσουν μέ ἐθνικό παλμό καί μέ ἐνθουσιασμό τόν Μακεδονικό Ἀγώνα, τοῦ ὁποίου, ὅπως εἶναι γνωστό, πυρήνας κεντρικός στήν Ἀνατολική Μακεδονία ὑπήρξε ἡ πόλις τῶν Σερρών, ἡ ὁποία μέ τήν μακραίωνη καί ἐνδοξη ἱστορία της, μέ τήν ὁμοιογένεια τοῦ ἐκ τριάντα χιλιάδων κατοίκων ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ της, μέ τήν ἀκτινοβολία τῆς πνευματικῆς της παραδόσεως καί μέ τό ἀκμάζον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐμπόριο, ἦταν ἐπόμενο νά δεχθεῖ τό κύριο βάρος τῆς ὀργανώσεως καί τῆς διεξαγωγῆς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων σέ ὅλη τήν περιφέρεια. Μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ἀγῶνος αὐτοῦ μέ τίς φωτεινές ἀναλαμπές του καί

τίς αγωνιώδεις μεταπτώσεις του, οί Σέρρες παρέμειναν ὄρθιες καί ἀκαμπτές.

Κατά τή χρονική περίοδο 1913-1918, ὁ «Ὁρφεύς» ἀναγκάσθηκε νά ἀναστείλει τήν πολυσχιδή ἐθνική καί κοινωνική δραστηριότητα. Σ' αὐτό συνετέλεσαν ὁ ἐμπρησμός τῆς πόλεως τῶν Σερρών, οί διώξεις τῶν μελῶν του καί ἡ διαρπαγή καί καταστροφή τῶν ἀρχείων του ἀπό τοὺς Βουλγάρους. Τό 1919 ὁμως ἐπανεσυνεστήθη καί ἐπιδόθηκε μέ νέα ζέση στήν ἐκπλήρωση τῶν μουσικῶν, καλλιτεχνικῶν καί ἀθλητικῶν του σκοπῶν, ἀνακτήσας καί πάλι τήν παλαιά του αἴγλη.

Ἡ ἐπιστράτευση καί ἡ Μικρασιατική ἐκστρατεία καί καταστροφή, ἐπέφεραν νέα ἀνάσχεση τῆς δράσεώς του, γιά νά συνεχίσει ἀπό τοῦ ἔτους 1925 καί ἐφεξῆς καί πάλι τήν ἀνοδική του πορεία.

Σήμερα, μετά πάροδο 90 ἐτῶν ἀπό τήν ἴδρυσή του, ὁ «Ὁρφεύς», ὑπό τήν ἄξια καί δραστήρια Διοίκησή του, ἐκπληρώνει στό ἀκέραιο τοὺς ἐθνικούς καί πολιτιστικούς σκοπούς του, διατηρεῖ πλήρως τήν παλαιά του αἴγλη καί δικαίῳ τήν ἱστορία του — πού εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς ἔνδοξης ἱστορίας αὐτῆς τῆς πολύπαθης καί πολυύμνητης πόλεως — συγκεντρώνοντας ἀμέριστη τήν ἐκτίμηση τοῦ Σερραϊκοῦ λαοῦ πού τήν ἐπιδεικνύει σέ κάθε εὐκαιρία.

Πράγματι, ὁ «Ὁρφεύς», μέ τά Τμήματα (Μουσικό, Λαογραφικό, Θεατρικό, Εἰκαστικῶν Τεχνῶν, Ἀθλητικό καί Κινηματογραφικῆς Λέσχης) πού διαθέτει, πρωτοστατεῖ σέ κάθε ἐθνική καί πνευματική ἐκδήλωση, συμβάλλοντας ἀποφασιστικά στήν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου, ἀποτελώντας ἔτσι τό προσφιλέστατο Σωματεῖο πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς καί ἐθνικῆς προβολῆς γιά τήν πόλη τῶν Σερρών.

Διαβιβάζοντας τοὺς ἐγκάρδιους χαιρετισμούς καί διερμηνεύοντας τά αἰσθήματα ἀγάπης ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Σερρών - Μελενίκου, χαιρετίζουμε τή συμπλήρωση τῶν 90 ἐτῶν ἐθνωφελοῦς καί πολιτιστικῆς δραστηριότητος τοῦ «Ὁρφέως», μέ τήν εὐχή νά συνεχίσει μέ τήν ἴδια ἐπιτυχία τήν ἐκπλήρωση τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς του, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πόλεώς μας τῶν Σερρών καί τοῦ Ἔθνους μας, καί νά ἀξιοθοῦμε ὅλοι μας, ὕστερα ἀπό μία δεκαετία, νά ἐορτάσσουμε πανηγυρικῶς τή συμπλήρωση ἑνός αἰῶνος ἀπό τήν ἴδρυσή του.

Σᾶς εὐχαριστῶ.

Ο όμιλος «Όρφεύς» σέ φωτογραφία τοῦ 1905 (Β. Τζανακάρη, Εικονογραφημένη Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Α΄, Σέρρας 1991, σ. 81).

Μαθητικές ἀθλητικές ἐκδηλώσεις στό γυμναστήριο τοῦ «Όρφέως» (Β. Τζανακάρη, Εικονογραφημένη Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Α΄, Σέρρας 1991, σ. 81).

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ*

Ἡ πόλη τῶν Σερρῶν ἀναφέρεται γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία στίς ἀρχές τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνα. Ὁ Ἡρόδοτος τήν ἀναφέρει ὡς «Σίρις ἢ Παιονική» καί τούς κατοίκους της ὡς Σιροπαῖονες, ἐνῶ ὁ Θεόπομπος ὡς Σίρρα. Ἡ ὀνομασία Σίρις εἶναι θρακική καί πολύ πιθανόν νά προέρχεται ἀπό τήν λέξη Σίριος Ἡλιος. Ὁ Τίτος Λίβιος τήν ἀναφέρει ὡς Σίραι. Κατά τούς βυζαντινούς χρόνους ἀπαντᾶ ὑπό διάφορες γραφές, ὡς Σέρραι, Σύρα, Φέρραι καί Φαραί. Οἱ Βυζαντινοί συγγραφεῖς τήν ἀποκαλοῦν «μέγα καί θαυμαστό ἄστυ», «μητρόπολιν», «ἀρίστην», «ἰσχυράν» κλπ. Μέ τό ὄνομα Σέρραι ἡ πόλη μνημονεύεται ἀπό τόν 5ο αἰῶνα μ.Χ. (Πρακτικά Συνόδου Χαλκηδόνος), ὅποτε ἦταν σημαντική πόλη μετά φρουρίου.

Κατά τόν Μεσαίωνα ὑπέστη πολλά δεινά ἀπό τούς Οὐννους, τούς Γότθους, τούς Κατελάνους, τούς Φράγκους, τούς Σέρβους καί τούς Βουλγάρους, ἀλλά μέ τόν καιρό ἔγινε μία ἀπό τίς ὠραιότερες πόλεις τῆς 7ης Ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἀπό τό ὁποῖο τήν ἀπέσπασαν οἱ Τούρκοι τό 1383 καί τήν διατήρησαν ὑπό τήν κατοχή τους μέχρι τό 1912, ὅποτε κατελήφθη προσωρινά ἀπό τούς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι, ὑποχωρώντας τό θέρος τοῦ 1913 πρό τοῦ προελαύνοντος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τήν πυρπόλησαν, ἀφοῦ προηγουμένως τήν λεηλάτησαν.

Ἡ πολύπαθη πόλη τῶν Σερρῶν σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς μακροαίωνης δουλείας της, ἀπό τήν ἄλωσή της ἀπό τούς Τούρκους τό 1383 μέχρι τήν ἀπελευθέρωσή της τήν 29η Ἰουνίου 1913 ἀπό τά Ἑλληνικά στρατεύματα, ὑπῆρξε ἐθνική ἔπαλξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τό μεγαλύτερο πνευματικό κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Κατά τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας οἱ Σέρρες ἀναδείχθηκαν σέ σπουδαῖο ἐμπορικό καί διακομιστικό κέντρο, λόγω τῆς εὐφορίας τοῦ ἐδάφους καί τῆς ποικιλίας τῶν παραγομένων γεωργικῶν καί κτηνοτροφικῶν προϊόντων, μέ ἀποτέλεσμα νά συγκεντρώνουν ἐμπόρους καί ἀγορα-

* Ὁμιλία πού ἔγινε στίς 13 Δεκεμβρίου 1995 στήν Ἀθήνα, στήν αἴθουσα τῆς Μακεδονικῆς Ἑστίας, μέ τήν εὐκαιρία ἐκθέσεως ζωγραφικῆς Σερραίων καλλιτεχνῶν.

στές απ' ὄλο τόν κόσμο. Τά σερραϊκά ἐργαστήρια τῆς χρυσοχοΐας καί τῆς ὑφαντικῆς ἦσαν ξακουστά, οἱ δέ ἐβδομαδιαῖες ἀγορές καί πανηγύρεις συγκέντρωναν κόσμο ἀπό ὀλόκληρη τήν Εὐρώπη.

Ἐνα τόσο σημαντικό ἐμπορικό κέντρο ἦταν ἀδύνατο νά μὴν ἐπηρεασθεῖ ἀπό τά ρεύματα τοῦ διαφωτισμοῦ πού ἐπικρατοῦσαν τότε στήν Εὐρωπαϊκή Ἠπειρο. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Σέρρες ἀναδείχθηκαν σέ σπουδαῖο πνευματικό καί ἐκπαιδευτικό κέντρο τῆς Μακεδονίας, ιδιαίτερα κατά τήν τελευταία περίοδο τῆς τουρκοκρατίας. Ὅπως ἀναφέρει ὁ ἱστοριοδίφης Γιώργος Καφταντζῆς, στίς Σέρρες, κυρίως ἀπό τόν 17ο αἰώνα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀνυψώθηκε ἡ Παιδεία καί καλλιεργήθηκαν ἐντατικά τά Γράμματα. Περιφημες ἦταν οἱ Σχολές τῶν Σερρών, πού συνετέλεσαν στήν ἀνάπτυξη σπουδαιοτάτης πνευματικῆς κινήσεως. Σ' αὐτές διδάξαν κατά καιρούς πολλές φωτεινές προσωπικότητες. Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι γιά τήν ἰδρυση καί τή συντήρηση τῶν σχολείων βοήθησαν οἰκονομικά πολλοί Σερραῖοι εὐεργέτες.

Στίς Σέρρες ἰδρύθηκε καί λειτούργησε τό πρῶτο σέ ὅλη τήν υπόδουλη, ἀλλά καί τήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, Ἑλληνικό Διδασκαλεῖο. Ἐπίσης, ἰδρύθηκαν καί λειτούργησαν τά περιώνυμα Σερραϊκά Σχολεῖα, στά ὁποῖα δίδαξαν ἐξέχοντες διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Ἀπό τό Διδασκαλεῖο τῶν Σερρών ἀποφοίτησε μέγάλος ἀριθμός διδασκάλων, οἱ ὁποῖοι διασκορπισθέντες σέ ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα ἔγιναν ἐθνικά ὄργανα διαφωτισμοῦ καί ἀφυπνίσεως τοῦ Γένους καί κήρυκες τῶν Ἑλληνοχριστιανικῶν ιδεῶν τῆς Φυλῆς μας.

Σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας οἱ Σερραῖοι δέν ἔπαιψαν οὔτε στιγμή νά ἀγωνίζονται γιά τήν ἐθνική τους ἐπιβίωση καί τή διάσωση τῆς θρησκείας καί τῆς γλώσσας τους, μέ ἀκμαῖο τό ἐθνικό τους φρόνημα.

Κατά τούς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21 ἤδη εἶχε ἰδρυθεῖ Ἑλληνικό Σχολεῖο στίς Σέρρες στό ὁποῖο, ἐκτός τῶν ἄλλων, δίδαξε καί ὁ ὄνομαστός ἐκπαιδευτικός καί λόγιος Μηνᾶς Μηνωῖδης, ὁ ὁποῖος εἶχε διδάξει στό Παρίσι καί τή Θεσσαλονίκη. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στό Μελένικο, ἀπό τά πρῶτα ἀκόμη χρόνια τοῦ 19ου αἰώνα, ὑπῆρχε Ἑλληνικό Σχολεῖο, στό ὁποῖο, ἐκτός τῶν ἄλλων μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα ἀναδείχθηκαν σέ ἐξέχοντες ἄνδρες, φοίτησε καί ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης, ὁ διακεκριμένος καί ἀκέραιος ἐκεῖνος δικαστής, λόγιος καί πολιτικός.

Μέ πρωτοβουλία τοῦ Μητροπολίτου Σερρών Γρηγορίου Φουρτουνιάδη εἶχε ἰδρυθεῖ στήν πόλη τῶν Σερρών καί εἰδικό σχολεῖο, στό ὁποῖο

είχε εισαχθεί και εφαρμοζόταν ή πρωτοποριακή για την εποχή εκείνη αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας.

Τὴν 3η Μαρτίου 1870 ιδρύθηκε ὁ «Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος» Σερρῶν, τοῦ ὁποῦ προταρχικὸς σκοπὸς ἦταν ἡ βελτίωση τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Σερρῶν καὶ ἡ διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνοπρεποῦς παιδείας ἀντίδραση κατὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ πανσλαβισμού καὶ τῆς προσπαθείας ἐκβουλαγρισμοῦ τῆς Μακεδονίας. Πέραν τούτων, ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος σπούδαζε μὲ ὑποτροφίες διδασκάλους στὶς Σέρρες, τὴν Ἀθήνα καὶ ἄλλου, ἵδρυσε διδασκαλεῖο ἀρρένων, οἰκοτροφεῖο, βιβλιοθήκη καὶ τυπογραφεῖο, ἔκτισε σχολεῖα κλπ. Ὁ Σύλλογος ἀνέπτυξε γενικῶς λίαν ἀξιόλογη πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση, δίδοντας καὶ θεατρικὲς παραστάσεις πρὸς ψυχαγωγία τῶν κατοίκων. Ψυχὴ καὶ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ὑπῆρξε μέχρι τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1885 ἐπισυμβάντος θανάτου του, ὁ ἰατρός Ἰωάννης Θεοδώριδης, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε μεγάλη ἐθνικὴ δράση καὶ μὲ τὴν ἀκάματη προσπάθειά του καὶ τὴν ἐν γένει δραστηριότητά του συνετέλεσε ὥστε ὁ Σύλλογος νὰ ἀποκτήσει πανελλήνια φήμη. Ἡ διεύθυνση τοῦ Διδασκαλεῖου τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἀνατέθηκε στὸν Δημήτριο Μαρούλη, ἐξέχοντα ἐκπαιδευτικὸ καὶ λόγιον.

Ἐκτὸς τῆς δράσεως τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ιδρύσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διδασκαλεῖου, ἀπὸ τὸ ἔτος 1880, χάρις στὸν Ἰωάννη Δέλιο, τὰ σχολεῖα τῆς Κοινότητος τῶν Σερρῶν ἀναδιοργανώθηκαν πλήρως καὶ ἐπὶ πλέον ιδρύθηκαν Κεντρικὸ Νηπιαγωγεῖο καὶ Ἀνώτερο Παρθεναγωγεῖο, τὸ ὁποῖο ἀργότερα μετονομάσθηκε «Γρηγοριάς», ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μεγάλου Εὐεργέτου τῆς Κοινότητος Γρηγορίου Κωνσταντίνου Ρακιντζῆ.

Ἐκτοτε τὰ σχολεῖα τῶν Σερρῶν, ὡς πρότυπα Ἑλληνικὰ Ἐκπαιδευτήρια, συγκέντρωναν μαθητὲς ὄχι μόνον ἀπὸ τίς ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ δὲ ἀπόφοιτοι τῶν Σχολῶν αὐτῶν, γαλουχηθέντες μὲ τὰ νάματα τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας, διασκορπίσθηκαν ἀνά τὰ πέρατα τοῦ ὑποδούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ, μεταλαμπαδεύοντες τὰ φῶτα αὐτῆς. Ἔτσι οἱ Σέρρες, πρὶν ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν καταστροφή τους, τὸ 1913, εἶχαν περὶ τοὺς 2.500 μαθητὲς, ἄρρενες καὶ θήλειες, διδασκομένους ἀπὸ 40 καὶ πλέον διδασκάλους.

Δέν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὰ περιώνυμα Ἐκπαιδευτήρια τῶν Σερρῶν δίδαξαν ἐξέχοντες διδάσκαλοι. Ἔτσι, στή

Σχολή τῶν Σερρών, δίδαξαν, μεταξύ ἄλλων, ὁ Ἀναστάσιος Παπαβασιλόπουλος, ὁ Ἀναστάσιος Πώπας, ὁ Σπύρος Ἰωάννου, ὁ Ἐμμανουήλ Φωτιάδης, ὁ Μηνᾶς Μηνωΐδης, ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος, ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς, ὁ Ἰωάννης Δέλιος, ὁ Ἀθανάσιος Φυλακτός, ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου καί ἄλλοι, ἐνῶ στό Παρθεναγωγεῖο Σερρών δίδαξαν, μεταξύ ἄλλων, καί οἱ Ἰωάννης Τσικόπουλος καί Εὐάγγελος Στράτης, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό τό Ροδολεῖβος.

Οἱ Σχολές τῶν Σερρών, ἀμιλλώμενες τίς περίφημες Σχολές τῶν Ἰωαννίνων καί τῆς Κοζάνης, ἀπό τό 1870 καί ἐφεξῆς ἀπετέλεσαν τό ἐθνικό καί ἐκπαιδευτικό φυτώριο καί ἐπάνδρωναν μέ τούς ἀποφοίτους τους τά σχολεῖα ὄχι μόνο τῆς Μακεδονίας, ἀλλά καί τῆς Θράκης καί τοῦ Πόντου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Κύπρου καί ἄλλων περιοχῶν, ἀκόμη καί τῶν Ἀθηνῶν.

Γιά τήν κατάσταση τῆς Παιδείας στίς Σέρρες κατά τήν τουρκοκρατία δέν ὑπάρχουν ἄλλες πληροφορίες, ἐκτός ἀπό τή μαρτυρία τοῦ Τούρκου ἱστορικοῦ καί γεωγράφου Χατζῆ-Κάλφα, ὁ ὁποῖος στούς «Γεωγραφικούς του Πίνακας» ἀναφέρει ὅτι οἱ Σέρρες ὀνομάζονταν «πόλις σοφῶν», ὑπονοώντας προφανῶς τή φήμη πού εἶχαν ὡς πόλις, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι οὐδέποτε ἔπαυσαν νά καλλιεργοῦν τά Γράμματα καί νά λατρεύουν τίς Μοῦσες.

Τό ἀνεκτίμητο «Χρονικό τοῦ Παπασυναδινοῦ» ἀποτελεῖ πολύτιμη πηγή, ἀπό τήν ὁποία προκύπτει ὅτι ὄχι μόνον στήν πόλη τῶν Σερρών, ἀλλά καί στά χωριά ἀκόμη, κατά τίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα, ὑπῆρχαν διδάσκαλοι, ἱερωμένοι κατά τό πλεῖστον.

Ἐκτός ἀπό τήν πόλη τῶν Σερρών, σπουδαιότατο κέντρο τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐπί τουρκοκρατίας ὑπῆρξε καί ἡ Ἀλιστράτη, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τότε σπουδαῖο κέντρο τῆς περιοχῆς καί μία ἀπό τίς πλέον σημαίνουσες Ἑλληνικές Κοινότητες τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Στήν Ἀλιστράτη κατά τήν περίοδο αὐτή λειτουργοῦσε ἡ περίφημη «Κεντρική Ἑλληνική Σχολή», ἰσότιμη μέ Ἀνωτέραν Σχολήν, μέ μαθητές ἀπ' ὅλη τήν ἐπαρχία τῆς Ζίχνης. Τήν ἴδρυση τῆς Σχολῆς αὐτῆς στήν Ἀλιστράτη ἐπέβαλαν τότε κυρίως οἱ δημιουργηθεῖσες πνευματικές ἀνάγκες τῶν ἐπαρχιῶν Φυλλίδος καί Παγγαίου, μετά τήν πνευματική ἀναγέννηση τοῦ ὑποδούλου Ἔθνους ἐν γένει κατά τόν 18ο αἰῶνα. Ἡ Σχολή αὐτή, μοναδική στό πολυπαθές ἐκεῖνο τμήμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, γρήγορα ἔγινε ἐφάμιλλη τῶν ἄλλων ὁμοειδῶν Σχολῶν τῆς Μακε-

δονίας και ανέδειξε την Άλιστράτη φωταυγή πνευματική του Γένους έ-
στία.

Ή περίοδος τής μεγίστης ακμής τής «Κεντρικής Έλληνικής Σχολής» Άλιστράτης εΐναι ή δεκαετία 1840-1850, κατά τήν όποία ή φήμη τής ύπε-
ρέβαλε και αυτήν τής Σχολής τών Σερρών, ή όποία μέχρι τότε κατείχε
τά πρωτεΐα.

Στήν περιώνυμη αυτή Σχολή τής Άλιστράτης διετέλεσαν σχολάρχες
οί Δημήτριος Καλαμβρακίδης, εκ Μελενίκου, Ίωάννης Χαρίδημος, Χρι-
στόφορος Προδρομίτης, Άστέριος Γούσιος, Χαρίλαος Παπαντωνίου και
Διόδωρος Κάρατζης.

Παράλληλα προς τήν Κεντρική Έλληνική Σχολή, κατά τή δεύτερη
πεντηκονταετία του 19ου αΐωνα (1850-1900) και επί πολλά χρόνια αργό-
τερα, λειτουργούσαν στήν Άλιστράτη έννεατάξιο Άρρεναγωγείο και έ-
ξατάξιο Παρθεναγωγείο με Νηπιαγωγείο και Οικοτροφείο, τό όποιο εΐχε
ίδρυθει από τόν Μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας και Ζιχνών Χρυσόστο-
μο Καλαφάτη.

Τό ότι ή Άλιστράτη κατά τούς χρόνους τής τουρκοκρατίας εΐχε πρω-
τοστατήσει στήν ύποστήριξη τών Γραμμάτων και στήν ανάπτυξη πνευμα-
τικής κινήσεως σε όλη τήν περιφέρεια Δράμας και Ζιχνών, μαρτυρείται,
εκτός τών άλλων, και από τή δράση πού εΐχε αναπτύξει ή Συντηρητική
Άδελφότης Άλιστράτης «Άμφίπολις». Όπως προκύπτει από Καταστα-
τικό τής πού διασώθηκε, με χρονολογία 26 Δεκεμβρίου 1874, ή Άδελφό-
της αυτή εΐχε ως σκοπό «τήν διάσωσιν του καθεστώτος έν τοΐς χριστια-
νικοΐς χωρίοις του τμήματος Ζίχνης διά τής διαδόσεως τών Έλληνικών
Γραμμάτων...».

Θά πρέπει νά αναφέρουμε ακόμη ότι ή Άδελφότης «Άμφίπολις»
συνεργαζόταν στενά και με τόν «Δραματικό Όμιλο Άλιστράτης», ό ό-
ποιος παρουσίαζε θεατρικά έργα έθνικου περιεχομένου.

Έξ άλλου, δέ θά πρέπει νά παραλείψουμε νά αναφέρουμε ότι επί
τουρκοκρατίας μία από τίς κυριώτερες πνευματικές έστίες του Έλλήνι-
σμου τής Μακεδονίας και ειδικώτερα τής περιφέρειας τών Σερρών υπήρ-
ξε και τό Μελένικο, τό όποιο με τήν έλληνοχριστιανική του ακτινοβολία,
τή βυζαντινή του παράδοση, τίς εβδομήντα περίπου εκκλησίες του, τά
τέσσερα περιώνυμα Έλληνικά σχολεία και τά όνομαστά σωματεΐα του,
υπήρξε άνεκαθεν ακρίτας και πολιτιστική έστία του Έλληνισμού.

Στό Μελένικο τό 1800 λειτουργούσε Άνώτερο Έλληνικό Σχολείο, στο

όποιο ἀρχιδιδάσκαλος διετέλεσε ὁ Δημήτριος Καλαμβακίδης. Τό 1913 λειτουργοῦσαν ἑξατάξιο Ἑλληνικό Δημοτικό Σχολεῖο, Παρθεναγωγεῖο, τετρατάξιο Ἡμιγυμνάσιο καί Νηπιαγωγεῖο.

Τά σχολεῖα τοῦ Μελενίκου ἐπί τουρκοκρατίας λειτουργοῦσαν κανονικά καί μέ πλήρες προσωπικό. Αὐτό ἐπιτυγχανόταν χάρις στή συνδρομή τῶν κατοίκων καί στή γενναία ἀρωγή τῶν διαβιούντων στήν Αὐστροουγγαρία πλουσιῶν Μελενικίων. Τά κυριώτερα κληροδοτήματα ὑπέρ τῶν σχολείων τοῦ Μελενίκου ἦσαν τοῦ Γεωργίου Χατζηνικολάου, τοῦ Μανασῆ Ἡλιάδη καί τοῦ Ἀναστασίου Παλλατίδη.

Στήν ὀνομαστή Σχολή του δίδαξαν κατά καιρούς ἐξέχοντες διδάσκαλοι, ὅπως οἱ Μανασῆς Ἡλιάδης, Χριστόφορος Φιλητάς, Πέτρος Παπαγεωργίου, Ἀδάμ Ζαπέκος, Γεώργιος Τζιέρης, Ἰωάννης Βασματζίδης, Δημήτριος Λάσκαρις (γόνος τῆς γνωστῆς οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου) καί πολλοί ἄλλοι. Οἱ ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς συνέχιζαν τίς σπουδές τους στίς Σέρρες.

Τό Μελένικο ἀνέδειξε μεγάλους ἄνδρες πού διακρίθηκαν στά Γράμματα. Μεταξύ αὐτῶν ἀναφέρουμε τόν Μανασῆ Ἡλιάδη, ἰατρό καί λόγιο πού ἔγινε τό 1780 διευθυντής τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου, τόν Ἀναστάσιο Παλλατίδη, οἰκογενειακό ἰατρό τῆς Καισαροβασιλείας, τόν Ἀναστάσιο Πολυζωΐδη, διακεκριμένο πολιτικό, λόγιο ἀγωνιστή τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ '21 καί πρόεδρο τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Δικαστηρίου πού ἐδίκασε τόν Κολοκοτρώνη, τόν Ἀναστάσιο Χρηστομάνο, ἰδρυτή τοῦ Χημείου καί καθηγητή τῆς Χημείας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί πολλούς ἄλλους.

Στό Μελένικο, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, λειτουργοῦσαν πολλά σωματεῖα καί σύλλογοι, ὅπως ἡ «Φιλανθρωπική Ἐταιρία» ἡ ὁποία εἶχε μεγάλη πολιτική ἰσχὺ καί ἀπελάμβανε μεγάλου κύρους στοὺς σατράπες τῶν Σερρῶν καί στοὺς τοπάρχες τῆς περιφέρειας, ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Κυριῶν καί Δεσποινίδων «ἡ Ἀρμονία», ἡ ὁποία, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀνεκτίμητη ἐθνική προσφορά της, ἀνέπτυξε καί μεγάλη φιλανθρωπική δράση, καί ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων Μελενίκου» πού ἦταν σωματεῖο ἀνδρῶν μέ παρεμφερεῖς σκοπούς.

Τόσο ἡ «Ἀρμονία», ὅσο καί ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων» συνεχίζουν σήμερα ἀδιαλείπτως τὴν ἐθνωφελή τους δράση στό Σιδηρόκαστρο. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στό Σιδηρόκαστρο φυλάσσονται ἀπὸ τόν «Σύνδεσμον Εὐελπίδων Μελενίκου» τὰ ἀρχεῖα τοῦ «Κοινοῦ Μελενίκου», τὰ ὁποία με-

ταφέρθηκαν εκεί από τους Μελενικίους τον Ιούλιο του 1913, όταν εξαναγκάσθηκαν να έκпатρισθουν από τις πατρογονικές εστίες τους συνεπεία της διά τής άδίκου Συνθήκης του Βουκουρεστίου της 28ης Ιουλίου 1913 παραχωρήσεως του Έλληνικοτάτου Μελενίκου στους Βουλγάρους.

Πολλοί είναι αυτοί που μέ τή γραφίδα ή μέ τό χρήμα, ή και προσφέροντας τή ζωή τους αγωνίσθηκαν για τήν έπιτυχία της Έθνεγεργσίας του 1821. Έκεινος, όμως, για τόν όποιο πρέπει να καυχώμαστε ιδιαίτερα έμεις οί Σερραίοι, είναι ό Έμμανουήλ Παπās, ό άρχιστράτηγος τών Μακεδονικών Δυνάμεων κατά τήν Έπανάσταση του '21, ό όποιος, όπως είναι γνωστό, υπέστη μεγάλες θυσίες χάριν του Άγώνος, στη διάθεση του όποίου αναλώθηκε κυριολεκτικώς έκτός από τήν μεγάλη περιουσία του, και ή ζωή του, καθώς επίσης και ή ζωή όλων σχεδόν τών μελών της οικογενείας του.

Κατά τήν περίοδο του Μακεδονικού Άγώνα (1903-1908), ή πόλη τών Σερρών υπήρξε κεντρικός πυρήνας σε όλόκληρη τήν Άνατολική Μακεδονία και ή συνεισφορά τών κατοίκων της στην έπιτυχή όργάνωση και διεξαγωγή του απέβη αποφασιστικής σημασίας.

Ό ιστορικός τών Σερρών άείμνηστος Πέτρος Πέννας, στη μελέτη του «Η όργάνωση του Μακεδονικού Άγώνος στην περιοχή του Σαντζακίου Σερρών», αναφέρεται διεξοδικώς στη μεγάλη συμβολή τών ύποδούλων Σερραίων στην όργάνωση και τή διεξαγωγή του Μακεδονικού Άγώνα στην ευρύτερη περιοχή τών Σερρών, ό όποιος, όπως είναι γνωστό, αποσκοπούσε στό να διατηρηθεί άλώβητη ή χριστιανική πίστη έναντι του Τούρκου κατακτητή και ό Έλληνισμός και ή Όρθοδοξία έναντι τών Βουλγάρων, οί όποιοι από τά μέσα του 19ου αιώνα χρησιμοποίησαν κάθε μέσον για να έπιτύχουν τόν άφελληνισμό του Μακεδονικού χώρου.

Στόν έξαιρετικά δύσκολο και διμέτωπο αυτόν άγώνα, ή πόλη τών Σερρών υπήρξε τηλαυγής φάρος και άκαταμάχητο φρούριο έναντι της σλαβικής έπιβουλής.

Σήμερα ή πόλη τών Σερρών, μέ τήν πλούσια πνευματική και πολιτισμική παράδοση, παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη και πρόοδο σε όλους τούς τομείς. Στόν πνευματικό τομέα, ειδικότερα, υπάρχουν έν ενεργεία Σύλλογοι και φορείς, οί όποιοι μέ τις έκδηλώσεις που διοργανώνουν συντελούν στην πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη τών κατοίκων.

Μεταξύ τών Σερραϊκών πνευματικών Σωματείων, αναμφίβολα πρωτεύουσα θέση κατέχει ή έν Άθήναις Ιστορική και Λαογραφική Έταιρία

Σερρών-Μελενίκου, ή όποία ιδρύθηκε τό 1952 μέ πρωτοβουλία Σερραίων διανοομένων τής πρωτεύουσής, μέ σκοπό τήν περισυλλογή και διάσωση του ιστορικού, αρχαιολογικού, λαογραφικού και γλωσσικού ύλικού, τήν έρευνα και μελέτη τής προγενέστερης, αλλά και τής σύγχρονης ιστορίας, τής λαϊκής τέχνης και πάσης κοινωνικής έκδηλώσεως, ως και τής διατηρήσεως και περισυλλογής των παλαιών εθίμων και παραδόσεων, τής περιοχής του πάλαι ποτέ Σαντζακίου Σερρών και των όκτώ αύτου Καζάδων (Έπαρχιών), ήτοι του Καζά Σερρών, Ζίχνας, Νευροκοπίου, Ρασλοκίου, Άπάνω Τζουμαγιάς, Μελενίκου, Σιδηροκάστρου και Πετριτίου.

Μεταξύ των ιδρυτών τής Έταιρίας υπήρξε ό αποβιώσας πέρυσι άειμνηστος Πέτρος Πέννας, ό όποιος και διετέλεσε γενικός γραμματεύς αύτης και πρόεδρος επί μακράν σειράν έτών, έπιμελούμενος μαζί μέ τους έκ των συνιδρυτών και συνεργατών του, άειμνήστων Νατάλη Πέτροβιτς και Τριανταφύλου Θεοδωρίδη, τής έκδόσεως του βραβευμένου από τήν Άκαδημία Άθηνών περιοδικού συγγράμματος τής Έταιρίας «Σερραϊκά Χρονικά», πού άποτελούν πολύτιμη κιβωτό του σερραϊκού πνευματικού θησαυρού.

Η έπιστημονική και πνευματική παρουσία του Πέτρου Πέννα στην πόλη των Σερρών υπήρξε ξεχωριστή. Έκτός από τίς άναρίθμητες μελέτες και άρθρα του πού δημοσιεύθηκαν κατά καιρούς σε περιοδικά και σε έφημερίδες των Άθηνών, τής Θεσσαλονίκης και των Σερρών, ό Πέννας έξέδωσε τήν Ιστορία των Σερρών (Α' έκδοση τό 1938, Β' τό 1966), πού του προσέδωσε έπάξια τόν τίτλο του ιστορικού των Σερρών. Ό Πέννας άποτελεί, γενικότερα, προσωπικότητα μέ πολύχρονη πνευματική δράση και πολυσχιδές συγγραφικό έργο. Μαζί μέ άλλους έξέχοντες Μακεδόνες τής πρωτεύουσής ίδρυσαν τό 1945 τήν Έθνική Ένωση Βορείων Έλλήνων (Ηπειρωτών, Μακεδόνων και Θρακών) και τό 1952, όπως ήδη σημειώθηκε, τήν Ιστορική και Λαογραφική Έταιρία Σερρών -Μελενίκου, των όποίων άμφοτέρων ό έχων τήν τιμή νά σάς όμιλεί είναι σήμερα πρόεδρος. Ό Πέτρος Πέννας έδωσε άκόμη πολλές διαλέξεις, έκαμε άρκετές εισηγήσεις και ανακοινώσεις σε έπιστημονικά συνέδρια και, γενικά, συνέβαλε άποφασιστικά στη διατήρηση και διαφύλαξη τής παράδοσης και τής ιστορικής μνήμης. Ό Δήμος Σερρών, σε άναγνώριση τής τεράστιας έθνικής και πνευματικής προσφοράς του, προς τήν πόλη και τόν Νομό Σερρών γενικότερα, του άπένευσε τό 1990 τό μετάλλιο τής πόλεως και τό 1993 ειδικό τιμητικό ψήφισμα.

Διακεκριμένος ιστοριογράφος τῶν Σερρῶν εἶναι ἐπίσης καί ὁ ἀκούραστος πνευματικός ἐργάτης Γεώργιος Καφταντζής, λογοτέχνης καί συγγραφεύς, πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου «Ὁρφεύς», ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε τρίτομη ἱστορία τῶν Σερρῶν. Ἡ προσωπικότητα τοῦ Καφταντζή, ὁ ὁποῖος ἐμφανίστηκε πολύ νωρίς στή σερραϊκή πνευματική ζωή, εἶναι πολυσύνθετη, μέ ἔντονη πνευματική, συγγραφική (ποίησι, θέατρο, διήγημα) κ.ἄ. δραστηριότητα. Δέν θά εἶναι ὑπερβολή νά λεχθεῖ ὅτι ὁ Γεώργιος Καφταντζής βρίσκεται σήμερα στήν πρωτοπορία τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν.

Ἐπίσης, θά πρέπει νά σημειώσουμε ἰδιαίτερος ὅτι ὁ γνωστός Σερραῖος συγγραφέας Βασίλειος Τζανακάρης, ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Γιατί», κυκλοφόρησε πρόσφατα τό Β΄ Τόμο τῆς «Εἰκονογραφημένης Ἱστορίας τῶν Σερρῶν», μέ 512 σελίδες, ἑκατοντάδες σπάνιες φωτογραφίες, ἔγγραφα, χάρτες καί ντοκουμέντα ἀπό τή ζωή τῆς πόλεως καί τῶν κατόικων της, σέ μιά πολυτελή τετράχρωμη ἔκδοση.

Ὁ Β΄ αὐτός Τόμος τῆς «Εἰκονογραφημένης Ἱστορίας τῶν Σερρῶν», ὅπως ἔγραψε ἡ ἔγκριτη ἐφημερίδα τῶν Σερρῶν «Ἡ Πρόοδος» (φύλλο 30ῆς Νοεμβρίου 1995), ἀνατρέχει ἀπό τό ἔτος 1907 μέχρι καί τό ἔτος 1947 καί περιγράφει μιά ὁλόκληρη ἐποχή καί μέσα ἀπό αὐτήν τή ζωή τῶν ἀνθρώπων ἀπό τά μικρά καί τά μεγάλα συμβάντα, τόν κινηματογράφο, τό θέατρο καί τίς κάθε εἴδους παραστάσεις, τό ξεκίνημα τοῦ σερραϊκοῦ ἀθλητισμοῦ, τό ἐργατικό κίνημα, τό κίνημα τοῦ '35, τήν πρώτη ἐκλογική νίκη τοῦ Κωνσταντίνου Καραμανλή ἕως τά χρόνια πού ἀκολούθησαν τή δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ, τόν πόλεμο, τήν ἐθνική μας ἀντίσταση, τήν ἀπελευθέρωση καί τά πρῶτα μεταπελευθερωτικά χρόνια. Ἰδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στήν πυρπόληση τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν τόν Ἰούνιο τοῦ 1913, τήν ὁποία ὁ συγγραφεύς, μέ τόν τίτλο «Ἡ θυσία μιᾶς πόλης», καταγράφει μέρα μέ τή μέρα, ὥρα μέ τήν ὥρα, στιγμή μέ τή στιγμή.

Τό βιβλίο συμπληρώνεται μέ ἕνα πανέμορφο φωτογραφικό ἀφιέρωμα στίς σερραϊκές ἐξοχές καί κλείνει μέ τό «Χρονικό τῆς Σερραϊκῆς Τυπογραφίας» ἀπό τοῦ 1878 μέχρι τοῦ 1960, στό ὁποῖο καταγράφονται, ἐκτός τῶν σερραϊκῶν ἐφημερίδων, καί ὅλες οἱ ἐκδόσεις πού πραγματοποιήθηκαν μέχρι τήν κήρυξη τοῦ πολέμου τό 1940 καί μέ ἕνα μικρό ἀσπρόμαυρο φωτογραφικό «portfolio» τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν στά χρόνια 1950-1960.

Ξεχωριστή εἶναι στήν πνευματική ζωή τῶν Σερρῶν καί ἡ παρουσία τοῦ ἐκ Σύρου καταγομένου, ἀλλ' ἤδη ἀπό πολλῶν ἐτῶν μονίμως ἐγκατε-

στημένου στίς Σέρρες, λογοτέχνη και συγγραφέα, Εὐαγγέλου Ἀσπιώτη, τοῦ ὁποίου πολυποίκιλη εἶναι ἡ προσφορά στά Γράμματα. Κυριώτερα ἔργα του: «Ρωγμές», «Ἡ ρημαγμένη Πολιτεία», «Λυρικός Λόγος» κ.ἄ.

Μεταξύ τῶν πολλῶν Συλλόγων καί Σωματείων πού ὑπάρχουν σήμερα στίς Σέρρες, διακρίνεται ὁ Ὀμιλος «Ὀρφεύς» (χωρίς, βέβαια, νά ὑποτιμοῦμε καί τά ὑπόλοιπα), ὁ ὁποῖος μέ πρόεδρο τόν Γ. Καφταντζή καί μέ τή συμβολή τῶν ὑπολοίπων δραστηρίων μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ του Συμβουλίου καί μέ τήν ἐξαιρετη ἀπόδοση τῶν ἑπτὰ τμημάτων πού διαθέτει (Μουσικοῦ, Λαογραφικοῦ, Χωροδιακοῦ, Θεατρικοῦ, Εἰκαστικῶν Τεχνῶν, Ἀθλητικοῦ καί Κινηματογραφικῆς Λέσχης), πρωτοστατεῖ σέ κάθε ἐθνική καί πνευματική ἐκδήλωση τῶν Σερρῶν, συμβάλλοντας ἀποφασιστικά στήν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου καί ἀποτελώντας τό προσφιλέστερο σωματεῖο πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς καί ἐθνικῆς προβολῆς γιά τήν πόλη τῶν Σερρῶν. Ἐχοντας σταθερή ἀνοδική πορεία ὁ «Ὀρφεύς», συνεχίζει τήν παλαιά του αἵγλη, ἀναπτύσσοντας δραστηριότητες πού ἐπεκτείνονται σέ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς ζωῆς (θεατρικές παραστάσεις, μουσικοχορευτικές ἐκδηλώσεις, συναυλίες, διαλέξεις κλπ.).

Ὁ «Ὀρφεύς» ὡς Μουσικογυμναστικός Σύλλογος ἰδρύθηκε τήν 1η Αὐγούστου τοῦ 1905 καί συνέδεσε ἄρρηκτα τήν ὑπαρξή του καί τήν ἐθνωφελή, πολιτιστική καί κοινωνική δραστηριότητά του μέ τήν ἱστορία τῆς πόλεως καί τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν.

Πράγματι, ἡ ἴδρυση τοῦ «Ὀρφέως» κατά τήν κρίσιμη ἐκείνη γιά τό Ἔθνος μας ἐποχή, ἔγινε μέν ὑπό τό πρόσχημα καί τοὺς φανερούς σκοπούς τῆς μουσικῆς, ἀθλητικῆς καί καλλιτεχνικῆς διαπαιδαγωγίσεως καί ψυχαγωγίας τῆς σερραϊκῆς νεότητος, πραγματικός ὁμως σκοπός του ἦταν ἡ ἐθνική ἀνάταση καί ἡ μέ κάθε μέσο ἐνίσχυση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα. Ἐπιβεβαίωση τούτου ἀποτελεῖ τό γεγονός ὅτι πολύ σύντομα ὁ «Ὀρφεύς» μετεβλήθη σέ μουσικό ἐργαστήριο ἀγωνιστῶν καί ἐκτελεστικό ὄργανο τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν τοῦ Προξενείου.

Σέ ὅλη τή διάρκεια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα, ὁ «Ὀρφεύς», ἔχοντας τήν ἀμέριστη ὑποστήριξη ὅλης γενικά τῆς Σερραϊκῆς Κοινωνίας, πρόσφερε ὑψιστες καί ἀνεκτίμητες ἐθνικές ὑπηρεσίες καί κατέστη τό ὄπλοστάσιο καί τό φυτώριο τῶν Μακεδονομάχων.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ὀργάνωση γυμναστικῶν ἀγώνων μέ συμμετοχή ἀθλητῶν ἀπό ὅλα τά χωριά τῆς περιφερείας τῶν Σερρῶν καί οἱ συχνές θεατρικές παραστάσεις πού δίδονταν στίς δύο θεατρικές σκηνές, δηλαδή τή χειμε-

ρινή πού ήταν μέσα στην αίθουσα και τή θερινή πού ήταν στό χώρο του γυμναστηρίου, μέ έργα ἐθνικοῦ περιεχομένου ἀπό ἐκλεκτούς θιάσους ἀπό τήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα και τοῦ ἐρασιτεχνικοῦ Ὀμίλου «Ὀρφεύς», ἀναζωπύρωνε τό ἐθνικό φρόνημα και συντελοῦσε στην ψυχική ἀνάταση και ἐνθάρρυνση γιά τόν Ἀγώνα.

Συμπλήρωμα ὄλων αὐτῶν τῶν ἐκδηλώσεων, ἀποτελοῦσε ἡ 50μελής Φιλαρμονική Μουσική, ἡ ὁποία στίς θρησκευτικές ἐορτές και τίς ἐθνικές ἐπετείους ἐπαιάνιζε μέσα στην πόλη και περιερχόταν τά χωριά, ὅπου μέ ἐμβατήρια και πατριωτικά θούρια ἐμφύχωνε τούς κατοίκους και τούς ἔδινε κουράγιο γιά νά συνεχίσουν μέ ἐθνικό παλμό και ἐνθουσιασμό τόν Μακεδονικό Ἀγώνα. Τοῦ Ἀγώνα αὐτοῦ, ὅπως εἶναι γνωστό, και προελέχθη, πυρήνας κεντρικός στην Ἀνατολική Μακεδονία ὑπήρξε ἡ πόλις τῶν Σερρῶν, ἡ ὁποία μέ τήν μακραίωνη και ἐνδοξη ἱστορία της, μέ τήν ὁμοιογένεια τοῦ ἐκ τριάντα χιλιάδων κατοίκων ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ της, μέ τήν ἀκτινοβολία τῆς πνευματικῆς της παραδόσεως, και μέ τό ἀκμάζον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐμπόριο, ἦταν ἐπόμενο νά δεχθεῖ τό κύριο βάρος τῆς ὀργανώσεως και τῆς διεξαγωγῆς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων σέ ὄλη τήν περιφέρεια.

Κατά τή χρονική περίοδο 1913-1918, ὁ «Ὀρφεύς» ἀναγκάστηκε νά ἀναστείλει τήν πολυσχιδή ἐθνική και κοινωνική του δραστηριότητα. Σέ αὐτό συνετέλεσαν ὁ ἐμπρησμός τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν, οἱ διώξεις τῶν μελῶν του και ἡ διαρπαγή και καταστροφή τῶν ἀρχείων του ἀπό τούς Βουλγάρους. Τό 1919 ὁμως ἐπανασυνεστήθη και ἐπιδόθηκε μέ νέα ζέση στην ἐκπλήρωση τῶν μουσικῶν, καλλιτεχνικῶν και ἀθλητικῶν του σκοπῶν, ἀνακτῆσας και πάλι τήν παλιά του αἴγλη. Ἡ ἐπιστράτευση και ἡ Μικρασιατική ἐκστρατεία και καταστροφή ἐπέφεραν νέα ἀνάσχεση τῆς δράσεώς του, γιά νά συνεχίσει ἀπό τοῦ ἔτους 1925 και ἐφεξῆς τήν ἀνοδική και πάλι πορεία του.

Σήμερα, μετά πάροδο 90 ἐτῶν ἀπό τήν ἴδρυσή του, ὁ «Ὀρφεύς», ὑπό τήν ἄξια και δραστήρια Διοίκησή του, ἐκπληρώνει στό ἀκέραιο τούς ἐθνικούς και πολιτιστικούς σκοπούς του, διατηρεῖ πλήρως τήν παλαιά του αἴγλη και δικαιώνει τήν ἱστορία του — πού εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς ἐνδοξης ἱστορίας τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν και τῆς περιοχῆς των — συγκεντρώνοντας ἀμέριστη τήν ἐκτίμηση τοῦ Σερραϊκοῦ Λαοῦ πού τήν ἐπιδεικνύει αὐτός σέ κάθε εὐκαιρία. Πρόσφατα ὁ «Ὀρφεύς», ἐορτάζοντας τή συ-

μπλήρωση 90 χρόνων από την ίδρυσή του, οργάνωσε με μεγάλη επιτυχία σειρά έορταστικών εκδηλώσεων.

Θά πρέπει επίσης νά εξάρουμε καί τή μεγάλη συμβολή στην πνευματική ανάπτυξη τών Σερραίων τής Σερραϊκής Πολιτιστικής Έταιρίας (Σ.Π.Ε.), ή όποια, υπό τήν προεδρία του δραστηρίου καί έγκριτου δικηγόρου τών Σερρών Κων/τίνου Παπαπαναγιώτου, μέ τή σειρά τών μαθημάτων ύψηλού έπιπέδου πού γίνονται στό έντευκτήριό της, από του έτους 1963 από διαφόρους διακεκριμένους όμιλητές (καθηγητές Πανεπιστημίου κλπ.), έπιτελεί σπουδαίο πνευματικό έργο καί ανταποκρίνεται πλήρως στους καταστατικούς σκοπούς της.

Άπό τό έτος 1958 διοργανώνει ποικίλες πνευματικές εκδηλώσεις καί ό Σύλλογος Φίλων Γραμμάτων καί Τεχνών.

Θά πρέπει νά σημειώσουμε ακόμη ότι σήμερα στίς Σέρρες παρατηρείται λίαν άξιόλογη πολιτισμική κίνηση σέ όλους τούς τομείς. Σ' αυτό συμβάλλουν πολύ καί οι διάφοροι άθλητικοί, πολιτιστικοί, λαογραφικοί καί έξωραϊστικοί σύλλογοι.

Εΐναι άξία ιδιαίτερας μνείας καί εξάρσεως ή άποφασιστική συμβολή στην πολιτιστική ανάπτυξη τών Σερρών του κατά τό έτος 1983 ίδρυθέντος Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Σερρών, τό όποιο μέ τά πολλά τμήματα έπιμορφώσεως πού διαθέτει καί μέ τίς ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου πού διοργανώνει, συμβάλλει ιδιαίτερα στην πνευματική ανάπτυξη τών Σερραίων. Στίς δραστηριότητές του περιλαμβάνεται καί ή περιοδική έκδοση τής Έπετηρίδας του «Σερραϊκά Άνάλεκτα».

Έξ άλλου, τό κατά τό έτος 1985 ίδρυθέν Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο τών Σερρών, μέ τά έξαιρέτα θεατρικά έργα πού άνέβασε μέχρι τώρα (όπως ό «θρίαμβος του Έρωτα» του Μαριβό, ό «Πρωτεουσιάνος» του Γ. Ρούσσου, ή «Φαίδρα» του Γ. Ρίτσου κ.ά.), ίκανοποιεί τίς άπαιτήσεις του θεατρόφιλου κοινού όχι μόνον τής πόλεως καί τής περιοχής τών Σερρών, αλλά καί άλλων πόλεων τής Μακεδονίας καί τής πρωτεύουσας άκόμη, στην όποια έφέτος παρουσίασε μέ μεγάλη επιτυχία τήν κωμωδία του Άριστοφάνη «Ίππής». Τό 1986 ίδρυσε καί Παιδική Σκηνή.

Κατά τόν ιστορικό καί λογοτέχνη Γιώργο Καφταντζή, τά άρχαιότερα έργα γλυπτικής πού βρέθηκαν στίς Σέρρες είναι τής ρωμαϊκής έποχής, ένώ έργα ζωγραφικής δέν έχουμε από τήν άρχαιότητα. Η ζωγραφική ήγασε στην περιοχή τών Σερρών κατά τήν ύστερη βυζαντινή περίοδο,

μέ σπουδαίο κέντρο τό περίφημο μοναστήρι του Προδρομού Σερρών πού ιδρύθηκε τό έτος 1276, όπου υπάρχουν εικονογραφίες του 14ου αιώνα, από τίς πιό ενδιαφέρουσες στή χώρα μας.

Τό παλαιότερο και σπουδαιότερο κτήριο των Σερρών είναι ό αναστηλωμένος ναός των Άγίων Θεοδώρων (ή παλαιά Μητρόπολη), ό όποιος είναι μεγάλη όρθογώνια έλληνιστική βασιλική, τρίκλιτη. Πρόκειται για τό λαμπρότερο βυζαντινό μνημείο τής πόλεως των Σερρών, συνδεόμενο άρρηκτα μέ τήν μακραίωνη ιστορία και τίς τύχες τής.

Η άρχική κατασκευή τής εκκλησίας αυτής ανάγεται σέ χρόνους παλαιοχριστιανικούς και κατά καιρούς, έξαιτίας των πολλών καταστροφών πού υπέστη, δέχθηκε διάφορες προσθήκες και άλλεπάλληλες επεμβάσεις πού άλλαξαν τήν άρχική μορφή τής. Είναι μάλλον κτίσμα του 11ου-12ου αιώνα.

Άλλα αξιόλογα κτήρια είναι ό "Άγιος Νικόλαος στήν Άκρόπολη (Κουλάς) των Σερρών, ό όποιος είναι κοιμητηριακός ναός μέ κρύπτη πού κτίσθηκε πιθανώς τόν 14ο αιώνα, καθώς και οι ναοί του Άγίου Γεωργίου Κρουνερίτη και του Άγίου Ίωάννου Προδρομού (Προδρομούδι), οι όποιοι είναι μνημεία άρχιτεκτονικά των άρχων ίσως του 14ου αιώνα. Άλλο αξιόλογο βυζαντινό μνημείο είναι ό Πύργος του Όρέστη στή δυτική πλευρά του περιβόλου τής Άκροπόλεως των Σερρών. Σύμφωνα μέ τήν έπιγραφή («Πύργος Στεφάνου Βασιλέως όν εκτισεν Όρέστης»), πρόκειται για κτίσμα του Στεφάνου Δουσάν, δυνάμενο νά χρονολογηθεί μεταξύ του 1345 και του 1355.

Άξιόλογα είναι και πολλά όθωμανικά οικοδομήματα πού δείχνουν τήν έπιμξία τής Άνατολικής και Βυζαντινής τέχνης. Κυριότερα από αυτά είναι τό Μπεζεστένι, στό κέντρο των Σερρών, τό όποιο πιθανώς κτίσθηκε τό 1385 και χρησίμευε ως κλειστή αγορά ύφασμάτων και ειδών πολυτελείας και σήμερα στεγάζει τό Άρχαιολογικό Μουσείο Σερρών, τό Τζαμί Άχμέτ Πασά πού κτίσθηκε τό 1492 και βρίσκεται κοντά στό ρέμα των Άγίων Αναργύρων (περίφημο άλλοτε για τή χάρη και τήν κομψότητά του) και τό Τζιντζιρλί Τζαμί πού βρίσκεται στήν όδό Άδριανουπόλεως.

Παλαιά άρχοντικά και αξιόλογα ιδιωτικά κτήρια δέν διασώζονται σήμερα πολλά στίς Σέρρες, έξ αιτίας των πολλών καταστροφών και ιδιαίτερα τής πυρπολήσεως τής πόλεως υπό των Βουλγάρων τό 1913.

Χαρακτηριστικό δείγμα λαϊκής άρχιτεκτονικής, μακεδονικού ρυθμού, είναι ή οικία του Ζαπάρα πού σώζεται στή συνοικία Ίμαρέτ και είναι

Ψηφιδωτή εικόνα του αγίου Ἀνδρέα, τμήμα ευρύτερου μωσαϊκού, με θέμα τόν Μυστικό Δείπνο, στό ναό τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Β. Τζανακάρη, Εἰκονογραφημένη Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Α', Σέρρας 1991, σ. 379).

διώροφη λιθόκτιστη, ή οικία Σιμαντόφ, δείγμα εξαιρετης λαϊκής αρχιτεκτονικής πού στέγαζε τό Ίταλικό Προξενείο, και τά κτήρια του Σιδηροδρομικού Σταθμού, πού είναι κτίσματα του περασμένου αιώνα.

Νεοκλασικά κτίρια μπορούν να θεωρηθούν, επίσης, τό Διοικητήριο στην οδό Μεραρχίας πού κτίσθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα σε σχέδια του αρχιτέκτονα Ξενοφώντος Παιονίδη, ή οικία του Ουμβέρτου Άργυρου, του γνωστου Σερραίου ζωγράφου, ακαδημαϊκου και καθηγητου της Σχολής Καλών Τεχνών, στη διασταύρωση των οδών Μεγ. Άλεξάνδρου και Άθανασίου Άργυρου, τό κτήριο στη γωνία των οδών Κωνσταντινουπόλεως - Άδριανουπόλεως πού στεγάξει τό Λαογραφικό Μουσείο των Σαρακατσάνων (τό όποιο ήδη μεταφέρεται σε ιδιόκτητο νεόδμητο κτήριο), τό κτήριο στην οδό Δημ. Μαρούλη, όπου στεγάζεται τό Κέντρο Άποκαταστάσεως Άτόμων με ειδικές ανάγκες, τό κτήριο του ΚΑΠΗ Σερρών στο Πάρκο των χλιοδένδρων, ή Έθνική Τράπεζα πού δεσπόζει στην κεντρική πλατεία των Σερρών, τό Όρφανοτροφείο Άρρένων, ή οικία κληρονόμων Βασ. Σχινά και ή οικία Λεβέντη.

Παρά τό γεγονός πάντως ότι ή πόλη των Σερρών μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1913 έχασε την παλιά φυσιογνωμία της και τον παραδοσιακό χαρακτήρα της, με αποτέλεσμα να μη διασωθούν τά παλιά άρχοντικά της, εν τούτοις υπάρχουν ακόμη και σήμερα γειτονιές και σπίτια πού διατηρούν, επί του παρόντος τουλάχιστον, τό χρώμα και την άρχοντιά της παλαιάς καλής εποχής, ή όποία δυστυχώς άργοςβήνει στο βωμό της σύγχρονης τεχνολογικής εξέλιξης και της άναρχης δόμησης.

Θά πρέπει, τέλος, να αναφέρουμε ακόμη ότι ή πόλις των Σερρών έχει να επιδείξει πλούσια μουσική παράδοση από τό 1800 μέχρι των ήμερών μας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ό έρευνητής Γεώργιος Άγγειοπλάστης στο βιβλίο του «Η μουσική στις Σέρρες από τις αρχές του 20ου αιώνα μέχρι σήμερα», ή μουσική για τους κατοίκους των Σερρών δέν είναι άπλό χόμπι, αλλά δεύτερη φύση. Οί Σερραίοι, λαός φιλόμουσος, δέν έχασαν και δέν χάνουν την ευκαιρία να εκδηλώσουν τον συναισθηματικό του κόσμο με τραγούδια και μουσική. Άπό τους προεπαναστατικούς ακόμη χρόνους με την εξαιρετική ανάπτυξη του έμπορίου, ιδίως του βάμβακος και των ύφασμάτων πού κατασκευάζονταν στην πόλη, οί Σερραίοι είχαν τις πρώτες επαφές με τη δυτική μουσική και τά κέντρα της Κεντρικής Ευρώπης (Λευμία, Βιέννη, Παρίσι κ.ά.). Οί ευπορώτερες οικογένειες μετακαλούσαν Ευρωπαίους καθηγητές μουσικής (πιάνο, βιολί),

ένω ή χρήση τών λαϊκῶν ὀργάνων (βιολί, σαντούρι, ζουρνᾶς, νταούλι, γκάϊντα κλπ.) στήν ὕπαιθρο ἀλλά καί μέσα στήν πόλη συντηροῦν μεγάλο χρονικό διάστημα τό μουσικό συναίσθημα τών Σερραίων. Ἀπό τοῦ 1800 ή ἐπαφή αὐτή μέ τήν εὐρωπαϊκή μουσική γίνεται ἐντονότερη. Ἦδη ἐμφανίζονται οἱ πρῶτες ὀρχήστρες ἐγγόρδων.

Σημαντικό ρόλο στήν καλλιέργεια τῆς μουσικῆς παράδοσης τών Σερρών ἔπαιξαν οἱ πολλές Φιλαρμονικές πού ἰδρύθηκαν ἀπό Ἑλληνικά Σωματεῖα στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα, οἱ ὁποῖες καί ἀποτέλεσαν πολύτιμα σχολεῖα γιά τή μουσική κατάρτιση τοῦ λαοῦ τῆς τουρκοκρατούμενης πόλεως τών Σερρών.

Τήν περίοδο αὐτή Φιλαρμονικές, μέ διευθυντή τόν Γιάννη Βαῖου, διαθέτουν ή Ἑλληνική Κοινότητα, τό Γυμνάσιο, ή Κεντρική Ἀστική Σχολή, ὁ Ὅμιλος Ἑρασιτεχνῶν «Τερψιχόρη» καί ὁ «Ὀρφεύς».

Μεταπολεμικά, οἱ ὀρχήστρες ἐλαφρᾶς μουσικῆς καί τά φωνητικά σύνολα ἔχουν ἐντονη παρουσία, ἐνώ οἱ Σερραῖοι στρέφονται στή σύσταση καί ἀνάπτυξη πολυαριθμῶν χορωδιῶν καί τήν ὀργάνωση ἐκδηλώσεων κλασικῆς μουσικῆς, μέ κέντρο ἐνδιαφέροντος πάντα τόν ἱστορικό «Ὀρφέα». Ἔτσι, τό 1945 ἰδρύεται ή Χορωδία Σερρών μέ τόν Γιάννη Οὐζούνη, πολυπληθεῖς ἐκκλησιαστικές καί σχολικές χορωδίες μέ τίς καθηγήτριες μουσικῆς Ἑλπίδα Βεηλικτοῖδου καί Μαγδαληνή Ἰακωβίδου, ἐνώ ὁ Σερραῖος ἀρχιμουσικός Χρήστος Σταματίου μέ τή μικτή χορωδία τοῦ «Ὀρφέως», προβάλλει Πανελληνίως τό σερραϊκό δημοτικό τραγούδι.

Θά πρέπει νά ἀναφέρουμε, ἐπίσης, ὅτι οἱ Σέρρες διαθέτουν σήμερα τρία Ὁδεῖα (Ἑλληνικό, Νέο, Σερρών), δύο Μουσικές Σχολές (Ἀδελφῶν Λάμπρου, Τάνσαρλη), τρεῖς παιδικές ὀρχήστρες (Μάντζαρος, Ἀρίων, Ἱερᾶς Μητροπόλεως), μία Φιλαρμονική (Δῆμος), μία μαντολινάτα (Σχολή Ἀδελφῶν Λάμπρου), τή Σχολή Βυζαντινῆς Μουσικῆς «Ἁγιος Νικήτας ὁ Νέος», μέ τμήμα χορωδίας, τρεῖς μικτές πολυφωνικές χορωδίες («Ὀρφεύς», Δῆμος, Μουσικό Ἐργαστήρι), δύο ἀνδρικές ἐκκλησιαστικές χορωδίες, μία γυναικεία χορωδία (Ἀπόφοιτοι Γυμνασίου Θηλέων) καί τό Τμήμα Ἐκμάθησης Παραδοσιακῶν ὀργάνων τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Σερρών.

212

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Γ.Κ. Ἀγγειοπλάστη-Χρ. Γ. Παπαδοπούλου, *Ἡ μουσική στην πόλη τῶν Σερρών κατά τόν εἰκοστό αἰώνα. Μέρος δεύτερο. Σέρρας 1991, σχῆμα 0.21 μ.Χ 0.21 μ., σελίδες 166.*

Σημαντική προσφορά στην καταγραφή τῆς πλούσιας πολιτιστικῆς πορείας τῆς πόλης τῶν Σερρών, μᾶς δίνει ἡ παραπάνω ἐργασία τῶν Γ. Κ. Ἀγγειοπλάστη καί Χρ. Γ. Παπαδοπούλου.

Ἡ ἐκδοση ἀρχίζει μέ τό κεφάλαιο «Μουσικό Χρονικό τῶν Σερρών στόν εἰκοστό αἰώνα» (σελ. 12-22), ὅπου δίνεται μιά κατά τό δυνατόν πληρέστερη εἰκόνα τῆς μουσικῆς παράδοσης τῆς πόλης ἀπό τό 1902 μέχρι τό 1991 (ἴδρυση «Τερψιχόρης», «Ὁρφέως», «Ἀπόλλωνος», «Χορωδίας Σερρών», «Πανσερραϊκοῦ», «Ἀρίωνος Ὁδείου», ὀργάνωση Φιλαρμονικῶν, θεατρικές παραστάσεις κ.ἄ. δραστηριότητες μουσικοῦ περιεχομένου).

Ἀκολουθεῖ ἓνα δισέλιδο (σελ. 23-24) μέ τίτλο «Σερραϊκές μουσικές ἐκδόσεις» (1905-1991) καί ἔπεται τό κυρίως μέρος τοῦ βιβλίου μέ τήν περιληπτική ἐνδειξη «Εἰκόνες» (σελ. 25-156), ὅπου παρατίθεται πλουσιότατο εἰκαστικό ὑλικό, ἀπό 225 εἰκόνες (1906 κέξ.), μέ φωτογραφίες (λαϊκοί ὄργανοπαῖκτες, μέλη Φιλαρμονικῶν, ἀναμνηστικές φωτογραφίες μελῶν Συλλόγων ἀπό ἐκδρομές, παραστάσεις κλπ.), μουσικά κείμενα, ἔντυπα προγράμματα παραστάσεων, ἐπιστολές, φωτοτυπίες ἐφημερίδων. Ἀκολουθεῖ βιβλιογραφία καί εὔρετήριο.

Ὅπως οἱ ἴδιοι οἱ Συγγραφεῖς τονίζουν, «τό λεύκωμα περιλαμβάνει τίς ἀξιολογότερες ἀπό τίς φωτογραφίες καί τά ἔντυπα ντοκουμέντα πού συγκεντρώσαμε μέχρι τά τέλη τῆς περιόδου 1990-91. Ἐπιμείναμε στην ἀπλή παρουσίαση τῶν μουσικῶν συγκροτημάτων, χωρίς κριτικές θέσεις καί ἀνούσιες λεπτομέρειες (...). Ὅμως φροντίσαμε ἰδιαίτερα γιά τήν πληρότητα τῶν πληροφοριῶν καί τήν ἀποσαφήνιση οὐσιαστικῶν ιστορικῶν στοιχείων πού παραλείφθηκαν στό πρῶτο λεύκωμα».

Τήν ἀξία τοῦ ἔργου τονίζει καί ὁ διαπρεπῆς Σερραῖος, διευθυντής ὀρχήστρας, Βύρων Ἀθ. Φιδετζῆς, στόν ἀναδημοσιευόμενο καί ἐδῶ πρόλογο τοῦ πρῶτου μέρους: «... Παρόμοιες προσπάθειες ἀναδρομῆς σέ παλαιότερους χρόνους θά συντελέσουν, ὥστε ἡ μελλοντική πολιτιστική πο-

ρεία τῶν Σερρών νά γίνει ἀντάξια ἑνός παρελθόντος πού ἀνθισσε κάτω ἀπό ἀντίξοες συνθήκες».

ΜΑΡΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ
Πτυχ. Τμήμ. Μουσικῶν Σπουδῶν Α.Π.Θ.

Γ. Κ. Ἀγγειοπλάστη, Στοιχεῖα γιά τήν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς τόν εἰκοστό αἰῶνα στά Σέρρας. Μέ μιά σύντομη ἀναδρομή στό παρελθόν. Χορηγός: Πασχαλιᾶς ΑΒΕΓΓΕ - Σέρρας. Ἐκδοση περιοδικοῦ «Γιατί». Χριστούγεννα 1992, σχῆμα 80, σελίδες 46.

Ἡ παραπάνω ἐργασία τοῦ Γ. Κ. Ἀγγειοπλάστη, τῆς ὁποίας ἡ ἔκδοση ἐντάσσεται στήν εὐρύτερη πολιτιστική δραστηριότητα τοῦ περιοδικοῦ «Γιατί» καί πραγματοποιεῖται μέ χορηγία τῆς Ἑταιρείας «Πασχαλιᾶς», συνιστᾷ ἕναν κατά τό δυνατόν πλήρη κατάλογο, μιά κωδικοποίηση τῶν στοιχείων πού σχετίζονται μέ τή μουσική τῆς πόλης τῶν Σερρών μέχρι τό 1991.

Περιέχονται τά κεφάλαια: 1. Συνοπτικό χρονικό ἀπό τήν Ἀρχαιότητα μέχρι τίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. 2. Εἰκοστός αἰῶνας. Χρονολογικός πίνακας. 3. Σερραϊκές μουσικές ἐκδόσεις. 4. Εὐρετήριο τῶν σημαντικότερων ξένων καλλιτεχνῶν καί μουσικῶν συγκροτημάτων πού παρουσιάστηκαν στά Σέρρας. 5. Σερραϊκές χορωδίες - ρεπερτόριο. 6. Σερραῖοι μονωδοί χορωδιῶν. 7. Κατάλογος τῶν σημαντικότερων πρωτοψαλτῶν τῆς πόλεως Σερρών. Τά ἐπιμέρους κεφάλαια πλαισιώνονται καί ἀπό φωτογραφικό ὕλικό, καθώς καί ἀπό σχετικά σχεδιαγράμματα.

Τήν ἔκδοση ἀφιερώνει ὁ Συγγραφέας στή μνήμη τοῦ γιοῦ του Κυριάκου, κιθαραιστή, μέ σημαντική συμβολή στή Σερραϊκή μουσική, ὁ ὁποῖος χάθηκε τόν Αὐγούστο τοῦ 1992 «στά κρύα νερά κάποιου ποταμοῦ τῆς Γαλλίας».

ΜΑΡΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ
Πτυχ. Τμήμ. Μουσικῶν Σπουδῶν Α.Π.Θ.

Γ. Κ. Ἀγγειοπλάστη, 40 τραγούδια τῆς πόλης τῶν Σερρών. Χορηγός: Δημήτρης Δημιούδης. Σέρρας 1994, σχῆμα 80, σελίδες 62.

Ἐνδιαφέρουσα καί χρήσιμη συλλογή - καταγραφή τραγουδιῶν πού συνηθίζονται στήν πόλη τῶν Σερρών, ἀποτελεῖ ἡ νέα αὐτή προσφορά

του Γιώργου Άγγειοπλάστη. Σκοπός του είναι ή διάσωση και διατήρηση, μέσω τής μουσικῆς σημειογραφίας κυρίως, ενός σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ντόπιων τραγουδιῶν. Ὅπως ὁ συγγραφέας τονίζει, ή περιοχή τῶν Σερρών, πλούσια σέ παράδοση και πολιτισμό, δέν μποροῦσε νά ὑστερήσει στήν ἀποθησαύριση τῶν ντόπιων τραγουδιῶν· ἐνῶ ὁμως πραγματοποιεῖται ή διάσωση τοῦ γραπτοῦ λόγου, παραλείπεται, ἐκτός ἀπό λίγες ἐξαιρέσεις, ή μουσική τους σημειογραφία πού εἶναι τό σημαντικότερο στοιχείο τῆς μεταφορᾶς τῆς ἀπό γενιά σέ γενιά. Ἔτσι, μέγανος ἀριθμός τραγουδιῶν, τῶν ὁποίων διασώζεται ὁ στίχος, παραμένουν ἄγνωστα, ἀφοῦ ή μελωδία τους ποτέ δέν σημειώθηκε, κινδυνεύοντας νά ξεχαστοῦν. Πρόκειται, βέβαια γιά παρατήρηση μέ καθολικότερη ἰσχύ.

Μιά ἰδιαίτερα ἐπίσης σημαντική παρατήρηση τοῦ συλλογέα και συγγραφέα, μέ εὐρύτερο ἐνδιαφέρον και καθολικότερη και αὐτή ἰσχύ, εἶναι ὅτι ή ἐκδηλι ἐπιρροή τοῦ προσφυγικοῦ τραγουδιοῦ μετά τόν ξεριζωμό τοῦ '22, τήν ἐπικράτηση τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς (φιλαρμονικές, πολυφωνικές χορωδίες κλπ.), ἀλλά και ή ἀλλαγή τῆς σύνθεσης τοῦ πληθυσμοῦ, ἀπετέλεσαν τίς κυριότερες αἰτίες τῆς ὑποχώρησης τῆς σερριώτικης δημιουργίας.

Οἱ μουσικές καταγραφές, μέ τά κείμενα τῶν τραγουδιῶν τῆς συλλογῆς, ἔχουν καταταχθεῖ σέ ὀκτώ κατηγορίες, ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενό τους: Ἱστορικά και κλέφτικα, Παραλογές, Τῆς ἀγάπης, Σκωπτικά, Χελιδονίσματα, Τοῦ γάμου, Νανουρίσματα, Διάφορα.

Ἀπό τή συλλογή παραλείπονται τραγούδια μέ πανελλήνια διάδοση («Τοῦ Κίτσου ή μάννα» κλπ.), περιλαμβάνονται ὁμως ἀπό αὐτά ὅσα παρουσιάζονται ὡς καθαρώς σερραϊκές παραλλαγές.

Ἡ μουσική σημειογραφία τῆς συλλογῆς ὀφείλεται στή Σερραία μουσικό Ἀθηνᾶ Λάμπρου, ή γραφική μεταφορά σέ νότες ἔγινε ἀπό τόν Κ. Τζαναβάρη, ή δέ ἔκδοση πραγματοποιήθηκε μέ χορηγία Δ. Δημούδη.

ΜΑΡΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ
Πτυχ. Τμήμ. Μουσικῶν Σπουδῶν Α.Π.Θ.

Γεωργ. Δ. Δρίση, Ἀπό τήν Εὐρωπαϊκή ἰδέα στή νέα Εὐρώπη τοῦ Μάαστριχτ (Οἰκονομική Θεώρηση). Ἀθήνα 1995, σχῆμα 8ο, σελίδες 272.

Ἀπό τόν κ. Γεώργιο Δ. Δρίση, ὁ ὁποῖος κατάγεται ἀπό τόν Σφελινό Σερρών και εἶναι οἰκονομολόγος - νομικός (Master of Public Admi-

nistration) και ανώτερον στέλεχος του Υπουργείου Οικονομικών, έξεδόθη προσφάτως και μᾶς ἀπεστάλη τιμητικῶς, ἡ μελέτη του «Ἀπό τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἰδέα στὴ νέα Εὐρώπη τοῦ Μάαστριχτ (Οἰκονομικὴ Θεώρηση)».

Πρόκειται γιὰ μίαν ἀξιόλογη καὶ καλαίσθητη μελέτη 272 σελίδων, στὴν ὁποία ὁ συγγραφεὺς, βαθύς γνώστης τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Κοινοτικοῦ Δημοσιονομικοῦ Συστήματος καὶ τοῦ Κοινοτικοῦ Προϋπολογισμοῦ, λόγω τῆς μακρῆς καὶ εὐδοκίμου ἐνασχολήσεώς του στό Γενικό Λογιστήριον τοῦ Κράτους μέ τό ἀντικείμενον αὐτό, ἀναλύει διεξοδικά τίς ἐπιπτώσεις τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ στά μέλη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως καὶ στὴν Ἑλληνικὴ οἰκονομία - κοινωνία εἰδικότερα.

Ἡ μελέτη διαιρεῖται σέ τρία μέρη. Τό πρῶτον ἀναφέρεται στὴ διαχρονικὴ πορεία καὶ τὰ θεσμικά ὄργανα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, τό δεύτερον στόν προϋπολογισμό καὶ τὴ διαρθρωτικὴ δράση τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως καὶ τό τρίτον μέρος διαλαμβάνει γενικά συμπεράσματα καὶ ἐποικοδομητικὰς προτάσεις τοῦ συγγραφέως πρὸς ἐπίτευξιν τῶν στόχων τοῦ προγράμματος Σύγκλισης τῶν οἰκονομῶν τῶν χωρῶν-μελῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως.

Κατὰ τὴν ἄποψίν μας, ὅπως ἄλλωστε εὐστόχως τό ἐπισημαίνει στόν πρόλογο τοῦ εἰρημένου βιβλίου καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Γεώργιος Ἀγαπητός, πρῶτον ὑπουργός Οἰκονομικῶν, ὁ συγγραφεὺς, μέ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ ἐμβριθῆ ἀνάλυσιν τῆς διαχρονικῆς πορείας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνοποιήσεως, τῆς διαρθρωτικῆς δράσεως τῆς Κοινότητος καὶ τῶν προτάσεών του γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ δημοσιονομικὴ ἰσορροπία καὶ προσέγγισιν στοὺς στόχους τοῦ προγράμματος Σύγκλισης, ἐπιτυγχάνει πλήρως τό σκοπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου του.

Λόγω τῆς προφανοῦς σπουδαιότητός του, τό ἐν λόγω βιβλίον τοῦ κ. Γ. Δρίση, εἶναι ἀπαραίτητον γιὰ κάθε Ἕλληνα.

ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ
δρ Νομικῆς

Ἄννας Γκαλάπη - Οὐξούνη, Ὁργάνωση καὶ λειτουργία Τράπεζας Ἀνθρώπινου Γάλακτος (Διδακτορικὴ Διατριβή). Ἀθήνα 1995, σχῆμα 80, σελίδες 190.

Πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ ἀξιόλογη καὶ ἐνδιαφέρουσα μελέτη 190 σελίδων, ἀποτελούμενη ἀπὸ τό Γενικὸ Μέρος, στό ὁποῖον μετὰ ἀπὸ σύντομη ἀναφορὰ στὴν ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θεσμοῦ τῆς Τράπεζας Ἀνθρώπι-

νου Γάλακτος και Μητρικού Θηλασμού στην Ελλάδα και στον διεθνή χώρο, γίνεται αναφορά στα πλεονεκτήματα της φυσικής διατροφής του νεογνού και του βρέφους και στη συμβολή του θεσμού της Τράπεζας Ανθρώπινου Γάλακτος στην επιβίωση και φυσιολογική ψυχοσωματική ανάπτυξη των νεογνών υψηλού κινδύνου (πρώωρα νεογνά, νεογνά μικρού βάρους γέννησης, νεογνά μέ συγγενείς διαμαρτίες κλπ.) και από το Ειδικό Μέρος που περιλαμβάνει τό υλικό και τή μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε για τήν εκπόνηση τής διατριβής.

“Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στον πρόλογο τής έν λόγω διατριβής ή κυρία Γκαλάπη - Ούζούνη, «οί λόγοι για τούς όποιους επιλέξαμε αυτό τό θέμα είναι ή ευαισθησία, ή αγάπη και ή πίστη στον άνθρωπο και τήν οικογένεια. Γιατί πιστεύουμε ότι βοηθώντας τήν οικογένεια συμβάλλουμε στό νά τεθούν βάσεις για μιά κοινωνία, ή όποία θά αποτελεϊται από υγιή και ευρωστα άτομα, τά όποια θά προσφέρουν, αλλά και θά απολαμβάνουν τό ύψιστο αγαθό, τή ζωή. Τό Ανθρώπινο Γάλα είναι σημαντικότερο για όλα τά νεογέννητα, δεδομένου ότι έξασφαλίζει φυσιολογική αύξηση του βρέφους, τό προστατεύει από τίς λοιμώξεις, περιορίζει τήν πιθανότητα εμφάνισης άλλεργικού νοσήματος, τό προστατεύει από τήν ανάπτυξη σιδηροπενικής αναιμίας και ένισχύει τόν ψυχικό δεσμό μητέρας - παιδιού».

Μετά από ένδελεχή ανάπτυξη των επί μέρους κεφαλαίων και τήν παράθεση πινάκων, εικόνων και τής σχετικής έλληνικής και ξένης βιβλιογραφίας, ή μελέτη ολοκληρώνεται μέ περίληψη - συμπεράσματα και ένδιαφερουσες προτάσεις τής συγγραφέως, ή όποία θεωρεί έπιτακτική τήν ανάγκη ανάπτυξεως του θεσμού τής Τράπεζας Ανθρώπινου Γάλακτος στην Ελλάδα, δεδομένου ότι στή Χώρα μας υπάρχουν μόνον δύο Τράπεζες Ανθρώπινου Γάλακτος και αυτές μέ πολύ περιορισμένες δυνατότητες.

Έν κατακλείδι θά πρέπει νά σημειώσουμε ότι ή κ. Άννα Γκαλάπη-Ούζούνη γεννήθηκε στή Νέα Ζίχνη Σερρών και είναι σύζυγος του οικονομολόγου, έπιτίμου διευθυντου τής Αγροτικής Τραπεζής τής Ελλάδος και μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου τής Έταιρίας μας κ. Γεωργίου Ούζούνη. Είναι πτυχιούχος Άνωτάτης Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Άθηνών, έχει ειδικότητα Ψυχιατρικής Νοσηλευτικής, μετεκπαιδύθηκε σέ Άμερικανικά Πανεπιστήμια και είναι Επίκουρος Καθηγήτρια Νοσηλευτικής Τ.Ε.Ι. Άθηνών.

ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ
δρ Νομικής

Ἐπισκόπου Διονυσίου Κ. Κυράτσου, δρος Θεολογίας, Μητροπολίτου Δράμας, Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας. Δράμα 1995, σχῆμα 8ο μικρό, σελίδες 262.

Ὑπὸ τοῦ πολυγραφώτατου καὶ ταλαντούχου συγγραφέως, σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δράμας κ.κ. Διονυσίου, διδάκτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἐκυκλοφορήθη προσφάτως καὶ μᾶς ἀπεστάλη τιμητικῶς τὸ νέον βιβλίον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας (Ἀπὸ τίς ἀπαρχές τῆς μέχρι σήμερα)».

Πρόκειται περὶ μᾶς ἄκρως ἀξιολόγου εἰς περιεχόμενον καὶ καλαισθησίαν ἐκδόσεως ἐκ 262 σελίδων, εἰς τὴν ὁποίαν εἰς ὀκτώ κεφάλαια, συστηματικῶς κατατεταγμένα, περιλαμβάνονται κατὰ σειρᾶν, ἢ ἴδρυσις καὶ ὁ τίτλος τῆς Μητροπόλεως, ἢ γενικὴ ἱστορία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἱερός κληρὸς καὶ οἱ ναοί, οἱ διατελέσαντες ἀρχιερεῖς, αἱ ἱεραὶ μοναί, ἢ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία καὶ οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες καὶ ἡ Μητρόπολις Δράμας σήμερον.

Ἀκολουθεῖ παράρτημα κειμένων, βιβλιογραφικὴ παράθεσις τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων καὶ ἐν τέλει καταχωροῦνται, κατὰ χρονολογικὴν σειρᾶν, τὰ μέχρι σήμερον ἐκδοθέντα ὑπερεκατὸν βιβλία τοῦ συγγραφέως, τὰ ὅποια καλύπτουν, ἐποικοδομητικά, ποιμαντικά, κοινωνικά καὶ ἀντιαιρετικά θέματα.

Τὸ ἐν λόγῳ νέον βιβλίον τοῦ Ἁγίου Δράμας, καρπὸς καὶ τοῦτο τῆς ἄκρως ἐπιτυχοῦς ποιμαντορίας του ἐπὶ τριάκοντα συναπτά ἔτη ἐν τῇ θεοσώστῳ καὶ ἱστορικῇ Μητροπόλει τῆς Δράμας, ἔρχεται νὰ καλύψῃ, ὡς λίαν εὐστόχως σημειοῖ ἐν προλόγῳ ὁ διακεκριμένος συγγραφεὺς, τὴν ἔλλειψιν πλήρους ἱστορίας τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας τῆς Δράμας κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς «ἀπὸ τίς ἀπαρχές τῆς μέχρι σήμερα».

Καὶ τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν, ὡς ἄλλωστε καὶ ὅλας τὰς προηγουμένας τοῦ σεβασμ. Μητροπολίτου Δράμας, χαρακτηρίζει τὸ καλλιπέδες ὕφος, ἢ ἐμβρίθεια, ἢ συστηματικὴ κατάταξις τῆς ὕλης καὶ ἡ ἐξαντλητικὴ παράθεσις τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας, τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων, πού ἀποτελοῦν τὰ κύρια καὶ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀκούραστου τούτου ἐργάτου τοῦ Ἀμπελῶνος τοῦ Κυρίου καὶ ἐγκρίτου χειριστοῦ τῆς γραφίδος.

Εὐχόμεθα, ὅπως ὁ Κύριος τοῦ χαρίζῃ ὑγείαν καὶ μακροημέρευσιν,

ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Ἔθνους, ἵνα, σὺν τοῖς ἄλλοις, συνεχίση ἐπὶ μακρόν εἰσέτι, τό «δοθέν αὐτῶ τάλαντον» τῆς συγγραφῆς βιβλίων.

ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ
δρ Νομικῆς

Χαραλ. Βουρουτζίδη, Συντεχνίες καὶ ἐπαγγέλματα τῶν Σερρών ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνα ἕως καὶ τὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ. Ἔκδοση περιοδικοῦ «Γιατί» - ἀρ. 18 (Μέ τὴν εὐγενικὴ χορηγία τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Σερρών) Σέρρας 1995, σχῆμα 8ο μικρό, σελίδες 62.

Οὐσιώδη συμβολὴ στὴν οἰκεία βιβλιογραφία ἀποτελεῖ ἡ παραπάνω ἔκδοση γιὰ τὶς συντεχνίες καὶ τὰ ἐπαγγέλματα τῶν Σερρών ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 15ου ἕως καὶ τὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Ὁ συγγραφεὺς προβαίνει ἀρχικὰ σὲ μιὰ γενικὴ θεώρηση τοῦ θεσμοῦ τῶν συντεχνιῶν: Ὄνομασίες - Μέλη συντεχνιῶν - Τρόπος λειτουργίας τῶν ἐργαστηρίων - Γενικὴ συνέλευση - Καταστατικὸ τῶν συντεχνιῶν - Γιορτές τῶν συντεχνιῶν - Σκοπὸς καὶ ἔργο τῶν συντεχνιῶν καὶ παράγοντες ἀνάπτυξίς τους - Κοινωνικὴ προσφορά τῶν συντεχνιῶν.

Ἔρχεται κατόπιν στὰ εἰδικότερα κεφάλαια: «Συντεχνίες τῶν Σερρών καὶ Ἐκκλησία» καὶ «Ὄνόματα συντεχνιῶν καὶ ἐπαγγελμάτων στὰ Σέρρας ἀπὸ τὸν 15ο ἕως καὶ τὸν 19ο αἰῶνα».

Ἀπαριθμοῦνται 91 συντεχνίες μὲ ἀναφορὰ στοῦ ἀντικείμενο τῆς δραστηριότητάς τους, ἐρμηνεῖα τῆς ὀνομασίας τους καὶ ἀναγραφή τοῦ προστάτη ἀγίου τους, δίδονται δὲ βιβλιογραφικὰ δεδομένα καὶ ἄλλα στοιχεῖα κατὰ περίπτωσιν. Παρουσιάζεται ἔτσι ἐναργέστατα ἡ οἰκονομικὴ, βιοτεχνικὴ καὶ ἐμπορικὴ δραστηριότητα τῆς πόλης τῶν Σερρών σὲ μιὰ γενικότερου ἐνδιαφέροντος χρονικὴ περίοδο τῆς ἱστορίας της.

Ἡ ἐργασία συμπληρῶνεται μὲ πλούσιες σημειώσεις, οἱ ὁποῖες δίδουν περισσότερην ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ θέματος καὶ ὀδηγοῦν γιὰ περαιτέρω μελέτη. Ἡ ἔκδοση ἐπιστέφεται μὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὶς σφραγίδες τῶν συλλόγων καὶ τῶν σερραϊκῶν συντεχνιῶν, καθὼς καὶ τὶς ὑπογραφές τῶν προέδρων τους, πού συνόδευσαν τό «Ψήφισμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως Σερρών καὶ τῶν πέριξ» πρὸς τὸν Χ. Βαμβακᾶ, γιὰ

νά ενεργήσει κατά τή μετάβασή του στήν Εύρώπη «ὑπέρ ἀναγνώρισεως τῶν ἐθνικῶν δικαίων καί πόθων».

Ὅφειλονται συγχαρητήρια στόν συγγραφέα γιά τό πόνημά του αὐτό, πού δείχνει ἀγάπη στή γενέτειρα πόλη, μέ τήν οἰκονομική ἀκμή καί τήν πλούσια πολιτιστική παράδοση. Συγχαρητήρια ὀφείλονται καί στό Ἐμπορικό καί Βιομηχανικό Ἐπιμελητήριο Σερρών, χορηγό της καλαίσθητης αὐτῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ «Γιατί», γιά τό ὅποιο πρέπει νά τονισθεῖ, τιμητικά καί ἐπαινετικά, ὅτι πρόσφατα συμπλήρωσε εἴκοσι χρόνια καταξιωμένης ἐκδοτικῆς προσπάθειας στά Σέρρας, μέ πρωτοποριακή παρουσία, σέ μορφή καί ὕλη, πού ἀνταποκρίνεται μέ συνέπεια στόν εὐρηματικό τίτλο του καί στό ἐκδοτικό του σύνθημα: «Ἐπιθεώρηση πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καί πολιτιστικοῦ προβληματισμοῦ».

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ
δρ Λιιογράφος

219

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

290

ΜΝΗΜΗ
ΠΕΤΡΟΥ Θ. ΠΙΝΝΑ
(1902-1994)

788

Στις 26 Σεπτεμβρίου 1994 ο Πέτρος Θ. Πέννας απεβίωσε, στην Αθήνα, σέ ηλικία 93 ετών.

Η κηδεία του έγινε στο Β' Νεκροταφείο Αθηνών. Τόν αποχαιρέτησαν μέ επικήδειους ο Κων. Χιώλος, πρόεδρος τής 'Εταιρίας μας, ο Εὐάγγελος Διαμάντης, αντιπρόεδρος τής 'Εθνικῆς 'Ενώσεως Βορείων Ἑλλήνων, καί οἱ Ἰσαάκ Λαυρεντίδης, τέως αντιπρόεδρος τής Βουλῆς.

Ψηφίσματα ἐξέδωσαν, ἐκτός τῆς 'Εταιρίας μας, ὁ Δῆμος Σερρῶν, ὁ «'Ομιλος 'Ορφέας Σερρῶν» καί ἡ 'Εθνική 'Ενωσις Βορείων Ἑλλήνων.

Νεκρολογίες καί πλήθος σχετικῶν ἄρθρων δημοσιεύθηκαν στίς ἐφημερίδες τῶν Σερρῶν (Πρόοδος, Σερραϊκόν Θάρρος, Καθημερινός Παρατηρητής, Νέα Ἐποχή, Παρατηρητής), τῆς Θεσσαλονίκης (Ἑλληνικός Βορράς, Μακεδονία, Θεσσαλονίκη) καί σέ πολλές τῶν Αῲθηνῶν, καθῶς καί στά ἐγκριτα περιοδικά «Γιατί» καί «Μακεδονική Ζωή».

Στίς 12 Νοεμβρίου 1994 ὁ «'Ομιλος 'Ορφέας Σερρῶν» ὀργάνωσε στά Σέρρας ἐπιμνημόσυνη ἐκδήλωση «'Αφιέρωση Μνήμης καί Τιμῆς στόν Πέτρο Πέννα», κατά τήν ὁποίαν μίλησαν γιά τήν προσωπικότητα, τή ζωή καί τό ἔργο του, ὁ πρόεδρος τῆς 'Εταιρίας μας Κων. Χιώλος, ὁ λογοτέχνης-ποιητής Εὐάγγελος Ἀσπιώτης καί ὁ πρόεδρος τοῦ «'Ορφέα», ἱστορικός, συγγραφέας καί λογοτέχνης Γεώργιος Καφταντζής. Ποιήματα τοῦ Πέτρου Πέννα, τά ὁποία δημοσιεύθηκαν στήν ἐφημερίδα τῶν Σερρῶν «Ἡ Πρόοδος» κατά τά ἔτη 1930 καί 1931, καί ἕνα ποίημα τοῦ Εὐάγγελου Ἀσπιώτη στόν Πέτρο Πέννα, ἀπήγγειλε ἡ Χρύσα Πολυμεροῦδη. Στίς σελίδες πού ἀκολουθοῦν δημοσιεύονται τά κείμενα τῶν ὁμιλιῶν.

223

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Π.Θ. ΠΕΝΝΑ

Ἐκ μέρους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν-Μελενίκου, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ προσωπικῶς, εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν Πρόεδρο καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ «Ὁρφέως», τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ Συλλόγου τῶν Σερρῶν, γιὰ τὴν πρωτοβουλία τῆς ἀποψινῆς ἐκδήλωσης «Ἀφιέρωμα Μνήμης καὶ Τιμῆς στὸν Πέτρο Πέννα».

Ἐπίσης, κύριε Πρόεδρε, ἰδιαίτερα σὰς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν πρόσκλησή σας νὰ παραστῶ ὡς Πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας μας καὶ νὰ προσθέσω τίς ἀναφορές μου στὴν προσωπικότητα, τὸ ἔργο καὶ τὴ μεγάλη προσφορά σὺς Σέρρες, στὴ Μακεδονία καὶ στὴν Πατρίδα μας γενικότερα τοῦ διακεκριμένου Σερραίου καὶ ἀείμνηστου Προέδρου μας Πέτρου Πέννα.

Ὁ Πέτρος Θ. Πέννας γεννήθηκε στὰ Ἄνω Πορροῖα Σερρῶν τὸ 1902, ὅταν ἄρχιζε οὐσιαστικά ὁ Μακεδονικὸς Ἀγῶνας στὴν περιοχὴ τῶν Σερρῶν. Ἀμέσως μετὰ τὴ γέννησή του ἡ οἰκογένειά του, φεύγουσα διωγμούς τῶν Τούρκων, ἐγκαταστάθηκε στὴν πόλη τῶν Σερρῶν καὶ ἕως τὰ μέσα τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν ἐφοίτησε στὰ ἐκεῖ λαμπρὰ Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια.

Τὰ γεγονότα τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων — ὅπως ἡ ἀποχώρηση ἀπὸ τίς Σέρρες τῶν Τούρκων κατακτητῶν, ἡ ἀντίσταση στὴ συνέχεια τῶν Σερραίων νὰ ἀποκρούσουν τὴν εἴσοδο τῶν Βουλγάρων στὴν πόλη τους, ἡ κατάληψή τους ἀπὸ τὰ μέχρι τότε περιστάσιακά συμμαχικά Βουλγαρικὰ τακτικά καὶ ἄτακτα στρατιωτικά σώματα, οἱ βαρβαρότητές τους, ὁ ἐμπρησμός καὶ ἡ ὄλοσχερῆς σχεδὸν καταστροφὴ τῆς λαμπρῆς αὐτῆς Μακεδονικῆς πολιτείας, ἡ ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τα νικηφόρα Ἑλληνικὰ στρατεύματα σὺς 29 Ἰουνίου 1913 καὶ ἡ ἀναγέννησή της κυριολεκτικά ἀπὸ τὴν τέφρα — ἐντυπώθηκαν ἀνεξίτηλα στὴν παιδικὴ ψυχὴ του καὶ βάρυναν οὐσιαστικά καὶ ἀποφασιστικά στὴν μετέπειτα σταδιοδρομία του, στοὺς πνευματικούς καὶ κοινωνικούς προσανατολισμούς του.

Τὸ 1916, λόγῳ τῆς νέας Βουλγαρικῆς εἰσβολῆς στὴ Μακεδονία, ἡ μητέρα του ἀναγκάζεται νὰ καταφύγει μὲ τὰ παιδιά της στὸν Πειραιά,

ἐνῶ ὁ πατέρας της συλλαμβάνεται καί ὀδηγεῖται ὡς ὄμηρος στήν Βουλγαρία, ὅπου καί πεθαίνει ἀπό τίς κακουχίες.

Τό 1919 ὁ Πέτρος Πέννας, μετὰ τό πέρασ τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν, στό Γ' Γυμνάσιο Πειραιῶς, ἐγγράφεται στή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί σπουδάζει, ἐργαζόμενος ταυτόχρονα ὡς ἔκτακτος ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνιῶν. Παρόλον ὅμως ὅτι οἱ σπουδές του διακόπτονται μέ τή στράτευσή του καί τήν ἀποστολή του μέ τό ἐκστρατευτικό σῶμα στή Μικρά Ἀσία καί στό μέτωπο τοῦ Ἑβρου, τό 1924 παίρνει τό πτυχίο τῆς Νομικῆς σέ ἡλικία 22 ἐτῶν. Στή συνέχεια ἐγκαθίσταται μόνιμα πλέον στήν Ἀθήνα, ὅπου ἐπί 47 χρόνια ἀσκεῖ εὐδόκιμα καί ὑποδειγματικά τό δικηγορικό λειτούργημα σέ ὅλες τίς βαθμίδες του (Τακτικά Δικαστήρια, Ἄρειο Πάγο, Συμβούλιο Ἐπικρατείας). Μέ τήν ἀποχώρησή του ἀπό τήν ἐνεργό δικηγορία, ὁ Δικηγορικός Σύλλογος Ἀθηνῶν τοῦ ἀπονέμει «τιμῆς ἔνεκεν» τόν τίτλο τοῦ Ἐπιτίμου Δικηγόρου γιά τίς ἐξαιρετικές ὑπηρεσίες πού προσέφερε στό Δικηγορικό Σῶμα.

Ἡ ἀναγκαστική καί βίαιη ἀπομάκρυνσή του ἀπό τίς Σέρρες τοῦ δημιουργήσε ἔντονη καί ἀθεράπευτη νοσταλγία γιά τήν πόλη, πού οἱ ἄδολες παιδικές ἐντυπώσεις τόν εἶχαν συνδέσει μέ ἀπέραντη ἀγάπη. Ἔτσι πολύ νωρίς ἀρχίζει νά ἐνασχολεῖται συστηματικά μέ ἱστορικές ἐρευνες καί μελέτες.

Εἶναι ἀπό τούς πρώτους πού ἀφιερώνει στήν πόλη τῶν Σερρῶν καί τήν εὐρύτερη περιοχή της ἐντυπωσιακή ἱστορική συγγραφική ἐργασία γιά ἐποχές πού, ἂν καί ἡ δράση εἶναι μεγάλη, οἱ πηγές ἦταν λίγες.

Παράλληλα μέ τήν ἀδιάκοπη αὐτή πνευματική ἐπικοινωνία του μέ τήν πατρογονική γῆ, τό δημιουργικό του ἔργο ἐπεκτείνεται καί σέ ἄλλα πεδία κοινωνικῶν δραστηριοτήτων. Συμμετέχει μέ ἄλλους ἐξέχοντες Σερραίους στήν Ἐπιτροπή, πού τό 1929 ἰδρύει καί ἐκδίδει τήν ἐφημερίδα «Ἡ Πρόοδος», τήν ἀρχαιότερη ἀπό ὅσες κυκλοφοροῦν σήμερα στό Νομό Σερρῶν, καί τό 1938 ἐκδίδει τό ἐπιστημονικό περιοδικό σύγγραμμα «Σερραϊκά Χρονικά», μέ τήν εὐγενή φιλοδοξία νά ἀποτελέσει «τό Ἀρχεῖον τῶν περὶ τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν καί τῆς ὑπαίθρου ταύτης μελετῶν».

Μέ τήν ἔναρξη τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου στρατεύεται ἀμέσως καί ἀποστέλλεται στό Ἀλβανικό μέτωπο μέχρι τή συνθηκολόγηση. Κατά τή διάρκεια τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς μετέχει μέ ἄλλους διακεκριμένους Μακεδόνες σέ Ἐπιτροπή γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν βιαιοτήτων στή Μακε-

δονία, κυρίως ἀπὸ τὰ βουλγαρικά στρατεύματα κατοχῆς, μέ παραστάσεις, ἔγγραφες ἀναφορές καὶ διαμαρτυρίες πρὸς τὶς Γερμανικὲς ἀρχές καὶ ἄλλες σχετικὲς ἐνέργειες.

Μὴ ἀρκούμενος στὶς προσωπικὲς του προσπάθειες καὶ ἐπιθυμώντας νὰ δημιουργηθῆ ἔφεση καὶ δυνατότητα γιὰ ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Μακεδονίας γενικότερα, ὑπῆρξε ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν μελῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἐνώσεως Βορείων Ἑλλήνων (τῆς ὁποίας διετέλεσε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν Γενικὸς Γραμματεὺς καὶ Ἀντιπρόεδρος) καὶ τῆς Ἐταιρίας Ἱστορικῶν Σπουδῶν ἐπὶ τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ 1952, μέ ἄλλους διακεκριμένους ἐπιστήμονες καὶ ἐξέχοντες Σερραίους τοῦ πνεύματος καὶ τῶν τεχνῶν (ὅπως τὸν Βασίλειο Σιμωνίδη, ἱστορικὸ συγγραφέα καὶ π. ὑπουργό, τὴ Λιλίκα Χριστομάνου-Καλίνσκη, συγγραφέα-λογοτέχνη, τὸν Δημήτριο Χόνδρο, καθηγητὴ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκό, τὸν Οὐμβέρτο Ἀργυρό, καθηγητὴ τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκό, τὸν Ἀλέξανδρο Σφήκα, καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου, τὸν Ἰάκωβο Ζαγγαρόλα, ὑφηγητὴ Ποινικοῦ Δικαίου καὶ π. γεν. γραμματέα Ὑπ. Δικαιοσύνης, τὸν Νατάλη Πέτροβις, συγγραφέα Λαογράφου), ἰδρύει τὴν Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἐταιρία Σερρῶν-Μελενίκου, πολιτισμικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ Σωματεῖο, τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου ἔχει ἀναγνωρισθεῖ πανελληνίως.

Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Σερρῶν-Μελενίκου, ὁ Πέτρος Πέννας, ἐκλεγόμενος συνεχῶς ὡς Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς μέχρι τοῦ 1963 καὶ ὡς Πρόεδρος τῆς ἔκτοτε μέχρι πρό ὀλίγων μηνῶν, πρό τοῦ θανάτου του, πρωτοστάτησε, μέ τὴν ἀνεκτίμητη προσφορά του καὶ τὴ χαρισματικὴ ἐνεργητικότητά του, στὴν ἔρευνα, διατήρηση καὶ διάδοση τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς μνήμης. Παραμερίζοντας προσωπικὲς φιλοδοξίες, παραχώρησε στὴν Ἐταιρία τὸν τίτλο τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν» (ὁ ὁποῖος τοῦ ἀνῆκε), τὰ ὁποῖα ἔκτοτε καὶ ὡς ἐκδοτικὸ ὄργανο τῆς Ἐταιρίας, μέ τὴν ἀκάματη ἐπιμέλεια καὶ φροντίδα τοῦ ἰδίου καὶ ἐκλεκτῶν συνεργατῶν του, ἔγιναν κιβωτὸς τοῦ Σερραϊκοῦ πολιτιστικοῦ θησαυροῦ, χαρακτηρίστηκαν «πολύτιμον ἔργον» καὶ τιμήθηκαν μέ Ἑπαινο ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Παράλληλα μέ τὰ ἱστορικὰ συγγράμματά του, τὰ πολυάριθμα σχετικὰ δημοσιεύματα σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Σερρῶν καὶ τὴ συμμετοχὴ του μέ σχετικὲς διαλέξεις καὶ

ανακοινώσεις σέ ἐπιστημονικά συνέδρια, συνέβαλλε στή διατήρηση τῆς παράδοσης καί τῆς ιστορικής μνήμης καί μέ τή διοργάνωση πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων καί ὁμιλιῶν του στίς Σέρρες καί σέ ἄλλες πόλεις τῆς περιοχῆς τους, στήν Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη, Ναύπλιο, Ἀργίριο καί ἄλλαχοῦ.

Ἐκτός, ὅμως, ἀπό τήν ὑποδειγματική ἐπιστημονική, πνευματική καί πολιτισμική δραστηριότητά του, ἡ ἀγάπη του γιά τόν συνάνθρωπο καί τό ἀμέριστο ἐνδιαφέρον του γιά τήν πρόοδο τοῦ τόπου του ἐκφράστηκαν καί μέ τήν ἀνιδιοτελή καί ἀξιοπρεπή δράση του στήν πολιτική. Οἱ Σερραῖοι τόν τίμησαν ἐκλέγοντάς τον δύο φορές στό Βουλευτικό ἀξίωμα. Κατά τή διάρκεια τῶν ἐτῶν 1946-1950 διετέλεσε γενικός γραμματεὺς, σέ τάξη καί ἀρμοδιότητες ὑφυπουργοῦ, τοῦ ιδιαίτερα σημαντικοῦ τήν ταραχώδη ἐκείνη περίοδο Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Πρόνοιας καί ἀπό τό ἀνώτατο αὐτό κρατικό λειτούργημα ἔδειξε ἄλλη μιά φορά τίς ὀργανωτικές καί διοικητικές ικανότητές του, ἐργαζόμενος ἄοκνα καί μέ ἐπιτυχία ἐπί μία συνεχῆ τετραετία γιά τήν ἀντιμετώπιση δυσεπίλυτων καί πιεστικῶν προβλημάτων τῆς ἀρμοδιότητάς του.

Ἀπό τούς κριτικούς τοῦ ἔργου του καί ἐξέχοντες ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος, μόνον ἐγκώμια ἄφθονα ἀπεκόμισε:

«Χαρακτηρίστηκε "Σερραϊκή Μέλισσα", γιά τήν ἐργατικότητα καί τήν ποιότητα τοῦ ἔργου του. Ἀφιέρωσε τή ζωὴ του στή συλλογὴ πολυτίμων ιστορικῶν, ἐθνολογικῶν, λαογραφικῶν καί γενικά πολιτιστικῶν στοιχείων τῶν Σερρῶν, πού χωρὶς αὐτόν θά εἶχαν χαθεῖ τά περισσότερα».

«Εἶναι ἀπό τούς πρώτους πού συστηματικά καί μεθοδικά ἐγκαινίασε τίς ἐργασίες γιά τή Μακεδονία. Ἐδωσε ἓνα γενναῖο καί φωτεινό παράδειγμα εὐσυνειδησίας, φιλοπονίας καί καθήκοντος ἀπέναντι ὄχι μόνον τῆς ιδιαίτερης πατρίδας του, μὰ κι' ὀλόκληρης τῆς Μακεδονίας».

«Στόν Πέτρο Πέννα ἀνήκει ὁ τίτλος τοῦ ιστορικοῦ τῶν Σερρῶν. Εἶναι ξεχωριστός πνευματικός δημιουργός. Πιστεύει ὅτι ἐπιτελεῖ ἓνα καθήκον. Ἐμεῖς πιστεύουμε ὅτι προφέρει μιά μεγάλη ἐθνική ὑπηρεσία. Μέ τό ἔργο του διδάσκει στοὺς νεώτερους τόν ιστορικό καί ἐθνικό τους προσορισμό».

«Ἡ Ἱστορική καί Λαογραφική Ἐταιρεία Σερρῶν-Μελενίκου περιποιεῖ τιμὴν στά Ἑλληνικά Γράμματα κι ἀκόμη περισσότερο στή Μακεδονία, ιδιαίτερος δέ ὁ Πέτρος Πέννας».

Εἶχα τήν ἀγαθὴ τύχη μακρᾶς συνεργασίας μαζί του καί γνώρισα τὴ μετριοφροσύνη του, γι' αὐτό ἀπὸ τίς πολλές τιμητικές διακρίσεις του περιορίζομαι νά ἀναφέρω ὅτι ὁ Πέτρος Πέννας εἶναι ὁ πρῶτος, στόν ὅποιον

ὁ Δήμος Σερρών, σέ ἀναγνώριση τῆς μεγάλης ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς προσφορᾶς του καὶ ἐκπληρώνοντας τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ, τοῦ ἀπένειμε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1990 σέ εἰδική τελετὴ τὸ μετάλλιο τῆς πόλεως τῶν Σερρών καὶ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1993, στὴν ἐναρκτήρια πανηγυρικὴ τελετὴ τοῦ Α' Διεθνoῦς Συνεδρίου γιὰ τίς Σέρρες καὶ τὴν περιοχὴ τους, ἀνακοίνωσε καὶ τοῦ ἐπέδωσε Τιμητικὸ Ψήφισμα, στοῦ ὁποῖο ἀναφέρεται: «Ὁ Πέτρος Πέννας ὑπηρέτησε πιστὰ καὶ εὐδόκιμα τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν Σερρών καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τους, ἀνάλωσε τὴ ζωὴ του προσφέροντας πολλαπλές καὶ σπουδαῖες ὑπηρεσίες στοῦ λαοῦ τῆς πόλης μας καὶ ἀναδείχτηκε ἀπὸ τίς ἐξέχουσες πνευματικὲς μορφές της».

Ὁ Πέτρος Πέννας ἐξεπλήρωσε στοῦ ἀκέραιο τὴν ἀποστολὴ του ὡς ἄξιος Μακεδῶν, ἔνθερμος πατριώτης καὶ ἀγωνιστῆς, ἔγκριτος ἐπιστῆμων καὶ διακεκριμένος ἱστορικός ἐρευνητῆς, ὡς ὀλοκληρωμένος ἄνθρωπος. Ἄφησε πίσω του μνήμην ἀγαθοῦ καὶ ἀξίου θεράποντος τῶν αἰώνιων Ἑλληνοχριστιανικῶν ἰδανικῶν καὶ ἔργο σημαντικότατο, τὸ ὁποῖο ἐμεῖς οἱ διάδοχοί του στὴν Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἐταιρία Σερρών-Μελενίκου, ὑποσχόμεθα νὰ τὸ συνεχίσουμε.

Ἡ θλίψη ὅλων μας γιὰ τὴν ἀπώλειά του εἶναι ἀπροσμέτρητη.

Αἰωνία του ἢ μνήμη καὶ ἀγήρωσ ἢ δόξα!

Ό Π. Θ. Πέννας στην εποχή του Μεσοπολέμου.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ Π.Θ. ΠΕΝΝΑ*

Ένα καλοκαιριάτικο βραδινό του 1989, καθώς διάβαινα μόνος τούς δρόμους τών Σερρών, γεμάτος θλίψη και απογοήτευση, θυμήθηκα τά λόγια του Έπίκτητου: «Εὐ ποιήσεις τά μέγιστα τήν πόλιν, εἰ μή τούς ὁρόφους ὑψώσεις, ἀλλά τās ψυχάς αὐξήσεις. Ἄμεινον γάρ ἐν μικροῖς οἰκήμασι μεγάλας οἰκεῖν ψυχάς ἢ ἐν μεγάλας οἰκίαις ταπεινά φωλεῦν ἀνδράποδα». Συνέχισα τήν πορεία μου θλιμμένος, μελαγχολικός, σκεπτικός και προβληματισμένος. Περνούσα τόν ἕνα μετά τόν ἄλλον τούς δρόμους πού τούς ἔνωθα νά στενεύουν, νά λιγοστεύει τό φῶς πού τούς φώτιζε κι αισθανόμουνα ἀπάνθρωπες τίς «μεγάλες οἰκίες» μέσα στίς ὁποῖες δέν ὑπῆρχαν ψυχές. Ὀδυνηρή ψυχικά και πνιγηρή πνευματικά ἡ γύρω μου ἀτμόσφαιρα. Πόνο κι ὀδύνη ἔνωσα γιά τήν πόλη μας. Μά δέ σταμάτησα τήν πορεία μου. Σέ μιά στιγμή νιώθω τούς δρόμους νά σκοτεινιάζουν, νά στενεύουν ἀκόμα πιό πολύ, νά κλείνουν ἀπότομα τίς διαβάσεις τους και τίς «μεγάλες οἰκίες» νά δείχνουν πιό σκληρό τό πρόσωπο τῆς ἀπάνθρωπης και βάρβαρης κοινωνίας, πιό μηδενιστική τήν εὐδαιμονιστική ἐποχή μας. Δέν ἄντεξα. Μέ κατέλαβε τρόμος και πήρα τό δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς γεμάτος ὅμως πίστη κι ἐλπίδα, θάρρος κι' αἰσιοδοξία, πεποίθηση και βεβαιότητα, πῶς ἐπιστρέφω στήν πόλη, πού «ἐν μικροῖς οἰκήμασι μεγάλας οἰκοῦσι ψυχαί». Σ' αὐτή τήν ἐπιστροφή μου ὅμως στάθηκα τυχερός. Δέν ἦμουν τώρα μόνος.

Εἶχα συντροφιά μου τή γνώση, πού μοῦ πρόσφεραν κάποια κτρινησμένα ἀπό τό χρόνο φύλλα μιᾶς τοπικῆς ἐφημερίδας, τῆς «Προόδου», πολύτιμα γιά μένα. Περιεῖχαν σημαντικά και ἀναμφισβήτητα ἱστορικά στοιχεῖα, μοναδικά κι' ἀσφαλῶς χρήσιμα γιά τόν μελετητή τῆς πνευματικῆς ζωῆς και ἰδιαίτερα γιά τό ποιητικό φανέρωμα τών Σερρών κατά τή δύσκολη ἐποχή του μεσοπολέμου¹.

*Μεγάλο τμήμα τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀπετέλεσε τήν ὁμιλία μου στό φιλολογικό μνημόσυνο γιά τόν Πέτρο Πέννα, πού ὀργάνωσε στήν αἴθουσά του ὁ ἱστορικός Σύλλογος τών Σερρών «Ὁρφέας» τό Σάββατο 12 Νοεμβρίου 1994.

1. Εὐχαριστῶ θερμά τόν ἰδιοκτήτη και διευθυντή τῆς «Προόδου» Σερρών φίλον κ. Κ. Κομητούδη, ὁ ὁποῖος μέ προθυμία κι ἐμπιστοσύνη ἔθεσε στήν διάθεσή μου τό πολύτιμο ἀρχεῖο τῆς ἐφημερίδας του.

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν δύσκολα, δραματικά. Ἡ πόλη μας ἀντιμετώπιζε πολλά ὀδυνηρά καὶ δυσεπίλυτα προβλήματα, πού ἡ κοινωνική ἀνάγκη ἀλλὰ καὶ ἐθνικοί λόγοι ἀπαιτοῦσαν τὴν ἄμεση λύση τους. Ἡ ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων — θέμα ἐθνικό καὶ κοινωνικό — ἡ περιορισμένη ἀγροτική παραγωγή, ἡ ἀνεργία στίς πόλεις καὶ τὴν ὑπαιθρο, οἱ δυσκολίες τίς ὁποῖες ἀντιμετώπιζε ἡ διακοίνωση τῶν ἰδεῶν, ἡ πληθώρα τῶν ἀγραμμάτων, τὸ χαμηλό πνευματικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ, ἡ ἔλλειψη ὀδικῶν δικτύων γιὰ τὴ μεταφορά τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, ὁ ἀγώνας καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ λαοῦ γιὰ τὸ ψωμί, ἡ οἰκονομική κρίση πού μάστιζε τὴ χώρα μας καὶ — σάν νά μὴν ἔφταναν ὄλ' αὐτά — τὰ ὀξυμένα πολιτικά πάθη, πού μᾶς εἶχαν χωρίσει σέ βενιζελικούς κι ἀντιβενιζελικούς, τὰ κινήματα καὶ οἱ ἐπαναστάσεις, εἶχαν δημιουργήσει μιάν ἀφόρητη κοινωνική κατάσταση πού δέν προσφερόταν γιὰ πνευματικές ἀνατάσεις, πού δέν ἐνθάρρυναν κανενός εἶδους πολιτιστικές ἐκδηλώσεις. Κι' ἄς μὴ λησιμονοῦμε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀντίληψη πού ἐπικρατοῦσε τότε² γιὰ τὴ Μακεδονία στοὺς πολιτικούς, οἰκονομικούς, κοινωνικούς καὶ πνευματικούς κύκλους τῆς ὑδροκέφαλῆς Ἀθήνας τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης³.

Ἄλλ' ὅμως ἡ πόλη αὐτή, οἱ Σέρρες, μέ τὰ χαμηλά καὶ πλινθόκτιστα σπίτια, εἶχε ψυχὴ, εἶχε δικό της πνευματικό φῶς, εἶχε δικό της γνήσιο κι αἰσιόδοξο ἑλληνικό παλμό, εἶχε ἀποφασιστικότητα, εἶχε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθηση, εἶχε δύναμη καὶ πίστη καὶ δέ δίστασε. Ὁ λαός της περιφρόνησε τὴν ἐγκατάλειψη, ἀντιμετώπισε καρτερικά τὴν πείνα καὶ τὴ φτώχεια, ἀντιτάχθηκε στὴν ἀγραμματοσύνη καὶ τὴν ἀμορφωσιά καὶ ξεκίνησε μέ θάρρος, μέ πεποίθηση, γιὰ νά πραγματοποιήσει τὴν πνευματικὴ της πρόοδο, τὴν πνευματικὴ της ἀνέλιξη. Μέσα ἀπὸ τὰ χαμηλά καὶ πλινθόκτιστα σπίτια, μέ τίς χαμηλές στέγες, ξεπήδησαν οἱ μεγάλες ψυχές, πού δυστυχῶς λείπουν σήμερα, τῶν νέων τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης. Μέσα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀπραγία, πού ἀπλωνόταν παντοῦ, ἀνέτειλε φῶς πού διέλυε τὰ πνιγηρά σκοτάδια. Ἡ δεκαετία τοῦ 1930 μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἓνα πνευματικό ξεκίνημα τῶν Σερρῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου, ξεκίνημα πολὺ ἐνθαρρυντικό καὶ παρήγορο, αἰσιόδοξο, ἂν λάβει κανεὶς ὑπόψη

2. Μέ μικρὲς βελτιώσεις κι ὄχι ἀπαλλαγμένες ἀπὸ προκαταλήψεις ἐθνικά ἐπιζημιες, τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ ἡ ἴδια ἀντίληψη συνεχίζεται, δυστυχῶς, ὡς σήμερα.

3. Ἡ δεκαετία τοῦ 1930 ἦταν ἀπὸ τίς πιὸ δύσκολες ἐποχές. Τὰ προβλήματα ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή δέν εἶχαν ἀκόμα ἀντιμετωπισθεῖ. Ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα εἶχε πάψει νά λειτουργεῖ ὡς ἰδανικό τῶν Ἑλλήνων. Τὸ κενό ἦταν μεγάλο.

του, πῶς ἓνας ἀρρωστημένος, ἀπαισιόδοξος ρομαντισμός, κυριαρχοῦσε στά γράμματά μας. Ὁ ἡγησιακός καρυωτακισμός μέ τά θλιβερά ἀποτελέσματα του, εἶχε ἐπηρέασει τήν ποίηση τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τό ποιητικό ὅμως ξεκίνημα τῶν Σερρῶν ἦταν αισιόδοξο καί θαρραλέο, παρά τήν κάποια θλίψη καί μελαγχολία πού τό χαρακτήριζε, ἀποτέλεσμα καί ἀντίκτυπος τῶν γενικότερων δυσκολιῶν πού παρουσίαζε ἡ ζωὴ τότε.

Μιά ομάδα νέων, πού ἀνάμεσά τους πρῶτος μεταξύ τῶν πρῶτων ἦταν ὁ Πέτρος Θ. Πέννας, ξεκίνησε μέ αὐτοπεποίθηση καί ἐνθουσιασμό, μέ εὐγενικές πνευματικές φιλοδοξίες. Ἀγκάλιασαν τήν Τερψιχόρη, τήν ἀνέσυραν ἀπό τήν ἀφάνεια, τήν παρέσυραν σ' ἓναν ξέφρενο χορό γεμάτοι αισιόδοξία καί πίστη καί μαζί της προχώρησαν θαρραλέα στό δρόμο τῆς προόδου πού ἀνοιγόταν φωτισμένος μπροστά τους. Καί τά χαμηλά καί πλινθόκτιστα σπίτια πλημμύρισαν φῶς.

Στίς Σέρρες οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού ἀσχολοῦνταν μέ τήν ποίηση δέν εἶχαν ὑποστῆ τή νοσηρὴ ἐπίδραση καί τόν πεισιθανατισμό τοῦ Καρυωτάκη. Λίγοι στίχοι τους εἶχαν ἀπαισιόδοξα μηνύματα, ἐλάχιστοι μπορῶ νά ὑποστηρίξω κι αὐτοί. Πιό πολύ ἦταν στίχοι νεανικῆς ἀπογοήτευσης, θλίψης καί πικρίας, παρά ἀπαισιόδοξίας καρυωτάκινης μορφῆς:

*Χαῦνο κι ἀργό εἶναι τό δεῖλι ἀπόψε
κι ἡ δίψα τῆς καρδιᾶς μας ἔχει σβήσει⁴*

Θά μᾶς πεῖ σέ μιά στιγμή ἀπογοήτευσης ὁ Πέτρος Πέννας, μά γρήγορα ἡ ἀπογοήτευσή του θά φύγει καί μπροστά θά φανερωθεῖ ἡ πραγματικότητα τῆς ζωῆς, ἡ ἀναμενόμενη ὄψη της:

*Γοργά μάζεψε στάχνα, παπαροῦνες κόψε
γιὰ νά στολίσουμε καί τοῦ χωριοῦ τή βρύση.
Θά ῥθουν κοπέλλες μέ σταμινιά στόν ὦμο
τά παλληκάρια θά κυτοῦν ἀγνάντια
μά ἀδιάφοροι ἐμεῖς στόν κάθε νόμο
τοῦ κόσμου ὅλου στεκόμαστ' ἀγνάντια.
Μάζεψε στάχνα κι ἀνεμῶνες κόψε
θά πλέξουμε ἀπλό τό νυμφικό στεφάνι*

4. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος Β', ἀριθμός φύλλου 74, 16.11.1930.

τά ἄνομα νά ἐξαγνίσουμε ἀπόψε
 στήν ἐκκλησοῦλα μ' ἀγιοκέρια καί λιβάνι⁵.

Ὁ Πέτρος Πέννας ζεῖ μέ τίς παιδικές ἀναμνήσεις. Τίς ἀναμνήσεις τίς οικογενειακές, τίς ἀναμνήσεις τοῦ χωριοῦ, τοῦ ὁποίου μᾶς περιγράφει τήν εἰκόνα. Μᾶς τό δίνει τόσο ζωντανά, τόσο παραστατικά. Μοιάζει σάν νά ἴμαστε στό χωριό καί νά τό ἀπολαμβάνομε. Πραγματική ἀκουαρέλλα τῆς ζωῆς τό ποίημα πού ἀκολουθεῖ καί δικαιολογεῖ ἀπόλυτα τόν τίτλο του. Ὅλα στή ζωή διαλύονται, σάν χρώματα ζωγραφικῆς μέσα στό νερό. Πικρή, μά ἀληθινή, ἡ διαπίστωση τοῦ ποιητῆ γιά τόν παππού πού λείπει καί δέν χαίρεται τά ἐγγόνια του καί τήν εὐτυχία πού ἀστράφτει μέσα στό σπίτι. Τό ταξίδι πού πῆγε εἶναι μακρινό καί χωρίς ἐπιστροφή. Τέτοια δυστυχῶς εἶναι ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ν' ἀφήνει πίσω του τό χωριό, τούς φίλους του, τίς λεῦκες, τό ἀψηλό τό κυπαρίσσι, τό ἀμπέλι, τίς ροδομάγουλες κοπέλλες πού τό τρυγοῦσαν, τίς κοπέλλες τίς ἀφρόστηθες μέ τό σφιχτοδεμένο κορμί, τήν ἀνθισμένη ροδοσιά, τή βρύση, τίς χῆνες πού λούζονταν στά νερά, τό σπίτι τ' ἀγαπημένο μέ τ' ἀγιόκλημα τό πλεγμένο στά κάγκελα, τίς γλάστρες, τόν βασιλικό καί, πιό φοβερό ἀπ' ὅλα, τά παιδιάτικα χρόνια:

Νά τό πεζοῦλι πού ὁ παπποῦς καθόταν
 μαζεύοντας τριγύρω τ' ἀγγόνια.
 Ἐκεῖ ὅλα ὅπως τ' ἄφησα στεκόνταν,
 τά ἴδια μέρη, τά ἴδια ἀλώνια.
 Τή λεύκα, τ' ἀψηλό τό κυπαρίσσι
 μέ τίς φωλίτσες πού ἀπάνω ἦσαν φχιαγμένες,
 ὅλα ἦσαν στή θέση, ὡς τά ἴχα ἀφήσει.
 Κ' οἱ φράουλες ἀκόμα σὺρμασμένες!
 Τό ἀμπέλι πού μπροστά ἦταν ἀπλωμένο

5. «Ἡ Πρόοδος» ὀ.π. Διατηρῶ πάντα τή γραφή καί τήν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου, ὅπως πρωτοδημοσιεῖται. Ὁ Π. Πέννας δημοσίευσε τά ποιήματά του μέ τό ὠραῖο καί πετυχημένο ψευδώνυμο Πέτρος Στριμώνας στήν ἐφημερίδα τῶν Σερρών «Ἡ Πρόοδος» ἀπό 10 Μαΐου τοῦ 1930 μέχρι 8 Αὐγούστου τοῦ 1931. Ἀπό τίς 14.3.1930 ἀρχίζει νά δημοσιεύει ἱστορικά σημειώματα, τά ὁποῖα ἀργότερα ἀναδημοσιεῖτηκαν στά «Σερραϊκά Χρονικά» καί ὀρισμένα συμπληρωμένα στήν πρώτη ἔκδοση τῆς «Ἱστορίας τῶν Σερρών» τοῦ 1938. Ἐχει δημοσιεύσει καί ἕνα ποίημα μετάφραση ἀπό τά γαλλικά, χωρίς νά ἀναφέρει τίτλο ποιήματος καί τόν ποιητῆ του. Ὁ τίτλος τοῦ ποιήματος πού δημοσιεύω εἶναι «Ἐξαγνισμός».

καί τό τρυγοῦσαν ροδομάγουλες κοπέλες
 ἀφρόστηθες μέ τό κορμί σφιχτοδεμένο
 μέσ στίς πολύχρωμες ποδιές καί τίς δαντέλλες.
 Ἡ ροδονιά ἀνθισμένη κοντά στή βρύση
 πού ἔρχονται καί δροσίζονται ἐκεῖνες
 καί στό λιοπῦρι τοῦ μεσημεριοῦ, καί πρὸς τή δύση
 μέσ' τὰ νερά της λούζονται οἱ χῆνες.
 Τ' ἀγαπημένο σπῆτι, μέ τίς φυτεμένες γλάστρες,
 τ' ἀγιόκλημα στά κάγκελα πλεγμένο,
 τίς ρίζες τοῦ βασιλικοῦ γύρω στίς ἄκρες,
 τό κάθε τι καθὼς τό ἔχα ἀφημένο
 ἀκόμα ἀπ' τὰ παιδιάτικα τὰ χρόνια!
 Μόνο ὁ παππούς ἀπ' ὅλα λείπει
 τώρα πού μεγαλώσανε τ' ἀγγόνια
 κι ἀστράφτει ἢ εὐτυχία μέσ' στό σπῆτι⁶.

Μά δέν εἶναι μόνο αὐτά ἀπό τίς παιδικές ἀναμνήσεις του πού φέρνουν κοντά στή σερραϊκή γῆ τόν Πέτρο Πέννα καί τροφοδοτοῦν τήν ποιητική διάθεσή του. Τά βράδια πού περνοῦσε στήν Κερκινίτιδα λίμνη δέ λησμονιοῦνται. Ἐκεῖ περιπλανοῦσε τή σκέψη του, στά παιχνιδιάρικα νερά, καί τή βλέπει νά σέρνεται σάν ζωούλα στοῦ φεγγαριοῦ τήν ἀσημένια λουρίδα, μά πού ξάφνου νά δέρνεται ἀπό τ' ἄγρια, ἀπό τὰ μανιασμένα κύματα. Παρόμοια εἶναι κι ἡ ζωή: Ἀνούσια, μονότονη γαλήνη. Ἀγκαλιάζει μέ τήν ἔμπνευσή του τό τοπίο, τό κάνει δικό του.

Στό νερένιο καθρέφτη βλέπει νά χάνεται ἢ νά μένει τοῦ βίου ἢ γαλήνη, ἢ ξεγνοιασιά τῆς ζωῆς θά ἔλεγα:

Στίς ὀχθιές σου τῶν χαμόδενδρων τά φύλλα
 τά παιχνιδιάρικα νερά σου φιλοῦνε
 καί γοργά, σιωπηλά, σάν γλιστροῦνε
 κρῦφιου πόθου λές καί νοιώθουν ἀνατριχίλα.
 Καί τό βράδυ, πού ὅλα γέρνουν στόν ὕπνο
 κι ἤρεμο τῶν ἀστεριῶν τό χαμόφωτο πέφτει,
 στό γαλανό τοῦ νερένιου καθρέφτη

6. Ἀκουαρέλλες. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος Β', ἀριθ. φύλ. 75, Κυριακή 23.11.1930.

κρυφομιλήματα δίνουν στό χιονόπτερο κύκνο.
 Καί ἡ βαρκοῦλα σάν ζωούλα πού σέρονεται
 στοῦ φεγγαριοῦ τήν ἀσημένια λουρίδα
 μέ ἄγρια ξάφνου, κύματα δέρονεται.
 Στήν ἀνούσια καί μονότονη τοῦ βίου γαλήνη
 ἔτσι ὑψώνεται ἢ ἀγύριστα χάνεται
 κι ὅ,τι ἦταν θά φύγη ἢ θά μείνη⁷.

Διακρίνομε καθαρό καί στό σονέτο αὐτό τήν περιγραφικότητα τῶν ποιημάτων τοῦ Π. Πέννα. Μᾶς δίνει εἰκόνες καθαρές, χωρίς θαμπώματα κι ἀντιποιητικά καμώματα. "Ὅσο κι ἂν ὑστεροῦν οἱ στίχοι του τεχνικά καί μετρικά, δέν παύουν νά 'χουν ποιητικά γνωρίσματα καί λυρικά στοιχεῖα. Διαβάζονται εὐκόλα καί ἐλκύουν τόν ἀναγνώστη. Ὁ Π. Πέννας, ἂν συστηματικά καλλιεργοῦσε τό στίχο καί ἐπιδιδόταν στήν ποίηση, ἀσφαλῶς σύντομα θά ἐξελισσόταν σ' ἕναν πολύ καλό λυρικό ποιητή. Ἐχει χαρίσματα ὁ στίχος του πού δέν πρέπει κανεῖς νά τό παραβλέψει καί ἐπιπόλαια νά τ' ἀπορρίψει.

Ὁ Π. Πέννας σέ κάθε ποίημά του μᾶς δίνει καί μίαν εἰκόνα τῆς ζωῆς, ἂν θέλετε τῆς ζωῆς του, ὅπως τή βλέπει γύρω, ὅπως τήν καθρεπτίζει μέσα του. Τόν ζώνει ὁ πόθος κι ὁ καημός κι ὅσο τό δάκρυ του εἶναι κρουνός, «εἶναι τῆς ψυχῆς τ' ἀναβρυστήρι», δέν νιώθει τήν ἀνάγκη νά ξεσπάσει σέ ἀπελπισμένες κραυγές. Εἶναι συγκρατημένος, κυριαρχημένος «σέ μιά γωνίτσα περβολιοῦ ἀνθοσπαρμένου». Προσέξτε πόσο ἡ ἀντίθεση: ἐδῶ πόθος - καημός, ἀνάερο δάκρυ, ψυχῆς ἀναβρυστήρι, τόν κάνει νά χαίρεται ἀχόρταστα τή φύση, πόσο νιώθει τό χαμογέλιο ἑνός πρωγιοῦ φωτολουσιμένου. Ἡ ἐναλλαγή τῶν ἀντιθέτων εἰκόνων φέρνει μιά ὁμορφιά, δίνει ὠμή τήν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Ἡ σύνθεση τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν εἰκόνων φανερώνει τήν ἱκανότητα καί τό ταλέντο τοῦ ποιητή, πού ὁμως γρήγορα ἐγκατέλειψε τήν ποίηση γιά νά ἀφοσιωθεῖ στήν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῶν Σερρῶν.

Στό χαμόγελο ἑνός πρωγιοῦ φωτολουσιμένου
 πλήρη τή χαρά τῆς ζήσης νοιώθω ἐντός μου
 κι ἀχόρταστα χαίρομαι τή φύσι ἐμπρός μου

7. Βράδυ στήν Κερκινίτιδα λίμνη. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος Β', ἀριθ. φύλ. 62, Κυριακή 24.8.1930. Σ' ὅλα τά κείμενα τοῦ Π. Πέννα πού θά δημοσιεύσω θά σεβαστώ τή γραφή καί τήν ὀρθογραφία τους.

σέ μιά γωνίτσα περβολιοῦ ἀνθοσπαρμένου.
 Ὅπου ἡ βραγιά μου δίνεται σάν ἐρωμένη
 πάνω στ' ἀπαλό χλωρόφυλλο στρωσίδι
 σάν μιά Ἀσάρτη στό βουκόλο στό γρασίδι
 στόν ἴσκιο μιᾶς τιλιᾶς πού 'ν' ἀνθισμένη.
 Τήν σκυθρωπή του παρατᾶ ὁ κισσός τήν ὄψι
 καί γελαστός τή λεύκα ἀναγκαλιάζει
 κι ἡ νεροστάλα σέ φύλλο τρεμουλιάζει
 στήν ἄκρη ἑνός κλαδιοῦ πού ζεῖ τήν κόψη.
 Κι ὁ πόθος πού μέ ζώνει κι ὁ καημός,
 σταλλιάζοντας πλαταίνει τό βυθό σέ μάκρη
 κι ἀλυτός ξεχύνεται σ' ἀνάερο δάκρυ
 κι εἶναι τῆς ψυχῆς τ' ἀναβρυστήρι, ὁ κρουνός⁸.

Τοῦ δειλινοῦ τά σήμαντρα δέ χτυποῦσαν γιά τό νέο ἐρωτευμένο ποιη-
 τή μόνο γιά νά προειδοποιήσουν τούς πιστούς νά τρέξουν στίς ἐκκλησιές.
 Οἱ θεῖοι ἐσπερινοί ξυπνοῦσαν τήν κατανυκτικότητα τῶν ψυχῶν. Φώτιζαν
 ὁμως καί στό παράθυρο τά μάτια τῆς ἀγαπημένης πού ἔμοιαζαν σάν δύο
 λαμπροί ἀστερισμοί. Ξυπνοῦσαν τήν ἀγάπη στήν καρδιά, ζωντάνευαν
 τούς χτύπους τῆς, τούς παλμούς τῆς. Ἱερή στιγμή τῆς νεότητας ἀποτελεῖ
 ἡ ἀναμονή, τό καρδιοχτύπι στό στήθος, τά δάκρυα πού κυλοῦν ἀπ' τά
 μάτια, ἡ ὥρα πού χαϊδεύει τ' ἀγέρι τά κλώνια τοῦ βασιλικοῦ, αὐτοῦ τοῦ
 βασιλικοῦ πού ὁ νιός θά προσφέρει στή νιά γιά νά τῆς φανερώσει τή
 μοσκοβολιά τῆς δικῆς του καρδιάς γιά νά τῆς μεταδώσει συμβολικά τήν
 ὁμορφιά καί τό ἄρωμα τῆς καρδιάς του. Τά ἴδια νιώθει καί ἡ νιά, πού
 καρτερᾶ τόν καλό τῆς κι ὅσο αὐτός ἀργεῖ, μέσα τῆς φουντώνει ἡ θλίψη.
 Ἡ ἴδια θλίψη ὁμως φουντώνει καί στήν καρδιά τοῦ νιοῦ, πού μέ ἀνυπο-
 μονησία περιμένει τήν ὥρα τῆς πρώτης του συνάντησης μέ τήν ἀγαπημένη
 του. Ἀμοιβαῖα τά αἰσθήματα, ἀμοιβαῖες οἱ λαχτᾶρες, οἱ ἀνυπομονησίες,
 οἱ ἐπιθυμίες. Κοινοί οἱ πόθοι καί οἱ καημοί, κοινά τά ὄνειρα πού πλά-
 θουν. Τοῦ δειλινοῦ τά σήμαντρα χτυποῦν καί γιά τούς δύο κι ἀκούουν
 τόν ἀπαλόγλυκον ἀχό τό ἴδιο κι οἱ δύο τους, τόν αἰσθάνονται ἐξ ἴσου κι'
 οἱ δύο καί νιώθουν μέ τήν ἴδια δύναμη νά διαπερνᾶ τίς καρδιές τους.

8. Στό χαμογέλιο ἑνός πρωγιοῦ... «Ἡ Πρόοδος», Σέρρα, ἔτος Α', ἀριθ. φύλ.
 48, Κυριακή 18.5.1930.

Τοῦ Δειλινοῦ τά σήμαντρα κτυποῦσαν
 κι ἀρχίζουν οἱ θεῖοι ἔσπερινοί
 καί στό παράθυρο τά μάτια σου φωτοῦσαν
 σάν δυό λαμπροί ἀστερισμοί.
 Τά κλώνια τοῦ βασιλικοῦ σου τά χαϊδεύει
 τ' ἀγέρι, θεῖο σκορπίζοντας λιβανωτό,
 κ' ἡ μπλάβα ματιά σου, σάν κάτι νά γυρεύη
 στό σούρουπο τό βραδινό.
 Τό καρδιοχτύπι τό στήθος σου φουσκώνει
 μά νά ἔρθῃ ὁ καλός ἀργεῖ
 καί θλίψη πλέρια μέσα μου φουντώνει
 γιά τήν καλήν ἀρχή.
 Τοῦ δειλινοῦ τά σήμαντρα σκορποῦσαν
 κάποιον ἀπαλόγλυκον ἀχό
 κι ἀπ' τά ματάκια σου δυό δάκρυα κυλοῦσαν,
 δύο ἀστέρια σ' ἀσπρογάλανο οὐρανό⁹.

Ἡ ἀγάπη γιά νά ξεδιπλωθεῖ, γιά νά ἐκφραστεῖ, χρειάζεται ὄχι μόνο τόν πλοῦτο τῶν αἰσθημάτων, ἀλλά καί τή γαλήνη, τή μοναξιά. Χρειάζεται ἀπάνεμα καί ἡσυχία μέρη. Δέν μπορεῖ νά συνταυτιστεῖ μέ τό θόρυβο αὐτῶν πού δέν αἰσθάνονται τούς ὁραματισμούς τῶν νέων, τούς χτύπους τῆς καρδιάς τους. Πρέπει οἱ νέοι πού ἀγαπιοῦνται νά πάνε μέ τή δική τους βαρκούλα σ' ἄλλα, ἄγνωρα λιμάνια, ἐκεῖ πού δέν θά ὑπάρχει ἡ ψευτιά καί ἡ ὑποκρισία. Σ' αὐτά τά λιμάνια θά πλανηθοῦν σέ ὠραίους πόθους, θά πλάσουν τά ὄνειράτά τους. Τούς περιμένουν οἱ μαγεμένοι τόποι τῆς ἀγάπης, τά σαπφειρένια δειλινά τοῦ ἔρωτά τους, ἡ μυστική χαρά πού τούς περιμένει καί πού θά τούς συνοδεύει ὡς τά στερνά βήματά τους. Μέσα τους γίνεται κόσμος ἀναμονῆς κι εὐτυχίας ἢ ὄνειρεμένη ζωῆ. Τέτοια φαντάζεται ὁ ποιητής πώς θά ἔναι ἡ ζωῆ του μέ τήν ἀγαπημένη του. Κι' αὐτό γιατί κι οἱ δυό ἀκολουθοῦν τή φωνή τῆς καρδιάς τους, πού χτυπᾶ ἀπό ἀγάπη, πού θρέφεται μέ ὄνειρα, πού πλημμυρίζει ἀπό αἰσθήματα, πού δονεῖται ἀπό λαχτάρα καί πόθο. Αὐτή ἡ δόνηση τῆς καρδιάς τούς κάνει ἀνυπόμονους. «ὦ! πᾶμε...». Δέν μποροῦν νά περιμένουν, δέν

9. Τοῦ δειλινοῦ τά σήμαντρα. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος Γ', ἀριθ. φύλ. 115, Κυριακή 8.8.1931.

μποροῦν νά ἡσυχάσουν. «Ἐλα νά πᾶμε...». Βιάζονται νά χαροῦν τή ζωή, τόν ἔρωτά τους:

Σ' ἀπάνεμα καί ἡσυχᾶ ἔλα νά πᾶμε μέρη
μακρῶν ἀπό τή βάρβαρη τοῦ κόσμου χλαλοή,
σ' ἄλλα λιμάνια ἄγνωρα ἢ βαρκούλα θά μᾶς φέρη,
σέ μιάν ἀπλή καί ἡσυχῆ, χωρίς ψευτιά ζωή.
Θά πλανηθοῦμ' εὐλαβικά μέσα σ' ὠραίους πόθους,
στά ὄνειρατα πού πλάσαμε, στή μυστική χαρά,
σέ σαπφειρένια δειλινά, σέ μαγεμένους τόπους
σέρνοντας κι ὡς τόν θάνατο τά βήματα στερνά.
Νάμα ζωῆς θά νοιώσουμε μέσ' στή ψυχὴ χυμένο
στίς φλέβες μας μιάν ἡδονή, π' ἀργά θ' ἀποζητάμε,
'κείνο πού νειρευθήκαμε θά 'ναι ζωντανεμένο.
'Ω! πᾶμε, τῆς καρδιᾶς μας τήν φωνὴ ἀκολουθαίμε...¹⁰

Τό ἀγιόκλημα στολίζει τά σπίτια τῶν χωριῶν τῆς πατρίδας μας, ἀλλά καί τά σπίτια τῶν κωμοπόλεων καί πόλεων, πού ἔχουν αὐλή. Ἀποτελεῖ παλιά καί ὠραία συνήθεια τῶν Ἑλλήνων νά θέλουν τά σπίτια τους νά μοσκοβολοῦν, νά λουλουδίξουν. Στολισμένα πάντα εἶχαν τά μπαλκόνια τους μέ λογιῆς - λογιῆς τριανταφυλλιές καί γαρουφαλιές. Ὁ Π. Πέννας προτιμᾷ τ' ἀγιόκλημα νά στολίζει τήν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ του, ἀλλά καί τήν καρδιά του. Κι' αὐτὴ τὴ μοσκοβόλια τῆς καρδιᾶς του τὴ θέλει ν' ἀναβλύζει ἀπ' τὸ λεπτό ἀνθογῶλο τῆς κάμαράς του. Ἀπὸ ἐκεῖ θά ἀναβλύσει κι εὐωδιαστὴ θά χυθεῖ ἡ γαλήνη μέσα στό εἶναι του, στοὺς συνανθρώπους του, στήν κοπέλλα πού ἀγαπᾷ. Νιώθει τὴν τρικυμία τῆς ψυχῆς του μαύρη, πού κοπάζει μόνο ὅταν ἡ γαλήνη εὐωδιαστὴ χύνεται γύρω του. Τοῦ εἶναι ἀπαραίτητη καί ἀναγκαῖα ἡ γαλήνη. Βοηθᾷ τόν συναισθηματικό του κόσμο μέ τά μύρα τῶν εὐωδιαστῶν χυμῶν πού ἀναδίδει ἡ φύση. Μακριὰ ἀπὸ τόν ἔρωτα, τὴν ἀγάπη καί τὴ φύση δέν μποροῦν νά ζήσουν οἱ ποιητές. Κι ὅσο τὸ ἀγιόκλημα εἶναι ὀλόανθο στήν αὐλή τους, ἄλλο τόσο ὀλόανθο εἶναι καί μέσα τους. Μέ συμβολισμούς ὁ Π. Πέννας στό ποίημά του αὐτὸ ἐκφράζει τόν ἡδονισμό του. Συγκρατημένα καί καλυμμένα βέβαια. Τά σύμβολά του εἶναι ἀπλά, ἀλλὰ χαρακτηριστικά, ἐκφραστικά. Ἡ φαντασία τοῦ νοῦ, ἡ γαλήνη μέσα στό εἶναι του, ἡ γαύρη τρικυμία τῆς ψυχῆς, τό

10. Ὁ! Πᾶμε. «Ἡ Πρόοδος», Σέρρα, ἔτος Β', ἀριθ. φύλ. 55, Κυριακὴ 6.7.1930.

λεπτό ἀνθογυάλι δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρά στοιχεῖα ἔκφρασης συγκρατημένου ἡδονισμοῦ. Τό ἐπίθετο «ὀλόανθο» σ' ὅλους μας θυμίζει τόν ὀργασμὸ τῆς φύσης:

*Τ' ἀγιόκλημα ὀλόανθο μέσ' τὴν αὐλή μου πάλι
λαῦρο ἀπλώνει τὰ κλαδιά σ' ἀγκάλιασμα τ' ἀπείρου
καί ἡδονικό, περίχυτο ἄρωμα θείου ὀνείρου,
στὴν κάμαρά μου ἀνάβλυσε ἀπ' τὸ λεπτό ἀνθογυάλι.
Κι ἀνάβλυσε εὐωδιαστή κ' ἐχύθη ἡ γαλήνη
μέσα στό εἶναι μου, στό νοῦ στή φαντασία
καί τῆς ψυχῆς μου ἐκόπασαν τὴ γαύρη τρικυμία
μῦρα χυμῶν εὐωδιαστῶν πού ἡ φύσι ἀναδίνει¹¹.*

Αὐτό τό ἀγιόκλημα πόσα θυμίζει στή νιότη! Τό ἄρωμα του «θείου ὀνείρου», τὴ φαντασία τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς «τὴ γαύρη τρικυμία» καί πόσα ἄλλα πού τ' ἀγκαλιάζει, πού τὰ πλάθει ὁ νοῦς! Καί μέσα σ' αὐτά τὴν ἐπιθυμία τῶν νέων ν' ἀνέβουν ψηλότερα, τὴν ὑπέρκοσμη χαρὰ νά τὴν κάνουν δική τους τὴ στιγμή πού θεωροῦν ὀρθάνοιχτο τῶν στοχασμῶν τό δρόμο. Οἱ νέοι τοῦ μεσοπολέμου, τραυματισμένοι ἀπὸ τίς πληγές τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου, πού τόσο βαθιὰ πλήγωσαν, τὴν καρδιά τους, τὴν ψυχὴ τους καί τὴ σκέψη τους, ἦταν φυσικό νά ἐπιθυμοῦν πετάγματα ψηλά, νά ἐπιθυμοῦν ν' ἀγκαλιάσουν τὰ οὐράνια πλάτια. Εἶχαν τίς δικές τους φιλοδοξίες, ἀσίγαστες πολλές φορές, τίς δικές τους ἐπιθυμίες, τίς δικές τους λαχτάρεις νά πετάξουν ψηλά, «νά ξεχυθοῦν ὀρμητικά τῆς σκέψης πεταλούδας» στ' «ἀστερόφωτα μάκρη», «στά χὰη τὰ τρισκότεινα». Οἱ τραυματισμοὶ δέν ἐμπόδιζαν τίς ἀποφάσεις τους, δέν τοὺς ἔκαναν διστακτικούς. Ὁ ἐνθουσιασμός τους τοὺς ἔσπρωχνε σ' ὠραῖα πετάγματα τοῦ νοῦ. Ἀποζητοῦσαν τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τὰ δεσμά πού τοὺς δημιούργησε ὁ ἀντίκτυπος τοῦ πολέμου, ἀντίκτυπος γεμάτος ἀπαισιόδοξες προβλέψεις, κατήφια καί πόνο. Οἱ νέοι βιάζονταν νά ἀνοίξουν τίς δικές τους φτεροῦγες καί νά πετάξουν ὅσο μπορούσαν ψηλότερα:

*Κάποια χαρὰ ὑπέρκοσμη νιώθω νά μ' ἀγκαλιάζει,
τῶν στοχασμῶν μου ὀρθάνοιχτο ὅταν θωρῶ τό δρόμο*

11. Ἀγιόκλημα. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος 'Α', ἀριθ. φύλ 49, Κυριακὴ 25.5.1930.

νέας ζωῆς πλημμύρισμα καί κάτι σάν νά κράζη
τά μάκρη τ' ἀστερόφωτα, σ' ἓναν οὐράνιο τόνο.
Ψηλότερα ἀπ' τά σύγνεφα, πού πάντα ὁ ἥλιος λάμπει
ὀλόδιψες ξανοίγονται τοῦ νοῦ μοι οἱ φτεροῦγες,
στά χάη τά τρισκότεινα μιά κούφια ἀχτίνα νά ἴμνη
νά ξεχυθοῦν ὀρηκτικές τῆς σκέψης πεταλοῦδες¹².

Ὁ ποιητής γνωρίζει πῶς ὅλες αὐτές οἱ λαχτάρεις, οἱ ἐπιθυμίες, τά ὄνειρα, δέν εἶναι εὐκόλο νά πραγματοποιηθοῦν. Ἡ ζωὴ ἔχει τίς δυσκολίες τῆς καί ἡ μπόρα δέ θ' ἀργήσει νά ξεσπάσει. Ἡ ἐποχὴ εἶναι δύσκολη καί μᾶς δίνει μέ ἀλληγορικούς στίχους τίς δυσκολίες αὐτές τῆς ζωῆς. Μᾶς τίς δίνει μέ τρόπο, ὁ ὁποῖος γίνεται προσιτός, γιατί ἔχουμε μπροστά μας τὴ φυσικὴ εἰκόνα τῆς ζωῆς, εἰκόνα πού κάθε χρόνο ἐπαναλαμβάνεται. Ἡ ζωὴ ἀντιγράφει τὴ φύση μέ τὴν πληρότητα καί τὴ σκληρότητά τῆς. Δέν ἀφήνει περιθώρια ν' ἀντιληφθοῦμε καί νά ἐρμηνέψουμε διαφορετικὰ τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Εἶναι «μουντόγκριξη» σάν τὴ μέρα τοῦ φθινοπώρου. Μέ τίς ἐποχές τοῦ ἔτους μοιάζουν οἱ ἐποχές τῆς ζωῆς, ὅσον κι ἂν αὐτὴ τὴν ἀλήθεια δέ θέλομε νά τὴν ἀποδεχτοῦμε, δέ θέλομε νά τὴ νιώσουμε στό βάθος τῆς σημασίας τῆς, στό σωστό νόημά τῆς:

Μουντόγκριξη ἀπλώθηκε τοῦ φθινοπώρου ἡ μέρα
καί γλωμμασμένα πέφτουνε τά φύλλα τά ξερά.
Νοσταλγικά ἀπλώνεται τό βλέμμα μου ὡς πέρα
στὶς στέγες τῶν χαμόσπιτων, στῆς λίμνης τά νερά.
Μιά γυναικούλα βιαστικὴ τρέχει ἔξω στό δρόμο
γιατί μακρῶθε ἄστραψε στοῦ ὀρίζοντα τά βάρη.
Πίσω ἀπ' τό τζάμι μιά ἄρρωστη ἔξω κοιτᾶ μέ τρόπο
κι ἓνα πουλί περίτρομο ἐπέταξε κ' ἐχάθη.
Κι ἀναγυρισμένος κάθουμαι στοῦ κρεββατιοῦ τὴν ἄκρη
τοῦ τραγουδιοῦ μου γράφοντας τὸν πρῶτο πρῶτο στίχο,
μὰ ἡ μπόρα ἔξω ξέσπασε καί μ' ἔβγαλε ἀπ' τὴ νάρκη
κι ἔξω προσέχω ἄθελα στὸν ξωτικό τῆς κτύπο¹³.

Αὐτὴ ἡ φθινοπωρινὴ μέρα, πού νέος ἔζησε ὁ Π. Πέννας στό χωριό

12. Ψηλότερα. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος Β', ἀριθ. φύλ. 87, Κυριακὴ 15.2.1931.

13. Ἡ μπόρα ξέσπασε. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος Β', ἀριθ. φύλ. 68, Κυριακὴ 5.10.1930.

του, ζωγραφίζει τὴν ἐποχὴ πού ἔζησαν οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου. Ἡ ζωὴ τους ἦταν γεμάτη δυσκολίες, ἀπογοητεύσεις, χαμένα ὄνειρα, φόβο κι ἀγωνία, καθὼς ἔβλεπαν πὼς μένουν ἀνεκπλήρωτα τὰ ὄνειρά τους. Ὁ ἀγώνας τῆς ἐπιβίωσης σκληρός, σκληρὴ κι ἡ φύση. Ἡ ἀνοιξη τῆς ζωῆς περιορισμένης διάρκειας, περιορισμένες καὶ οἱ προοπτικὲς γιὰ ἓνα καλύτερο μέλλον. Μουντόγκριζι ἡ μέρα του φθινοπώρου, μουντόγκριζο καὶ σκοτεινὸ τὸ αὐριό πού ἀβέβαιο ξημερώνει. Μὰ ὄλ' αὐτὰ δὲ σημαίνουν κατὰ τὸν ποιητὴ, πὼς πρέπει νὰ κλαῖμε, πὼς πρέπει νὰ μὴν κάνουμε τίποτα στὴ ζωὴ μας, πὼς πρέπει ν' ἀπογοητευθοῦμε καὶ νὰ παραδοθοῦμε στὴ μοίρα μας. Οἱ χαρὲς δὲν ἔχουν λείψει ἀπὸ τὴ ζωὴ, τῆς ὁποίας ὁ κύκλος συνεχίζεται. Κι αὐτὴ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα ὁ ποιητὴς τὴ γνωρίζει, τὴν ἔχει διαπιστώσει κι ὅσο κι ἂν εἶναι σκληρὴ μᾶς τὴν ἐπισημαίνει σ' ἓναν ὠραῖο ἱαμβικὸ ἔνδεκασύλλαβο:

«Ὅλα περνοῦν ἐδῶ κι' ὅλα πεθαίνουν».

Πικρὴ ἀλήθεια, μὰ ἀλήθεια πού ἀπεικονίζει τὴν πραγματικότητα, ὅσο κι ἂν αὐτὴ μᾶς πληγώνει.

*Ἀγούρμαστες χαρὲς πού ἀνεμίζουν,
σ' ἐλπίδας τὰ μετάξινά φτερά,
Ἄχ λύπες ἐξώρας τίς γκρεμίζουν
στοῦ ἄπειρου τὰ τρεχούμερα νερά.
Καὶ τρέχουν ἄφθαστα! Μὴν κλαῖς...
Ὅλα περνοῦν ἐδῶ κι' ὅλα πεθαίνουν.
Νά, τοῦ γκρεμοῦ τίς ρεματιές
περίσσια δάκρυα πληθαίνουν.¹⁴*

Ὁ Π. Πέννας πολὺ νωρὶς ἀπαρνήθηκε τὴν Τερψιχόρη καὶ ἀφοσιώθηκε μὲ πάθος στὴν Κλειώ, τὴν ὁποίαν ἰδιαίτερα ἀγάπησε κι ὑπηρέτησε

14. *Μὴ κλαῖς*. «Ἡ Πρόοδος», Σέρραι, ἔτος Β', ἀριθ. φύλ. 70, Κυριακὴ 19.10.1930. Ἀναδημοσιεύθηκε στὴν ἴδια ἐφημερίδα, ἀριθ. φύλ. 154, ἔτος Γ', Κυριακὴ 29.5.1932. Ἀποτελεῖ τὴν τελευταία ποιητικὴ ἐμφάνιση τοῦ Π. Πέννα. Τὰ ποιήματα αὐτὰ καὶ ἄλλα πού δημοσίευσε στὴν «Πρόοδο» εἶχε ἀναγγεῖλει ὁ Π. Πέννας πὼς ἀνήκουν στὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Μὲς στῆς ζωῆς τῆ στράτα». Τέτοια ποιητικὴ συλλογὴ δὲν τίπωσε ὁ Π. Πέννας. Δὲν ἔχω διαπιστώσει ἂν ὁ Π. Πέννας ἔγραψε κι' ἄλλα ποιήματα τὰ ὁποῖα παρέμειναν ἀδημοσίευστα. Τὸ πρῶτο ποιήμα του ὁ Π. Πέννας, μὲ τὸ ψευδώνυμο *Πέτρος Στρυμῶνας* καὶ μὲ τὸν τίτλο «Ὡς διάβαινα» δημοσιεύθηκε στὴν «Πρόοδος» Σερρῶν, ἔτος Α', ἀριθ. φύλ. 47, τῆς 10 Μαΐου τοῦ 1930.

πιστά καί πετυχημένα¹⁵. Τό σύντομο πέρασμα τοῦ Π. Πέννα ἀπό τήν ποίηση, ὅσο κι' ἂν ἡ ποίησή του παρουσιάζει ὀρισμένες ἀδυναμίες, ἦταν ἓνα πέρασμα παρήγορο. Θά 'λεγα ἀξιόλογο γιά τήν ἐποχή του, αἰσιόδοξο σέ μιά ἐποχή ἀπαισιοδοξίας, θλίψης καί αἰμωγῆς, γιατί φανέρωνε ἓνα ἀληθινό ταλέντο, χωρίς κλαυθμούς, χωρίς κραυγές ἀπελπισίας, χωρίς τήν ἡγησιακή ἀντίληψη γιά τή ζωή. Ἦταν ἓνα αἰσιόδοξο μήνυμα ἡ ποίηση τοῦ Π. Πέννα, ὁ ὁποῖος πιστεύω πώς, ἂν συνέχιζε νά καλλιιεργεῖ τόν ποιητικό λόγο, θά μᾶς ἔδινε ἀξιόλογο ποιητικό ἔργο μέ πλούσια λυρικά κι' ἐκφραστικά στοιχεῖα.

Οἱ στίχοι τοῦ Π. Πέννα ἔχουν χαρίσματα πού δέν μποροῦμε νά τά παραβλέψουμε¹⁶. Ἐκτός ἀπό τά ποιήματα, ὁ Π. Πέννας ἐδημοσίευσε λίγα πεζοτράγουδα, ἓνα εἶδος λόγου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού δέν εὐδοκίμησε, δέ βρῆκε ἀπίχηση καί τελικά, λίγο πρὶν ἀπό τό τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ σαράντα, ἔπαψε νά ὑπάρχει ὡς λογοτεχνικό εἶδος. Ἦταν μιά ἀποτυχημένη ἀπόπειρα ἀτάλαντων νέων ποιητῶν καί πεζογράφων, οἱ ὁποῖοι μέ αὐτόν τόν ἀδόκιμον τρόπο προσπάθησαν νά ἐπιβληθοῦν ἀλλ' ἀπέτυχαν οἰκτρά¹⁷.

Κατά τήν ἐποχή στήν ὁποῖαν ἀναφερόμαστε, 1930-1931, ὁ Πέτρος Πέννας ἐδημοσίευσε στήν «Πρόοδο» Σερρών κάποιες ἱστορικές καί φιλολογικές ἐργασίες του, ὀρισμένες ἀπό τίς ὁποῖες ἀναδημοσίευσε ἀργότερα στά «Σερραϊκά Χρονικά», τῆς λαμπρῆς καί βραβευμένης ἀπό τήν Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν «Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρών-

15. Μέ τήν εὐκαιρία θά πρέπει νά ὑπενθυμίσω πώς κατά τή «Θεογονία» τοῦ Ἡσίοδου οἱ Μοῦσες, θυγατέρες τοῦ Δία καί τῆς Μνημοσύνης, ἦσαν ἑννέα: «Ἡ Κλειώ, προστάτιδα τῆς ἱστορίας, ἡ Εὐτέρπη τῆς αὐλῆς, ἡ Θάλεια τῆς βουκολικῆς ποίησης καί τῆς ἀγροτικῆς γενικά ζωῆς στήν ἀρχή κι ἔπειτα τῆς κωμωδίας, ἡ Μελπομένη τῆς μουσικῆς ἀρμονίας καί τοῦ ἄσματος στήν ἀρχή καί τῆς τραγωδίας ἔπειτα, ἡ Τερψιχόρη τῆς ὄρχησης στήν ἀρχή καί ἀργότερα τῆς λυρικῆς ποίησης, ἡ Ἐρατώ τοῦ ὕμνου, ἡ Πολύμνια τῶν ἀδομένων ὕμνων πρὸς τιμὴν τῶν ἡρώων καί τῶν θεῶν, ἡ Οὐρανία προστάτιδα τῶν οὐρανίων σωμάτων καί ἡ Καλλιόπη, πού ὑπερεῖχε τῶν ἄλλων μουσῶν, θεά τῆς ἐπικῆς ποίησης στήν ἀρχή κι ἔπειτα τῆς ρητορικῆς.

16. Ἐλπίζω, παρὰ τίς πολλές δυσκολίες τίς ὁποῖες ἀντιμετωπίζω, νά καταφέρω νά δώσω συγκεντρωμένα ὅλα τά ποιήματα, τά ὁποῖα ὁ Π. Πέννας ἔχει δημοσιεύσει, μέ τό ψευδώνυμο Π. Στριμῶνας. Θά 'ναι μιά μικρὴ συμβολή γιά τή μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς τοπικῆς λογοτεχνίας.

17. Στήν ἐποχή μας οἱ ἀτάλαντοι «ποιητές» καί «πεζογράφοι» ἀφθονοῦν. Κατάφεραν κάτι τό πολύ σημαντικό κοινωνικά: νά λιγοστεύουν τήν ἀνεργία τῶν τυπογράφων. Ἀλλά καί κάτι πολύ ἐπιζήμιο: νά συκοφαντήσουν τό λογοτεχνικό βιβλίον σέ σημεῖο πού περιέπεσε σέ παρακμὴ ἡ κηλοφορία του.

Μελενίκου»¹⁸. Οἱ ἐργασίες αὐτές τοῦ Π. Πέννα εἶναι: «Αἱ Σέρραι πρό τῆς καταστροφῆς», «Ὁ ἱστορικός θρήνος τοῦ Σερραίου ἱερέως Παπασυναδινού»¹⁹, «Ὁ Δημήτριος Μαρούλης, τὸ διδασκαλεῖο του καὶ ἡ ἐν Σέρραις δρᾶσις του», «Ἡ δημοτικὴ ποίησις εἰς τὸν νομὸ Σερρῶν» καὶ τὸ «Χρονικὸν τῶν Σερρῶν τοῦ Σερραίου παπα-Συνοδινού καὶ διάφοροι ἄλλαι χρονικαὶ περὶ Σερρῶν σημειώσεις ἀνωνύμων χρονικογράφων»²⁰. Ἀργότερα, τὸ 1936, ἐδημοσίευσεν στὴν «Πρόοδο» Σερρῶν τὸ ἱστορικὸ μελέτημά του «Χρῦσανθος, Μητροπολίτης Σερρῶν 1808-1824».

Θὰ διατυπώσω τὴν ἄποψή μου σαφῶς γιὰ τὸν ἄγνωστο ὡς ποιητὴ Πέτρο Πέννα, πού δέν τὸν εἶδαμε ποιητικὰ ὀλοκληρωμένο, γιὰ τὸν Πέννα, πού κατὰ τὴν προσωπικὴ μου ἐκτίμηση, χάθηκε ἀπὸ τὴν ποίηση πολὺ νωρὶς, σέ μιὰν ἐποχὴ πού χρειάζονταν οἱ Σέρρες τὸν ποιητὴ τους. Βιάστηκε καὶ γρήγορα ἐγκατέλειπε τὴν ποίηση, γιὰ ν' ἀφοσιωθεῖ στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῶν Σερρῶν. Βιάστηκε τὴ στιγμὴ πού ἡ ἐποχὴ του ἔναντι τέτοιου συναισθηματικοῦ καὶ λυρικοῦ ποιητῆ ἀναζητοῦσε, χωρὶς ὑστερικές κλαψιάρικες φωνές, χωρὶς ἀπαισιόδοξες καὶ πεισιθάνατες κραυγές. Μᾶς παρουσίασε στὰ λίγα ποιήματά του πού μᾶς ἄφησε, ἕναν ὑγιή ρομαντισμό, μιὰ φωνὴ γεμάτη αισιοδοξία καὶ πίστη γιὰ τὴ ζωὴ. Εὐτυχῶς ὁμως πού δὲ χάθηκε γιὰ τὰ Γράμματά μας. Τὸ ταλέντο του ἀτόνισε γιὰ τὴν ποίηση, ἀλλὰ ἀναπτύχθηκε στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα. Πρῶτος ὁ Πέτρος Πέννας ἀσχολήθηκε ἐπιστημονικὰ μὲ τὴν ἀνεξερεῦνητη ὡς τότε περίοδο τῆς ἱστορίας τῶν Σερρῶν, τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῶν νεότερων χρόνων, ἀναδιφώντας ἄγνωστες ἱστορικές πηγές, ἄγνωστα καὶ ἀπρόσιτα ἀρχεῖα. Μᾶς ἔδωσε θαυμάσιο ἱστορικό ἔργο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πηγὴ γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν Σερρῶν. Τὸν ἔχομε πάντα κοντά μας καὶ τὸν σεβόμαστε ὅλοι σάν δάσκαλο στὴν ἱστοριογραφία τῶν Σερρῶν.

18. Ἰδρυτικὸ μέλος καὶ πρόεδρος τῆς μέχρι πρὶν λίγο ἀπὸ τὸ θάνατό του ὑπῆρξε ὁ Πέτρος Πέννας.

19. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ καὶ μόνο ἀλήθεια θὰ πῶ πὺς λανθασμένα ὁ θρήνος αὐτός γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποδίδεται στὸν Παπασυναδινό. Ὁ Πέτρος Πέννας ὁμως διατυπώνει τὴ δική του ἄποψη.

20. Τὸ «Χρονικὸ τοῦ Παπα-Συνοδινού» πλήρες καὶ μ' ὠριᾶνες κατατοπιστικὲς καὶ ἐνημερωτικὲς ὑποσημειώσεις ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ Γιώργου Καφταντζῆ (Γιώργου Καφταντζῆ: Ἡ Σερραϊκὴ Χρονογραφία τοῦ Παπασυναδινού. Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρῶν καὶ Νιγρίτης, Θεσσαλονίκη 1989).

ΣΤΟΝ ΠΕΤΡΟ Θ. ΠΕΝΝΑ

Στην ἀνηφόρα τὴν τραχιά τὴ δύσκολη πού πήρες
 καὶ τράβηξες μέ πίστη ὀμπρός δέν ἦσουν μονάχος.
 Οἱ Μοῦσες σ' ἀκολουθαγαν κι ἡ μιά ἀπ' τὶς τρεῖς τὶς Μοῖρες
 κι ὑψώθηκαν καὶ γίνηκες σοφός γιὰ μᾶς διδάχος.
 Στῆς Ἱστορίας τὶς παλιές πορεύεσαι τὶς στρατές,
 πού ψάχνεις μέ τὴ γνώση Σου, πού σκάβεις μέ λισγάρι.
 Κι ἐμεῖς μπροστά Σου ταπεινοὶ τοῦ Πνεύματος ἐργάτες
 Σ' ἀκολουθοῦμε σιωπηλοὶ στό δρόμο πού 'χεις πάρει.
 Καβάλα πάνω στ' ἄλογο διαβαίνεις τ' ἀνηφόρι
 καὶ φτάνεις ὡς τ' ἀπέραντα τὰ οὐράνια, θεῖα πλάτια.
 Μά ὅσο κι ἂν προσπαθήσουμε, τῆς σκέψης πεζοπόροι,
 κατάκοποι θά φτάσουμε στὰ πρῶτα σκαλοπάτια.
 Τέτοια γιὰ μᾶς, ξηλόφθονη κι ἀκριβοχέρα ἡ μοίρα!
 Τό πέταγμά μας χαμηλό. Τό δρόμο μας τόν φράζει.
 Σοφία, Γνώση Σοῦ 'δωσε. Φτωχή γιὰ μᾶς μιά λύρα,
 πού τραγουδᾷ τόν πόνο μας, βαθιά πού μᾶς πληγιάζει.

Σάρακι, 12-8-1991

244

Γ. ΚΑΦΤΑΝΤΖΗ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Π. Θ. ΠΕΝΝΑ

Ο «Όρφέας» μέ τό σημερινό του αφιέρωμα έπιτελεί ένα υπέρτατο καθήκον πρός ένα μεγάλο πνευματικό τέκνο τής σερραϊκής γης, τον Πέτρο Πέννα.

Είναι δύσκολο νά προσεγγίσει κανείς όχι άπλώς περιγραφικά, αλλά ούσιαστικά και κριτικά τό μεγάλο σέ όγκο και ποιότητα έργο του. Θα προσπαθήσω όμως νά έπισημάνω μερικά βασικά στοιχεία του στό μικρό χρονικό διάστημα που έπιτρέπει ή όμιλία μου.

Ο Π. Πέννας γύρω στά 1930 έκανε τήν πρώτη του εμφάνιση στίς έφημερίδες τών Σερρών, μέ διάφορα άρθρα σχετικά μέ τήν τοπική μας ιστορία και τό 1934 δημοσιεύει στήν «Πρόοδο» σέ έπτά συνέχειες τή μελέτη «Η δημοτική ποίηση εις τό Νομό Σερρών».

Τό 1938, είκοσι πέντε χρόνια μετά τήν άπελευθέρωση τών Σερρών, εκδίδει τό πιό σπουδαίο έργο του, «Ιστορία τών Σερρών» τών χρόνων τής Τουρκοκρατίας και μεγάλο μέρος από τό περίφημο «Χρονικό του Παπασυναδινού». Ακολούθησε ένας ζείδωρος καταρράκτης μελετών, άρθρων, διαλέξεων, ανακοινώσεων, πολύτιμα δημοσιεύματα αρχείων, κανονισμών, ειδήσεων, μέ έπιστέγασμα τήν ιστορία τών Πορροίων, του τόπου πού γεννήθηκε.

Τό 1952 ίδρυσε, μαζί μέ άλλους Σερραίους διανοούμενους, τήν «Ιστορική και Λαογραφική Έταιρία Σερρών - Μελενίκου», τής όποιας διετέλεσε στήν αρχή γενικός γραμματέας και κατόπιν ως τό τέλος του πρόεδρος. Είναι μεγάλη ή προσφορά τής Έταιρίας αυτής, έθνική και πνευματική, και ή δράση της γύρω από τή μελέτη, ανάδειξη και προβολή τής ιστορίας, τής λαογραφίας, γενικά τής άληθινής ταυτότητας τών Σερρών αλλά και του έργου τών πνευματικών ανθρώπων της.

Στό εκδοτικό όργανο τής Έταιρίας «Σερραϊκά Χρονικά» φιλοξενήθηκαν σημάντικες μελέτες δικές του και πολλών άλλων κορυφαίων μορφών τών έλληνικών γραμμάτων και τής έπιστήμης. Γι' αυτό δίκαια ή εκδοση αυτή απέσπασε βραβείο από τήν Ακαδημία Αθηνών.

Στήν «Πρόοδο» τής 8ης Ιουλίου 1959 έγραψα μιά κριτική για τό βιβλίο του Πέτρου Πέννα «Ο Μακεδονικός Άγών στήν περιοχή τών

Σερρών κατά τό 1907», από την οποία επιτρέψτε μου νά διαβάσω ένα μικρό απόσπασμα πού εκφράζει όμως ευρύτερα συμπεράσματα: «Είναι γνωστός ὁ ἀδιάκοπος μόχθος τοῦ Πέτρου Πέννα γύρω ἀπό τήν παλιά καί νέα ἱστορία τῆς πόλης μας, μόχθος πού τόσους αἰώνιους καρπούς μᾶς χάρισε. Μέ ὅλα τά ἐφόδια ἐκεῖνα πού εἶναι ἀπαραίτητα σέ ἕνα σύγχρονο ἱστορικό, τήν ἐποικοδομητική περιέργεια, τήν πολυμάθεια, τήν φιλομάθεια, τήν ἀντικειμενικότητα καί τό νηφάλιο ἦθος τοῦ πολιτισμένου ἐπιστήμονα καί λογοτέχνη, ὁ κ. Πέννας δίκαια ἐπεβλήθηκε σάν ἕνας σκαπανέας πνευματικός καί μιά γάργαρη πηγῆ, στήν ὁποία συχνά προστρέχουν ὄχι μόνο Ἕλληνες μά καί ξένοι νά ἀντλήσουν ἀπό αὐτή.

Εἶναι ἀλήθεια πώς ἀνασκάλεψε ἀρχεῖα, ἀξιολόγησε ἐπιγραφές, ἀποκρυπτογράφησε στοιχεῖα, ἀνακάλυψε, διέσωσε, σύγκρινε, ταξινομήσε, πότε σέ σκοτεινά ἀναγνωστήρια μοναστηριῶν, πότε σέ ξεχασμένες δημόσιες βιβλιοθήκες, πότε σέ ἄγνωστες ἰδιωτικές συλλογές, γιά νά μᾶς χαρίσει τό πολύτιμο ἔργο του. Πολύτιμο, γιατί γνωρίζει στούς νεότερους καί στούς κατοπινούς τήν ἱστορία μας. Γιατί φέρνει στό φῶς ἕνα σωρό ἄγνωστα στοιχεῖα καί τά σώζει ἀπό τόν ἀφανισμό. Ἔτσι καταλαβαίνουμε καλύτερα τό λαό μας καί τόν τόπο μας, ἀποκτοῦμε νέες γνώσεις γιά νά δοῦμε καθαρότερα τό παρόν καί νά προετοιμάσουμε ἀσφαλέστερα τό μέλλον. Τό ἱστορικό του ἔργο θά μείνει ὅσο ὑπάρχουν Σέρρες».

Ἐδῶ θά προσθέσω καί λίγες γραμμές ἀπό μιά κριτική πού ἔγραψε γιά τήν Ἱστορία τοῦ Πέννα ὁ Φάνης Μιχαλακόπουλος στήν ἐφημερίδα «Καθημερινή» τῶν Ἀθηνῶν τῆς 13ης Ἰουνίου 1938: «Ὁ Π. Πέννας ἐργάστηκε συνθετικά... Μέ βλέμμα ευρύτερο καί ὄχι ἀκαδημαϊκό, ἀνέλυσε τήν ἱστορία τῆς πόλης μέχρι τό 1821... Ὁ κ. Πέννας ἔχει ἀναμφισβήτητα χαρίσματα: ἀδρή ἀφήγηση, συνθετικό πνεῦμα καί σαφήνεια διατυπώσεως. Διαίρεσε τήν ὕλη καλά καί προχώρησε στήν ἐξιστόρηση κρατῶντας πάντοτε τό διαδοχικό εἶρμό τῆς ἀλληλουχίας τῶν γεγονότων... Ἡ φιλοπονία του διακρίνεται σέ κάθε σελίδα... Εἶναι ἕνας ἀπό τοὺς πρώτους πού συστηματικά καί μεθοδικά ἐγκαινίασε τίς ἐργασίες γιά τή Μακεδονία καί πρέπει νά ἐξάρουμε ἰδιαιτέρα τό σημεῖο τοῦτο τῶν προσπαθειῶν του. Ἔδωσε ἕνα γενναῖο καί φωτεινό παράδειγμα εὐσυνειδησίας, φιλοπονίας καί καθήκοντος ἀπέναντι ὄχι μόνο τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του ἀλλά καί ὁλόκληρης τῆς Μακεδονίας... ἔργο ἄξιο τῆς εὐγνωμοσύνης ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ἔργο ἱερό καί ἅγιο...».

Παρόμοιες ἔγκυρες καί ἐπαινετικές κριτικές γράφτηκαν καί ἄλλες

πολλές για τό ιστορικό έργο του Πέτρου Πέννα, πού τελικά τό καταξίωσε και τό δικαίωσε και ό πιο αυστηρός, ό πιο αμείλικτος και άξεγέλαστος κριτής, ό χρόνος.

Άληθινά, ό Πέτρος Πέννας ήταν φύση βαθύτατα ποιητική, γεμάτη άνθρωπιά και τρυφερότητα. Κάθε συνομιλία μέ τόν άγνόν αυτόν νοσταλγό και εύλαβικό λάτρη της σταυρωμένης πόλης των Σερρών είχε τή χάρη της μύησης, τή γοητεία ενός μύθου μέ χρώματα άνεξίτηλα παλιού παραμυθιού.

Ύπληρξε ό γενάρχης της πνευματικής ζωής του τόπου, ό πρώτος δάσκαλος μας και αυτό δέν άμφισβητήθηκε ποτέ από κανέναν. Έγώ θά ήθελα όμως νά τονίσω και μιá άλλη διάσταση της πολυσύνθετης προσωπικότητάς του. Άπό τίς πιο σπάνιες και σημαντικότερες. Τό ήθος πού τό δέκρινε. Ένα χάρισμα, σπάνιο σήμερα στους ανθρώπους των γραμμάτων. Ήταν άπλός, εύγενικός και άρχοντικός από φυσικού του. Τό βλέμμα του καθάριο, φωτεινό, καθρέφτιζε όλη τήν άνθρωπιά και τήν έντιμότητα της προικισμένης και πάντα ξάγρυπνης πνευματικότητάς του.

Τό ήθος του! Ποτέ δέν κακολόγησε κανέναν, δέν άρνήθηκε νά δώσει στοιχειά σέ κανέναν, έστω και για έργασίες πού ανταγωνίζονταν τίς δικές του. Βοηθοῦσε πάντα μέ άδολη χαρά τούς νέους, ένιωθε άνυπόκριτη χαρά για κάθε καινούργιο έργο Σερραίου δημιουργού, χωρίς ίχνος άνταγωνιστικής διάθεσης.

Τήν ύβρη, μέ τήν άρχαία σημασία της λέξης, πού χρησιμοποιούσαν σαν κύριο όπλο στον καιρό μας πολλοί και μάλιστα οι άσήμαντοι, δέν τή μεταχειρίστηκε ποτέ. Ήταν ένας ολοκληρωμένος πνευματικός άνθρωπος. Άφησε όρφανή τήν πόλη και σέ μās θλίψη και δυσαναπλήρωτο κενό. Τά λόγια μου άς είναι ταπεινά άνθη εύλαβείας στον άπέραντο έλληνικό τάφο του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γεώργ. Ν. Αικατερινίδης, Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος στή λαϊκή παράδοση	5-42
Ν. Κ. Μουτσόπουλος, Τά «ἀκιδιογραφήματα» τοῦ Παγγαίου	43-76
Βάσω Πέννα, Ὑστερορωμαϊκά νομίματα ἀπό τήν περιοχὴ Σερρών	77-84
Ἄναστ. Ἰ. Μπέγκος, Δημ. Μαρούλης - Ἕνας ἐπαναστάτης δάσκαλος	85-96
Κυρ. Παπακυριάκος, Ἡ κοινότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Σερρών	97-110
Κωνστ. Β. Χιώλος, Μελένικον - Ἐθνικό καί Πολιτιστικό Κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ	111-128
Ἀθηνᾶ Πεδιαδιτάκη, Εὐρετήριο τοπωνυμίων τῆς μελέτης Πέτρου Παπαγεωργίου περὶ Σερρών	129-144
Νικόλ. Τζελέπης, Ἡ πληθυσμιακὴ κατάσταση τοῦ Νομοῦ Σερρών	145-156
Σύμμεικτα	157-218

(Χρονικά, σελ. 159-164. — Τιμητικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὴ Λότη Πέτροβιτς, σελ. 165-182. — Ν. Παναγιώτου, Ἕνας Ἀγρινιώτης Μακεδονομάχος σελ. 183-190. — Χαιρετισμὸς γιὰ τὰ 90 χρόνια τοῦ «Ὀρφέως», σελ. 191-194. — Ἡ πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ παράδοση τῶν Σερρών, σελ. 195-210. — Βιβλιοπαρουσιάσεις: σελ. 211-218).

Ἐπίμετρον: Μνήμη Π.Θ. Πέννα	I-XXVIII
---------------------------------------	----------

(Κ. Χιώλου: Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Π. Θ. Πέννα, σελ. V-IX. — Εὐαγγ. Ἀσπιώτη, Ὁ ἄγνωστος ποιητικὸς λόγος τοῦ Π.Θ. Πέννα, σελ. XI-XXV. — Κριτικὴ προσέγγιση στοῦ ἔργο τοῦ Π. Θ. Πέννα, σελ. XXVI-XXVIII).

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΣΕΡΡΩΝ-ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

(Σωματεῖον ἀνεγνωρισμένον δυνάμει τῶν ὑπ' ἀριθμ. 12751/1952 καὶ 671/1972 ἀποφάσεων τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν).

Γραφεῖα Ἐταιρείας: Σταδίου 48 (2ος ὄροφος), 105 64 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 3218207

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
(1994-1997)

Πρόεδρος	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΙΩΛΟΣ
Ἀντιπρόεδρος	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΖΕΛΕΠΗΣ
Γεν. Γραμματεὺς	ΘΩΜΑΣ ΠΕΝΝΑΣ
Ταμίας	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΡΚΟΥ
Ἔφορος	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ

Σύμβουλοι

ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΚΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ,
ΝΟΕΛΗ ΔΟΡΦΑΝΗ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΥΖΟΥΝΗΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΜΠΕΓΚΟΣ, ΕΦΗ ΔΙΑΜΑΝΤΙΔΟΥ-ΚΟΚΚΑΛΗ

ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΙΣΗΣ, ΒΑΣΩ ΠΕΝΝΑ, ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΙΔΡΥΜΑ ΙΩΑΝΝΟΥ Φ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΓΚΕΙΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

250

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Α.Β.Ε.Ε.
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 80 114 71 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.24.728, 3609.342, 3601.605
FAX: 3601.679

ISSN 0488 - 3691